

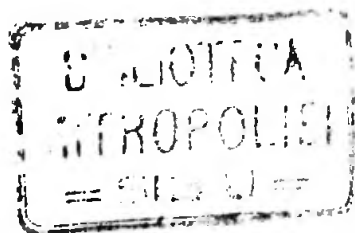
MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Ex. 3

Biblioteca Metropolitană Sibiu

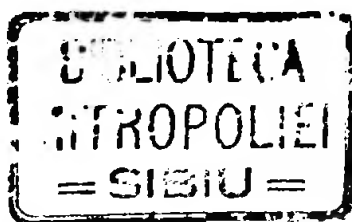

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

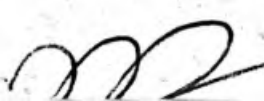
Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL IV, Nr. 1—2

IANUARIE—FEBRUARIE 1959

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PEA SFINȚIEI SALE

D. D. NICOLAE COLAN

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL:

	Pag.
Pr. Prof. Dr. D. BELU: Cu fața spre actualitate	3— 14
BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII	
Pr. Prof. Dr. N. MLADIN: Între teorie și practică, sau despre unele amărăciuni „unioniste”	15— 21
REDACȚIA: Exemplara poziție de luptător pentru pace a lui Frédéric Joliot-Curie (Valabilitatea permanentă a testamentului său) . . .	22— 32
STUDII	
Teologie exegetică	
Pr. Prof. Dr. NICOLAE NEAGA: Biblia de la București (270 de ani de la tipărirea ei)	33— 41
Teologie istorică	
Arhid. Conf. Dr. N. CORNEANU: Cu privire la semnificația originală a cuvîntului „catolic”	42— 53
Prot. stavr. Dr. ANDREI GÎLEA: Conscrierea preoților și grămăticilor (dascălilor) romîni, făcută la anii 1720—1723 în scaunele Săliște, Sibiu și Tâlmăciu	54— 63
Pr. Lector CHIRIL PISTRUI: Sf. Ioan Gură de Aur în Biserica Ortodoxă Rusă	64— 73
Teologie sistematică	
Arhid. Prof. Dr. I. ZĂGREANU: Statornicia în bine	74— 79
Pr. ANDREI EFTIMIE: Sfînta Fecioară Maria în imnele Sf. Efrem Sirul .	80— 85
Teologie practică	
Pr. Prof. Dr. SPIRIDON CÂNDEA: Liturghiile primare sau apostolice . .	86— 95
Pr. Asistent Dr. AL. MOISIU: Sf. Grigorie cel Mare, propovăduitor al păcii	96—104
ÎNDRUMĂRI OMILETICE	
Pr. Prof. N. MLADIN: Predică la Praznicul Botezului Domnului	105—107
Pr. Prof. M. ȘESAN: Predică la Duminica după Botezul Domnului . . .	107—109

(continuare în p. III a copertei)

	Pag.
Pr. Prof. D. BELU: Predică la Duminica 29 după Rusalii	109—111
Pr. Prof. N. MLADIN: Zaheu Vameşul	112—113
Pr. Prof. GRIGORIE MARCU: Predică la Duminica 33 după Rusalii	114—115

URME DIN TRECUT

Prof. I. LUPAŞ: Rolul episcopului Gheorghe Lapeş din Alba Iulia şi al închizitorului Iacob de Marchia în răscoalele ţărăneşti din anii 1437—1438	116—118
Pr. IULIU IŞA: Românii transilvăneni şi Sf. Munte Athos	119—123
MIRCEA PĂCURARIU: Biserica din Ostrovul Mare	123—124

TEOLOGI ORTODOCŞI

Pr. Prof. M. ŞESAN: Vasile Loichiţă	125—126
Pr. Prof. SP. CÂNDEA: Petre Procopoviciu	127—128

RECENZII

MIRCEA PĂCURARIU: Şt. Balş — C. Nicolescu, Mănăstirea Moldoviţa	129—133
Pr. Prof. SP. CÂNDEA: M. A. Musicescu şi M. Berza: Mănăstirea Suceviţa	133—135

VIAŢA BISERICESCĂ

REDACŢIA: Pe marginea Pastoralilor de Crăciun ale Chiriarhilor ortodocşi ardeleni	136—142
— † Preotul Profesor Dr. Petre Procopoviciu	142—143

INSEMNĂRI

REDACŢIA. GR. M., M. ŞESAN, I. TODORAN, N. MLADIN, M. PĂCURARIU şi Pr. OCT. FLUCUŞ: Un an de la moartea eminentului om politic al poporului nostru Dr. Petru Groza. — Pentru continuarea dezvoltare şi propăşire a Patriei noastre. — Festivităţile de la Blaj. — Prima planetă artificială a sistemului nostru solar a fost lansată din Uniunea Sovietică. — Album Sadoveanu. — Saadi, reprezentant de frunte al poeziei didactice persane. — † Patriarhul apostolic Alexandru III al Antiohiei. — † Patriarhul Vichentie al Jugoslaviei. — Teologia protestantă pe drumul spre înţelegerea Tradiţiei. — Despre satul natal. — 125 de ani de la înfiinţarea Arhivelor Statului. — 75 de ani de existenţă a Corului din Săliştea Sibiului	144—160
---	---------

Orice corespondenţă privitoare la revistă (inclusiv cărţile şi revistele de schimb) se trimite pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, strada 1 Mai nr. 24*, cu menţiunea: pentru redacţia (sau administraţia) revistei „Mitropolia Ardealului”.

Colaboratorii sînt rugaţi să trimită manuscrise (autografe sau, de preferinţă, dactilografiate în 5 exemplare), scrise citeţ, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Populare Romîne.

Citatele şi trimiterile, numele proprii şi indicaţiile cifrice să fie scrise desluşit, atît cele în romîneşte, cît şi cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor şi trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugaţi să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

CU FAȚA SPRE ACTUALITATE

Pentru credincioși, Ortodoxia nu este o mărime planînd undeva în văzduhul unei spiritualități abstracte. Ea nu e un sistem de idei menite să rămînă mereu închise în formulele și recipientele lor verbale. Nu este o credință lipsită de tangențe cu realitățile vieții și tinzînd a-și obliga adepții la însingurare și claustrare în scopul de a-i prezerva de eventuale alunecări în păcat. Nu se poate spune că Ortodoxia ar fi o comunitate quietistă, care și-ar îndruma credincioșii să se preocupe exclusiv de fericirea veșnică.

Ortodoxia nu cere nimănui să fugă de lume. Nu poruncește nimănui să ia o atitudine negativă față de viață. Nu îngăduie nimănui ca în numele ei să se sustragă de la îndeplinirea datoriilor ce-i revin în situațiile concrete date.

Atitudinea Ortodoxiei față de lume este categoric pozitivă. Ea e faptă de dragoste a lui Dumnezeu față de lume, și este mod de viață al credincioșilor răsăriteni, istoricește conturat în cadrul Bisericii de pînă la schisma cea mare.

Ortodoxia contează cu lumea aceasta ca și cu una din dimensiunile ei esențiale. Lumea este cadrul absolut necesar pentru apariția Ortodoxiei. Este unul din izvoarele principale care-i pune la-ndemîna o bună parte din puterile necesare organizării și afirmării sale ca factor determinant al istoriei atîtor mulțimi de credincioși răsăriteni.

Cînd s-au ivit curente — cele gnostice, de exemplu —, tinzînd să-i înstrăineze pe credincioși de realitățile înconjurătoare, să le insuflă dispreț față de cele materiale și față de lume în genere Ortodoxia a reacționat prompt, repudiîndu-le și combătîndu-le cu energie, ca pe niște concepții străine și primejdioase nu numai pentru dreapta credință, dar și pentru viața omenească normală. Incît se poate afirma cu toată certitudinea, că una din con-

stantele Ortodoxiei a fost preocuparea de a afirma și prețui lumea în tot ce are ea pozitiv. Mai mult. Ortodoxia nu s-a mulțumit să aprobe de la distanță lumea, ci a căutat să fie mereu prezentă, în mod activ, în viața credincioșilor, care și ei sînt lume, sînt parte din această lume. A căutat să fie mereu prezentă nu numai în nevoile lor sufletești, dar și în cele trupești. Dovezi? Quantum salis.

Conștientă de corelația strînsă dintre viața sufletească și cea trupească, Biserica ortodoxă nu a ocolit, ci dimpotrivă, în împrejurările date, ea a căutat să amelioreze și situația materială a fiilor ei, și nu numai a acestora. De exemplu, ajutată de credincioșii particulari, la început, apoi și de instituții anume întemeiate (xenodohii, ptohotrofii, ghirocomii, gherontocomii, nosocomii, orfanotrofii, etc.), Ortodoxia a desfășurat o activitate caritativă de proporții care umplu de admirație pe toți cei ce izbutesc s-o cunoască mai de aproape.

În același scop al îmbunătățirii vieții materiale a credincioșilor, Ortodoxia, la caritatea curativă, a adăugat caritatea preventivă. Dacă prin cea dintîi urmărea să vindece, să elimine suferințele provocate de sărăcie și boli, prin cea din urmă, urmărea să prevină, să creieze condiții externe menite să împiedice pe credincioși de a cădea sau recădea în situația umilitoare a cerșetorilor și a celor avizați la mila altora. O experiență simplă a îngăduil Ortodoxiei să tragă concluzia că îmbunătățirea vieții credincioșilor nu se poate realiza exclusiv pe calea transformărilor interne, dar și prin crearea unor condiții externe corespunzătoare.

Călăuziți de această convingere, reprezentanții de demult ai Ortodoxiei, paralel cu munca lor duhovnicească, au dezvoltat și o remarcabilă activitate socială, menită să creeze și să mențină o ambianță prielnică îmbunătățirii de către autoritățile competente a sistemului legislativ și a instituțiilor publice. În același timp ei n-au neglijat să formeze la credincioșii lor, o superioară concepție despre munca personală, precum și deprinderile practice corespunzătoare.

Pe credincioșii sănătoși, dar lipsiți de muncă, pe pribegii fără căpătii, pe cei zvîrliți pe drumuri în vremea persecuțiilor, pe văduve, pe orfani, avea grijă să-i pregătească și să le găsească de lucru. În cadrul comunității creștine, nu-i era îngăduit nimănui să viețuiască fără muncă. Cine accepta să facă parte din comunitatea creștină, accepta să fie frate cu toți ceilalți. Și cea dintîi dovadă practică a frăției cu ceilalți era așumarea obligației de a

munci ca și ceilalți. În cadrul comunității creștine nu-i era îngăduit nimănui din cei apți pentru muncă, să trăiască din munca altora.

Desigur, Ortodoxia s-a folosit și de alte mijloace pentru a-și face simțită prezența ei în viața de toate zilele a credincioșilor; dar chiar și numai activitatea caritativ-curativă și preventivă, despre care am amintit, exprimă în chip convingător adevărul că dinamica ei e structural orientată nu numai teocentric, dar și cosmocentric. Adică, Ortodoxia e nu numai o credință orientată spre Dumnezeu, dar și o credință îndreptată asupra lumii. Nu e numai faptă de iubire către Dumnezeu, dar e și faptă de iubire orientată asupra lumii, asupra oamenilor, considerați în existența lor concretă psiho-fizică.

Și atunci, dacă Ortodoxia este structural deschisă către lumea aceasta, se pune întrebarea: În ce chip poate menține ea contact cu marile probleme care preocupă lumea nouă? De exemplu să vedem ce puncte de contact poate stabili Ortodoxia între pozițiile ei și probleme ca:

- a) Ridicarea la viață nouă a oamenilor simpli;
- b) Incadrarea omului în colectivitate;
- c) Infrățirea colectivităților, a popoarelor.

Se știe că în țările socialiste se pun în chip metodic, bazele unui nou umanism. Ale unui umanism care năzuie să ridice sus pe trepte înalte vrednicia chiar și a celui mai simplu dintre oameni. În opoziție cu umanismul antic care tindea să formeze personalitatea armonioasă a câtorva, fără să se intereseze de mizeria imenselor cohorte de sclavi; în opoziție cu umanismul din vremea Renașterii, care promova ideea unui om apărător al onoarei formale, îndrăzneț, cu gustul riscului, dar care în același timp mînuia fără scrupul pumnalul, otrava și intriga; în opoziție, în sfîrșit, cu umanismul burghez, care glorifică personalitatea omului de sus, opusă oamenilor de grămadă — cărora, practic, le era aproape interzisă ieșirea din starea de oameni de jos —, umanismul socialist afirmă dreptul și posibilitatea pentru orice muncitor de a-și perfecționa puterea de înțelegere, sensibilitatea, voința, deprinderile de viață, etc.

Fără să nege particularitățile temperamentale și individuale, psihice și biologice, umanismul socialist afirmă și dovedește practic că nu există ereditate și nu există factori de mediu care să determine în mod fatalist dezvoltarea omului. Deformările și defectele prezente în materialul uman nu-i sînt constitutive aceluia,

ci sînt rezultatul unor împrejurări neprielnice de trai. De aceea, sub înrîurirea educației intenționate și în condiții de viață corespunzătoare, scăderile celui de educat pot fi atenuate pînă la desființare.

Încrezător în fondul bun al omului și în puterile educației, umanismul realist respiră un robust optimism și nu bate în retragere nici chiar atunci cînd are de a face cu exemplare umane considerate, sub alte meridiane, ca iremediabil pierdute.

Fără să cadă în sentimentalism și în exaltări admirative cu privire la „desăvîrșirea” nativă a celor de educat, umanismul realist știe totuși să identifice chiar și în ultimul vagabond și delicvent urme de predispoziții pozitive, pentru ca, pornind de la acestea să-l ridice treptat, pe cel în cauză, pînă la nivelul vieții normale.

Semnificative în această privință, sînt aprecierile făcute de un specialist, asupra marelui umanist socialist, Macarenco, vestit educator de oameni noi. „Din foștii copii vagabonzi și delicvenți el (Macarenco) a format aproape 3000 de oameni noi în înțelesul adevărat al cuvîntului cetățeni cinstiți și devotați Patriei, oameni ai datoriei cu voință și inițiativă, disciplinați, harnici” (E. Medinschi, în: Introducere la Opere pedagogice alese, de A. S. Macarenco, București, 1949, p. 7).

Asemenea rezultate nu se pot obține decît acolo unde sînt vii respectul și prețuirea omului, și unde nici una din deficiențele ereditare sau dobîndite nu e în stare să descurajeze și stingă încrederea în posibilitățile lui de ridicare. Și mai ales acolo se pot obține asemenea rezultate unde nici un sacrificiu nu este socotit prea mare pentru organizarea și dezvoltarea acțiunilor educative sistematice, menite să ridice chiar și pe ultimul dintre cei de educat, la nivelul indicat de demnitatea umană și de cerințele societății.

În fața acestui nou umanism, Ortodoxia nu se simte străină. Concepția ei despre om merge în multe din punctele fundamentale paralel cu tendințele umanismului realist.

E adevărat că antropologia ortodoxă cuprinde un accentuat aspect negativ, constînd, precum se știe, în teza că orice om vine pe lume încărcat cu sarcina unui străvechi păcat, cu păcatul original; dar trebuie să relevăm numai decît că elementul negativ nu este *singurul* component al zestrei ereditare. Pe lîngă acesta, învățătura ortodoxă indentifică în ființa credinciosului și prezența unei puteri pozitive. Și anume, a unei puteri pozitive cu mult mai a-dînci decît cele negative.

După concepția ortodoxă, omul cel dintru început a trăit, un timp, numai sub imperiul puterilor sale necariate de păcat, și sub imperiul experienței binelui cu exclusivitate. Căderea în păcat, adică întoarcerea egoistă asupra firii proprii și în genere asupra firii create, se întâmplă ulterior. Binele e mai vechi și mai adânc în om decât răul. Răul intervine ulterior în ființa lui. Și anume intervine nu izvorînd din el ci pe calea unei înrîuriri dinafară, din partea unei ființe superioare lui. Osebit de aceasta, invazia răului în om nu-i nimicește puterile specifice, ci i le slăbește numai, prin împrăștierea pe care o provoacă, prin scoaterea lor din echilibru și din armonia ierarhică în care se aflau. Încît, chiar și după cădere rămîne în om mult din fondul său de puteri bune. Chiar și după cădere rămîn în om tendințe spre ceea ce e înalt, spre bine, adevăr, frumos, spre ceea ce e duhovnicesc, spre Dumnezeu. Chiar dacă nu sînt totdeauna destul de puternice și perseverente, ele nu sînt totuși mai puțin reale.

Nu se poate apoi trece cu vederea nici faptul că Botezul operează modificări profunde în ființa credinciosului. El desființează păcatul strămoșesc și regenerează puterile sufletești în sensul că-și dobîndesc energie nouă și-și redobîndesc conștiința originii și memorii lor înalte.

Inclinarea spre păcat care rămîne și după Botez, în firea credinciosului, nu este numai ocazie la păcat, dar și imbold la luptă pe de o parte pentru slăbirea treptată a acestei înclinări, iar pe de alta pentru stimularea încordărilor în sensul realizării unui om integru și capabil să-și dea fără ezitare, contribuția la promovarea binelui comun.

Și atunci, ce vom zice despre învățătura ortodoxă privitoare la om? Justifică ea o concepție hamartiocentrică? Socotește ea oare starea omului de ființă supusă păcatului, ca fiind cea mai definitorie trăsătură a lui? Nu. Nu acesta este punctul de vedere al antropologiei ortodoxe. În concepția ortodoxă despre om, accentul nu cade pe pecabilitatea lui, ci pe fondul de predispoziții pozitive, necariate de păcat. Nu înclinarea spre păcat, ci tendința spre bine, frumos, adevăr, spre dreptate, spre Dumnezeu, aceasta este trăsătura dominantă a antropologiei ortodoxe.

În centrul Ortodoxiei este Iisus Hristos, care nu este numai Dumnezeu adevărat, dar și om adevărat. Cele două naturi ale Mîntuitorului sînt prezente în unitatea personală în așa fel că fiecare din ele își păstrează puterile și însușirile specifice. În legăturile

ei cu Dumnezeu, natura omenească a rămas în posesia totalității atributelor ce-i revin. Aceasta înseamnă că în Ortodoxie credința în Iisus Hristos este credința în Dumnezeu, dar este și credința în om, în aptitudinile, în demnitatea, în destinul lui înalt.

Cînd Biserica a condamnat apolinarismul, monofizitismul și monotelitismul, ea nu le-a respins numai întrucît erau erezii hristologice, dar și întrucît erau erezii antropologice, adică învățături care atingeau grav și integritatea naturii omenești. Apărînd integritatea umanității lui Iisus Hristos, Ortodoxia a apărut integritatea și drepturile imprescriptibile ale oricărui om.

Este adevărat că uneori s-a insistat prea mult asupra aspectului negativ al antropologiei. Acesta este un fapt care poate fi explicat, dar nu și justificat. Învățătura ortodoxă despre om nu este pesimistă. Nici un fel de pesimism sau fatalism nu-și poate găsi reazem și justificare într-însa. Considerată în dimensiunile ei mai adînci, antropologia ortodoxă îndreptățește o robustă încredere în posibilitățile ființei umane, pe care o voiește nu inchircită, nu resemnată, nu copleșită de melancolie și disprețuitoare față de viața aceasta. Dimpotrivă Ortodoxia voiește să formeze un credincios activ, cu suflet tare și deschis către toate frumusețile acestei lumi; voiește să formeze un om credincios întreprinzător și perseverent pînă la absurd și cu orice risc pe calea către ceea ce este tărie de caracter și iubire dezinteresată față de semenii.

Astfel bazată pe concepția sa înaltă despre om, Ortodoxia năzuie să modeleze un credincios, care să nu se simtă stingher în împrejurările noi de viață și care să găsească fără greutate atît în credința, cît și în deprinderile sale, suficiente temeiuri și îndemnuri de a-și uni efortul cu al celorlalți în scopul promovării binelei comune.

Prin aspectul ei pozitiv deci, antropologia ortodoxă lasă deschise credinciosului suficiente căi de acces și de încadrare în dinamica vremurilor noi, tinzînd la înnoibilarea omului și la îmbunătățirea condițiilor externe de viață.

Un alt aspect al umanismului realist este sociocentrismul, tendința de a-l încadra pe fiecare om în viața colectivității, de a-l deprinde să-și subordoneze de bună voie, din convingere, interesele proprii, intereselor colectivității.

Umanismul realist nu pornește de la un concept abstract despre om, de la „omul în general”, ci de la omul concret așa cum se prezintă el în viața de toate zilele. Și viața arată că atît biologi-

cește cît și sufletește omul e legat de colectivitatea în care se naște și trăiește, de condițiile de existență și dezvoltare ale acesteia.

Pentru viața sa fizică, omul are nevoie de ocrotirea și ajutorul colectivității. De asemenea, pentru a se dezvolta sufletește e avizat la bunurile culturale ale mediului social. E un loc comun faptul că în afara colectivității, viața umană se inchircește, decade și pierе. Incadrarea activă în colectivitate, improprierea aspirațiilor ei ca motive proprii de activitate, constituie singura salvare a specificului și demnității umane.

Conduc de o concepție realistă, umanismul cel nou denunță și detestă tendința spre singularizare insulară a omului; dezaprobă și împiedică izolarea de ceilalți în scopul de a-și organiza în mod egoist viața. Pornind de la premisa că toți oamenii au dreptul la existență, umanismul cel nou consideră că viața și fericirea personală nu pot constitui un domeniu separat de viața și fericirea comună. În cadrul concepției celei noi despre om nimănui nu-i e îngăduit a-și asigura bunăstarea, binele lui, în mod independent de ceilalți și cu atît mai puțin împotriva lor. Nimeni nu trebuie să-și îngăduie a fi fericit decît numai împreună cu semenii, cu frații săi.

De altfel, educația cea nouă tinde să-l formeze pe om în așa chip ca el să nu poată rămîne indiferent față de soarta celor din jur, ci să se simtă răspunzător nu numai de destinul său, dar și de al celorlalți prezenți în viață sau care urmează să vină în viață.

Omul cel nou e educat în spiritul slujirii generațiilor prezente, dar și al generațiilor viitoare.

Pedagogia cea nouă afirmă și demonstrează că personalitatea cuiva nu se poate forma decît prin munca dîră, calificată, conștiincioasă pentru binele comun.

Punctul acesta de vedere nu este nici el străin concepției ortodoxe. În perspectiva Ortodoxiei, apartenența la comunitate constituie o condiție sine qua non a existenței, a dezvoltării, a mîntuirii credinciosului.

E lucru de abecedar faptul că în afară de comunitate, credinciosul, ca, de altfel, orice om —, nu se poate nici măcar gîndi să-și încropească o existență cît de cît corespunzătoare. Cele necesare trebuințelor sale materiale, credinciosul nu și le poate dobîndi decît omenește, adică prin muncă. Iar munca nu poate fi deprinsă și exercitată decît în comunitate. Nimeni nu poate munci decît învățînd de la altul, primind de la altul meșteșugul, tehnica și

unelte necesare. Cu alte cuvinte, nimeni nu-și poate satisface trebuințele de trai: îmbrăcăminte, hrană, adăpost, decât ca membru al unei colectivități.

Dar nici sufletește credinciosul nu se poate dezvolta decât tot în cadrul comunității. Comunitatea îi pune la îndemână ambianța prielnică progresului spiritual. Ii ajută să se cunoască pe sine, să se îmbogățească sufletește prin ceea ce primește, și să-și adâncească viața lăuntrică prin ceea ce el însuși dă altora. Mai mult: numai în cadrul comunității credinciosul își poate dezvolta personalitatea sa morală și duhovnicească.

În condițiile vieții comunitare, credinciosul își formează conștiința de noi, se deprinde să-și tempereze tendințele egoiste, să-și întârzie reflexele, să se stăpânească și să se comporte cu abnegație și iubire față de semenii săi.

Formulînd principiul iubirii deaproapelui (Mt. 22, 39), ca principiu de temelie al vieții credincioșilor Săi, Mîntuitorul a arătat, că, de fapt, pentru cei hotărîți să-L urmeze nu poate exista alt mod de viațuire decât în cadrul comunității. Căci nu poate fi împlinită datoria iubirii de semenii decât trăind lîngă și împreună cu ei, adică în comunitate.

Viața bisericească apoi se bazează pe credința, nădejdea și iubirea cea către Hristos. Pe Hristos însă, credinciosul nu-l întâlnește niciodată singur. Hristos nu este numai cap, ci și trup. Trupul lui Hristos, însă, înseamnă toți cei ce cred în El. Și cum capul nu e separat de trup, urmează că pe Hristos îl întâlnim numai împreună cu ceilalți semenii ai noștri. Drumul către Hristos trece totdeauna prin viața semenilor noștri. Nu putem vedea fața lui Hristos fără să vedem împreună cu ea și fața semenilor noștri.

Așadar, a crede în Hristos înseamnă a te recunoaște pe tine ca aparținînd semenilor.

Adăugăm că prin însăși viața de toate zilele Mîntuitorul a dovedit înaltă prețuire pentru viața împreună cu ceilalți. Iisus n-a trăit în izolarea pustietății. El căuta anume pe oameni și-i plăcea să se amestece în frămîntul vieții din jur. Cînd și-a ales pe cei 12 Apostoli, a voit să dea satisfacție și fireștii Sale trebuințe de sociabilitate și frăție. Iar dacă, după lepădarea lui Petru și trădarea lui Iuda, a suferit atîta, a fost și pentru că cei doi Apostoli călcaseră și legea frăției și a bunei înțelegeri.

Cît de importantă este pentru Mîntuitorul integrarea credincioșilor în comunitate, conviețuirea lor în bună înțelegere și iu-

bire, se vede și din faptul că El cere, repetat, acestora, ca să fie îngăduitori și iertători unii față de alții (Mt. 18, 12—22). și condiționează rămânerea în comunitate cu Dumnezeu, de frățeara lor unire întreolaltă.

Sfântul Apostol Pavel, sintetizînd învățătura Mîntuitorului privitoare la încadrarea credincioșilor în comunitate, spune că „fiecare dintre noi mădulare sîntem unii altora” (Rom. 12, 5). După cum un organ al trupului nu există și nu funcționează izolat de celelalte organe, și după cum fiecare își aduce contribuția sa la dezvoltarea întregului, tot așa și credinciosul singular nu poate exista decît păstrînd strîns legătura cu ceilalți semeni, și aducîndu-și partea sa de muncă și de pricepere la susținerea și promovarea întregii comunități.

Încît vorbind despre misiunea credinciosului, Ortodoxia pune accentul pe încadrarea lui în comunitate, pe activitatea lui, îndreptată precumpănitor asupra semenilor. Afirmînd că fără iubirea de semeni nu există mîntuire, Ortodoxia a desființat principial, pentru totdeauna, dreptul credinciosului de a se refugia pe poziții individualiste și de a-și căuta în chip egoist fericirea.

Desigur, Ortodoxia prețuiește în grad înalt persoana fiecărui credincios. Ea știe că persoana nu colectivitatea e făcută după chipul lui Dumnezeu. Dar în același timp, Ortodoxia învață că asemănarea cu Dumnezeu, persoana singulară nu și-o dobîndește decît între semeni, în relațiile de iubire și slujire a lor.

Dumnezeu poartă grijă nu numai de un singur om, ci de toți. Obligat să realizeze în persoana sa asemănarea cu Dumnezeu, credinciosul ortodox o va putea face procedînd ca Dumnezeu, adică îndreptîndu-se cu dragoste către ceilalți, care nu pot fi numai membrii familiei sale, ci și ceilalți semeni, comunitatea întreagă.

Iată așadar, o altă învățătură ortodoxă, care merge paralel și în aceeași direcție către care îndrumă tezele umanismului celui nou. Mai mult. Se poate spune chiar că între cele două poziții: a antropologiei ortodoxe și a antropologiei socialiste privind încadrarea omului în colectivitate, sînt puncte de întîlnire care merită să fie luate în considerare.

Dar omul cel nou nu poate rămîne la încadrarea în colectivitate, la subordonarea intereselor sale către acelea ale colectivității. Obligațiile lui nu se istovesc în munca pentru ridicarea poporului propriu. Dragostea față de poporul propriu trebuie să topească orice tendință de dispreț și chiar de indiferență față de celelalte popoare. Iubirea față de conaționali trebuie întregită cu

iubirea față de celelalte naționalități conlocuitoare sau de dincolo de granițe. În cadrul concepției socialiste nu există antagonism între Patrie și omenire, între un popor mare și un popor mic. Socialismul elimină orice tendință de a face discriminări între popoare cu drepturi mai mari și popoare cu drepturi inferioare. Socialismul promovează principiul potrivit căruia toate popoarele sînt egal îndreptățite la independență și nici un fel de asuprire rasială sau colonialistă nu poate fi justificată.

Orice popor are dreptul să fie respectat în individualitatea lui, în tradițiile culturale și aportul lui la progresul culturii universale. Naționalismul șovin și cosmopolitismul disprețuitor al specificului diferitelor popoare nu au ce căuta în cadrul noii concepții despre om și viață. Nu șovinismul și cosmopolitismul, ci internaționalismul acesta este poziția de pe care omul cel nou năzuie să stabilească și să dezvolte relațiile sale cu ceilalți oameni, cu celelalte popoare și rase.

Ideea de bază a internaționalismului este că toți oamenii, indiferent de naționalitate, sînt frați întreolaltă și că niciodată deosebiri etnice și de vederi politice nu pot duce la anularea legăturilor de prietenie și de conviețuire pașnică. Nici un fel de deosebiri etnice sau politice nu poate îndreptăți pe cineva ca între popoare să cultive alte relații decît acelea ale bunei înțelegeri și ale conviețuirii pașnice.

Din punct de vedere ortodox toate popoarele au una și aceeași obîrșie. Toate sînt voite în mod egal de Dumnezeu. Fiecare din ele resfrîng unele sau altele din nesfîrșitele însușiri ale lui Dumnezeu. Ca unele care provin de la Dumnezeu, popoarele sînt, toate, egal îndreptățite la viață; dar ca purtătoare de însușiri variate, ele se deosebesc unele de altele. Precum indivizii se deosebesc unii de alții prin particularități specifice, așa și popoarele prezintă trăsături caracteristice care le diversifică în entități cu individualitate proprie.

Diversificarea neamului omenesc în popoare distincte nu constituie o decădere, o diformare și o slăbire a lui. Experiența arată că nu există popor care să nu fi realizat prin el însuși ceva de valoare și să nu fi contribuit într-un chip sau altul la progresul general.

Așadar, deși purtătoare de însușiri și aptitudini diferite popoarele alcătuiesc totuși una și aceeași familie a neamului omenesc. Și atunci, firește, nici unul din ele nu poate ridica pretenție de superioritate asupra altuia. Nici unul dintre ele nu poate între-

prinde în mod justificat, acțiuni de subjugare și exploatare a vreunui alt popor, indiferent de gradul de dezvoltare în care acela s-ar afla.

Consecința practică a acestei concepții ortodoxe despre popor e că Biserica poate interveni, de pe pozițiile ei, cu toate puterile în lupta ce se duce pe plan mondial, pentru înlăturarea piedecilor artificiale ce separă un popor de altul, și, în același timp, pentru reluarea și lărgirea temeiurilor care le apropie și le înfrățesc.

În educația pe care o face credincioșilor și în activitatea ei pe plan ecumenic, Ortodoxia valorifică — și va trebui să valorifice în și mai mare măsură —, principiul egalității tuturor popoarelor, contribuind astfel la crearea unei ambianțe noi menită să deschidă cât mai multe căi de apropiere între ele. Pe de altă parte Biserica Ortodoxă nu pregetă să participe activ la toate inițiativele care prezintă o cât de mică șansă în sensul înfăptuirii unui climat prielnic înfrățirii și colaborării dintre popoare.

*

Reabilitarea și ridicarea omului simplu, promovarea chiar și a celui mai din urmă om la conștiința demnității sale umane și a dreptului de a-și apăra această demnitate;

Încadrarea oricărui om ca membru activ în colectivitatea poporului;

Încadrarea fiecărui popor în marea familie a neamului omenesc, iată trei mari teme de vie actualitate în dezbateră și înfăptuirea cărora intervin cu toate puterile lor popoarele angajate pe calea construirii modului de viață socialist.

Temele acestea nu sînt străine Ortodoxiei. Ele sînt cuprinse, cel puțin în unele din aspectele lor fundamentale, în dinamica ei, ca elemente componente ale misiunii ce-i revine în viața aceasta.

Ortodoxia e conștientă că nu-și poate justifica existența decît în măsura în care stă cu fața spre realitate și:

a) Luptă, cu mijloace proprii, pentru eliberarea credincioșilor de relele individuale și sociale pentru formarea la ei a conștiinței demnității personale care nu acceptă să fie înjosită;

b) Luptă pentru încadrarea fiecărui credincios în colectivitate; formîndu-i deprinderea de a-și subordona interesele proprii, către binele obștesc;

c) Luptă pentru eliminarea oricărei discriminări și segregării etnice și rasiale; pentru statornicirea unor relații de pace

între popoare; pentru înfrățirea tuturor popoarelor în cadrul uneia și aceleiași familii a omenirii.

Iată preocupările actuale ale Ortodoxiei, care constituie o paralelă la preocupările altor factori cu răspundere.

Desigur, în timp ce Ortodoxia dă o justificare religioasă temelor menționate, în cadrul socialismului ele au o justificare pur umanistă. De aceea Ortodoxia nu se poate amesteca și nu se poate substitui inițiativelor altora, dar poate contribui — de pe pozițiile și cu mijloacele sale proprii, la precizarea și înfăptuirea marilor țeluri care frământă astăzi viața lumii.

Am spus: „poate contribui”. Ni se pare, însă, că e mai corect să spunem: *trebuie* să contribuie.

Ortodoxia, dacă vrea să-și dovedească pe o cale mai directă, vitalitatea, *trebuie* să-și aducă aportul ei la transformarea lumii și a vieții, la ridicarea credincioșilor și a oamenilor simpli, la încadrarea lor activă în colectivitate și la statornicirea unor relații de pace și frățască colaborare între popoare.

Pr. Prof. D. BELU

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

INTRE TEORIE ȘI PRACTICA, SAU DESPRE UNELE AMĂRĂCIUNI „UNIONISTE“

Se știe că pricina principală a dezbinării dintre Răsăritul ortodox și Apusul catolic a fost pretenția episcopului Romei și patriarh al Occidentului, primul în onoare între ceilalți patriarhi, de a exercita asupra întregii Biserici creștine primatul de jurisdicție, nerecunoscut niciodată în patriarhatele răsăritene. Răsăritul n-a admis niciodată existența unui „cap” văzut, sau imperator al Bisericii, unicul cap al ei fiind Domnul nostru Iisus Hristos. Fiecare patriarh avea autoritate în cadrele patriarhiei lui, putînd lua hotărîri valabile pentru întreaga Biserică numai Sinodul Ecumenic, căruia se supuneau toți patriarhii, și cel de la Roma. Pofta de dominație — specific romană — a patriarhului de Roma a tulburat armonia primelor veacuri dintre Apus și Răsărit și a dus la ruptura din 1054. Biserica Răsăritului a rămas credincioasă învățăturii și tradițiilor primar-creștine, pe cînd Biserica Apuseană, neînvățînd nimic din această dezbinare, a continuat să se dezvolte pe linia centralismului papal, adîncind și mai mult prăpastia dintre Răsărit și Apus prin dogma infailibilității papale și alte dogme. Mai mult decît atîta: papalitatea a căutat să-și impună dominația prin forță și amăgire asupra Răsăritului ortodox.

Aceasta e istoria așa ziselor „uniri cu Roma” din secolele XVI—XVII. Unirea de la Brest-Litowsk (1596) este opera statului polon catolic, precum unirea din Ardeal (1698) este opera imperiului habsburgic. Ambele au fost realizate prin forța politică și militară. La forță s-a adăugat promisiunea unor privilegii și păstrării neschimbate a credinței, în deosebi a ritului și disciplinei ortodoxe. Același lucru se poate spune și despre „unirile” din Orient. Și ele se bazează pe anumite conjuncturi politice, sînt legate de dominația și influența statelor coloniale din Apus în țările Orientului Apropiat, la care s-a adăugat făgăduința privilegiilor și a menținerii rînduielilor străvechi.

În teorie, papalitatea susține și asigură că își va exercita jurisdicția asupra bisericilor „unite” din Orient, respectînd întru totul tradițiile și au-

tonomia lor, ca în felul acesta să atragă pe cît mai mulți la „uniație”. Practica însă, ce dovedește? Practica mărturisește că aceasta e numai un calcul tactic, o amăgire — și că tendința papalității e de a asimila deplin cu catolicismul latin pe „uniți” nu numai în ce privește dogmele, ci și în ce privește ritul și disciplina; ținta „unirii” este catolicizarea deplină. Cine nu e catolic în toate e socotit mai puțin catolic. „Uniația” e numai o treaptă spre catolicizare totală. Această catolicizare a fost favorizată de sprijinul factorului politic și de faptul că „uniții” constituie o minoritate neînsemnată în cadrele Bisericii catolice (cîteva milioane față de cca 450 milioane catolici). Era astfel ușor ca promisiunile de la început să fie înlăturate și protestele celor ce țineau la legea strămoșească să fie înăbușite. Practica deci dezmințe teoria.

Contradicția dintre teorie și practică a reușit să catolicizeze o parte din pătura conducătoare a bisericilor „unite”, dar a ridicat pe preoți și credincioși la luptă pentru apărarea tradițiilor ortodoxe. De aceea, odată cu prăbușirea forțelor politice care au susținut „unirea”, clerul și credincioșii au rupt legătura cu Roma papală și s-au întors la sînul Bisericii Ortodoxe, ca împreună cu frații lor să trăiască în „legea strămoșească”. Așa s-a întîmplat în Galiția și în Ardeal. De altfel „uniții” sînt puțini nu numai față de catolici, ci și față de ortodocși. În consecință ei au de ales între două soluții: sau rămîn supuși Romei papale și se catolicizează, sau din dorința de a rămîne în vechile tradiții se întorc la Biserica Ortodoxă, între frații de aceeași credință. Soluția a doua este cea firească, pe care au pășit cu hotărîre milioane de credincioși.

Au mai rămas „uniți” cei din Orient, care sînt o cantitate neînsemnată. Și aceștia au început să simtă contradicția dintre teorie și practică. Ei trăiau în iluzia că papalitatea le rezervă rolul de punte de legătură între catolicism și Ortodoxie și că spre a atrage pe alți ortodocși la uniație le va respecta autonomia, rangul și tradițiile. Aceste iluzii se spulberă încetul cu încetul, căci promisiunile Vaticanului sînt mereu călcate în picioare. De aici diferite amărăciuni și deziluzii unioniste.

Astfel, o mare tulburare a produs în întreg Orientul faptul că patriarhul maronit, în loc să fie ales, a fost numit direct de Sf. Scaun. Roma papală a justificat această încălcare a autonomiei maronite, prin condițiuni excepționale și prin teama că alegerile ar fi provocat disensiuni. Cu toate acestea, cine poate crede că intervenția directă a papii are un caracter excepțional, cînd se știe din istorie că puterea papii s-a întărit în dauna autonomiei mitropoliilor apusene, la început prin motivarea unor împrejurări excepționale, ca apoi „excepția” să se repete și prin repetiție să se ajungă la obicei și să se creeze un drept? E o fatalitate a catolicismului roman ca toate autonomiile să fie absorbite în centralismul absolutist papal.

O tulburare mai mare a produs publicarea unor noi fascicule din Codul Dreptului Oriental, obligator pentru toate bisericile „unite”. Se știe că în 1917 a apărut Codul Dreptului Canonic al Bisericii romano-catolice. Spre a salva aparențele, s-a spus atunci că se va edita un Cod de Drept Oriental, care respectă disciplina și tradițiile ortodoxe ale „uniților”. După mai bine de 30 ani s-a început publicarea în fascicule a mult așteptatului Drept Oriental (1949, 1950, 1952, 1957). Seria lor nu s-a încheiat. Dar și fasciculele tipărite pînă acum arată clar schimbările introduse în dreptul oriental în sens romano-catolic. Un studiu mai amănunțit al acestor schimbări va fi făcut și publicat în revista noastră de specialiști în dreptul bisericesc. Noi relevăm deocamdată numai reacțiunea deșteptată de ultima fascicolă, din 1957, în patriarhia greco-catolică (melkită) a Orientului Apropiat.

Intrucît dispozițiunile acestei fascicole urmau să intre în vigoare la 25 martie 1958, patriarhul Maximos IV a convocat într-un sinod extraordinar la Cairo (6—11 februarie 1958) pe episcopii greco-catolici melkiți din Egipt, Siria, Liban, Iordania și Palestina, spre a discuta schimbările aduse de această fascicolă în dreptul oriental. Acest sinod a dat naștere la variate discuții, patriarhii și episcopii fiind acuzați de schismă față de Roma. De aceea la 13 martie 1958 episcopul auxiliar al patriarhului melkit a dat o declarație publică. Dăm cîteva fragmente din această declarație.

Sinodul a discutat între altele „opt importante dispoziții noi (schimbări), introduse în Dreptul nostru Canonic”, referitoare la titlurile onorifice, la celibat, la obligațiunea serviciului divin, la costumul clerului, la alegerea episcopilor, la privilegiile patriarhului, la unitatea catolică, etc. Neputînd rezolva toate aceste chestiuni în cîteva zile, sinodul și-a îndreptat atenția asupra a trei puncte principale: 1. Obligațiile impuse clerului; 2. Întoarcerea creștinilor necatolici la catolicism; 3. Locul pe care trebuie să-l ocupe Orientul „unit” în Biserica romano-catolică și ce îi acordă noul Cod „oriental”. Episcopul auxiliar Petru K. Medawar nu spune nimic despre primul punct, în schimb insistă asupra celorlalte două puncte.

În ce privește „întoarcerea acatolicilor la catolicism” el declară că de la enciclica „Orientalium Dignitas” a papii Leon XIII din 1894 s-a adoptat în dreptul canonic „regula naturală...”, că acești creștini, intrînd în Biserica catolică, trebuie să-și păstreze ritul. Aceasta e drept și rațional. Totuși nu e un mister pentru nimeni că această regulă a fost combătută sistematic și chiar cu violență de aderenții latinizării, care cred că nu ești cu adevărat catolic decît dacă aparții de ritul latin. Dar cu toate ...nenumăratele încălcări comise împotriva acestei regule, ea a rămas înscrisă în legislația Bisericii și ea ne-a servit ca sprijin pentru a ne apăra împotriva abuzurilor. „Această regulă așa de justă, așa de rațională, așa de firească, a fost abrogată de noua codificare, care impune ca acatolicul oriental venind în Biserica ca-

toică să-și aleagă ritul pe care îl vrea (sau mai curînd, care e voit pentru el). Ceea ce face această măsură mai vexatoare e că ea implică o segregatie inadmisibilă între riturile catolice. Intr-adevăr, această măsură se aplică numai pe seama riturilor orientale și în favorul ritului latin: paragraful 1 din canonul 11, care acordă libertatea de a alege un rit, nu vizează decît pe „botezații acatolici de rit oriental”, care vor să fie primiți în Biserica catolică... De ce această inegalitate strigătoare, această parțialitate intolerabilă? De ce această „libertate” într-un singur sens: de la ritul oriental la cel latin? Răspunsul e simplu: ca greco-catolicii să dispară, pierzîndu-și și ritul, și să devină întru toate catolici latini. O spune și episcopul melkit: „Dispoziția 1 din canonul 11 e o lovitură ...dată împotriva dezvoltării și chiar împotriva menținerii unei Biserici orientale în Catolicitate”. Scopul ei este desființarea uniației, prin absorbirea ei deplină în catolicism. La protestele „uniților” din Orient, Roma — diplomată ca totdeauna — a precizat „că noua regulă a fost adoptată la cererea episcopilor din America și ... că ea nu trebuie să fie aplicată în Orient, care va trebui să se conducă după regula din *Orientalium Dignitas*”. Melkiții însă nu sînt mulțumiți cu această precizare. Ei cer ca „în America drepturile Bisericii Orientale să fie aceleași cu cele acordate Bisericii latine în Orient. Nu se poate tolera nici o discriminare între rituri”. De altfel, dacă regula rămîne înscrisă în noua codificare în formularea ei generală, ce garanție poate exista că ea se va aplica numai în America — nu și în Orient? Niciuna. În orice caz coloniile de „uniți”, cu bisericile lor — între care sînt și romîni — existente în America, sînt amenințate direct de latinizare, pierzînd ultima legătură cu legea strămoșească: ritul oriental. „Problema e prea importantă, ca s-o pot trata acum în cîteva fraze”, declară pe bună dreptate episcopul P. Medawar.

În ce privește locul Orientului în Biserica catolică, episcopatul melkit crede că „mijlocul cel mai bun de a dovedi bunele dispoziții și puritatea intențiilor Bisericii catolice (față de acatolicii orientali) este acela de a arăta (acestor) creștini cum înțelege Roma să organizeze Biserica re-unită, ce loc înțelege să acorde Orientului. Acest loc nu trebuie creat acum, el e stabilit prin o tradiție mai mult decît milenară, prin hotărîrile Sinoadelor Ecumenice, prin acordurile bilaterale încheiate între cele două părți ale creștinătății, prin promisiunile solemne ale Suveranilor Pontifi, prin promisiunile date în scris cu ocazia lucrărilor codificării Dreptului Oriental, începute în 1929—1930, și prin declarațiile pe care cardinalul-președinte al Comisiei de codificare le-a repetat patriarhului nostru în 1939, asigurîndu-l că atunci cînd ortodocșii vor vedea noul Cod, ei nu vor ezita să strige: Aceasta e legea noastră, e glasul Părinților noștri!”. De fapt greco-catolicii din Orient nu sînt prea pretențioși: socotindu-se urmași ai patriarhiei de Alexandria și Antiohia se mulțumesc să se recunoască patriarhului melkit „primul rang

îndată după Suveranul Pontif", al cărui primat jurisdicțional și a cărui infailibilitate o recunosc. E vorba numai de un rang de onoare. Acest rang e „numai consecința locului pe care patriarhii Orientului îl ocupă în ierarhia Bisericii Universale.

Or, în loc să arate lumii ortodoxe acest loc la care ea are dreptul în Biserica Una, noul Drept canonic, promulgat prin M. P. „Cleri Sanctitati", îi prezintă patriarhate (unite) diminuate, cărora li se recunosc câteva privilegii pur istorice, dar dintre care cele mai importante sînt supuse la autorizații prealabile sau la confirmări ulterioare. Cu o astfel de concepție despre instituția patriarhilor, era firesc să li se acorde în ordinea de onoare un loc foarte departe de papa. Acești venerabili reprezentanți ai creștinismului autentic apostolic, acești șefi ai celor botezați, care primii au purtat numele de creștini, ...acești urmași ai Părinților Bisericii și ai Mărturisitorilor credinței, acești descendenți ai martirilor, ...acești conducători ai Bisericilor-Mame, care au răspîndit luminile creștinismului în lumea întreagă cu mult timp înainte de a se fi creat cardinalatul princiar, aceste embleme vii ale unității catolice în credință și morală în diversitatea necesară a datinilor, disciplinelor sau riturilor, ...ce loc au rezervat de noul Drept canonic în ierarhia Bisericii? Ei bine, fără a se ține seamă de toată această moștenire de sfințenie și onoare, nici de tot ce reprezintă ei în trecut și de toată speranța ce-l constituie pentru viitor, noul Drept canonic așează rangul lor nu numai după cei 72 cardinali romani, ci după sutele de legați apostolici fie ei simpli preoți, și uneori chiar după simpli episcopi de rit latin! — De ce?" se întreabă melkiții. Și răspund cu amărăciune: „Pur și simplu, pentru că sînt uniți cu Roma!". Aceasta e realitatea. Pe cînd „uniții" sînt umiliți de Roma însăși, Bisericile ortodoxe din Orient, cu Patriarhatul de Alexandria și Patriarhatul de Antiohia, „se bucură de toate onorurile lor, care li se cuvin și care sînt necesare pentru menținerea lor și pentru apărarea intereselor credincioșilor lor în acest Orient...". În același timp „patriarhii catolici (uniți) suferă din ce în ce mai mult o „capitis diminutio", micșorîndu-și mereu rolul în Biserică și în comunitate. Și mai crede cineva că se face astfel operă de unire a creștinilor!" Iată rezultatul: Patriarhiile ortodoxe din Orient, care n-au plecat urechea la făgăduințele Romei papale, și-au păstrat rangul ce l-au avut în primele veacuri creștine și sînt cinstite în întreaga lume creștină, pe cînd patriarhii „uniți" sînt degradați în urma unor episcopi latini. Ar fi vremea să se înțeleagă că primatul de jurisdicție papal nu admite în cadrul Bisericii catolice decît un singur patriarh efectiv, pe cel de la Roma, ceilalți patriarhi fiind simple titluri, simple ficțiuni, simple piese de șah în planul Vaticanului de subjugare a creștinilor răsăriteni. Nu există autoritate și cinste efectivă a Patriarhilor decît în Ortodoxie, care păstrează rînduiala Bisericii primare.

Nu ne miră, în aceste condițiuni, marea dezamăgire a melkiților uniți. „Ah!, această grijă de unirea creștinilor! și cum e simțită diferit! Ingăduiți-mi să vă comunic un cuvânt ce mi l-a spus odată venerabilul nostru patriarh: În fiecare an — mi-a zis el — când simt apropiindu-se săptămîna zisă a unirii (19—25 ianuarie) sînt cuprins de un sentiment de rușine, constatînd că lipsa noastră de înțelegere ne face să recităm rugăciuni vocale și să ascultăm discursuri frumoase în favoarea unirii Bisericii, în timp ce practic noi săvîrșim acte de natură a săpa prăpăstii tot mai adînci între ele”. Acestea sînt cuvintele, destul de grăitoare, ale patriarhului melkit. Iar episcopul continuă: „Cei ce n-au în sînge tradiția descrisă mai sus, cei ce nu sînt uniți prin mii de fire cu cei 250 milioane de ortodocși, nu simt ca noi marea suferință ce o produce orientalilor o așa legislație, nici noua prăpastie profundă, pe care o sapă între ei și Biserica catolică. Dar noi, grecii-melkiți catolici, nu putem fi insensibili la acest rău, nu putem să nu reacționăm. Această reacție am manifestat-o în sinodul nostru”. Acest sinod s-a caracterizat prin „semnificativa unanimitate a tuturor părinților sinodului. În timpul lucrărilor, între ei a fost o perfectă unire a spiritelor și inimilor, un acord desăvîrșit asupra tuturor punctelor studiate”.

Dezamăgirea e firească: ei credeau că pot fi — cum a declarat patriarhul în sinod — totodată și „catolici ferm uniți de scaunul Pontifului roman, increzîndu-se în modul cel mai absolut în promisiunile lui”, dar și „creștini orientali ferm legați de tradițiile noastre, de datinile noastre, de spiritul Bisericii noastre Orientale, care prima a răspîndit creștinismul în lume”. Pentru ei „nu se poate concepe ca faptul unirii noastre să fie o cauză a micșorării noastre”. Ceea ce nu puteau ei concepe s-a realizat de fapt: au ajuns sub „jugul de robie al Romei”, cum spunea Petru Maior cu 160 ani în urmă.

Sinodul a trimis prin delegați protestul lui la papa. Acesta i-a îndemnat, cu bunăvoință, să aștepte increzători răspuns la cererea lor. Nu cunoaștem rezultatul intervenției, dar un lucru e sigur: chiar dacă se va schimba ceva din fascicola buclucașă, care a răscolit atît de adînc pe patriarhul și pe episcopii greci catolici din Orientul Apropiat, spiritul papismului nu se schimbă. Mai de vreme sau mai tîrziu, minoritatea „unită” va fi latinizată complet.

Deocamdată preoții și misionarii catolici din Orient au pornit ofensiva împotriva sinodului din februarie 1958. Înainte de a se întruni sinodul, au răspîndit zvonul că „Sfîntul Scaun român ar fi împotrivă”, apoi că „episcopii convocați nu vor să răspundă la chemarea patriarhului”, în sfîrșit „că guvernul egiptean ar refuza viza de intrare anumitor episcopi”. După ce toate zvonurile s-au dovedit false și sinodul a avut loc cu deplin succes, „preoții catolici... au iners în casele grecilor catolici (uniți) și le-au spus că ierarhia lor e pe cale să devină schismatică!... Nu le-a fost rușine să ceară călugă-

rițelor să pună pe pensionarii lor să se roage ca grecii catolici să nu se despartă de Roma! Și în toate ocaziile, au făcut să se creadă peste tot că, lucrînd din orgoliu — superbia graecorum — și la porunca „micimii de spirit” a patriarhului lor, membrii ierarhiei greco-catolice, în loc să se ocupe de penibila situație actuală a creștinilor din Orient, se agită numai pentru o mizerabilă chestiune de onoare, spre a face să treacă micul lor patriarh înaintea reprezentanților papii!”. Acestea sînt metodele de intimidare catolice: „sînt excitați credincioșii împotriva noastră, prezentîndu-ne în ochii lor ca pe niște orgolioși și făcători de schismă!... Cîte explicații penibile a trebuit să dăm credincioșilor noștri neliniștiți și tulburați!”. Prins între presiunea de la Roma și tulburarea credincioșilor, produsă de frații catolici, episcopatul melkit va trebui să cedeze: aceasta e singura soluție în catolicismul papist. Să nu mai vorbim de „moralitatea creștină” a unor astfel de procedee! Iezuitismul, care promite, ca să aibă mîine ce călca în picioare, și-a spus din nou cuvîntul.

În fața acestor frămintări „unioniste” ne dăm seama de ce primejdii am scăpat prin reîntregirea bisericească din 1948. Azi ne bucurăm că în deplină libertate trăim cu toții în tradițiile strămoșești și nimeni nu mai poate să ne schimbe legea. Cînd va înțelege minoritatea „unită” din Orient și America adevărul că singura cale justă este întoarcerea la Biserica-Mamă ortodoxă, că unitatea creștină nu se poate realiza prin absolutismul papal, ci numai în duhul Bisericii creștine primare? Nădărdăm că tocmai latinizarea forțată a „uniților” îi va trezi la realitate și le va îndrepta pașii spre adevărul străvechi, acelaș de-a lungul veacurilor, pentru că este adevăr divin.

Pr. Prof. NICOLAE MLADIN

EXEMPLARA POZIȚIE DE LUPTĂTOR PENTRU PACE A LUI FRÉDÉRIC JOLIOT-CURIE

— VALABILITATEA PERMANENTĂ A TESTAMENTULUI SĂU —

Regretatul președinte al Consiliului Mondial al Păcii, Frédéric Joliot-Curie, a fost incorporarea celor mai nobile și mai înălțătoare pasiuni omenști: pasiunea pentru adevăr, simțul dreptății și lupta pentru pace. „Cunoștea prețul vieții și știa că nimeni nu are dreptul de a-și risipi darurile ce i-au fost hărăzite. Sentimentele care-l dominau și care-l călăuzeau au fost respectul adevărului, simțul dreptății și dragostea de oameni” — așa îl caracterizează prietenul și tovarășul său de luptă pentru pace Dl Pierre Cot, fost ministru al Franței (în revista „Orizonturi”, oct. 1958, p. 2).

Savant de talie mondială, Frédéric Joliot-Curie rămîne mare și de neuitat în conștiința omenirii zilelor noastre mai ales prin refuzul „de-a orienta lucrările sale către distrugere” — cum însuși scrisese cîndva. Menirea științei zace în a sta în slujba vieții și nu în serviciul crimei. Mii de savanți din toate părțile lumii au împărtășit acest punct de vedere, dedicîndu-se cu ardoare luptei dirze pentru apărarea păcii.

Convins pînă în străfundurile ființei sale că strădania tuturor poate modifica destinul omenirii, eliberînd-o de primejdia unui nou război, Frédéric Joliot-Curie n-a conținut să lucreze în acest sens cu cuvîntul și cu japa, la catedră, la laborator, în presă și la tribuna adunărilor și a congreselor mondiale pentru pace.

Cînd s-a aflat la Stockholm, în 14 iulie 1958, că Frédéric Joliot-Curie nu avea să ia parte la marea Congres pentru Dezarmare și Colaborare Internațională, sutele de delegați aflați acolo au fost cutremurați ca de-o presimțire gravă. O lună mai tîrziu, marele savant și iubitor de oameni a încetat din viață în puterea vîrstei.¹

¹ Să se vadă articolul apărut în revista noastră, nr. 7—8/1958, p. 680—683. Guvernul francez a hotărît să i se facă funeralii naționale — cinste care nu se acordă de obicei decît oamenilor de Stat sau șefilor militari.

„În curtea Sorbonei, în fața capelei din secolul al XVII-lea, între monumentele lui Hugo și Pasteur, a fost instalat catafalcul. De la frontonul capelei, un mare dra-

Congresul de la Stockholm a ascultat însă și cuvîntul său. I-a fost împărtășit amplu și vibrant, în lectura unuia din cei mai devotați prieteni și colaboratori ai lui Frédéric Joliot-Curie, Dl Pierre Biquard.²

Textul discursului pe care ar fi vrut să-l rostească la Congresul de la Stockholm s-a transformat, prin moartea ilustrului savant într-un adevărat testament al său, în ultimul său apel la conștiința omenirii atît de încercate a zilelor noastre. Cu o putere de previziune profetică, el indică făgașul în care are să se desfășoare lupta pentru pace, spre a duce la izbîndă țelurile ei salvatoare. E cel mai concludent document contemporan al măreției acestei lupte, al perspectivelor ei îmbucurătoare și totodată o apologie vibrantă și pătrunzătoare a obligației morale pe care o are fiecare om de-a participa activ la purtarea luptei pentru apărarea și consolidarea păcii. Tocmai de aceea, redăm în cele ce urmează ample extrase din acel discurs (după textul publicat în revista citată, p. 5 urm.), ale cărui ecouri zguduie de dincolo de mormînt conștiința omenirii actuale, indicîndu-i fără greș calea salvării de prăpăd și a unei tihnite propășiri de durată.

*

Opinia publică este îngrijorată. Mișcarea de o putere neegalată, care se dezvoltă în lume în favoarea dezarmării și a cooperării internaționale nu oprește continuarea războiului rece și agravarea tensiunii internaționale.

Războiul din Algeria ține de aproape patru ani, riscă să se întindă în întreaga Africă de Nord. Conflictele din Orientul Mijlociu sînt urmărite cu neliniște de opinia publică. Intervențiile militare din Liban, cît și amenințările asupra Irakului constituie evenimente grave.

Vom reaminti cu acest prilej poziția noastră statornică: sîntem împotriva forței, pentru reglementarea conflictelor internaționale și împotriva intervențiilor în afacerile interne ale popoarelor. Legitima aspirație a popoarelor la independență și suveranitate se izbește prea des de opoziții fun-

pel tricolor ajungea pînă peste sicriu. Guarzii republicani, purtînd casca străveche cu coadă de cal, stăteau lîngă sicriu, încremeniți ca niște statui. Miniștri, ambasadori, academicieni și senatori stăteau împrejur, în picioare; și tot în picioare stăteau și membrii Facultății, în togele lor stacojii tivite cu hermină" — spune renumitul scriitor sovietic Ilya Ehrenburg (Revista „Orizonturi“, nr. pe noiembrie 1958, p. 60), care a fost de față la funeralii.

² Prietenia lor dura de 38 de ani. La cimitir, înainte de-a fi fost coborît sicriul în mormînt, Dl Pierre Biquard a spus, printre altele, adresîndu-se marelui său prieten:

„De zeci, de sute de ori ți-ai pus (în fața mea) întrebarea: „Nu-i meseria mea, spuneai tu, să țin discursul acesta, să merg la acest congres“. Și după cîteva clipe: „Dar dacă vreau să pot face știință și mai ales dacă vreau ca tinerii de mîine să poată întreprinde cercetări în condiții mai bune, trebuie să clădim o societate care să recunoască rolul științei și în care războiul atotnemicitor să fie nu numai cu neputință, dar chiar de neconceput“ (Rev. cit. p. 63). „Cel care a reabilitat titlul de savant“ (Ilya Ehrenburg) și-a dat seama că pentru apărarea vieții, pînă și savanții cei mai proeminenți trebuie să iese din izolarea laboratoarelor. Frédéric Joliot-Curie a premers cu exemplu în această privință.

date pe spiritul de dominație, pe interese egoiste și pe discriminarea rasială. Consiliul Mondial al Păcii a proclamat întotdeauna că trebuie suprimate blocurile militare, că armele atomice trebuie distruse și că trebuie realizată dezarmarea totală, sub un control strict. El afirmă că menținerea și construirea păcii nu poate fi făcută fără cooperarea internațională, bazată pe egalitatea în drepturi a tuturor națiunilor și pe respectul integrității lor teritoriale, al suveranității și independenței lor.

O JUMĂTATE DE VEAC DE SPERANȚE ȘI DE DECEPTII

Nu putem uita că istoria acestei prime jumătăți a veacului douăzeci înseamnă, în ceea ce privește dezarmarea, multe speranțe, multe făgăduieli, dar și cîte decepții! Pentru a nu vorbi decît de anii care au urmat primului război mondial, să ne amintim de pactul „Briand-Kellog”, semnat la 28 august 1928 de către nouă puteri, printre care Statele Unite ale Americii, Franța, Marea Britanie, Japonia, Germania și Italia. Alte state, printre care și Uniunea Sovietică au fost apoi invitate și s-au asociat pactului. Părțile contractante condamnau recurgerea la război pentru soluționarea diferendelor internaționale și se angajau să nu folosească în acest scop decît mijloace pacifice.

Aceste angajamente însoțite de declarații și de ceremonii solemne corespundeau, fără îndoială, voinței popoarelor. Dar și cele mai solemne declarații nu capătă valoare decît dacă sînt sancționate prin acte concrete. În acest caz, actul concret, incontestabil, ar fi fost un acord asupra dezarmării. Dar timp de mai mulți ani, comisiile Societății Națiunilor au discutat asupra dezarmării fără să poată ajunge la vreun rezultat. Doar cîteva acorduri pentru limitarea supraînarmării în domeniul naval au fost semnate și puse în vigoare; apoi au fost nesocotite. În toate domeniile cursa înarmărilor a continuat și a avut, o dată mai mult, încheierea sa naturală: războiul.

Ororile acestuia, în special bombardarea atomică a celor două orașe japoneze, au făcut să se nască în inimile tuturor oamenilor dorința legitimă de-a se pune capăt cursei înarmărilor. Carta Națiunilor Unite proclamă și ea renunțarea la folosirea forței pentru reglementarea diferendelor ce s-ar putea ivi între națiuni. Trebuie să constatăm totuși că acest angajament nu este respectat.

De asemenea trebuie să constatăm că negocierile asupra dezarmării, începute în ianuarie 1946, nu au ajuns încă la nici un acord. Ba dimpotrivă, armamentele atomice se perfecționează, se acumulează, exploziile experimentale se succed, cu toate că mii de cercetători specializați, printre care mulți savanți dintre cei mai cunoscuți din lume, au avertizat serios și în mai multe rînduri împotriva pericolelor pe care aceste „experiențe” le prezintă pentru specia umană.

PERICOLUL ESTE PREZENT

Exploziile nucleare de la suprafața scoarței pământului, sau cele din aer, răspîndesc în atmosferă elemente radioactive, dintre care unele, ca radiostronțitul 90 și radiocesiul sînt de lungă durată și se fixează în vegetale, în animale și în corpul omului. Exploziile nucleare succesive crează o acumulare de radioelemente nocive și fac să apese o groaznică amenințare asupra umanității, chiar în timp de pace. Cu ajutorul unor aparate speciale, foarte sensibile, s-au descoperit de pe acum cîteva din aceste radioelemente ce s-au fixat în corpul unor oameni care trăiesc chiar în regiuni foarte îndepărtate de locurile unde s-au produs exploziile. Este drept că aceste produse radioactive fixate în corpul nostru sînt în cantități extrem de mici, iar dozele de radiații pe care le emit sînt încă inferioare dozelor pe care le putem tolera fără pericol aparent. Și totuși, dacă în ce privește lipsa de pericol a dozelor constatate, subzistă unele îndoieli, fondate pe anumite argumente științifice, putem afirma că aceste doze vor deveni repede periculoase, dacă se continuă efectuarea exploziilor nucleare experimentale.

Produsele nocive ale unei explozii nucleare nu se distribuie în mod uniform în întreaga atmosferă, ci formează mari dîre, ca niște adevărați nori, invizibili, care se deplasează în jurul pământului, în voia curenților de aer. Precipitațiile radioactive pot fi astfel, atît local cît și la mari depărtări de locul exploziei, mult mai importante și periculoase decît le pot prevedea unele calcule simpliste.

Hotărîrea Uniunii Sovietice de a opri exploziile atomice experimentale este un act pozitiv de o foarte mare importanță. Marea Britanie și Statele Unite, continuînd noi încercări, își asumă o responsabilitate covîrșitoare. Aceste încercări constituie astăzi elementul esențial al neîncrederii și al războiului rece și aceasta într-o lume supraînarmată, într-o lume în care sînt deja stocate zeci de mii de bombe atomice sau cu hidrogen. Pe lîngă consecințele lor psihologice nesănătoase, aceste explozii experimentale vor aduce suferințe ființelor umane acum în viață și totodată celor din generațiile viitoare.

Sînt multiple cauzele pentru care trebuie să acționăm din toate puterile spre a impune un acord solemn de renunțare la folosirea armelor atomice și termonucleare și de oprire a exploziilor experimentale ale acestor arme.

O primă cauză ține chiar de natura acestor arme, de caracterul lor monstruos și de faptul — orice ar spune politicienii din Occident sau niște experți la cheremul lor — că efectele acestor arme nu pot fi limitate nici în spațiu și nici în timp.

Exploziile experimentale și folosirea armelor atomice constituie, așa cum a scris-o doctorul Schweitzer, „cea mai groznică violare a dreptului ginților”.

„Exploziile experimentale — spune el — pun în pericol, chiar în timp de pace, sănătatea și viața oamenilor, chiar în afara teritoriului puterilor atomice. Un război dus cu arme nucleare este o infracțiune mult mai gravă încă ...pentru că va face nelocuibile teritoriile neutre, prin enorma creștere a radioactivității și pentru că el este un non-sens și o grozăvie mai presus de orice închipuire, punînd sub semnul întrebării existența însăși a umanității”.

Acest caracter monstruos al armelor atomice este totuși deseori invocat, în cadrul unui fals și periculos raționament: războiul nuclear ar fi atît de groaznic, încît niciodată, nimeni, nu va încerca să-l declanșeze, iar pacea va fi menținută prin „echilibrul teroarei”. Aspectul simplist al acestui raționament i-a dat o răspîndire care ar risca — dacă nu vom fi atenți — să ne ducă direct la catastrofă. Într-o atmosferă de neîncredere și de teamă, cel mai mic incident, cea mai neînsemnată interpretare falsă a unui ordin sau a unei decizii, chiar o greșală de citire pe ecranul unui receptor de radar, sau un accident, interpretat drept gest ofensiv al adversarului, riscă să atragă după sine, fără putință de întoarcere, reacția în lanț a bombardamentelor nucleare.

Cînd un număr mare de state vor fi acumulat bombe cu hidrogen, un astfel de incident se va putea ivi în orice moment, iar la aceasta se va adăuga calculul greșit al unui individ sau al unui grup, care va crede că poate să atingă un obiectiv limitat, într-un timp limitat, printr-un război limitat, dar care pînă la urmă va incendia întreaga lume.

Un alt motiv pentru care trebuie să pretindem încheierea imediată a unui acord, este că e greșit să se susțină că trebuie întîi restabilită încrederea și eliminate cauzele dezacordurilor dintre state și doar după aceea te poți gîndi să renunți la armele atomice și la experiențele efectuate cu acestea. Și aici nu-mi rămîne decît să-l citez pe doctorul Schweitzer:

„Cele două decizii — renunțarea la exploziile experimentale și suprimarea armelor atomice — amîndouă indispensabile umanității, nu trebuie să aibă drept condiție prealabilă faptul ca cerul să realizeze minunea politică, cunoscută ca imposibilă, ca fiecare din cele trei puteri să nu mai aibă de formulat nici o critică împotriva viitoarei convenții de dezarmare”.

„În fapt, experiențele atomice și folosirea armelor atomice poartă în ele însele motivele de constrîngere absolută a opririi și înlăturării lor. Nu pot fi luate în considerare condiții prealabile”.

DE CE ACEASTĂ CURSA CĂTRE PRĂPASTIE

Pentru a caracteriza situația actuală, nu trebuie oare să scoatem în evidență paradoxul acesta că opinia publică *din toate țările* dorește fierbinte menținerea păcii mondiale, în timp ce negocierile asupra dezarmării sînt încă într-un impas?

Dacă voim să înaintăm pe calea progresului și a păcii trebuie să începem prin a analiza cauzele acestei contradicții.

O cauză posibilă, care ne solicită atenția în primul rînd și cere să fie examinată, dar care singură nu e de natură să explice absența unui acord asupra dezarmării, ar fi voința unei puteri sau a unui grup de puteri de a dezlănțui un război general. *Nu cred ca vreun guvern să aibă această dorință.*

O cauză a fost, pe drept cuvînt, adeseori denunțată: este aceea care se referă la considerabilele profituri pe care anumite grupuri private le trag de pe urma cursei înarmărilor. Nu putem pierde din vedere faptul că dezvoltarea înarmărilor constituie pentru anumiți inși ceea ce se numește „o afacere bună”. Înarmările — mai cu seamă în zilele noastre cînd armele se perimează cu repeziciune — garantează comenzi sigure, fără bătaie de cap, fără riscurile concurenței. Pe lîngă aceasta, investițiile necesare — deseori considerabile — sînt finanțate prin impozite și așa se întîmplă că aceia care, în imensa lor majoritate, sînt dușmanii cursei înarmărilor se văd deposezați de o fracțiune din veniturile lor, tocmai pentru a întreține cursa înarmărilor, împotriva căreia luptă.

Ni se afirmă că aceste masive comenzi de armament dau de lucru muncitorilor, proteguindu-i astfel împotriva șomajului. Intr-adevăr, toate statele sînt în mod practic angajate în cursa înarmărilor, *cheltuielile militare directe, care în 1929 se ridicau doar la 4,2 miliarde de dolari, au atins în 1957, 100 de miliarde.*

Douăzeci de milioane de oameni sub arme, de trei, patru ori mai mulți pentru a-i hrăni, a-i transporta, a-i echipa, a-i înarma, ce s-ar întîmpla oare dacă, printr-un acord asupra dezarmării, o mare parte din această sută de milioane de oameni ar deveni disponibilă pentru cîmpul muncii?

Noi avem convingerea fermă — și trebuie să-i convingem și pe alții — că *e cu desăvîrșire fals că răul acesta de care vorbim e un rău necesar și că e inevitabil ca asemenea largi mase omenești să nu producă decît bunuri ce nu pot folosi la nimic.*

Căci dacă criza înregistrată de către economia americană în 1953—1954 a fost în parte amortizată printr-un program de înarmare, apoi criza actuală, care depășește cu mult cadrul Statelor Unite, demonstrează în mod peremptoriu că programul înarmărilor, de o proporție totuși fără precedent în timp de pace, nu ajunge pentru a evita șomajul și stagnarea și pentru a menține expansiunea economică.

Dimpotrivă, producția și consumarea bunurilor civile ar grăbi procesul dezvoltării economice.

Noi știm că numai *cu o parte a fondurilor astronomice, alocate armamentelor s-ar putea da de lucru tuturor acestor muncitori, tehnicieni, ingineri, pentru a produce bunuri de consum.* Și pot fi date cu ușurință nume-

roase exemple de nevoi imperative care nu sînt satisfăcute din pricina cheltuielilor pentru înarmare: în cea mai mare parte din țări, în deosebi în Franța, lipsa localurilor pentru școli constituie o lipsă tragică. În Marea Britanie, ministrul a relevat faptul că trei milioane de copii învață în clase neadecvate. Și așa mai departe...

O situație mult mai gravă încă — și aceasta de asemenea în cea mai mare parte din țări — există în domeniul locuințelor, deoarece peste tot numărul construcțiilor este inferior nevoilor strict necesare de înlocuire a ceea ce timpul distruge și pentru a ține pasul cu creșterea populației.

Școli, locuințe, poduri, drumuri, baraje, — nu indică oare toate acestea tot atîtea posibilități de transformare a uzinelor care risipesc atîtea eforturi umane pentru război, fără a mai pune la socoteală recuperarea enormelor suprafețe ocupate de bazele militare și care, *numai pentru bazele militare americane, dinafara teritoriului Statelor Unite, reprezintă de două ori suprafața cultivată a Japoniei.*

La numărul de motive pentru menținerea războiului rece, mai trebuie adăugată desigur voința unora de a păstra posibilitatea de a exercita presiuni economice asupra popoarelor mai slabe sau de a duce, la nevoie, „războaie limitate”. Armamentele sînt revendicate nu atît pentru a fi folosite, cît pentru a procura celor ce le posedă o poziție de forță, care să le permită de a-și însuși sau de a păstra resursele altor țări, pentru a scoate din ele avantaje economice: mînă de lucru ieftină, materii prime, etc....

Aceasta impune, bine înțeles, ca în fruntea guvernelor acestor țări să fie oameni de paie. De aici și nevoia de trupe și de armament, care să asigure menținerea atît a acestor oameni, cît și a avantajelor economice pe care ei le garantează. Evoluția socială a acestor țări este mult împiedecată.

Este inacceptabil ca unele guverne să vrea să ridice nivelul de trai al țării lor, profitînd de armamentul ce-l posedă, pentru a ajunge la acest obiectiv în detrimentul altor țări.

O asemenea politică nu este făptuită doar de marile puteri capitaliste; ea este uneori urmărită și de state capitaliste mai puțin tari, asupra unor state mai slabe ca ele. Guvernele care sprijină politica lor de înarmare încearcă să demonstreze muncitorilor că armamentele sînt necesare pentru ridicarea nivelului lor de trai, pentru că le permit să-și însușească resursele altor țări. Asemenea argumente sînt folosite, de exemplu, în Franța, în legătură cu petrolul din Sahara; ele au fost aduse pentru a încerca justificarea agresiunii contra Egiptului, în legătură cu Canalul de Suez. Iar după cel de-al doilea război mondial, numeroase au fost persoanele — nu numai acelea care se aflau la putere — care considerau că Statele Unite era cea mai tare, ca singură posesoare a bombei atomice, și că atare că interesul

de a fi sprijinite de către Statele Unite, chiar cu prețul a numeroase cedări, era un lucru de sine înțeles.

Sînt numeroase exemple cînd simpla posesie de către un stat capitalist a unui armament puternic i-a dat acestuia posibilitatea de a obține alinierile politice dorite, veritabile înfeudări, „compensate” de așa zise avantaje economice. Putem oare afla aci o justificare dacă nu morală, cel puțin materială, a politicii de înarmare cu orice preț? Răspunsul istoriei este clar: asemenea politici au dus totdeauna la război. Unde se află deci — în altă parte decît în grupurile industriale direct interesate — beneficiile materiale ale politicii de înarmare? Răspunsul e cît se poate de limpede: nicăiri! Iar aceia care gîndesc în felul acesta monstruos, au uitat ei oare cei zece milioane de morți și cei douăzeci de milioane de răniți din primul război mondial, cei douăzeci de milioane de morți și cei treizeci de milioane de răniți și nenumăratele victime ale lagărelor hitleriste din cursul celui de-al doilea război mondial?

Putem oare uita, sau acționa ca și cum am fi uitat, ce s-ar fi putut realiza cu banii risipiți în aceste războaie? Un expert reamintea de curînd că *cheltuielile primului război mondial ar fi permis cumpărarea unei case și a unui teren bunicel fiecăruia dintre cei 74 milioane de soldați care au fost mobilizați!* Un bilanț sincer ar trebui să cuprindă și bunurile care nu au fost produse tocmai din cauza războiului și mai cu seamă valorile umane care au fost exterminate.

Alții socotesc că înarmările constituie o parte componentă a războiului ideologic, menită „a lupta împotriva subversiunii” sau a face presiuni asupra lagărului advers, în numele spiritului de cruciadă pe care vor să-l bage în capul unor popoare.

Existența sistemelor economice și sociale diferite sînt un fapt. Dacă refuzăm a admite acest fapt, atunci este inutil să mai vorbim despre pace.

Iar aceia care cred că pericolul de război provine din existența diferitelor sisteme, ar trebui să-și amintească că încă din timpul cînd în lume nu era decît un singur sistem, exista cursa înarmărilor și existau războaie.

Intr-adevăr, numai acceptarea sinceră pe scară mondială a coexistenței pașnice a celor două sisteme poate îngădui evitarea conflictelor între state.

O IMEDIATĂ POSIBILITATE DE A IMBOGAȚI VIAȚA FIECĂRUIA

Acceptarea sinceră a coexistenței pașnice duce, dacă e urmărită cu consecvență, la dezarmare. Aceasta bineînțeles cu condiția de-a se suprima cauzele invocate, ce tind la justificarea cursei înarmărilor. Pentru aceasta trebuie să nu se pună în mod izolat problema dezarmării, ci să fie legată strîns de problemele cooperării internaționale și destinderii. Îmi pare mai ales necesară examinarea problemei dezarmării în raport cu problemele econo-

nice. Trebuie adusă, în amănunt și cu precizie, dovada că *încetarea războiului rece și a cursei înarmărilor ar duce la creșterea nivelului de trai al națiunilor.*

Actualul nivel al tehnicii, dezvoltarea științelor, abundența de materii prime, posibilitatea de utilizare a noilor izvoare de energie, au ajuns la un asemenea grad, încît creșterea nivelului de trai ar putea fi asigurată întregii omeniri.

Statele nu vor fi luate prin surprindere. În privința trecerii de la politica de pregătire a războiului la aceea a dezvoltării pașnice, numeroase studii au fost întreprinse iar rezultatele lor sînt cunoscute. Diferitele etape — căci oricum va fi vorba de un proces progresiv — sînt prevăzute și, din bun început, beneficiile imediat tangibile vor fi simțite de toată lumea.

Să presupunem că o măsură modestă ar aduce o reducere de 20% din cheltuielile militare directe: 20 miliarde de dolari ar fi astfel eliberate care ar putea, de pildă, să se repartizeze în 10 miliarde de dolari de scădere a impozitelor și în zece miliarde de dolari de investiții productive și, ca o consecință, de posibilități de folosire din nou a mîinii de lucru.

Asemenea experiențe de reducere a cheltuielilor militare și a forțelor armate au mai fost realizate. *Uniunea Sovietică a luat de curînd noi măsuri în acest sens. Ele au avut drept rezultat o și mai mare înviorare a situației economice.* Și aceasta ar fi cu atît mai valabil peste tot, cu cît astfel de măsuri ar fi luate într-o atmosferă internațională în care acordul pentru dezarmare, chiar limitat, ar provoca o mare ușurare generatoare de încredere și speranță.

Ajutorul dat unor țări insuficient înzestrate — un ajutor care să nu comporte, ca-n cazul așa ziselor „ajutoare” capitaliste, 80—90% echipamente militare — ar putea fi intensificat; schimburile comerciale între toate puterile, acum oprite de războiul rece, ar lua amploare.

Pentru a vorbi de un domeniu pe care îl cunosc bine, acela al cercetărilor științifice, beneficiile directe ale unui acord asupra dezarmării ar fi imense. Cheltuielile consacrate cercetărilor militare sînt cu mult mai importante decît acelea ale cercetării fundamentale, și decît acelea ale cercetării aplicate. Pe de altă parte, un număr important de cercetători ar fi redați acestor două mari categorii de cercetări, iar cercetarea, ea însăși, prin completa dispariție a discriminărilor și a barierelor, ar căpăta o eficacitate sporită. Și cine vorbește de dezvoltarea cercetărilor științifice, vorbește de noi posibilități de producție de bunuri, de satisfacerea nevoilor și deci de dezvoltarea producției generale.

Cel mai bun semn al ridicării nivelului de trai este tocmai cantitatea de energie pusă la dispoziția fiecărui om. Un nou izvor de energie, datorită

descoperirilor din prima jumătate a veacului al XX-lea, este la dispoziția noastră. Ea necesită deseori investiții importante. De exemplu, unele țări au proiectat să se echipeze cu energie de origine atomică pentru 20 milioane de kilowați. Aceasta ar costa opt miliarde de dolari... *O reducere de un miliard pe an — reducere modestă — ar finanța acest proiect în opt ani.*

Cît despre cel mai bun mijloc de a repartiza această bogăție în interiorul fiecărei națiuni, aceasta privește pe fiecare popor, care poate decide de sistemul pe care-l crede cel mai bun. Această dorință generală de a ridica nivelul de trai nu este condamnabilă decît dacă se tinde a fi realizată prin mijloace necinstite. Dacă excludem aceste mijloace, rămîne să dorim a obține ameliorarea rîvnită prin aplicarea soluțiilor diferite, după regimuri.

Dar odată cu coexistența pașnică pot exista, pentru rezolvarea unor anumite probleme, soluții comune realizabile prin cooperare: spre exemplu, pentru utilizarea marilor căi de comunicație, exploatarea în folosul tuturor a unor gigantice zăcămintele de materii prime, organizarea transporturilor aeriene, utilizarea polilor, etc.... Cheltuielile pe care le-ar antrena acestea ar putea fi acoperite prin imensele economii pe care le poate procura dezarmarea, și ar fi înapoiate din plin, prin beneficiile pe care le-ar avea toate națiunile. Dar insist: cu condiția să nu existe nici un fel de exploatare, din partea nimănui, cu condiția ca aceste lucrări să fie efectuate în profitul tuturor. Orice contract trebuie să fie avantajos pentru amîndoi contractanții, ceea ce implică respingerea ajutorului economic conceput ca o posibilitate de sechestrare politică.

Nu este vorba aci de un tablou idilic înafara realităților sau de un vis pentru un viitor îndepărtat. Nu depinde decît de noi de a face din aceasta realitatea de mîine.

Trebuie să recunoaștem că raporturile actuale între state se concretizează în discuții diplomatice ascuțite și în agravarea raporturilor politice între țări și între grupuri de țări. Această înrăutățire a raporturilor internaționale constituie o piedică în calea unei rezolvări satisfăcătoare a conflictelor politice și chiar a unor eventuale conflicte militare care, în condițiile actuale ar risca oricînd să se transforme în conflagrație generală.

Dacă pericolul unui conflict mondial rămîne grav, opinia publică, mai ales datorită acțiunii forțelor păcii, devine tot mai conștientă de această primejdie. Inițiativele luate de Uniunea Sovietică în favoarea semnării unui pact de neagresiune între statele blocurilor opuse sau pentru participarea țărilor neutre la o eventuală conferință la cel mai înalt nivel, propunerile făcute de R. P. Polonă în favoarea înființării zonelor dezatomizate, în Europa și în Asia, refuzul unor guverne de-a se integra pactelor, opoziția făcută de altele extinderii pe teritoriul lor a noilor măsuri de înarmare nucleară, arată tuturor că este posibilă speranța într-o altă politică.

Oare nu aflăm prefigurările acestei alte politici în discuțiile științifice și tehnice ale experților reuniți în prezent la Geneva, pentru a examina procedeele de detectare a exploziilor experimentale ale armelor atomice și termonucleare, ca și cea de-a doua conferință internațională, care, în septembrie, și tot la Geneva, va examina aplicarea pașnică a energiei atomice?

Numeroase organizații populare, numeroase forțe morale și religioase, numeroși savanți, scriitori și artiști, au mărturisit, în ultimul timp, aceleași preocupări privind necesitatea de a se opune politicii războiului rece și a supraînmăării care duce la dezastru.

Cu toate îngrijorările față de pericolele războiului și realele suferințe pe care le produce cursa înarmărilor și războiului rece, există foarte puternice motive de-a avea încredere.

*

E un mesaj de încredere și de speranță. Încredere în ziua de mâine și speranță în cumințenia oamenilor — și în cumințirea celor ce încă nu s-au pătruns de adevărul exprimat cu atita claritate și competență în „testamentul” marelui Frédéric Joliot-Curie.

Perspectiva acestui mesaj e clară și plină de jăgăduințe. Dar ea ne cheamă la luptă înțeleasă, pentru a face să triumfe pacea asupra neînțelegerilor internaționale actuale.

Slujitorii bisericești află aici o călăuză, un răspuns și o flamură sub faldurii căreia să se încoloneze pentru cîștigarea de noi izbînzi în lupta pentru pacea a toată lumea.

REDACTIA

BIBLIA DE LA BUCUREȘTI

270 DE ANI DE LA TIPĂRIREA EI

În 1958 s-au împlinit 270 ani de cînd în Capitala țării noastre a putut să vadă lumina tiparului întreaga Biblie, în traducere românească.

Importanța culturală-religioasă a acestui impunător monument istoric al literaturii noastre vechi a fost cu drept cuvînt asemănată cu ceea ce a putut însemna în istoria limbii și a culturii germane textul Bibliei înfățișat în vestita traducere a lui Martin Luther. Cel ce a avut inspirația de a tipări această juxtapunere de ordin literar-istoric — el însuși fost profesor de studiul biblic al Vechiului Testament — înțelegea să-și justifice afirmația respectivă completînd-o prin următoarea comparație de necontestabilă plasticitate: „*Biblia din anul 1688 este vîrful muntelui Ararat, în sfîrșit vizibil și cucerit, după retragerea potopului...*”.

Vor fi, presupunem, printre cititorii revistei noastre, numeroși aceia care vor dori să aibă ocazie a cunoaște cum și pe ce căi s-a ajuns în vechea noastră literatură istorică-religioasă la *cucerirea acestui vîrf al muntelui Ararat*?

În cele următoare le punem la îndemînă cîteva date și informații privind istoria cărții tipărite la romîni.

Se știe cît de populară a fost influența curenților de reformă religioasă din cursul secolelor XVI și XVII asupra dezvoltării literaturii naționale la toate elementele etnice din diferite țări ale Europei. La fel se știe în ce largă măsură au contribuit aceste curenți la întemeierea tipografiilor și a școalelor, precum și la răspîndirea dragostei de carte în păturile adînci ale poporului care, luminat prin școli orășenești și satești, începuse a pătrunde rostul și farmecul cărților tipărite, mai ales pe acela al cărților de școală, de slujbă bisericească și de povestiri populare.

Ceea ce s-a întîmplat la alte popoare, era prea firesc să se întîmple și în dezvoltarea culturală a poporului nostru. S-au deschis

și la noi școli mai binișor organizate și s-au ivit cărți tipărite în graiul nostru străbun. Oricine își va lua osteneala să răsfoiască atît de bine îngrijitele pagini ale I-ului volum din *Bibliografia veche romînească*, va putea afla cu ușurință că din cele 34 cărți tipărite în teritoriul nostru etnic pentru necesitățile poporului român, în curs de aproximativ 80 de ani (1508—1588), cele mai multe au văzut lumina tiparului în centrele culturale din sudul Transilvaniei (Sibiu, Brașov, Orăștie). Abia 5—6 au apărut în Muntenia, la Tîrgoviște, dar în limba slavonă. *Cea dintîi carte romînească s-a tipărit la Sibiu în anul 1544*. Păcat că nu s-a păstrat nici un exemplar din cărticica aceasta. Profesorul specialist în bibliografie, Ioachim Crăciun, a încercat a-i reconstitui textul în anul 1944, cînd se împliniseră 400 de ani de la apariția ei.

De la 1588—1635, timp de 47 ani, nu s-a mai tipărit nici o carte romînească. În timpul lui Matei Basarab întemeindu-se tipografie la Cîmpulung și la Govora (1632), apoi la 1641 la Iași, tipăriturile au început din nou să iasă la iveală, sporind în curs de 21 ani cu 30 cărți însemnate. A urmat apoi iarăși o lacună de 17 ani (1656—1673). Din timpul acesta nu e cunoscută nici o tipăritură romînească. Un avînt nou se ivește între anii 1673—1716, văzînd în acest răstimp lumina tiparului un număr considerabil de cărți romînești importante: 112; dintre ele, abia 10—11 de proveniență transilvană; celelalte s-au tipărit la Iași, cele mai numeroase însă în Muntenia, unde a sporit numărul tipografiilor astfel: la București (1678), la Buzău (1691), la Snagov (1696), la Rîmnice (1705), la Tîrgoviște (1709). Biblia tipărită la București, în anul al 10-lea după înființarea tipografiei, este *cel mai culminant punct* în a treia epocă a activității culturale desfășurate în cuprinsul teritoriului etnic românesc.

Pînă a ne ocupa de Biblia de la București, se cuvine să fie amintite și alte *trei puncte luminoase* din celelalte două epoci anterioare: 1508—1588 și 1637—1656. Este pentru secolul al XVI-lea monumentală „*Evanghelie cu învățătură*” (Cazania) de la Brașov (1581), iar pentru jumătatea I-a a sec. al XVII-lea și mai monumentală *Carte romînească de învățătură* (Cazania) de la Iași (1643) precum și *Noul Testament* de la Bălgrad (Alba Iulia 1648).

În cursul secolului al XVII-lea literatura și cultura romînă au izbutit să atingă un nivel de remarcabil avînt atît sub raportul scrierilor religioase, cît și sub al celor juridice (Pravilele de la Iași, Govora și Tîrgoviște) și istorice-cronicărești.

Intr-o recentă monografie istorică asupra lui Dimitrie Cantemir se găsește subliniat, pe bună dreptate, adevărul că în literatura noastră din secolul XVII se oglindește „un contact mai larg între țările române, cele trei domnii românești, Țara Românească, Moldova și Transilvania, nu mai sînt izolate în semiautarhia lor, un curent de viață comună le străbate prin legături economice, culturale, politice tot mai strînse. Oamenii de cultură l-au simțit, ei văd acum lămurit că odată aceste țări au fost o *singură țară*, că poporul român este un *singur popor*, care se trage din romanii coloniști, săpați în piatră pe monumentele antice. Acest *adevăr al unității neamului*, al originii comune, ei îl proclamă cu mîndrie, cu nădejde în viitor”.

Nu este deci de mirare că ideea unității poporului român apare și în predoslovia Cazaniei de la 1581, ca și în aceea a Cazaniei de la 1643 și în chip cu totul pregnant în predoslovia *Noului Testament* de la 1648, în memorabilele cuvinte ale lui Simion Ștefan. Acesta încerca să arate cu cîtă sollicitudine s-au străduit traducătorii *Noului Testament* să întrebuinteze în scrisul lor astfel de cuvinte, pe care să le poată înțelege cititorii romîni din oricare latură a pămîntului strămoșesc. Fiind ei resfirați în diferite țări, sub felurite cîrmuiri, li s-a împestrițat graiul, încît anume lucruri unii le spun cu un fel de cuvinte, alții cu vorbe diferite. Ei, în schimb, animați de dorința de a scrie pe înțelesul tuturor, și-au dat seama că „*cuvintele sînt ca banii, că banii aceia-s buni care umblă în toate țările, așa și cuvintele acelea sînt bune pe care le înțeleg toți*”. Această analogie între circulația banilor este foarte semnificativă, ea poate fi socotită ca o anticipație a *teoriei*, puse de Bogdan P. Hașdeu la contribuție în serviciul lingvisticeii romîne din pragul zilelor noastre. Adevărat că ideea nu era tocmai originală în 1648, ci apărea numai ca o traducere fidelă a dictonului de largă circulație în cursul secolelor XVI și XVII: *Verba valent sicut nummi* (Cuvintele valorează ca și banii). Dar este meritul deosebit al traducătorului român de a fi izbutit să aplice atît de pregnant sensul acestui dicton latinesc pentru a da *ideii de unitate a neamului nostru*, cu ajutorul limbii romînești, o expresie așa de puternică și de perpetuă valabilitate.

Ideea aceasta a unității naționale își găsește expresia adecvată și în predosloviile lui Teodosie Veștemeanul de la 1682 și de la 1688.

Această împrejurare îl va fi îndemnat pe editorul *Marii Biblii* cu ilustrații de la Sibiu, din 1858, să așeze aceste două tipărituri,

de la 1648 și 1688, la același nivel, dînd amîndurora importanța meritată: înfățișîndu-le ca pe niște uși cerești prin care a pătruns poporul nostru în cîmpul civilizației creștine, găsind cărarea spre cunoștința lui Dumnezeu.

Biblia din 1688, răspîndindu-se în toate țările locuite de romîni, a putut contribui esențial la unificarea cugetului și a graiului, a convingerilor, credințelor și vrerilor poporului nostru drept-credincios. Servind ca *temelie* la dezvoltarea limbii literare romînești în cursul secolelor următoare, a dat tuturor credincioșilor Bisericii străbune, care se obișnuiseră a frecventa Casa Domnului, prilej să-și însușească anumite cuvinte și locuțiuni din cuprinsul ei, introducîndu-le în tezaurul lexical al graiului strămoșesc. Această pătrundere a cuvîntului biblic în graiul poporului o găsim exprimată în versurile:

„Limba noastră-i limbă sfîntă,
Limba vechilor cazanii

.....

Pe care-o grăesc și-o cîntă
Pe la vatra lor țărani.....”

Dacă pînă la cucerirea înaltului vîrf al *Araratului*, atins prin *Biblia de la București*, limba romînă a trecut prin piscurile de la 1581, 1643 și 1648 îmbogățindu-se și netezindu-se din generație în generație, dezvoltarea ei nu s-a oprit la 1688, ci a continuat cu pasul lent, tradițional, progresist, totuși după metoda preconizată prin sfatul străbun: *festina lente!* (grăbește încet).

Se știe că tipărirea Bibliei de la București a fost pusă la cale de Șerban Cantacuzino Basarab, Domnul Țării Romînești și cu „îndemnarea” lui Constantin Brîncoveanu, marele logofăt.

Pregătită în vremea domniei lui Șerban, care cunoștea de a sa datorie „s-o vadă pe altarele bisericilor”, Biblia apare abia în 1688, cînd era domn al Țării Romînești Constantin Brîncoveanu (1688—1714).

Izvoare. După cum scrie, încă în 1878, *Vasile Ioanovici* în *Critica textului cărților Noului Testament*, gramaticul Nicolae (Milescu) traduse pe la 1662 fiind la Constantinopol agent diplomatic (capuchehaie), între 1661—1664, al lui Grigorie domnul Țării Romînești, Sfînta Scriptură a Vechiului Testament și a Noului Testament din limba grecească.

Milescu a fost un mare cărturar poliglot. Traducerea lui se pare că s-a utilizat mult la alcătuirea Bibliei de la București.

Traducerea Bibliei din 1688 s-a făcut pe baza textului grecesc al Septuagintei, „al celor 70 de dascăli, cu vrerea lui o am săvârșit”. Textul grecesc a fost o ediție din Frankfurt, retipărită în 1687 în Veneția.

S-au mai întrebuințat Vulgata (latină), Biblii slavone, Noul Testament al lui Simion Ștefan de la Bălgrad (1648), Psaltirea în proză a mitropolitului Dosoftei, Parimiile lui Dosoftei.

După constatările făcute de St. Ciobanu și de N. Cartoian, rezultă că pentru Vechiul Testament un izvor sigur a fost Palia de la Orăștie (1582).

Un alt izvor a fost Evangheliarul (1682) și Apostolul (1682) „tipărite la începutul domniei lui Șerban Cantacuzino”, sub supravegherea Mitropolitului Teodosie.

Traducătorii. Traducătorii Bibliei, reprezentanții cei mai de seamă ai scrisului din acea epocă, sînt frații Radu și Șerban Greceanu, ajutați de Gherman, episcop de Nisa Capadochiei, care se afla la curtea Munteniei. Murind Gherman, colaborator devine Mitrofan, episcop de Huși. Alt colaborator a fost stolnicul Constantin Cantacuzino „ale căror lămuriri vor fi ajutat, ca și în alte împrejurări, la lămurirea paginilor dificile, sau a termenilor tehnici”. N. Iorga susține că meritul principal al acestei opere s-ar datora cronicarului muntean Stolnicul Constantin Cantacuzino, care ar fi fost ajutat de primul director al Academiei grecești din București, Sevastos Kimenites. Nicolae Dobrescu e de părere că „între cei mulți învățați dascăli care au luat parte la tipărirea Bibliei de la 1688 a fost și Damaschin dascălul”. Toți aceștia au fost oameni învățați. Frații Greceanu cunoșteau bine limba greacă. Ei au publicat și alte scrieri.

Gherman, episcop de Nisa, a fost „director al Academiei grecești din Constantinopol”. În București avea același rol de conducător al Academiei întemeiate de Șerban Cantacuzino.

Și tot așa neobosiți cărturari au fost Stolnicul C. Cantacuzino și Sevastos Kimenites, „unul din învățații cei mai de seamă ai grecilor”.

Damaschin, presupusul colaborator, a fost episcop la Buzău (pînă în 1708), apoi la R. Vlcea din 1725. Cunoștea bine limbile latină, slavonă și greacă și avea o bogată activitate literară.

Cuprinsul. Biblia cuprinde cărțile canonice ale Vechiului Testament: Facerea, Ieșirea, Leviticul, Numerii, A doua lege, Iosua, Judecători, Rut, I—IV ale Impăraților, I, II Cronici (Parali-

pomena), Esdra, Neemia, Estir, Iov, Psalmii, Proverbele, Ecclesiastul, Cîntarea Cîntărilor, Isaia, Ieremia, Plîngerile, Ezechiel, Daniel, Osea, Ioil, Amos, Obadia, Iona, Miheea, Naum, Avacum, Sofonie, Agheu, Zaharia, Maleahi. Necanonice: Tovit, Iudit, Baruh, Epistola lui Ieremia, Cîntarea celor trei tineri, Înțelepciunea lui Solomon, Înțelepciunea lui Iisus fiul lui Sirah, Istoria Susanei, Istoria idolului Bel și a balaurului, I, II Macabei, Ps. 151, Catastihul lui Esdra, Cartea II Esdra, III Macabei și a lui Iosif, Despre singurîitorul gînd.

Ale Noului Testament: Cele 4 Evanghelii, Faptele Apostolilor, Epistolele pauline, Epistolele sobornicești și Apocalipsa.

Grafica. Literele sînt cele chirilice, ca ale tuturor tipăriturilor din secolul al XVII-lea. Numerotarea paginilor, a capitolelor și a versetelor se face cu ajutorul alfabetului, care-și păstrează valoarea numerică, la fel ca și în limbile greacă și ebraică. În redarea numelor proprii se păstrează grafica grecească: Emmanuil (Ἐμμανουήλ), Samuil (Σαμουήλ), etc.

Lucrarea, în tot cazul, e *originală*. Traducătorii au pus într-însa tot meșteșugul în uz atunci. Din lucrare transpiră un duh de mare răspundere față de text și astfel se îndeplinește întâia condiție a unei traduceri bune.

Cu totul corect traduce Biblia de la București Gen. 3, 15 b. „și *el* va... păzi (zdrobi)” În textul ebraic este „*hu*”. Traducerea este destul de bătătoare la ochi deoarece acel „*hu*” în Pentateuh este de gen comun. Traducătorii romîni redîndu-l pe „*hu*” αὐτός, cu „*el*” au cugetat la o persoană anumită, la un bărbat al viitorului și nu la o femeie sau la o sămînță, cum traduce Vulgata: „ipsa conteret”, urmînd ei, greșit, și unele texte romînești cu „*aceea* va păzi”. Cei de la 1688 nu s-au orientat nici după Vulgata nici după texte slavone, ci după cel grecesc. Dacă ar fi tradus cu „*aceea*” (gîndindu-se la o femeie) ar fi contrazis textului ebraic, pentru că ebraicul „ieșufeka” e o formă masculină; dacă ar fi tradus cu „*aceea*” (gîndindu-se la sămînță) ar fi trebuit să citească în textul grecesc αὐτό, pentru că τὸ σπέρμα este un neutru.

Traducerea de la 1688 este corectă și din punct de vedere gramatical și din punct de vedere dogmatic, căci e vorba despre acela („*el*”) care va zdrobi capul șarpelui, va aduce omenirii mijloacele, cu ajutorul cărora ea va fi în stare să distrugă răul din lume.

Traducătorii români țin seamă de rolul sintactic al cuvintelor în frază, și de chipul vorbirii. Astfel în Gen. 4, 5 συνέπεσε τῷ προσώπῳ αὐτοῦ e bine redat cu „și a căzut fața sa”. Biblia din Blaj traduce prea liber când zice: „și s-a mîhnit fața lui”. Aici avem un comentariu al textului grecesc, lipsit însă de frumoasa figură de stil din Septuaginta. Privirea omului trădează dispoziția lăuntrică. Crima desfigurează fața omului. Un criminal nu ridică cu seninătate fruntea în sus, ci pășește cu capul plecat la pămînt, evitînd privirile trecătorilor și căutînd să ascundă crima.

Traducătorii exprimă cu multă exactitate înțelesul textului. De ex. Exod. 3, 1 care în toate edițiile grecești este καὶ Μωϋσῆς ποιμαίνων τὰ πρόβατα e tradus cu: „Și Moise era păscînd oile.....”. În modul acesta se reflectează deplin spiritul autorului inspirat și se dă mai multă expresivitate gîndirii. Acțiunea verbelor e simultană, ceea ce era și în intenția textului. Traducătorii folosesc o formă de exprimare literară, nu populară.

În traducerea numelor proprii urmează textul grecesc. Astfel citim *Iothor* (și nu *Etro* ca în *Palia* sau *Iethro* ca în *Vulgata*), *Horiv* (și nu *Horev* ca în *Palia* sau *Horeb* ca în *Vulgata*).

În Jud. 14,2 se spune că femeia Tamnata era dintre fetele celor numite ἀλλοφύλων. Cuvînul acesta înseamnă: din alt neam, de altă seminție, în contrast cu iudeii înseamnă păgîn. Biblia de la 1688 traduce foarte corect cu „de feliu strein”. Traducerea blăjană cu „dintre fetele filistenilor” e un fel de comentariu la text. Între păgîni sînt și filistenii, dar nu exclusiv.

Un text mult discutat este Is. 7, 13 b... καὶ καλέσεις τὸ... Biblia de la București traduce: „și vei chema numele lui Emanuil”. Ce-i drept traducerea blăjană redînd impersonal termenii „și se va chema”, dă un înțeles mai larg textului, dar constituie o abatere de la text, ceea ce nu e cazul la cei de la București. Profetul Isaia se adresează casei davidice: deci tu casă davidică (respectiv tu mamă a copilului) vei chema numele lui, Emanuil. Traducătorii nu au în vedere textul ebraic, nici sensul lui mai îndepărtat, ci traduc exact textul grecesc, lăsînd pe seama comentatorilor amănuntele interpretării. Ei respectă atît de fidel Septuaginta încît pînă și ortografia numelui teoforic Emmanuil e aceeași, îl scriu Emmanuil (cu doi de m).

Mihea 5, 2 este un text cu ajutorul căruia putem constata că traducerea nu e servilă originalului grecesc, pentru că ținînd seamă de înțelesul textului nu se poate elibera de o traducere strict literală. E vorba despre profeția lui Mihea privind mășterea

lui Mesia în Betleem. Această surpriză, care-i este rezervată micului orașel, o anunță astfel Septuaginta: καὶ οὐ β... ὀλίγοστος.

Toate traduceriile Vechiului Testament redau pe ὀλίγοστος cu: „mic, prea mic”. Textual e greșită traducerea. Cuvîntul grecesc înseamnă „puțin”, contrarul lui „mult”. E vorba despre numărul locuitorilor, care a scăzut enorm de la epoca lui Iosua, cînd avea cel puțin 1000 de locuitori. Cei de la 1688 traduc corect.

Astăzi, poate termenii „împușinat ești” par improprii. Dar ei și-au îndeplinit o datorie față de text și, pentru atunci, chiar și față de limba romînească.

Traducerea de la 1688 e, și în alte privințe, de toată frumusețea. Ea redă multe din numele proprii, în forma în care s-au fixat abia în zilele noastre: Iosif (și nu Iosef), Israil (și nu Israel, care e formă ebraizantă), Domnul (și nu Iahve), Iacob (și nu Iacov), Samuil (și nu Samuel), Veniamin (și nu Beniamin), Avram și Avraam (și nu Abraham), Ever (și nu Eber), Caat (și nu Kaat, Num. 4, 4).

Se înțelege, multe *cuvinte* folosite în Biblia de la 1688 au dispărut din uzul vorbirii, înlocuite fiind cu altele. E în firea limbii ca în cursul dezvoltării să sufere modificări. Tot așa unele construcții ale frazei nu mai corespund limbii, care după un interval de 270 ani a ajuns la alt nivel. Astfel nu mai găsim în graiul comun de azi „poslanie” (în loc de epistolă), romleni (romani), norod (în loc de popor), crai (în loc de rege), troiță (în loc de treime), blagoslovită (în loc de binecuvîntată), scveazdă (în loc de stea), jertfelnic (în loc de altar), procoveț (în loc de acoperemînt), pögrebanie (înmormîntare), bodi (în loc de dumnezei), oșopoc și așapoc (în loc de bîrnă), rost (în loc de gură), etc. Aceste cuvinte au intrat în limba noastră prin mijlocirea Bisericii.

Biblia de la 1688 are *lacune*. Lipsește Rugăciunea lui Manase care, de obicei, formează o potrivită încheiere a cărților Vechiului Testament. În schimb are un adaus, IV Macabei, care-i scriere apocrifă și care în Biblia bucureșteană poartă titlul de: A lui Iosif Flaviu la Macabei, Despre singurțiitorul gînd.

Se poate constata că și-a păstrat independența și față de scrierile vechi, b. o. față de Palia de la Orăștie.

Gen. 2, 1 e mai conform cu originalul grec decît Palia.

1688:

„și să săvîrșiră cერიul și pămîntul și toată podoaba lor”

Palia:

„Așa se sfârși ceriul și pământul și toată podoaba lor...”

E vorba despre opera de creare, despre lucrul care s-a săvârșit (isprăvit). Textul grecesc începe cu conjuncția *καί* = „și”.

În ce privește *partea cea dinafară*, din punct de vedere tipografic Biblia e o realizare superioară.

Lucrată în condiții tehnice superioare, ea e o carte de mult gust, „o splendidă ediție”. N. Iorga zice că ea are ceea ce se numește „eleganța cărții”. Formatul e impunător, hîrtia de calitate, tiparul curat. Literele inițiale ale capitolelor sînt mari și frumos meșteșugite, adevărate broderii artistice, cu figuri geometrice care diferă totdeauna mult unele de altele, prin ornamentele lor delicate. Deasupra titlului fiecărei cărți e un ornament compus din chenare lucrate simetric sau din ghirlande de flori.

A fost o frumoasă și serioasă manifestare a unității noastre religioase și culturale.

O altă condiție a unei traduceri bune e *limba*. Ea trebuie să corespundă vremii, în care s-a tradus.

Examinînd cu toată grija și competența necesară frazele numeroaselor pasagii, iată judecata istoricului literar Nicolae Carotjan: „Biblia lui Șerban este sinteza tuturor eforturilor îndeplinite de cărturarii romîni, în cele mai vitrege împrejurări, timp de trei veacuri, în toate țările romînești, pentru a înveșmînta cuvîntul Domnului în haina limbii naționale”.

Istoricul literar, calificînd această operă după cuprins și formă, scoate la iveală importanța ei în procesul de evoluție a vieții noastre culturale.

În istoria cărții sfinte la romîni, ea s-a impus în mod deosebit. Anul 1688 rămîne deschizător de epocă, deoarece Biblia aceasta a servit de bază pentru toate edițiile romînești ale Sfintei Scripturi. Dăruită tuturor, ea își luase elementele din lucrări alcătuite în toate părțile locuite de romîni și a ușurat, cum spunea Șaguna, pînă în zilele noastre, osteneala celor ce se nevoiesc să dea în dulcele grai al poporului nostru Sfînta Scriptură.

CU PRIVIRE LA SEMNIFICAȚIA ORIGINARĂ A CUVÎNTULUI „CATOLIC”

În limbajul credincioșilor cuvîntul „catolic” are o circulație întinsă, el desemnînd Biserica apuseană ori latină, spre deosebire de Biserica răsăriteană care este denumită „ortodoxă”. Termenii au devenit, alît unul cît și altul, am zice, tehnici. Pe cînd însă noțiunea „ortodox” aplicată Bisericii răsăritene și-a păstrat semnificația ei originară de „dreptă credință”, „credință corectă”,¹ noțiunea „catolic” aplicată Bisericii apusene este concepută într-un mod diferit de acela în care o concepeau cei ce au folosit-o pentru prima dată.

Cuvîntul „catolic”, la dreptul vorbind, are o vechime apreciabilă, el ocupînd un loc important chiar în scrierile unor filosofi antici, ca spre pildă Platon, Aristotel, etc... Comentatorii nu sînt unanimi, e adevărat, în a recunoaște o anume semnificație care ar fi avut-o noțiunea τὰ καθόλου la antici. Predomină însă opinia² că acest καθόλου ar reprezenta totalitatea unei forme, a Formei depline, care se opune îmbucătățirii în lucrurile sensibile în care ea nu atinge decît realizări parțiale, καθ' ἕκαστον sau κατὰ μέρος. Forma deplină conține fiecare esență a lucrurilor, esență ce se înfățișează, încă o dată precizăm, îmbucătățită, împărțită și doar parțial cuprinsă ori realizată în lucrurile sensibile. Dialogul platonician *Menon* oferă argumente suficiente în favoarea acestei interpretări.³ Traducerea lui καθόλου ar fi drept aceea

¹ Prof. Dr. Milan Šesán, Din istoricul noțiunii de „Ortodoxie”, în revista Mitropolia Ardealului, an. I nr. 1—2, sept.—oct. 1956, p. 63—73.

² Cf. John Burnet, *Greek Philosophy, I, Thales to Plato*, London, 1914, p. 317; Nicolai Hartmann, *Aristoteles und das Problem des Begriffs*, in: *Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Phil-hist. Kl. nr. 5*, 1939.

³ *Platon, Menon*, 72 c., 77 a, 79 abc, (trad. Cezar Papacostea. *Platon vol. III*). Buc., 1935, p. 145, 151, 154—5).

universal iar nu *general*, avînd ca opus pe καθ' ἑκαστον care ar însemna *individual*, nu însă *particular*.⁴

La creștinii de demult, căci ei ne interesează aici, noțiunea καθόλου cu derivatele ei, primește un înțeles specific, nu mai puțin determinat decît în vocabularul gînditorilor păgîni. Este folosită în scrierile Noului Testament, de exemplu în Faptele Apostolilor (IV, 18), cu sensul de „în întregime”, „complect” (καθόλου). În ceea ce privește adjectivul καθολικός-ή-όν, însoțind substantivul ἐκκλησία, îl vom întîlni pentru prima dată la Părinții apostolici care trăiesc în perioada imediat următoare celei a Sfinților Apostoli și apoi toți Sfinții Părinți. Ce înțeles i-au dat ei?

Noțiunea „catolic” — calificativ pe lângă substantivul „Biserică” — (ἡ καθολικὴ ἐκκλησία) a avut de la început două înțelesuri:

1. *Biserică catolică* — cuvîntul „catolic” fiind conceput nu ca universalitate în spațiu, ci ca deplinătate, ca totalitate sau integritate a învățăturii, deci ca învățătură una, întreagă și dreaptă sau curată.

2. *Biserică catolică* — cuvîntul „catolic” fiind de astă dată opus cuvîntului *eretic*, altfel zis ortodox.

În ultimă analiză, și într-un caz și într-altul, cuvîntului „catolic” i se dădea un înțeles legat de unicitatea, puritatea și deplinătatea învățăturii, a credinței. Să exemplificăm:

1. Cel dintîi scriitor la care găsim expresia „Biserică catolică” este Sf. Ignatie Teoforul, care înțelege prin ea unirea tuturor Bisericilor existente în întreaga lume și care au de stăpîn pe Mîntuitorul: „Oriunde se arată episcopul, acolo să fie mulțimea, după cum acolo unde este Iisus Hristos este și Biserica catolică”. (ὥσπερ ὅπου ἡ Χριστός Ἰησοῦς, ἐκεῖ ἡ καθολικὴ ἐκκλησία).⁵ Același sens îl are cuvîntul „catolic” și în *Martiriul sfîntului Policarp*, unde se spune că Iisus Hristos este „păstorul Bisericii catolice de pretutindeni” (ποιμένα τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην καθολικῆς ἐκκλησίας).⁶

⁴ Aram M. Frenkian, *Le postulat chez Euclide et chez les modernes*, 1940, p. 54, 58; Idem, *La méthode hippocratique dans le Phédre de Platon suivie d'une Note sur le sens primordial du mot καθόλου*, Bucarest, 1941, p. 41—44.

Unii teologi ca spre pildă S. Bulgacov (*L'Orthodoxie*, Paris, 1932, p. 85—6) și după el alții, au forțat interpretarea cuvîntului καθόλου din scrierile platonice și aristotelice, recurgînd la un semantism filozofico-teologic greu de acceptat. (Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Organizarea sinodală a Bisericii ortodoxe în paralelă cu cezaro-papismul catolic*, în rev. *Studii Teologice*, Seria II-a, an. II, nr. 1—2, ian.—febr. 1950, p. 41—2. Cf. Prof. Dr. St. Zankov, *Die Katholizität der Kirche*, în vol.: *Omagiu Mitropolitului Nicolae Bălan, la 20 ani de arhipăstorie*, Sibiu, 1940, p. 795 sq).

⁵ *Ignatie Teoforul*, *Epistola către smirneni*, VIII, 2 (ed. F. X. Funk, *Patres Apostolici*, vol. I, Tübingen, 1901, p. 282).

⁶ *Martiriul sf. Policarp*, XIX, 2 (ed. F. X. Funk, o. c. p. 338). Vezi și Idem, VIII, 1 (ed. Funk, o. c. p. 322).

In actul martiric al lui Pionios († 250) este redat interogatorului luat de judecător „prezbiterilor Bisericii catolice” (πρεσβύτεροι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας)⁷ Pionios, Limnos și a altor câțiva creștini întemnițați, ca Sabina, Asclipiadis... La întrebarea dacă sînt creștini, fiecare a răspuns afirmativ. Cerîndu-li-se apoi să precizeze cărei Biserici îi aparțin, ei au răspuns invariabil: „cele catolice” (τῆς καθολικῆς). Pionios precizează chiar: „căci nu este alta la Hristos” (οὔτε γάρ ἐστὶν ἄλλη παρὰ τοῦ Χριστοῦ).⁸

Biserica e deci „catolică”, așa precum aflăm și de la Sf. Ciprian, pentru că este una și nedespărțită în mai multe fracțiuni (quando Ecclesia, quae catholica una est, scissa non sit neque divisa).⁹

Bisericile locale care păstrau neștirbită comuniunea de credință și dragoste cu Biserica unică și deplină de pretutindeni sînt numite și ele „catolice”¹⁰ Sf. Policarp însuși este numit „episcop al Bisericii catolice din Smirna” (ἐπίσκοπος τῆς ἐν Σμύρνῃ καθολικῆς ἐκκλησίας)¹¹. Mai tîrziu în testamentul sf. Grigorie din Nazianz, Biserica Nazianzului este numită „catolică”, iar sf. Grigorie „episcop al Bisericii catolice din Constantinopol” (Γρηγόριος ἐπίσκοπος τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει).¹² De asemenea într-un papirus păstrat în Muzeul Britanic din Londra se vorbește despre un oarecare preot Avraam, „prezbiter și iconom al sfintei Biserici catolice a orașului arsinoiților” (Ἀβρ[άμιο]ς πρεσβύτερος καὶ οἰκονομὸς τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀρσινωειτῶν π[όλεως]).¹³

O inscripție datînd din jumătatea a doua a sec. IV sau din primul sfert al sec. V, găsită lîngă mănăstirea sf. Pavel din Muntele Atos, folosește termenul „catolic” pentru a indica o biserică locală: Euphrosinos și soția sa Aurelia Phila interzic să mai fie cineva îngropat alături de ei în cripta ce și-au construit-o, de a fi

⁷ Martiriul lui Pionios, II, 1; 2 (ed. R. Knopf și G. Krüger, *Ausgewählte Märtyrerakten*, Tübingen, 1929, p. 45—6, 51).

⁸ Idem, IX, 2, 5—6, 7—8 (ed. Knopf și Krüger, o. c. p. 50). Constituțiile Apostolice (I, 1). vor preciza și ele că „Biserica catolică este sădirea lui Dumnezeu” (θεοῦ φυτεία ἡ καθολικὴ ἐκκλησία).

⁹ Ciprian, *Epist.* LXVI, 8 ed. G. Hartel, *S. Thascii Caecili Cypriani opera omnia*, în C. S. E. L. vol. III; 2, Vindobonae, 1868, p. 733).

¹⁰ Orice Biserică locală se putea numi catolică, nu numai cea din Roma cum lasă să se înțeleagă *Decretul Gelasian* (Ernst von Dobschütz, *Das Dekretum Gelasianum*, T. U. VIII, 4, Leipzig, 1912, p. 235). Cînd Celestin îi scrie lui Nestorie zice: ἡ Ῥωμαϊκὴ καὶ ἡ Ἀλεξανδρινὴ καὶ ἅπανα καθολικὴ ἐκκλησία.

¹¹ Martiriul sf. Policarp, XVI, 2 (ed. F. X. Funk, o. c. p. 334).

¹² Migne, P. G. XXXVII, 390.

¹³ F. G. Kenyon, *Greek papyri in the British Museum*, t. I, London, 1893, p. 204, aliniatul 104.

ocupată de altcineva sau vîndută, sub pedeapsa achitării unei amenzi „către sfînta Biserică catolică” (τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ) și „patriei noastre cetății Hefaistia”. (Hefaistia se găsește în insula Lemnos).

În fine, spre a ne mai referi la un exemplu, o marmoră din sec. VI poartă următoarea inscripție: „Valerius, umil preot al sfintei și catolicei Biserici de aici; a trăit 55 ani și 10 ani cu mama sa”.¹⁵

Din exemplele la care ne-am referit — și am indicat doar pe cele mai semnificative — rezultă în mod evident că vechii creștini înțelegeau prin *Biserică catolică*, Biserica cea una, întreagă și păstrătoare a unei învățături drepte ori curate, avînd în frunte pe Mîntuitorul Hristos; același nume se atribuia și Bisericilor particulare, nedespărțite în ceea ce privește comuniunea credinței și a dragostei de Biserica întreagă. Este evident că Bisericii catolice, astfel înțeleasă, i se opuneau ereziile și ereticii, schismele și schismaticii, cum și toate „bisericuțele” ce au sfîșiat comuniunea de credință și dragoste.

2. Astfel se face că noțiunea „*catolic*”, identificată în ceea ce privește înțelesul cu aceea de *ortodox*, va fi dintru bun început opusul celei de *eretic*. De atunci de cînd au apărut ereziile și schismele — și ele n-au întîrziat să apară — a fost nevoie de un termen special prin care să se distingă Biserica dreptmăritoare de grupările sectare, eterodoxe, care voiau să i se substituie. Termenul ales a fost tocmai cel de „*catolic*”.¹⁶ Ereticii, e adevărat, rîvneau la titlul de „*catolic*” cu care și-ar fi dorit împodobite grupările lor.¹⁷ El însă n-a fost atribuit altcuiva decît doar comunităților care au păstrat nealterată învățătura evanghelică.

¹⁴ G. Millet, Recherches au Mont-Athos, I. Amende funéraire au profit de l'Eglise catholique, in: Bulletin de correspondance hellénique, 1905, t. XXIX, p. 55—72, pl. I, n. 3; G. Millet — J. Pargoire — L. Petit, Recueil des inscriptions chrétiennes de l'Athos, Paris, 1904, p. 455.

¹⁵ Corpus inscript. graec. t. IV. pl. XVII n. 9434, p. 497.

¹⁶ Henri de Genouillac, L'Eglise chrétienne au temps de saint Ignace d'Antioche, Paris, 1907, p. 108—9; A. Lelong, Les Pères apostoliques, t. III, Paris, 1910, p. LXXII—LXXIII; Ernest Renan, Marc Aurèle et la fin du monde antique, ed. XXIV, Paris, 1923, p. 405—6; H. Leclercq, art. Lettres chrétiennes, in: Dict. d'Arch. chrét. et de Lit. VIII. 2 (Paris, 1929), col. 2736—7; Otto Michel, Das Zeugnis des Neuen Testaments von der Gemeinde, Göttingen, 1941, p. 92 nota 76; Paul Schantz, art. Kirche in: Wetzer und Welte's Kirchenlexikon, 2. Aufl., VII Bd., (Freiburg im Br., 1891), col. 508—9. Cf. Ștefan C. Alexe, Ecclesiologia Părinților apostolici, în rev. Studii Teologice, Seria II-a, an VII, nr. 5—6, mai—iunie 1955, p. 372—3.

¹⁷ Lactanțiu, Despre dumnezeieștile instituții, IV, 30 (Migne, P. L. VI, 540) și Grigorie al Tourului, Istoria francilor, VI, 40 (Migne, P. L. LXXI, 406).

Este interesantă în acest sens corespondența pe care au schimbat-o între ei papa Romei, Corneliu și episcopul cartaginez Sf. Ciprian. Cel dintâi îl anunță cu bucurie pe fratele său întru Hristos că Maximus, Urbanus, Sidonius, Macarius și alții au hotărât să se lapede de rătăcirea novațiană și să revină în sânul Bisericii catolice”. Cu acest prilej ei au făcut o declarație în care printre altele au spus: „...Nouă nu ne este necunoscut că nu există decît un singur Dumnezeu, un singur Hristos Domnul nostru pe care i-am mărturisit, un singur Sfînt Duh, și că într-o Biserică catolică nu trebuie să fie decît un singur episcop” (nec enim ignoramus unum episcopum in catholica esse debere).¹⁸

Răspunzînd scrisorii lui Corneliu, Sf. Ciprian își exprimă deplina satisfacție că sus-numiții „ascultînd o sfîntă inspirație de fidelitate, au revenit la Biserica catolică, ceea ce însemnează că renunțînd la greșeala și la rătăcirea lor schismatică ori mai degrabă eretică, ei au redobîndit sălașul unității și adevărului.¹⁹

Cu alt prilej scriînd-i papei Ștefan al Romei, Ciprian vorbește despre încunoștiințarea ce i-a făcut-o Faustinus al Lyonului, că Marcianus al Arlesului s-a alăturat lui Novațian, îndepărtîndu-se în felul acesta „de adevărul Bisericii catolice și de unanimitatea corpului nostru clerical” (a catholica Ecclesia veritate atque a corporis nostri et sacerdotii consensione discesserit).²⁰

În aceeași epocă și tot în apus, Sf. Ipolit învinuiește pe papa Callist al Romei nu numai de imoralitate ci și de îndrăzneala cu care pretindea să reprezinte, deși era eretic, Biserica catolică.²¹ De altfel Ipolit însuși a rătăcit o vreme de la dreapta credință, ne informează poetul Prudențiu, ca pînă la urmă să-și ispășească greșeala primind cununa muceniciei: „... Preotul Ipolit a aderat odinioară la schisma lui Novat... Nu vă mirați văzînd pe acest bătrîn, oarecînd partizan al unei învățăături perverse, împodobit cu cînste în prezent de către credința catolică (catholica fidei), din momentul în care, învingător, sufletul fiindu-i plin de ve-

¹⁸ Corneliu, Epist. (inter. cyprianicas), XLIX, 2, 4 (ed. G. Hartel, o. c. III, 2, p. 611). Sînt unii cercetători care se îndoiesc de autenticitatea acestei citații, ca spre pildă C. H. Turner, *Ecclesiae Occidentalis monumenta juris antiquissima*, t. I, 2, Oxonii, 1904, p. 151).

¹⁹ Ciprian, Epist. II, 1, 1 (ed. G. Hartel, o. c. III, 2, p. 614). Cf. A. d'Alés, *La Théologie de Saint Cyprien*, 2 éd. Paris, 1922, p. 156—9, 212—3 și Dr. Ilie K. Tonevski, Sf. Ciprian al Carthaginei. Concepția sa despre Biserică (în l. bulgară), Sofia, 1941 și recenzia lui S. Simenov din rev. Bis. Ort. Rom. an. LX (1942), nr. 1—4, ian.—apr., p. 132.

²⁰ Ciprian, Epist. LXVIII, 1, 1 (ed. G. Hartel, o. c. III, 2, p. 744).

²¹ Hippolyt, *Philosophoumena*, IX, 11—12, Cf. Pr. Ioan G. Coman. *Cazul Hippolyt - Callist. Considerații istorico-patristice*, Buc. 1944, passim.

selie, fu dus spre moarte de către un vrăjmaș furios. El mergea și poporul care-l iubea se îngrămădea numeros împrejurul lui. A fost întrebat pentru a se ști care grupare e mai bună. El a răspuns: Indepărtați-vă, nenorociților, îndepărtați-vă de hulitoarea schismă a lui Novat, alipiți-vă poporului catolic (catholicis populis). Trăiască singura credință (una fides), cea mai veche..."²²

Sf. Atanasie cel Mare concepea termenul „catolic” tot ca ceva ce se opune ereziei. Astfel așezînd față în față pe Dionisie și pe Arie, patriarhul alexandrin constată că între ei doi nu se poate face nici o apropiere: Dionisie este învățătorul Bisericii catolice (τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας διδάσκαλος), pe cînd celălalt un simplu născocitor de erezie.²³ Același istorisește că în anul 336 sau 337, chemîndu-l la sine pentru a încerca să-l facă să renunțe la erezia sa, „împăratul Constantin l-a cercetat pe Arie dacă ține credința Bisericii catolice” (τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας).²⁴

Cînd fer. Ieronim se împacă la Ierusalim cu adepții lui Origen, el spuse: „...am unit mîinile noastre, ne-am dat pacea, dar n-am primit erezia; am făcut aceasta ca voi să fiți catolici, iar noi nu eretici” (dexterarum iunximus, pacem dedimus, non haerese-
sim recepimus. Ut vos essetis catholici, non ut essemus haeretici).²⁵

Și fer. Augustin, pe lîngă un sens spațial pe care-l acordă cuvîntului „catolic”, adică universal, răspîndit pe întreg pămîntul,²⁶ deseori îl opune ereziei, de unde decurge sensul de fidelitate în ceea ce privește credința. După cum remarcă un comentator,²⁷ episcopul african opunea comuniunea creștină ortodoxă, *catholica*, unei asociații schismatice ori eretice. De aceea unor Biserici locale le dădea numele de catolice: *catholica africana*,²⁸

²² Prudentiu, Peristephanon, XI, vv. 19—32, (Migne P. L. LX, 534—5).

²³ Athanasie, Despre părerile lui Dionisie, 6 (Migne P. G. XXV, 488 B).

²⁴ Idem, Epistola către fratele Serapion, despre moartea lui Arie, 2 (Migne, P. G. XXV, 685 c).

²⁵ Ap. N. Iorga, Cărți reprezentative în viața omenirii, vol. I, ed. 2-a, Buc. 1924, p. 76.

²⁶ Augustin, Epist. LIII (Migne, P. L. XXXIII, 195 sq) și Idem, împotriva scrierilor lui Petilianus, II, 90, ap. Pierre Batiffol, Le catholicisme de Saint Augustin, 4 ed. Paris, 1929, p. 176—7; S. Salaville, Sf. Augustin și Orientul, în rev. Observatorul, Beiuș, an. III, 1930, nr. 4—6, p. 288; Leon Vineuve, A propos d'un centenaire: Saint Augustin le Docteur catholique (354, 430), în rev. L'Unité de l'Eglise, 9e année, nr. 45, 10 nov.—dec. 1930, p. 353.

²⁷ H. Léclercq, art. Catholique, in Dict. d'Arch. chrét et de Lit. t. II, 2 (Paris, 1925), col. 2632.

²⁸ Augustin, Epist. CXLI, 6 și CLXXX, 47 (Migne, P. L. XXXIII, 579).

catholica transmarina,²⁹ etc. Un text din scrierea „Despre adevărata religie” e și mai clar în acest sens. Adevărata religie, zice Augustin, nu ne-o poate oferi decât credința „creștinilor numiți catolici sau ortodocși, adică păzitorii integrității și ucenicii adevărului...”³⁰

O mărturie de mare valoare documentară găsim în opusculul Sf. Niceta al Remesianei: „Despre simbolul credinței”. Iată ce putem citi aici: „După mărturisirea Sfintei Treimi, vei mărturisi că crezi în sfânta Biserică catolică... Să știi că această Biserică catolică întemeiată în întreaga lume este una, a cărei împărtășire trebuie să o ții cu tărie. Sînt și alte pseudo-biserici, cum sînt a maniheilor, a catafrigenilor, a marcioniților ori a celorlalți eretici sau schismatici, dar să n-ai nimic comun cu acestea, căci ele au încetat de-a mai fi Biserici sfinte cînd, seduse de învățături diavolești, cred altfel, fac altfel, decât a poruncit Domnul și au lăsat predanie Apostolii”.³¹

Salvian din Marsilia vorbind în scrierea sa „De gubernatione Dei” despre goți, arată că „după aprecierea noastră sînt eretici, dar după a lor nu sînt; ei pînă într-atîta se socotesc catolici încît pe noi înșine ne insultă dîndu-ne calificativul ereziei”,³² de unde rezultă că numele „catolic” îl purtau cei ce n-aveau nimic comun cu erezia; ereticii, inconștienți de rătăcirea în care s-au afundat, țineau mult la titlul de „catolici” pe care nu acceptau, în ciuda situației lor de fapt, să și-l piardă.

Și Sf. Ioan Scărarul notează într-un loc că „ereticii” care anatematizează și se leapadă în mod sincer de erezia lor sînt îndată primiți de Biserica catolică și îngăduiți să ia parte la sfintele misterii”.³³

Dacă Biserica Mîntuitorului este „catolică” iar membrii care o compun „catolici”, atunci desigur că și credința ei, învățătura pe care o propoveduiește, este și ea „catolică”. Am întîlnit deja cîteva texte în care adjectivul „catolic” întovărășește substantivul „credință” ori „învățătură”. Nu e lipsit de interes să revenim, înmulțind exemplele în această direcție. Ne vom referi doar la cîteva.

²⁹ Idem, Epist. CXLI, 6 (Migne P. L. XXXIII, 579).

³⁰ Idem, De vera religione, V. 9 (Migne P. L. XXXV, 126).

³¹ Niceta de Remesiana, Explanatio symboli, 10, (Migne, P. L. LII, 871 BC).

³² Salvian, De gubern. Dei, V, 4 (în Monumenta Germaniae historica, t. I. Hannover-Berlin, 1826, p. 57), ap. Friederich Heiller, Altkirliche Autonomie und päpstlicher Zentralismus, München, 1941, p. 176 n. 50 a.

³³ Ioan Scărarul, Scara raiului, XV, (Migne, P. G. LXXXVIII, 889 B).

Astfel simbolul pseudo-athanasian, cunoscut sub numele de „Quicumque”, se referă la „credința catolică”, ca la adevărata credință creștină despre Dumnezeu: „Oricine voiește să fie mîntuit trebuie ca înainte de orice să țină credința catolică.... Iar credința catolică (fides catholica) aceasta este, ca să cîntim pe unul Dumnezeu în Treime și Treimea în unitate....”³⁴

Sf. Irineu opune învățăturilor ereticești, „credința catolică”, care este „mereu aceeași, de-a pururi întemeiată pe autoritatea profeților, apostolilor și învățăceilor lui Hristos, de la început pînă azi, conformă de altfel planului lui Dumnezeu și tuturor înîmplărilor pe care le-a prilejuit pentru mîntuirea omului”.³⁵

Așadar în concepția Sf. Irineu „credința catolică” se caracterizează prin unitate, perpetuitate și indivizibilitate. Același lucru, însă cu alți termeni, îl va exprima, mai tîrziu, Vincențiu al Lerinului, în formula devenită celebră: „*id teneamus quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est*”. „Noi urmăm catolicitatea, precizează autorul „Commonitorium”-ului, dacă mărturisim ca singura adevărată credință ce-o mărturisește Biserica întreagă răspîndită în lume...”³⁶

Din toate aceste referințe culese din scrierile a diferiți autori patristici, rezultă că odinioară prin cuvîntul „catolic” se înțelegea la dreptul vorbind „ortodox”, adică opusul ereziei. Astfel concepută, noțiunea „catolic” apare și în numeroase reguli de credință ori simboale,³⁷ ca și în unele edicte imperiale, cum e spre pildă edictul împăraților Grațian, Valentinian și Theodosiu dat „către poporul urbei constantinopolitane” în anul 380: „...Celor ce urmează această lege le poruncim să îmbrățișeze numele de creștini catolici”,³⁸ spre a se deosebi astfel de eretici.³⁹

Biserica catolică este deci Biserica a cărei învățătură nu s-a îndepărtat de la adevărul cel unic și pur al Evangheliei. Membrii

³⁴ La H. Denzinger, *Enchiridion symbolorum*, ed. 21—23, Friburgi Brisgoviae, 1937, p. 17.

³⁵ Irineu, *Impotriva ereziilor*, III, 25, (Migne, P. G. VII, 968).

³⁶ Vincențiu al Lerinului, *Commonitorium*, I, 2 (Migne, P. L. L. 640 sq).

³⁷ H. Denzinger, o. c. p. 1—18, 30, 42, Cf. Hrisostom Papadopoulos, *Simbolul sinodului al 2-lea ecumenic*, în l. greacă. Atena, 1925.

³⁸ Codul theodosian, l. XVI, tit. I, 1, 2.

³⁹ Dr. G. P. Gheorghiu, *Drept canonic*: 1. Împărații bizantini și sf. Scaun. 2. Căsătoria și divorțul în vechile legiuri românești și în Codul civil românesc, București, 1943, p. 6. Creștinii se numeau mereu „Catolici” (Pacian, *Epist. ad Symproniam*, I, 4, Migne, P. L. XIII, 1055), voind astfel să se deosebească de eretici. Ereticii înșiși numeau pe creștinii dreptcredincioși „catolici” (Irineu, *Impotriva ereziilor*, III, 15, Migne, P. G. VII, 920).

acestei Biserici sînt numiți creștini catolici, în opoziție cu ereticii care deși se întitulau și ei creștini, ba chiar și catolici, s-au îndepărtat totuși de la adevărata învățătură a Mîntuitorului Hristos.

*

În primele zece veacuri creșine, cînd unitatea Bisericii n-a fost încă sfîșiată — ereziile și schismele putînd fi anihilate prin hotărîrile de Duhul Sfînt inspirate ale Soboarelor Ecumenice — catolicitatea înțeleasă ca nealterată comuniune de credință și iubire a primit, în plus, și înțelesul de multiplicitate, universalitate, în sensul că Biserica catolică se prezenta ca atare peste tot unde a ajuns să se răspîndească.⁴⁰ Concepută așa, oferea apologeților creștini posibilitatea de a argumenta prin extensiunea mare a Bisericii lui Hristos, în întreaga lume cunoscută, forța și vitalitatea ei, cum și slăbiciunea bisericuțelor eretice și schismatice.

Astfel „Canonul Muratori”, din jumătatea a doua a sec. II, ia în sprijinul canonicității scrierilor pe care le citează, autoritatea Bisericii catolice, pe care o definește ca fiind „una tamen per omnem orbem terrae ecclesia deffusa (scil. diffusa) esse denoscitur”.⁴¹ Tot așa episcopul martir Fructuosus (ucis la Tarra-gon în anul 259) vorbea despre „Biserica catolică” care e răspîndită de la răsărit pînă la apus.⁴²

Sf. Irineu (Impotriva ereziilor, IV, 33, Migne, P. G. VII, 1073 sq), Optat de Mileve (Despre schisma lui Donat, I, 26; II, 1 și 2), Augustin (Epist. LIII, Migne, P. XXIII, 195 sq) și Isidor din Sevilla (Migne, P. L. LXXXII, 294) acordau cuvîntului „catolic” un sens extensiv, adică răspîndit peste tot pămîntul, deci universal. În fond însă, ei, ca și toți ceilalți creștini din vechime, înțelegeau prin „Biserică catolică” ceea ce Sf. Ciril al Ierusalimului a rezumat în următoarea clară definiție: „Biserica se numește catolică pentru că se întinde peste toată lumea, pentru că învață catolic și fără vreun defect”.⁴³

În virtutea acestui mod de a concepe cuvîntul „catolic”, creștinii de pînă la 1054, lăsînd la o parte unele tendințe manifestate

⁴⁰ Cf. Vladimir Lossky, *Essai sur la théologie mystique de l'Eglise d'Orient*, Paris, 1944, p. 13—14, 173.

⁴¹ Th. Zahn, *Geschichte des Neutestamentlichen Kanons*, t. II, Leipzig, 1890, p. 93; E. Preuschen, *Analecta. Kurzere Texte für Geschichte Münster*, 1893, p. 133; Westcott, *A general survey of the Canon of the New Testament*, Cambridge, 1896, p. 534 sq. Vezi și Pr. Simion Popescu, *Canonul Muratori*, Buc. 1925, p. 7; Pr. Prof. Grigorie T. Marcu, *Fragmentul Muratori*, Sibiu, 1944, p. 14—15.

⁴² Actul martiric al sf. Fructuosus 3 (ed. Th. Ruinart, *Acta martyrum*, Ratisbonae, 1895, p. 266).

⁴³ Sf. Ciril al Alexandriei, *Cateheze*, XVIII, 23 (Migne P. G. XXXIII, 1044).

în cadrul episcopatului roman, numeau Biserica lui Hristos cînd „catolică”, cînd „ortodoxă”, ambele calificative fiind apreciate ca sinonime. Am văzut deja că pentru Augustin „catolic” și „ortodox” însemnau același lucru.⁴⁴ Teodor Studitul vorbea și el despre o „ortodoxie catolică”.⁴⁵ Mai tîrziu, în anul 1004, scriitorul spaniol Abbo din Floriac știa că împărații Marcian și Teodosie al III-lea au fost fiecare „catolici” și „ortodocși” totodată.⁴⁶ *Catolic* și *ortodox* apar deseori împreună ca două noțiuni ce definesc în parte sau ambele deodată Biserica creștină. Situația se schimbă pe măsură ce se adîncește prăpastia dintre apuseni și răsăriteni, dintre latini și greci. Deodată cu consumarea mării schisme, apusul creștin va folosi tot mai mult termenul „catolic” înțeles simplist ca *universalis*,⁴⁷ pe cel „ortodox” evitîndu-l pînă la a-l înlocui prin falsificarea textelor vechi patristice.⁴⁸ Răsăritenii vor continua însă să folosească cuvîntul „catolic”, aplicîndu-l Bisericii lor.⁴⁹ Grecii îl folosesc și azi.⁵⁰ Și în Biserica Ortodoxă Romînă el circula pînă nu demult.⁵¹ Mai apoi, spre a se evita confuziile,⁵² a fost înlocuit cu un sinonim al lui, și anume cu acela

⁴⁴ Augustin, *De vera religione*, V 9 (Migne P. L. XXXV, 126)

⁴⁵ Cf. F. Cayré, *Précis de Patrologie*, vol. II. Paris, 1930, p. 345, ap. M. Șesan, art. cit. p. 71.

⁴⁶ Migne P. L. CXXXIX, 544, 568, ap. M. Șesan, art. cit. p. 72.

⁴⁷ Cf. H. Schlier, *Religionsgeschichtliche Untersuchungen zu den Ignatius — Briefen*, 1921, p. 100, nota 2; Venance Grumel, art. *Le nom de catholique*, în rev. *L'Union des Eglises*, VI, année nr. 26, 10 sept.—oct. 1927, p. 322 sq.

⁴⁸ M. Șesan, art. cit. p. 71.

⁴⁹ „Mărturisirea Ortodoxă” a lui Petru Movilă folosește cuvîntul „catolic”, alături de „ortodox”, pentru a defini prin el Biserica. „Catholicitatea” aparține Bisericii răsăritene, nu celei apusene: „...împotriva celor ce au adăugat cuvîntul acesta: „și de la Fiul”, au rostit imputare nu numai Biserica răsăritului cea ortodoxă și catolică (ἡ ἀνατ. ἐκκλ. ἡ ὁρθ. καὶ καθολικὴ) ci și cea de apus a Romei (ἡ δυτικῆτης Ρ)“ (M. O. I, 71, ed. Niculae M. Popescu și Gh. I. Moisesescu, Buc. 1942, p. 60. Vezi și M. O. I, 45, 9, 12, 92, 101, 012, 113, 118, II. 10, 62, III. 72). Și mai tîrziu, Biserica răsăritului este numită „catolică” ca spre pildă în Enciclica patriarhilor ortodocși de la 1848 ori în epistola enciclică sinodală a patriarhului ecumenic Antim din 1895 (în rev. *Candela*, an. XV, 1896, nr. 1, p. 2—16 și ed. sinodală, Buc. 1896, p. 4—20), termenul „catolic” înlocuind aici pe cel de „sobornicesc”.

⁵⁰ Hrisostom Papadopoulos către episcopul uniat Teodorupolis Gheorghios, Atena, 1928, extras din revista „Anaplasia”. Amintim, cu titlu de curiozitate, că prof. Ioan Karmiris a publicat nu demult două volume din scrierea sa intitulată: *Monumentele dogmatice și simbolice ale Bisericii catolice ortodoxe*, Atena, 1953.

⁵¹ Ex. Liturghierul din Sibiu, 1902, Cf. C. Rădoescu, „catolică” sau „sobornică”?, în rev. „Renașterea”, Craiova, an. IX, nr. 1, ianuarie 1930, p. 10—11.

⁵² În greaca modernă creștinii catolici, adică dreptcredincioși, sînt numiți *καθολικοί*, iar Biserica *καθολικὴ*, pe cînd creștinii romano-apuseni *κατολικοί*, iar Biserica *κατολικὴ*.

de „sobornicesc”, de origine slavă (sobornaia), nu mai puțin bogat în nuanțe și conținut.⁵³

Continuînd să-l folosească, creștinii apuseni i-au restrîns sensul pînă la a-l desfigura, înțelegîndu-l ca universalitate extensivă doar și traducîndu-l cu „universal”, adică Biserică universală, răspîndită peste tot pămîntul. În felul acesta cuvîntului „catolic” i s-a răpit semnificația originară, iar pe de altă parte i s-a dat o întrebuințare improprie, ne mai putîndu-se azi vorbi în sens extensiv despre o Biserică „universală”, după marea schismă din 1054 și după grava ruptură desăvîrșită de Luther la începutul sec. al XVI-lea.⁵⁴ Despre aceasta încep să-și dea seama și teologii romano-apuseni mai noi, încercînd să redea cuvîntului „catolic” semnificația lui originară.⁵⁵

*

Din cele spuse pînă acum se desprinde cu evidență încheierea că adjectivul „catolic”, așezat alături de substantivul „Biserică”, are un înțeles care îl apropie de acela al cuvîntului „ortodox”. *„Biserică catolică” însemnează în acest caz Biserica în care s-a păstrat nealterată învățătura Mîntuitorului Hristos cea una, întreagă și dreaptă.*

„Catolică” nu este, apare clar, Biserica ori învățătura răspîndite în lumea întreagă, sau în orice caz nu doar atît, ci mai mult: Biserica adevărată și învățătura dreaptă, care nu s-au abătut de la credința evanghelică, care n-au sfîrtecat comuniunea de credință și iubire ce unește într-o mare familie pe toți bunii creștini.⁵⁶

⁵³ Nicodem Ioniță, Natura și sensul termenului „sobornicesc”, în: Revista Teologică, Sibiu, an. XXVI, nr. 1—2, ian.—febr. 1936, p. 31—34; Prof. Dr. O. Bucevschi, Despre numele confesiunilor creștine, în: Rev. Teol. nr. 1—2, 1936, p. 4—16; Prof. N. Chițescu, Sobornicitatea Bisericii, în rev. Studii Teologice, Seria II-a, nr. 3—4, martie—aprilie 1955, p. 150—168; Pr. Ioan Mircea, Învățătura despre Biserică în Evanghelie privită interconfesional, în rev. Ortodoxia, an. VII, nr. 1, ian.—mart. 1955, p. 93—4. Cf. Vl. Loschi, Despre cea de a treia însușire a Bisericii, în rev. Vestnik ruskovo zapadno europeiskovo Patriarșevo Exarhata, Paris, Serie nouă, nr. 2—3, 1950, p. 58—67.

⁵⁴ Cf. Friedrich Heiler, Der Katholizismus, München, 1923, p. 656—7.

⁵⁵ Vezi: A. de Poulpiquet, Essai sur la notion de catholicité in: Rêvue des sciences philosophiques et théologiques, Kain-Paris, 3-a année, nr. 1 janvier 1909, p. 17—36; B. Bartmann, Précis de Théologie Dogmatique, trad. franc. par. Marcel Gautier, t. II. ed. 3-e, Mulhouse 1938, p. 210—213; A. Garciadiego SJ., Katholike Ekklesia. El significado del epíteto „Catholica” aplicado a „Iglesia” desde San Ignacio de Antioquia hasta Orígenes, Mexico, 1953, 178, p. Cf. Pr. Prof. Petre Vintilescu, Catolicitatea și Biserica, în rev. B. O. R. Seria III-a, an. XLVIII, nr. 11 (596), nov. 1930, p. 1081—2; rev. Sionul Romînesc, Lugoj, nr. 10, mai 1937 și rev. Biserica și Școala, Arad, an. LXI, nr. 29—30, 18 iulie 1937, p. 255.

⁵⁶ Vezi: Pr. Prof. Liviu Stan, Probleme de eclesiologie, în rev. Studii Teologice, Seria II-a, an. VI, nr. 5—6, mai—iunie 1954, p. 303—7.

În vorbirea obișnuită, calificativul „catolic” se atribuie doar Bisericii apusene cu sensul de „universal”. Constatînd injustețea atribuirii acestui calificativ Bisericii apusene exclusiv — întrucît el se poate aplica și Bisericii răsăritene, ceea ce aceasta și face — cum și alterarea sensului lui original, voim mai presus de orice spirit de polemică, să găsim o punte care să ne apropie, nu să adîncim o prăpastie care ne desparte. „Catolică” își zice atît Biserica Apusului cît și a Răsăritului; „catolici” se numesc atît creștinii apuseni cît și cei răsăriteni. Rămîne doar să i se dea cuvîntului „catolic” conținutul autentic și să fie trase de aici toate consecințele teoretice și practice ce se impun. În ceea ce ne privește, am dori ca noțiunea de „catolic”, folosită atît de mult în vorbirea de fiecare zi, să-și primească înțelesul ei profund și nealterat de odinioară, de dinaintea dureroasei și nevindecatei rupturi de la 1054.

Arhidiacon Dr. N. CORNEANU

Conferențiar la Institutul Teologic Universitar Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

CONSCRIEREA PREOȚILOR ȘI GRĂMĂTICILOR (DASCĂLILOR) ROMÎNI, FĂCUTĂ LA ANII 1720—1723 ÎN SCAUNELE SĂLIȘTE, SIBIU ȘI TĂLMACIU

Cercetînd de mai mult timp Arhivele Statului din Sibiu, am reușit să găsesc între actele Magistratului Sibiu din anul 1722 un dosar cu denumirea „Poppen Beschreibung im Jahre 1722”¹, care conține documente de netăgăduită importanță pentru cunoașterea mai precisă și mai amănunțită a preoților și grămăticilor care îndrumau poporul nostru din scaunele: Săliște, Sibiu și Tălmaciu în primele decenii ale secolului al XVIII-lea.

Se știe că aceste decenii au fost foarte grele pentru viața întregului popor din Transilvania: de la 1703 pînă la 1711 zbuциumările au fost neconținute din cauza revoluției politice desfășurate atunci, sub steagurile lui Francisc Rákóczy al II-lea care, cu ajutor turcesc și în parte rusesc, credea că va fi în stare să împiedice consolidarea stăpînirii austriace în cuprinsul Principatului Transilvaniei. Paralel cu aceste zbuциumări de ordin politic și militar în sufletul clerului și poporului mai era în plină desfășurare și dezorientarea de ordin bisericesc, pricinuită prin incertitudinea din sferele cîrmuirii ierarhice, incertitudine explicabilă prin consecințele actului despre care se crede că ar fi fost semnat la Bălgradul Ardealului în ziua de 7 octombrie 1698, de către cei 38 protopopi, după ale căror iscălituri și peceti, se poate descifra la sfîrșitul celui din urmă codicil și numele șefului lor ierarhic (Atanasie), acoperit aproape de jumătate prin pecetea apăsată asupra acestui nume.

Documentele găsite sînt în număr de 14, jumătate din ele scrise în limba latină și cealaltă jumătate în limba germană.

¹ Conscrierea preoților romîni în anul 1722. Arhivele Statului din Sibiu. Actele Magistratului sibian, dosarul cu nr. 60 din anul 1722.

Cele în limba latină sînt:

I. *Specificatio Poparum în Sede Szilistensi Anno 1720 mense Iunio adhuc viventium*. (Tabloul preoților din scaunul Săliștei, în viață pînă la anul 1720, luna iunie).

Acest document conține numele alor 22 preoți și are 5 rubrici:

1. Numele satului în care se află preotul; 2. Numele preotului; 3. Localitatea în care a fost hirotonit; 4. Numele vlădicului care l-a hirotonit; 5. Data cînd l-a hirotonit.

Înăuntrul documentului se află scrise în limba germană 4 propuneri, pe care le-a făcut Guvernului transilvan comisia care a efectuat conscrierea preoților și anume:

a) să se reglementeze numărul preoților cu scutire de dare în așa fel, ca nu cumva numărul celor scutiți să fie mai mare decît al cetățenilor plătitori de dare; b) să se reglementeze taxele stolare ale preoților romîni, ca enoriașii să știe după ce să se conformeze la plata lor; c) candidații de preot, care merg la hirotonire să fie mai întîi aleși de popor și să aibă la ei act de învoire dat de domnul de pămînt; d) să se interzică preoților romîni crîșmăritul, care nu e compatibil cu demnitatea preoțească.

II. *Conscriptio Poparum Valachicorum Sedis Talmasch cum Racovitza*. (Conscripția preoților romîni din scaunul Tălmaciului și din satul Racovița).

Documentul acesta făcut în anul 1721 conține numele alor 31 preoți și 17 grămăticici și are numai 4 rubrici:

1. Numele satului; 2. Numele preotului și al grămăticului; 3. Care din ei sînt titulari, aleși de popor; 4. Care sînt supranumerari.

III. *Conscriptio Poparum Valachicorum Sedis Sziliste*. (Conscripția preoților romîni din scaunul Săliștei).

Acest document a fost făcut în anul 1722 și conține numele alor 20 preoți și 8 grămăticici. El are aceleași rubrici, ca și cel din scaunul Tălmaciului de la nr. II.

IV. *Conscriptio Poparum Sedis Cibiniensis et Nationis Saxonicae 1723 M(ense) Septembri p(er) acta*. (Conscripția preoților romîni din scaunul Sibiului și al Națiunei săsești, făcută în anul 1723, luna septembrie).

Documentul acesta conține numele alor 98 preoți și 51 grămăticici și are aceleași rubrici ca și Conscripțiile de la Nr. II și III.

V. Tabloul preoților și grămăticilor din satele: Rășinari, Po-placa, Gurariului, Orlat, Săcel și Jina.

VI. Tabloul preoților din satele: Colun și Feldioara, cu datorașii lor.

VII. Tabloul preoților din satul Rucăr, cu situația lor materială și cu datorașii lor.

Documentele în limba germană sînt următoarele:

VIII. Un tablou al preoților din comunele Avrig și Săcădate cu situația lor materială și cu datorașii lor. În el e trecută și originea socială a preotului (fiu de preot, fiu de țăran).

IX. Tabloul preoților din Bungard și Sadu, cu datorașii lor.

X. Tabloul preoților din Colun, cu datorașii lor.

XI. Tabloul preoților din Gurariului, cu datorașii lor.

XII. Tabloul preoților din Mohu și Veștem cu situația lor materială și cu datorașii lor.

XIII. Tabloul preoților din scaunul Tălmaciului, cu situația lor materială și cu datorașii lor și

XIV. Un tablou cu preoții și grămăticii din satele: Cîrța, Colun, Feldioara și Rucăr.

În documentele de la nr. VI—XIII se arată mai întîi situația materială a preotului, originea averii lui imobile (moștenită, cumpărată, donație, zestre), apoi numele datorașului preotului; mărimea datoriei, vechimea ei, din ce rezultă (bani gata, bucate sau stolă preoțească) și cît pămînt a zălogit datorașul pentru ea.

Din aceste 14 documente publicăm aici numai pe cele de la nr. I—IV, fiindcă ele conțin pe toți preoții și grămăticii din satele scaunelor sus-amintite.

În Conscriptiile care urmează vedem cu justificată surprindere mai mulți preoți tineri, hirotoniți la Arad de episcopul sîrb Ioanichie. Ne punem întrebarea: pentru ce au fost nevoiți aceștia să facă un drum așa de lung pînă la Arad, cînd ar fi fost cu mult mai ușor pentru ei să se oprească la Alba Iulia, unde era reședința șefului lor ierarhic?

Aceasta este o dovadă destul de grăitoare că preoții de la sate nu au aderat la actul de la 7 octombrie 1698 și că satele din „Mărginime” au opus rezistență împotriva unirii îndată după efectuarea ei.

De-altcun, faptele acestea au fost constatate la anul 1698 și de către dieta Trasilvaniei, prin ancheta făcută atunci în toate ținuturile din cuprinsul acestei provincii austriace și prin ancheta făcută la anul 1745 de comisia trimisă de Magistratul din Sibiu în satele de pe „Pămîntul Crăiesc”.

Din conscripțiile pe care le publicăm vedem mai departe că aproape toate numirile satelor trecute în ele sînt romînești, chiar dacă sînt scrise cu ortografia ungurească. De aici se poate trage concluzia că aceste sate sînt anterioare timpului venirii pe aceste meleaguri ale poporului care le-a stăpînit la data alcătuirii conscripțiilor.

Sub numele vlădicului Stophi — care a hirotonit pe cei 4 preoți din scaunul Săliștei — credem că se ascunde numele mitropolitului Teofil, care este cunoscut ca antecesorul imediat al lui Atanasie și că numărul anilor — cu cîți au fost ei hirotoniți înainte de anul 1720 — sînt trecuți cu aproximație în conscripție. De la mitropolitul Teofil (1692—1697) ni s-a păstrat chiar o singhelie cu iscălitura lui foarte ceteață și frumoasă (a se vedea I. Lupaș: Documente istorice transilvane, Cluj 1940, vol. I. p. 451, unde este reprodus textul acestei singhelii cu iscălitura lui Teofil în fotocopie).

ANEXE

I.

Specificatio Poparum in Sede Szilistensi Anno 1720 mense Iunio adhuc viventium.

Ex quidem, in pago.	Nominanter	Ordinatus.	Per Vladika.	Ante Annos.
Sziliste (Săliște)	Popa Stan	Albae Iuliae	Szava	60
	Popa Irimie	in Tiliska, Ct. Albensen	Stophi	30 ²
	Popa. mente capto Opre ³	Albae Iuliae	Athanasium	20
	Popa Dumitru	Albae Iuliae	Athanasium	15
	Popa Dumitru Alter	Aradini	Ionaty ⁴	10
	Popa Vaszil(ie)	Arad	Ionaty	4
	Popa Iuon	Arad	Ionaty	4
Szibiel (Sibiel)	Popa Georgie	Arad	Ionaty	1
	Popa Georgyie	Albae Iuliae	Szava	52
	Popa Opre	Albae Iuliae	Stophi	30
	Popa Gyorge I(unior)	Albae Iuliae	Athanasium	22
	Popa Makarie	Arad	Ionaty	2

² Anii, la care vlădica Stophi (Teofil) a hirotonit pe cei 4 preoți în scaunul Săliștei, credem să fi fost dați cu aproximație.

³ popa Oprea, lipsit de minte.

⁴ Ioanichie, episcop sîrbesc în Arad.

Ex. quidem, in pago.	Nominanter.	Ordinatus.	Per Vladika	Ante Annos
Tiliska (Tilișca)	Popa Vaszil(ie) Popa Opre(a) Popa Stephan	Albae Iuliae Arad Arad	Athanasium Ionaty Ionaty	22 5 1½
Kakova (Cacova)	Popa Oana Popa Opre Popa Csukur ⁵ Popa Sandor ⁶	Albae Iuliae Albae Iuliae Albae Iuliae Albae Iuliae	Stophi Stophi Varlan (Varlaam) Athanasium	40 36 30 17
Vallye (Vale)	Popa Oprian	Albae Iuliae	Athanasium	12
Gallyes (Galeș)	Popa Ioanes Popa Dan	Albae Iuliae Arad	Stophi Ionaty	42 7

Summa=22

NB. Aliquot viduae et grammatici coniuncti huic Specificationi non sunt insertae, quae tamen junctae cum aliquot grammaticis Fundos suos Civiles in immunitate scire cupiunt, aliquot de facto etiam tenent.

Biblioteca Mitropolitana Sibiu

II

Conscriptio Poparum Valachicorum Sedis Tallmasch cum Rakovitza.

Nomina pagorum.	Nomina poparum et gramaticorum.	Qui et quot sint or- dinarii voto pagi.	Quot sint supranumerarii.
Tallmacsel (Tălmăcel)	Popa Iacob Popa Markul S. Popa Markul I.	Popa Iacob Popa Markul S(enior) Popa Markul I.	
Boitza (Boița)	Popa Iuan Popa Many S. ⁷ Popa Thoma Popa Many I. Popa Radul <i>Gramatici:</i> Ivteni al Preutesii Al Popi Many Iacob Al Iuan Katane. ⁸	Popa Iuan Popa Many S. Popa Thoma <i>Gramatici:</i> Ivtenie al Preutessi.	Popa Many I. Popa Radul <i>Gramaticus:</i> Al Popi Many Iacob Al Iuon Katane

⁵ Popa Ciucur.⁶ popa Șandru (Alexandru).⁷ popa Maniu cel bătrîn.⁸ al lui Ion Cătană.

Nomina pagorum.	Nomina poparum et gramicorum.	Qui et quot sint ordinarii voto pagi.	Quot sint supranumerarii.
Porcsest. (Porcești)	Popa Gyergje ⁹ Popa Stoja Popa Iuan S(enior) Popa Simon Popa Iuan Potroka Popa Radul Popa Bukur Popa Kerpetuare ¹⁰ Popa Opre(a) Popa Iuan I(unior) <i>Gramatici:</i> Al Rominessi Al Popi Stoji Al Kerpetuare	Popa Gyergje ⁹ Popa Iuan S(enior) Popa Iuan Potroka	Popa Stoja Popa Simon Popa Radul Popa Bukur Popa Kerpetuare ¹⁰ Popa Opre(a) Popa Iuan I(unior)
Sebis Inferior (Sebeșul de jos)	Popa Nistor Popa Iosiph Popa Stan <i>Gramatici:</i> Iosiph Halmagy, Coman Maxin, Al Popi Roman, Opre al Iosiph. Stan lui Popii Stan	Popa Nistor	Popa Iosiph Popa Stan <i>Gramatici:</i>
Sebis Superior (Sebeșul de sus)	Popa Thoma S. Popa Solomon Popa Belts ¹¹ Popa Uane ¹² Popa Koman <i>Gramatici:</i> Matthe al Preutessi Thoma Preutessi Thoma lui Roman Iuan Stoika Thoma Popi Thoma	Popa Solomon Popa al Koman <i>Gramaticus:</i> Thoma Popi Thoma	Popa Thoma S. Popa Belts Popa Uane <i>Gramatici:</i> Matthe al Preutesi Thoma Preutessi Thoma lui Roman Iuan Stoika
Rakovitza (Racovița)	Popa Iuan Protopop Popa Constandin Popa Bances ¹³ Popa Thoma S. Popa Thoma I. Popa Bartolomae(i) <i>Gramatic:</i> Iuan Vaszilie	Popa Iuan Protopop Popa Constandin Popa Bances	Popa Thoma S. Popa Thoma I. Popa Bartolomae(i) <i>Gramatic:</i> Iuan Vaszilie

⁹ popa Gheorghe¹⁰ popa Cîrpătorea.¹¹ popa Belciu.¹² popa Onea (Ioan).¹³ popa Banciu

III

Conscriptio Poparum Valachicorum Sedis Sziliste

Nomina pagorum	Nomina Poparum et gramaticorum.	Qui et quot sint ordinarii voto pagi.	Quot sint supranumerarii
Sziliste (Săliște)	Popa Sztána (Stan) Popa Irimie Popa Vaszzsil(e) Popa Dumitru Popa Iuon Popa Dumitrul Popa Georgye Popa Opre(a) Popa Bukur <i>Gramatici:</i> Luppe, Vaszzsil, Iuonesch	Popa Irimie Popa Dumitru al Szávi Popa Vaszzsil(e) <i>Gramatici:</i> Iuonesch	Popa Sztána Popa Iuon Popa Dumitrul Popa Georgye Popa Opre(a) Popa Bukur <i>Gramatici:</i> Luppe, Vaszzsil
Gallyes (Galeș)	Popa Dán Hásul ¹⁴ Popa Iuonesch (Ioaneș)	Popa Dán Hásul <i>Loc. Gram.:</i> Popa Iuonesch	
Teliska (Tilișca)	Popa Vaszzsil(e) Popa Stéphán Popa Opre(a)	Popa Vaszzsil(e) Popa Stéphán <i>Loc. gram.:</i> Popa Opre(a)	
Vallye (Vale)	Popa Oprián Popa Georgye (In satele: Galeș, Tilișca și Vale, nu s-au dat gramaticii).	Popa Oprián Popa Georgye	In his 3 Pagis Edictis Gram. non dantur.
Szibiel (Sibiel)	Popa Georgye Popa Makarie Popa Opre <i>Gram.:</i> Georgye, Iuon	Popa Georgye Popa Makarie	Popa Opre
Kakova (Cacova)	Popa Csukur (Ciucur) Popa Opre Popa Onye (Ioan) Popa Sándor	Popa Csukur Popa Opre <i>Loc. Gram.:</i> Popa Onye	Popa Sándor

¹⁴ popa Dan Hașul

IV.

Conscriptio Poparum Sedis Cibiniensis et Nationis Saxonicae 1723 M.
Septembri p. acta
Nomina

Pagorum	Gramaticorum.	Poparum ordinatio- rum paganorum votis electorum.	Poparum supernume- rariarum.
Rosinar (Rășinari)	Costandin alui Popa Dan Many alui Popa Israil Radul alui Stan Muz Iacob alui Stan Popa Radul alui Popa Petre Many alui Many Pints ¹⁵ Many alui Many Muz ¹⁶ Serb Hodere ¹⁷ Cretaun Burne ¹⁸	Popa Koman der Älteste Popa Dán Popa Koman der Jüngere Popa Iosiph Popa Szavul Popa Tatomir	Popa Opre Protopop Popa Petru Popa Iuon Popa Costandin Popa Iuon Popa Iacob Popa Vaszilie
Poplaca	Iuanes Petre Sztan Dobere ¹⁹	Popa Iuon Hodre Popa Many	Popa Radul Popa Bukur Stroje Popa Koman
Gurerou (Gurariului)	Arszenie alui Popa Costandin Sztan Radul	Popa Costandin der Ältere Popa Costandin der Jüngere	Popa Dumitru Popa Koman Bobitz Popa Costandin
Orlath (Orlat)	Iuon Paul Bukur Iacob Petru Iacob	Popa Petru Sztoicze ²⁰ Popa Iuanes Mogos Popa Mihaly der Jüngere	Popa Serb Sztoice Popa Simion Popa Abraham ²¹ Popa Mihele Sztoicze Popa Iacob
Szetsel (Săcel)	Iuon Manes Iuon Maikan Opre Popa	Popa Marderie Popa Maffdie (Maftei) Popa Iuon Popa Opre	

¹⁵ Maniu, al lui Maniu Pinciu.¹⁶ Maniu, al lui Maniu Muțiu.¹⁷ Șerban Hoadrea.¹⁸ Crăciun Burnea sau Bunea.¹⁹ Stan Dobre.²⁰ popa Petru Stoiță.²¹ popa Avram.

Pagorum	Gramaticorum.	Poparum ordinatio- rum paganorum votis electorum.	Poparum supernume- rarium.
Sinna (Jina)		Popa Dan Danulez ²² Popa Szavul Boje ²³ Popa Sztan Stroje Popa Costandin Stroje (Stroia)	
Czodt (Sadu)	Sztan u. Thodor beyde Söhne des Popa Bukur	Popa Dumitru Popa Oancse Popa Opre des Popi Sztoje Sohn	Popa Koman Popa Opre Popa Dumitru Popa Opre Popa Bukur Popa Iuon Popa Thodor
Vestem (Veștem)	Sztan al Popi Elie Szimion Vaszilie und Ionasko	Popa Elie Popa Vaszilie	Popa Nyagoje Popa Dumitru
Freck (Avrig)	Iuon al Popi Iuon Thoma al Popi Mihaly Iuon Borza Mihaly al Popi Opre	Popa Maksin Popa Lucca Popa Gligore	Popa Opre Popa Nicule Popa Pavel Popa Opre Popa Maksin
Szakadath (Săcădate)	Thoma n. Ionaskul Tanasie Ionask alui Costandin Costandin Mohora ²⁴ Costandin Ologin ²⁵ Dinul Szurdan Iuon Mihaly NB: <i>In der Monastire ein Kalluger Thoma Bunnyi nebst 4 frembden. (In mănăstire un călugăr, Toma Bunea, pe lângă alți 4 străini).</i>	Popa Iuon Popa Petru Popa Lazar	Popa Iuon Popa Szurdan Popa Mihaly Popa Iuon Ologhin (Loghin) Popa Elisie Popa Moiszin Popa Mitrofan Popa Dan al Iuon Szurdan Popa Chilipp
Hortobágy (Cornățel)	Oanye des Popa Iuon Eydam ²⁶	Popa Iuon S. Popa Iuon I.	

²² popa Dan Dănuleț.²³ popa Savu Boia.²⁴ Constantin Măhăra.²⁵ Constantin Loghin.²⁶ Onea, ginerele popii Ioan.

Pagorum	Gramaticorum	Poparum ordinatio- rum paganorum votis electorum.	Poparum supernume- rariorum.
Maichen (Mohu)	Radul des Popa Radul Sohn Ionaskul u. Opre des Popa Sztan Söhne	Popa Radul	Popa Sztán Popa Szavul Popa Radul
Bongardt (Bungard)	Paszkul des Iuanes Szasz Sohn Iuon al Popi Iuon Gramatic	Popa Iuon Popa Makave(i)	Popa Györgi sein Sohn
Kertz (Cîrța)	Mafite gramatic	Popa Sztan	
Collun	Costandin, Laczko, Jose, alle drey Söhne des Potrupop ²⁷	Popa Radul Potrupop Popa Sandor	Popa Szuma Popa Mőyse
Földvár (Feldioara r. Făgăraș)	Iuon Gramatic Bukur Gramatic Mafite(i) Gramatic Angjel Gramatic	Popa Andrei Popa Mafite	Popa Opre Popa Many
Ruccurd Rucăr r. Făgăraș)		Popa Mafite(i)	Popa Strese ²⁸ Popa Iuon Popa Zacharie

Prot. stavr. Dr. ANDREI GÎLEA

²⁷ Constantin, Lațcu și Iosif, toți trei fii ai protopopului.²⁸ Popa Streja.

SFÎNTUL IOAN GURĂ DE AUR ÎN BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ

„Cu dumnezeiască isnuflare a Cuvîntului..., Părinte, ai luminat lumea... și cu înțelepciune duhovnicească lumea toată ai îmbogățit, bogat împărțitor de cuvînt fiind; ...căci în tot pămîntul ca un fulger a ieșit vestirea ta, și puterea cuvintelor tale, Gură de Aur, ca o trîmbița prea bineglasuitoare toate marginile lumii de glas le-a umplut.

Roagă-te Domnului, Prea Fericite, să împace lumea și să mîntuiască sufletele noastre”. (Mineiul lunii noiembrie, treisprezece zile).

Sfîntul Ioan Gură de Aur, patriarhul Constantinopolului (344—407), este cel mai mare predicator al Bisericii grecești, una dintre personalitățile cele mai covîrșitoare ale creștinătății răsăritene.

Pentru darul lui neîntrecut în arta cuvîntării, Sf. Ioan a fost supranumit „Hrisostom, Gură de Aur, Zlatoust”.

Păstor de suflete prin excelență, el nu se pierde, în scrierile sale, în discuții abstracte, sistematice, ci tratează problemele de conștiință religioasă în chip cald, creator, ca un adînc cunoscător al sufletului omenesc.

Activitatea literară a Sf. Ioan este uriașă. Capitolul principal al acesteia îl constituie omiliile și cuvîntările, care în mare parte nu au fost scrise direct de el, ci dictate tahigrafilor, care le răs-pîndeau apoi posterității.

Omiliile lui au conținut exegetic sau dogmatic. Cele exegetice sînt comentarii la pericope sau teme biblice, avînd la bază interpretarea gramatical-istorică a Școlii antiohiene. Ele cuceresc prin nota lor vioaie, parenetică.

Monumentele literare ale Sf. Ioan s-au bucurat de o largă popularitate în cuprinsul Bisericii creștine, deși sub numele lui au fost trecute și lucrări aparținînd altor autori necunoscuți.

Scrierile Sf. Ioan Hrisostomul au fost editate după foarte multe manuscrise ce s-au păstrat. Ele au fost în urmă completate cu traducerile ce s-au păstrat în diferite limbi creștine: latină, armeană, coptică, etc.

Personalitatea lui Hrisostom a influențat mult Biserica, atât pe vremea sa, cât și mai târziu. Am putea spune că, într-un anumit sens, această personalitate este continuu vie în Biserica creștină.

Răspîndirea creștinismului dincolo de hotarele imperiului bizantin a adus cu sine și răspîndirea literaturii teologice-patristice a Bisericii răsăritene.

Prin filiera slavilor din sud, monumentele literaturii teologice grecești au fost traduse și popularizate în sînul tuturor popoarelor slave, încît se poate spune că, încă de la începuturile lui, creștinismul rus a încorporat în patrimoniul lui capodoperele patristice clasice, între care strălucesc cu deosebire scrierile Sf. Ioan Hrisostom.

Preoții greci și bulgari au sosit în Rusia, aducînd cu ei cărțile religioase și predica bisericească. Limbile slave erau pe vremea aceea (sec. IX—X) foarte înrudite între ele. De aceea, traducerile de cărți în limba bulgară au fost de mare utilitate și pentru slavii ruși.

Cărțile despre Sf. Scriptură, operele Părinților Bisericii, literatura polemică, predicile, apocrifele, legendele — iată care era baza literaturii bizantine. Aceasta a fost și literatura bizantină care s-a răspîndit în Rusia, în traducere, după apariția caracterelor slavone.

De o foarte mare importanță pentru Rusia Chieveană au fost elementele culturii bizantine și prin intermediul acesteia — moștenirea culturală a antichității.

Îndată după introducerea creștinismului la ruși, s-au întemeiat pretutindenea școli cu dascăli-preoți, de asemenea, s-a cultivat în curînd colecționarea și copierea cu rîvnă a cărților teologice, îndeosebi în mănăstiri.

Între traducerile în limba slavă, făcute de preoții Bisericii ruse în sec. XI—XII, istoricul L. Boissard menționează: „Cuvîntări alese din Sf. Ioan Gură de Aur”, în număr de 18, altele de Sf. Vasile cel Mare și cartea cunoscută sub numele de „Zlotostrui” (Rîu de aur), cuprinzînd 136 cuvîntări alese din Sf. Ioan, împreună cu adăugiri traduse de către țarul bulgar Simeon (888—927) și păstrate într-un manuscris din sec. XII.

„Zlatostruiul” a fost tradus pentru marele cneaz rus Sviatoslav, în 1073, de către diaconul Ioan. El cuprinde o mulțime de chestiuni dogmatice, morale, istorice, precum și subiecte de filozofie și retorică, împrumutate din scrierile unor Sf. Părinți ai Bisericii sau ale unor scriitori bisericești: Vasile cel Mare, Atanasie cel Mare, Grigorie cel Mare, Iustin Filozoful, Ioan Hrisostom, Grigorie Teologul, Chiril al Alexandriei, Teodoret, Maxim Mărturisitorul, Augustin, Ioan Damaschinul și alții.

O altă colecție, scrisă pentru același cneaz Sviatoslav, în 1176, de către un oarecare Ioan, poate același cu cel de mai înainte, și cuprinzând de asemenea excerpte din Sf. Părinți ai Bisericii, a fost răspândită între ruși în veacurile XII—XIII.

Cnejii și prelații bisericești nu precupețeau jertfe și trude pentru a obține cărți din Bulgaria, pe care le lăsară moștenire nemuritorii luminători ai slavilor, Chiril și Metodiu și vrednicii lor ucenici. Pe vremea aceea nu se considera de păcat dacă se înlocuia un cuvânt cu un altul mai lămurit, un cuvânt bulgar cu unul rus. „Sviatoslav, domnitorul cîrmuitor, scria diacul său, dorind cu toată rîvna să descopere înțelesul tainic din adîncurile acestor cărți greu de înțeles, a poruncit înțelepciunii mele să aduc schimbări în cuvinte, dar să păstreze totuși înțelesul lor”.

Înainte de marea invazie mongolă (1240), au existat în Rusia — în traducere slavonă — scrieri de ale Sfinților Vasile cel Mare, Ioan Hrisostom, Grigorie Teologul, Ioan Damaschinul, Chiril al Ierusalimului, Atanasie cel Mare, Atanasie Sinaitul, Teodor Studitul, Efrem Sirul, etc.

De-a lungul veacurilor, apoi, anevoie se vor găsi la ruși cărți de învățătură, care să nu cuprindă opere de ale Sf. Ioan. Dar și la ruși, ca și la alte popoare, i s-au atribuit Sf. Ioan și lucrări care aparțineau altor autori, cunoscuți sau necunoscuți. Deseori i se atribuiau operele unor corifei ai literaturii slave din sud și ruse, ca acelea ale exarhului Ioan al Bulgariei, ale lui Chiril de Tur și ale lui Serapion de Vladimir.

Academicianul E. E. Golubinski indică, în vol. I, al „Istoriei Bisericii Ruse”, 203 omilii de ale Sf. Ioan, traduse din grecește în limba slavă bisericească veche încă din perioada premongolă a istoriei literaturii ruse. Cifra aceasta ar putea spori, dacă am adăuga și lucrările cuprinse în vechile sbornice (colecții) rusești, antologii din cele mai frumoase pasaje din vechii dascăli ai Bisericii. Prin particularitățile lingvistice, aceste sbornice denotă vechimea considerabilă a traducerilor.

În afară de aceasta, „Evanghelia comentată” a lui Constantin Bulgarul, cunoscută din colecțiile ruse din perioada premon-golă, este alcătuită mai ales din omilii de ale Sf. Ioan.

Am arătat că rușii din sec. X—XIII citeau cartea numită „Zlatostrui”, tradusă sub țarul bulgar Simeon. În predoslovie închinată țarului „iubitor de Hristos”, versuri în care se preamărește persoana țarului, aflăm că însuși țarul a ales acele omilii, dar se crede că la baza acestei colecții a fost alta, redactată în grecește.

După acest „Zlatostrui” au mai apărut la ruși și alte omilii de ale Sf. Ioan, care au fost primite apoi toate în Mineiele lui Macarie (1528—1563); cataloagele rusești din veacul XII păstrează numai 67 omilii din acea colecție, în aceeași versiune din „Zlatostrui”, dar în altă ordine. Cercetătorii ruși numesc această colecție de obicei tot „Zlatostrui”, dar fără temei. Cam tot în aceeași vreme s-au mai tradus 21 cuvântări ale Sf. Ioan, rostite cu ocazia dărimării statuiilor imperiale din Antiohia. În Rusia veche, această colecție s-a numit „Andriatis”. Cîteva scrieri ale Sf. Ioan au fost cuprinse în colecția greacă veche a Mineiilor, redactate înainte de Metafrast și au fost traduse împreună cu viețile și operele altor părinți bisericești.

Aceste opere ale Sf. Ioan deveniseră în secolul X—XI lectura predilectă a cărturarilor ruși cu toate deficiențele traducerii lor. Cu timpul cărturarii ruși au adus acestor colecții multe schimbări, adăugiri și prescurtări, simplificînd forma cuvintelor. Astfel de modificări apar mai ales în colecțiile „Izmaragd” și „Zlatoust”, redactate în veacul al XIV; prima era destinată pentru uzul privat al mirenilor, iar a doua pentru trebuințele bisericești.

Relațiile culturale dintre ruși și slavii din sud se reînnoiesc în sec. XIV—XV, după scuturarea jugului mongol, și rușii primesc un număr însemnat din scrierile Sf. Ioan, necunoscute lor pînă atunci; acestea fuseseră traduse în limba slavă bisericească în Bulgaria, prin sec. XIII—XIV. O parte din acestea alcătuiau colecția „Mărgăritarele”, care în colecțiile rusești se cifrau la aproape 30 omilii. Colecția „Mărgăritarele” a fost tradusă de către monahul Dionisie, un ucenic al patriarhului Teodosie al Bulgariei (sec. XIII). „Mărgăritarele” s-au bucurat în Rusia de o mare circulație și au ajuns la un număr însemnat de exemplare. Altă parte din acele scrieri a fost încorporată în „Evanghelia comentată”, un fel de compendiu de omilii, care se rosteau în biserici în zilele de sărbători și duminici, compendiu alcătuit după

manuscrisele grecești ale patriarhului Filoftei de Constantinopol și după operele rusești ale patriarhului Calist.

Aceste omilii au fost traduse în două rînduri și ambele traduceri au fost mult citite în Rusia. Una dintre aceste traduceri în limba slavă bisericească poartă, ca dată a apariției, după unele cataloage, anul 1343, iar după altele — anul 1407. Probabil că prima dată indică anul în care a fost compusă colecția greacă, iar a doua — anul cînd s-a făcut traducerea ei. Concomitent cu apariția acestor două colecții, slavii din sud au mai tradus o serie de omilii de ale Sf. Ioan, care apoi au ajuns și la ruși.

Primele opere ale Sf. Ioan, traduse în limba slavă bisericească, sînt legate de numele Fericitului Maxim Grecul. El însuși a tradus, în 1525, 88 omilii ale Sf. Ioan la Evanghelia Sfîntului Ioan, omițînd patru capitole care lipseau din manuscrisul grecesc pe care l-a folosit, iar colaboratorul și ucenicul său, monahul Selivan, a tradus cu concursul lui — 90 omilii la Evanghelia Sfîntului Matei.

Principele Kurbski, un admirator al Fer. Maxim, refugiindu-se din Moscova în Rusia de Sud, noua sa patrie, s-a străduit cu toată rîvna să mobilizeze un grup de traducători, pentru traducerea din limba latină — în limba slavă bisericească, a operelor Sf. Ioan. În ciuda vîrstei sale înaintate, Kurbski și-a închinat cîțiva ani studiului limbii latine, a cumpărat operele Sf. Părinți bisericești pe care apoi le-a popularizat între ruși.

Traducerea lui Kurbski, alcătuită din omilii ale Sf. Ioan, a întitulat-o „Noile Mărgăritare”. Totuși această traducere nu s-a bucurat de o prea mare răspîndire la ruși. Afară de aceasta, Kurbski a corectat și completat capitolele care lipseau din omiliile la Evanghelia Sf. Ioan, în traducerea Fer. Maxim Grecul.

În prima jum. a sec. XVII învățații din sud-vestul Rusiei au publicat în limba slavă bisericească, trei opere de frunte al Sf. Ioan și anume:

1. „Cartea (sau șase cuvîntări) despre preoție”, împreună cu viața Sf. Ioan și alte anexe, tipărită în 1623, la Lvov; 2. „Comentarii la cele 14 epistole ale Sf. Ap. Pavel”, tipărite în 1623, la Kiev; 3. „Comentarii la Faptele Apostolilor”, tipărite în 1624, la Kiev.

Prima dintre aceste traduceri a fost făcută de către ieromonahul Pafnutie din Lvov, a doua — de către vestitul Lavrentie Zizanie, iar a treia de către profesorul Gavriil Doroteevici de la Școala Teologică din Lvov.

Afară de acestea, Leontie Carpovici a mai tradus omilia Sf. Ioan la „Tatăl Nostru”, tipărită în 1620, la Vilna.

În a doua jumătate a sec. XVIII învățații din Moscova s-au îndeletnicit cu sîrguință cu traducerea scrierilor Sf. Ioan. În „Antologhionul” apărut la Moscova în 1660, e cuprinsă una din omiliile Sf. Ioan, iar alte omilii, traduse din nou, au fost publicate în „Mărgăritarele de la Moscova” din 1698; în sfîrșit, cîteva omilii, traduse de către monahul Eftimie, au rămas în manuscris. Acest Eftimie a verificat și corectat, după originalul grecesc, traducerea pregătită pentru tipărire, a operei numită „Andriatis”.

Fără să mai menționăm alte exemple de astfel de traduceri putem spune cu certitudine, că la sfîrșitul veacului al XV au apărut, în traduceri, manuscrise rusești, toate scrierile patristice.

Această literatură tradusă a exercitat o influență foarte mare asupra predicatorilor ruși. Ea le-a furnizat materialul pentru predici, adică le-a explicat adevărurile dogmatice, morale și istorice ale creștinismului. Ea a influențat și asupra formei predicii: predicatorii ruși îi imitau în structura și expunerea predicilor lor, pe părinții bisericești. Foarte caracteristic descrie un biograf al venerabilului *Avraam din Smolensc* († 1221) influența scrierilor patristice asupra predicii ruse, prin cuvinte ca acestea: „Venerabilul citea cu predilecție operele Sf. Efrem, precum și pe acelea ale Sf. Ioan Hrisostom, împreună cu biografiile acestora; el făcea chiar cu mîna lui excerpte din scrierile lor, sau punea pe alții să le facă, pentru a-și însuși și a propovedui tuturor pe Sf. Duh, care vorbea în ele”.

Mai însemnată este influența lui Ioan Hrisostomul asupra Cuviosul Teodosie starețul de la Pecersca (veac. XI). În Zlatostrui se află o predică al cărei început coincide aproape cuvînt cu cuvînt cu prima parte a predicii Cuviosului Teodosie despre pedepsele lui Dumnezeu. În ambele predici se dezvoltă aceeași idee; mulți termeni sînt textual citați la fel și în ambele predici sînt citate aceleași pasagii din Biblie și încă în aceeași ordine.

Influența literaturii omiletice patristice asupra lui Chiril de Tur (1182) apare mai ales în structura predicilor la zi. Dialogurile, asemănările și contrastele, problemele și în general toată ținuta retorică a predicii lui e condiționată de oratoria bizantină. De modele i-au servit lui Chiril Sf. Grigorie Teologul, Ioan Hrisostom, Epifaniu din Cipru, Simion Logotetes, ș. a. A se compara „Omilia la intrarea lui Iisus în Ierusalim” a lui Hrisostom cu predica lui Chiril la acelaș text.

Din epoca jugului mongol au rămas multe predici anonime, cercetătorii literaturii ruse vechi socotesc un mare număr de acestea...

Majoritatea acestor predici anonime, sau mai bine zis înzestrate cu nume ce nu pot fi stabilite, poartă titlul: „Predică a Sf. Hrisostom”. Operele lui Hrisostom au fost deosebit de cunoscute în întreaga creștinătate încă de la sfârșitul veacului IV. Atunci când slavii au îmbrățișat creștinismul, numele lui se răspîndi foarte repede în lumea slavă. Încă din veac. X și cele următoare apărură colecții de predici cu numele lui Hrisostom. Mai târziu însă s-a transmis acest nume și asupra colecțiilor, care nu conțineau decît foarte puțin sau aproape nimic din opera lui Hrisostom. Însă, vechii cărturari ruși, atunci când puneau numele lui Hrisostom sub predicile unui autor necunoscut, nu săvîrșeau un fals intenționat, ci prin aceasta își exprimau doar înalta lor prețuire acelei predici, o recunoșteau de frumoasă, instructivă și stimulatorie. Deoarece aceștia citeau de repetate ori scrierile pe care Hrisostom le scrisese în realitate, ei deveniseră atenți asupra vioiciunii și limpezimii neobișnuite a expunerii și asupra frumuseții limbii lui, deși, datorită culturii lor reduse din vremea aceea, nu puteau prețui îndeajuns calitățile caracteristice ale predicilor lui, ci se mulțumeau totuși cu o reprezentare generală despre înzestrarea lui retorică. De aceea, dacă dădeau de o predică fără numele autorului, și dacă descopereau în ea vioiciune, frumusețe și limpezime, atunci voiau să dea expresie acestor trăsături și impresii generale ale predicii prin faptul că puneau la sfârșitul ei, deși era scrisă în limba rusă, numele lui Hrisostom. Poate că neștiutorii vor fi considerat de adevărată această semnătură, însă neîndoios că în cele mai multe cazuri nu există o înșelare intenționată.

Un predicator din veac. XVII, al cărui nume nu se cunoaște, a publicat o colecție de predici, în care pe lîngă Hrisostom a mai folosit și pe Teofilact și pe Tranquillion.

Epifanie Slavinețki îl califică pe Sf. Ioan Hrisostom astfel: „...un rîu curgător de aur al învățaturii spirituale, trîmbiță înzestrată de Dumnezeu spre răspîndirea cuvîntului Lui — lumina strălucitoare a Bisericii apostolice, marele dascăl al evlaviei — Sf. Hrisostom”.

Stefan Iavorski recomandă în cartea sa „Regulament pentru cler”, ca: „Fiecare predicator trebuie să aibă cărțile Sf. Hrisostom și să le citească, căci chiar dacă nu devine atît de desăvîrșit

ca Hrisostom, totuși va învăța din ele să vorbească limpede și pe înțeles. Să nu citească însă operele superficiale ale polonezilor”.

În modul în care Tihon de Voronej își dezvoltă ideile, apare vădit influența cercetării sale profunde a Bibliei și a scrierilor Sf. Părinți, în deosebi a lui Hrisostom. Această influență se manifestă prin faptul că Tihon nu urmărește adevărul prin demonstrații logice, ci adresându-se mai mult conștiinței și simțirii nemijlocite.

Primele ediții ale operelor Sf. Ioan, care au văzut lumina tiparului în Rusia, sînt din veac. XVI. „Evanghelia comentată” a lui Filoftei (sau Calist), despre care am vorbit, a fost tipărită pentru prima oară la Zabludov în 1569, iar apoi a fost retipărită în veacul XVII de vreo cîteva ori; printre altele ea a fost tradusă de două ori din limba slavă bisericească în limba rusă literară de vest, în 1616, la Evie, lângă Vilna și în 1637 la Kiev.

„Mărgăritarele” au fost tipărite pentru prima oară la Ostrog, 1595; mai târziu această ediție completată a fost retipărită la Moscova în 1642 și 1698.

„Comentariile la Ev. Sf. Matei” și „Comentariile la Evanghelia Sf. Ioan” — acestea din urmă, corectate și completate de Kurbski, au fost verificate de Dionisie Grecul și apoi tipărite la Moscova în 1664 și 1665. Cîteva omilii ale Sf. Ioan împreună cu cele ale altor Sf. Părinți bisericești, au fost publicate în colecția editată la Moscova, Sbornicul, din 1647 și 1700.

În epoca de tranziție de pe timpul lui Petru cel Mare, nu s-a publicat nimic nou din operele Sf. Ioan. S-au reeditat doar, la Moscova, următoarele opere: „Cartea despre preoție”, 1707; „Evanghelia comentată”, 1707; „Comentarii la epistolele Sf. Ap. Pavel”, 1709 și 1712; „Comentarii la Faptele Apostolilor” corectate de Teodor Policarpov, directorul tipografiei din Moscova.

În schimb în a doua jumătate a sec. XVIII s-au tradus din nou și s-au tipărit numeroase lucrări de ale Sf. Ioan; acestea au fost traduse atît în limba slavă bisericească veche, cît și în limba rusă. Dintre acestea menționăm:

1. „Comentarii la prima carte a lui Moise, Facerea”, Moscova, 1766 (cîteva ediții).

2. „Comentarii la cei zece psalmi ai lui David”, Moscova, 1773 (cîteva ediții).

3. „Comentarii la unii psalmi ai lui David”, Moscova 1775.

4. „Comentarii la toți psalmii lui David” (în afară de cele traduse mai înainte) și alte cuvîntări ale Sf. Ioan, Moscova 1787.

5. „Cuvîntări către poporul din Antiohia”, S. Peterburg, 1778.
6. „Şase cărţi despre preoţie”, S. Petersburg 1776.
7. „Cartea despre Feciorie”, Moscova 1783.
8. „Zece omilii despre pocăinţă”.
9. „Patrusprezece omilii la unele sărbători domneşti şi la zile de Duminică şi zece comentarii la psalmi şi alte texte”, Kiev 1774.

Cei mai sîrguincioşi traducători ai acestor scrieri au fost Şt. Pisarev şi preotul I. Ivanov din Sidorevsc.

În afară de acestea, s-au mai tradus din limba latină:

10. „Cugetarea sau concepţia Sf. Ioan Gură de Aur sau doctrina lui morală, pe scurt”, Moscova 1781.

În sfîrşit, tot la Moscova, s-au reeditat:

11. „Mărgăritarele”, în 1764 şi 1766.
12. „Comentarii la Ev. Sf. Matei”, 1788.
13. „Comentarii la Evanghelia Sf. Ioan”, în 1793.

Ultimele două traduceri au fost corectate de arhimandritul Ambrozie şi de arhiepiscopul Irineu din Klementievsc.

Secolul XIX s-a evidenţiat prin traducerea în limba rusă a tuturor operelor Sf. Ioan. Traducerea a fost făcută de profesorii de la Academia Teologică din S. Petersburg şi a fost tipărită ca supliment al revistei „Lectura ortodoxă”, pentru prima dată în 1840, 1850 şi 1860, iar pentru a doua oară la începutul anului 1895, din iniţiativa Profesorului A. P. Lopuhin, fondatorul şi prim redactorul „Enciclopediei teologice ruse”. Traducerea a apărut sub titlul: „Opera complectă a Sf. Ioan Gură de Aur” şi a fost terminată în anul 1906.

Ca un amănunt istoric, menţionăm că Mitropolitul Şaguna şi-a procurat pentru biblioteca sa (păstrate acum în acea a Mitropoliei din Sibiu) următoarele opere ale Sf. Ioan în ruseşte:

1. „Comentarii la Epistola către Efeseni”, 1858.
2. „Comentarii la Epistola către Corinteni I”, 1858.
3. „Comentarii la Epistola către Coloseni” 1858.
4. „Comentarii la Epistola către Evrei”, 1859.
5. „Comentarii la psalmi I—II”, 1860.
6. „Comentarii la diferite locuri din Sf. Scriptură”, 3 volume, 1861—1863.

7. „Predici şi cuvîntări la diferite întîmplări”, 2 vol. 1864-65.
- Toate aceste cărţi au fost tipărite la S. Petersburg.

În afară de ediţia Academiei din Petersburg, s-au tradus din nou în limba rusă „Comentariile Sf. Ioan Gură de Aur la episto-

lele Sf. Ap. Pavel”, Moscova 1839—1844, precum și o serie de lucrări mai mărunte, editate separat. Dintre acestea remarcăm: „Cuvîntări despre preoție”, traduse de Pr. Colocolov, S. Petersburg 1874; „Despre educația copiilor”, tradusă de arhiepiscopul Filaret de Cernigov, S. Petersburg 1889; „Despre Feciorie”, tradusă de M. Victorov, S. Petersburg 1892, precum și altele.

Cîteva omilii ale Sf. Ioan, traduse în sec. XIX în limba slavă bisericească, au fost publicate de către academicianul I. I. Sreznevski, ca monumente ale acelei limbi, omilii care erau cuprinse în „Colecția Cloțov” și în „Manuscrisul Suprasliensis”, despre care istoricul român I. Bărbulescu crede că a fost alcătuit pe pămîntul țării noastre.

Alte cîteva omilii au fost publicate împreună cu „Mărgăritarele”, în cuprinsul unei părți din Mineiele lui Macarie, redactate de o comisie aghiografică.

Din cele arătate, putem desprinde largă popularitate de care s-au bucurat operele Sf. Ioan Gură de Aur la ruși. Poporul rus a venerat memoria Sf. Ioan, cultivînd cu multă căldură învățăturile profesate de acest strălucit Părinte bisericesc.

Adîncă iubire față de oameni, îndeosebi față de păcătoși și față de sărăcime, părinteasca dragoste cu care tratează chestiunile vitale, farmecul cuceritor al cuvîntării și înalta erudiție teologică a comentariilor biblice, au contribuit la sădirea operei marelui ierarh în inima literaturii religioase slavo-ruse, în care s-a împămîntenit ca într-o nouă patrie.

BIBLIOGRAFIE:

V. I. Lebedev, Viața și activitatea lui Zlatoust, — supliment la „Operele Sfinților Părinți”, Moscova, 1860. A. V. Gorschi și C. I. Nevostruev, Descrierea manuscriselor slavone din Biblioteca Sinodală din Moscova, Biroul II, Moscova 1857—62. Filaret de Cernigov (Gumulevski), Istoria Bisericii Ruse, vol. II (în limba germană), Frankfurt am Main, 1872. Arhimandritul Agapet, Viața lui Zlatoust, Moscova, 1874. V. N. Malinin, Cercetarea Zlatostriului după manuscrisele din sec. XII, Kiev 1878. A. S. Arhanghelschi, Operele Părinților bisericești din literatura rusă veche, în „Revista Ministerului de Interne”, 1888. N. Katajew, Geschichte der Predigt in der russischen Kirche, Stuttgart, 1889. V. A. Iacovlev, Din istoria literaturii sbornicilor ruse vechi, studiu analitic al Izmaragdului, Odessa, 1893. I. I. Malîșevski, Activitatea lui Zlatoust în treapta de diacon și preot, în „Operele Academiei Duhovnicești din Cașan”, 1893. Mitr. Antonie (Vadcovschi), Din istoria prediciei ortodoxe, ed. II, S. Petersburg, 1895. L. Boissard, L'Eglise de Russie, vol. I, Paris, 1897. A. I. Sobolevski, Literatura tradusă din Rusia moscovită în sec. XIV—XVII, S. Petersburg, 1903. A. I. Sobolevski, Ioan Zlatoust, în „Enciclopedia Teologică Rusă”, tom. IV, S. Petersburg, 1905. S. F. Platonov, Istoria Rusiei (în limba germană), Leipzig, 1927. Pr. C. Iordăchescu, Istoria vechii literaturi creștine, II, Iași, 1935. St. Ciobanu, Istoria literaturii române vechi, I, București, 1947. N. Pospelov, P. Sablovski, ș. a. Istoria literaturii ruse, București, 1950. O. V. Trahtenberg, Gîndirea social-politică din Rusia în sec. XV—XVII, în „Din istoria filozofiei ruse”, București, 1953.

Pr. CHIRIL PISTRUI

Lector la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

STATORNICIA ÎN BINE

(GÎNDURI CREȘTINE DESPRE VIRTUTE)

Cu toate că învățătura despre virtute ocupă un loc de frunte în concepția creștină, constatăm totuși că termenul de virtute se cuprinde numai de 4 ori în întreg Noul Testament: (I Petru 2, 9; II Petru 1, 3; Filip 4, 8; II Petru 1, 5), iar înțelesul în care e folosit e de ordin dogmatic: perfecțiune dumnezeiască și putere omenească. Faptul acesta nu înseamnă că Sf. Scriptură îi acordă o importanță redusă, deoarece în nenumărate locuri din Noul Testament ea este numită prin termeni sinonimi și aceasta în înțeles moral.

Astfel, virtutea adeseori este numită: înțelepciune duhovnicească, viață în duh, nu după trup, sfințenie, sfințire, dreptate, îndreptare, îndreptățire, fericire dumnezeiască, cucernicie, credință, credincioșie, iubire, ascultarea poruncilor lui Dumnezeu, voință de bine, năzuință spre fapte bune, statornicie în bine. ș. a.

Dar înainte de toate, virtutea presupune o înnoire a vieții, o lepădare a omului celui vechi, o renaștere duhovnicească a omului și o năzuință de a trăi după pilda Mântuitorului; ea mai presupune la început o luptă¹ susținută împotriva pornirilor trupului și în măsura în care creștinul se menține biruitor în această luptă, el devine prin aceasta părtaș vieții în Hristos și prin aceasta fericirii depline.

Indemn spre virtute nu ne-a dat numai Mântuitorul și Sf. Apostoli ci în general toți Sf. Părinți, de aceea scrierile acestora cuprind numeroase referințe asupra virtuții, unii dintre ei asemănând-o cu lumina stelelor într-o noapte întunecoasă.

Dar cum poate deveni cineva virtuos, deci cum își poate câștiga și cum își poate cultiva virtutea?

¹ Din punct de vedere etimologic cuvîntul virtute vine de la cuvîntul grecesc *ἀρετή* ce derivă de la Ares (Marte) zeul războiului și înseamnă curaj, forță. Noi l-am primit din limba latină, unde *virtus* e traducerea grecescului *ἀρετή* și stă în legătură cu vir-bărbat, deci inițial ea înseamnă: bărbăție, tărie, luptă.

De la început trebuie să accentuăm că virtutea creștină nu este o proprietate sau o însușire pe care omul și-ar putea-o câștiga singur, ea este rezultatul alor două izvoare și anume al harului dumnezeiesc și al liberei voințe și strădanii a omului. Viața creștinului adevărat se desfășoară deci între două limite, dintre care una este impusă de puterile și dispozițiile sale firești, iar alta e impusă de harul divin și în măsura în care omul, prin voința și lucrarea sa se străduiește spre bine, în aceeași măsură harul divin își dovedește energia și lucrarea sa asupra lui.

Harul sau ajutorul dumnezeiesc începe și face să dea roadă o viață cu adevărat virtuoaasă, sporind puterile omenești ce se îndreaptă spre desăvârșirea binelui.

De aceea Sf. Apostol Pavel zice: „Căci Dumnezeu este cel ce lucrează în voi și ca să voiți și ca să săvârșiți după a lui bunăvoință” (Filip. 2, 13), iar în alt loc spune: „Nu că sîntem vrednici prin noi înșine să socotim ceva ca venind de la noi, ci vrednicia noastră este de la Dumnezeu” (II Cor. 3, 5).

Sf. Scriptură conține însă numeroase dovezi de unde se poate vedea că virtutea este urmarea activității și a străduinței personale a creștinului, ceea ce înseamnă că dobîndirea ei depinde nu numai de harul divin, ci și de strădania și voința noastră: „Intrați prin ușa cea strîmtă — spune Mîntuitorul — căci largă este ușa și lată este calea ce duce la pierzanie și mulți sînt cei ce intră pe ea” (Mt. 7, 13), iar Sf. Apostol Pavel spune: „Vedeți să nu răsplătească cineva cuiva răul pentru rău, ci urmăriți totdeauna binele și unii față de alții și față de toți” (I Tes. 5, 15), iar în alt loc zice: „Dar tu, omul lui Dumnezeu, fugi de aceasta și urmează dreptatea, evlavia, credința, iubirea, răbdarea, blîndețea” (I Petru 6, 11).

Viața creștină în care virtuțile apar ca rodul harului divin și al străduinței și lucrării omenești împreună, o arată minunat și Sf. Ap. Petru: „Har vouă și pacea să se înmulțească în cunoștința lui Dumnezeu și a lui Iisus Hristos, Domnul nostru. Dumnezeiasca lui putere ne-a dăruit toate cele spre viață și bună cucernicie, prin cunoașterea celui ce ne-a chemat, prin a sa mărire și putere (virtute), prin care El ne-a dat făgăduințele lui nespus de mari și scumpe, ca prin El să vă faceți părtași firii dumnezeiești, după ce ați fugit de stricăciunea poftelor din lume. Pentru aceasta punînd toată sîrguința, adăugați la credința voastră virtutea, iar la virtute cunoștința, la cunoștință înfrînarea, la înfrînare răbdarea, la răbdare evlavie, iar la evlavie iubirea frățească, iar la

iubirea frățească dragostea. Căci dacă aveți acestea și sporesc în voi, ele nu vă vor lăsa nici leneși, nici neroditori în cunoașterea Domnului nostru Iisus Hristos. Cine nu are acestea este orb, nevăzînd departe și a uitat de curățirea păcatelor sale cele de demult" (II Petru 1, 2—9).

Viața creștinului adevărat se desfășoară deci avînd ca îndreptar permanent voia lui Dumnezeu și poruncile Lui, ca expresie a voinței Sale celei prea sfinte. Numai atunci se poate vorbi despre adevărata virtute, cînd întreaga purtare a omului izvoarăște dintr-o adîncă simțire și trăire interioară față de Dumnezeu, simțire și trăire ce trebuie să fie legată în mod necesar de conștiința datoriei; de aceea, cine nu simte în el glasul datoriei, nu poate simți nici chemarea virtuții. În înțelesul propriu al cuvîntului, virtutea nu este deci numai un fel de acțiune, ci este un principiu interior de acțiune, este o dispoziție fericită dobîndită de om prin harul divin și prin propria lui deprindere, e rezultatul unei cultivări și al unei acțiuni intime a spiritului omenesc în așa fel că ea ajunge să imprime o structură deosebită sufletului în toate acțiunile sale, precum se exprimă un renumit teolog.¹

Dar pentru ca virtutea să merite a fi prețuită, ea presupune libertatea voinței omenești, libertatea pe care n-o ridică nici cunoașterea voii lui Dumnezeu din partea omului dar nici harul dumnezeiesc. De aceea Sf. Ioan Damaschin se exprimă astfel: „Nu este nici rațional, nici virtute ceea ce se face cu forță”.

Calea virtuții trebuie să fie aleasă de om în mod liber, de aceea acțiunile virtuozitate nu sînt acțiuni ce s-ar adăuga din exterior omului, ci formează o unitate nedespărțită cu propria lui ființă și apar ca rezultatul și efectul unor adînci trăiri sufletești anterioare. Virtutea în sine nu este nici un calcul de ultimă oară, după cum nu este nici ceva definitiv dat sau dobîndit. Statornicia în bine este temelia reală a virtuții, de aceea ea este totdeauna o atitudine morală constantă, o direcție fundamentală și statornică a raporturilor personale ale omului față de bine în toate domeniile vieții morale.

În virtute deci trebuie să deosebim atît înclinarea statornică a voinței omenești în spre bine, deci o dispoziție interioară a omului față de bine, cît și dexteritatea, promptitudinea și ușurința voinței în desăvîrșirea acesteia.²

¹ Dr. P. Christ, *Grundriss der Ethik*, Berlin 1905, p. 34.

² Hr. Andrutsos, *Sistem de morală*, Sibiu 1947, p. 171.

Dar creștinul adevărat în întreaga sa viață nu are în vedere numai un scop imediat, ci totdeauna are în vedere și scopul său ultim: preamărirea lui Dumnezeu, prin împlinirea voii Sale cea sfântă și prin aceasta câștigarea propriei sale fericiri. Pentru aceasta însă regula de conduită a vieții lui trebuie să fie voința divină, pe care el trebuie s-o aibă mereu prezentă în inima sa. La un astfel de om se referă cuvintele psalmistului care zice: „Păzi-voi legea Ta pururea, în veac și în veacul veacului” (Ps. 118, v. 44).

În acest fel virtutea creștină trebuie să cucerească întreaga ființă a omului. Ea nu mai este o desăvârșire a funcțiunilor naturale și firești ale omului, așa cum este virtutea filozofilor antici, ci înseamnă în deosebi o biruință asupra naturii, o spiritualizare a vieții: ea se poate deci defini ca activitate continuă și statornică izvorâtă din harul divin și puterile omului, prin care se împlinește totdeauna voia lui Dumnezeu.

Înțeleasă fiind astfel, virtutea nu e identică nici numai cu dispoziția spre bine sau cu intenția de a face binele, nici cu dexteritatea sau ușurința în săvârșirea binelui, dar nici numai cu fapta bună realizată. Ea nu e nici numai trăire interioară, nici intenție, nici dexteritate, dar nici act realizat, ci ea este acțiunea practică a intențiilor noastre bune.

Considerînd-o din punct de vedere subiectiv, ea este o atitudine constantă a omului față de bine, o năzuință activă, puternică de a ne conforma toate simțurile și faptele noastre voinței lui Dumnezeu, iar privind-o din punct de vedere obiectiv, ea este activitatea ce rezultă din această trăire și atitudine interioară.¹

Așadar, virtutea constă într-o unitate inseparabilă a simțirii și acțiunii, în simțirea nevoii binelui și în deprinderea de a-l realiza, cu alte cuvinte în siguranța și promptitudinea voinței spre fapte bune. Ea este o adevărată forță spirituală care ne ajută să săvârșim binele cu plăcere, sau care ne asigură statornicia în bine.

Virtutea nu se sfîrșește niciodată în această viață și nici nu este un bun care odată dobîndit, să constituie o proprietate permanentă și imprescriptibilă a omului, așa cum se întîmplă cu proprietatea altor bunuri. Ca străduință omenească, virtutea trebuie să dureze și deci trebuie cultivată atîta timp cît durează viața noastră pămîntească; pînă în pragul morții trebuie să ne străduim să fim și să rămînem virtuoși, deoarece pînă acolo ea

¹ Cf. V. Iordăchescu, *Filozofia morală*, Iași 1939, p. 113.

se poate micșora și slăbi. Ba mai mult, cea mai înaltă virtute creștină, iubirea, ne însoțește pentru veșnicie și în viața de dincolo.

Este iarăși adevărat că deși din punct de vedere creștin vorbim despre virtute unică, ea se prezintă totuși în viața oamenilor sub diferite aspecte și grade, după cum este vorba de raporturile omului față de Dumnezeu, față de sine însuși ori față de aproapele, sau după cum omul și-a subordonat mai mult sau mai puțin tendințele sale firești imperativului legilor divine. Astfel, se vorbește despre virtuți morale, după cum e vorba de raporturile omului față de sine și față de semenii săi (ca b. o.: înțelepciunea, dreptatea, curajul, cumpătarea, veracitatea, modestia, milostenia, ș. a.) sau despre virtuți teologice, prin care omul stă în relație directă cu Dumnezeu (credința, nădejdea și dragostea).

Pentru creștinul în care Hristos viețuiește aievea, viața sa nu mai este o luptă continuă, deoarece pacea de sus s-a pogorât în inima sa și el a dobândit o atare armonie interioară, încît virtutea constituie o unitate cu propria lui ființă. Pentru acest fapt, virtuțile sfinților și ale martirilor nu ne apar ca urmare a unor deliberări și decizii prin care s-au anihilat — cu o mai mare sau cu o mai mică greutate — tendințele potrivnice care îi stăpîneau, ci ne apar ca fiind izvorîte din adîncul ființei lor, deoarece duhul lui Dumnezeu i-a stăpînit într-o atare măsură, încît nu mai putea fi vorba de o luptă continuă cu ei. Lupta aceasta — pe care de altcum o implică termenul virtute — este mai mult o luptă inițială, luptă care însă se dă cu atît mai rar, cu cît conflictul dintre tendințele sufletului omenesc devine mai rar, dar care nu dispăre însă în mod definitiv niciodată în viața noastră pămîntească.

Idealul desăvîrșirii în virtute este Omul-Dumnezeu Iisus Hristos, care prin natura ființei Sale rămîne tipul cel mai desăvîrșit al virtuții creștine. Sfinții Apostoli, martirii și mucenicii, precum și ceilalți sfinți s-au străduit să realizeze în propria lor viață modelul vieții lui Hristos; ei au fost însă numai oameni, de aceea n-au putut ajunge la plinătatea desăvîrșirii după care au însetat.

Noi însă, pe lîngă idealul desăvîrșirii în virtute, Iisus Hristos, trebuie să-i luăm ca exemple de urmat în calea virtuții, exemple ce ne arată pînă unde poate ajunge omul, ajutat de harul divin, pe calea desăvîrșirii... Pentru a ajunge însă pe această cale, Sf. Ioan Gură de Aur ne spune că avem nevoie de o învă-

lătură și practică statornică și continuă a virtuții. Ea trebuie să se câștige progresiv, începînd cu ceea ce este mai ușor, pînă la scara care ne duce la cer.¹

Dar dacă omul cu adevărat virtuos este o ființă așa de greu de găsit, iar virtutea este o floare atît de rară în această lume, nu trebuie să uităm că tocmai pentru aceea omul virtuos trebuie respectat cu atît mai mult și luat drept exemplu, iar virtutea trebuie prețuită și cultivată din toate puterile. Și deși calea virtuții ne pare atît de grea și anevoioasă, nu trebuie să uităm că urmarea acesteia nu e numai rezultatul strădaniei noastre, ci și a ajutorului dumnezeiesc. Iată de ce trebuie să cugetăm mereu la cuvintele Sf. Ap. Petru care spune: „Ci Dumnezeuul a tot darul, carele v-a chemat pe voi la mărirea cea veșnică întru Hristos, El însuși, după ce veți suferi puțină vreme, vă va duce la desăvîrșire, vă va înputernici, vă va întemeia” (I Petru 5, 10).

Să urmărim deci calea statorniciei în bine, calea virtuții, fiindcă ea este singura cale prin care noi ne putem împlini scopul dat nouă de Părintele Ceresc și orice alt drum am apuca, nu numai că ne întîrzie de la împlinirea țelului nostru, dar poate fi chiar drumul pierzării noastre veșnice.

Să luăm seama cît mai mult la îndemnurile pe care ni le dă Sf. Apostol Pavel cînd zice: „Fraților, ca fiii luminați să umblați — căci roada Duhului este în toată bunătatea, dreptatea și adevărul — încercînd ce este bine plăcut Domnului... Și să nu fiți părtași la faptele cele fără de roadă ale întunerecului, ci mai degrabă să le mustrați... Vedeți deci cum să umblați bine, nu ca niște neînțelepți, ci ca niște înțelepți... De aceea nu fiți nepricepuți, ci înțelegeți care este voia Domnului” (Efes. 5, 9—17).

Arhid. Dr. I. ZĂGREANU

Directorul Seminarului Teologic, Cluj

¹ Ph. E. Legrand, Saint Jean Chrisostome, Paris 1924, p. 206—208.

SFÎNTA FECIOARĂ MARIA ÎN IMNELE SFÎNTULUI EFREM SIRUL

„Mărește sufletul meu pe Domnul... Iată, de acum mă vor ferici toate neamurile“.

Lc. 1, 46 și 48

Sfânta Fecioară Maria, cea „mai cinstită decât Heruvimii“, mai preamărită decât toate oștile cerești, stă în strînsă legătură cu Fiul ei și cu Sfânta Treime. Iar cu inima de mamă, inimă ce a sălășluit într-un pămîntesc trup omenesc, se apleacă mereu spre sufletele credincioșilor ca o neconținută rugătoare.

Noi care credem și mărturisim aceasta sîntem deplin convinși că mult poate rugăciunea Maicii către Fiul.

Toată lumea creștină — lăsăm la o parte fracțiunile Reformei — privește spre Maica Domnului ca spre ocrotitoarea purtătoare de rugăciuni către Mîntuitorul.

În rîndurile care urmează vom înfățișa cîteva din imnele Sfîntului Efrem Sirul, cîntate în cinstea, lauda, preamărirea Sfintei Fecioare. Mai întîi mă simt însă obligat să arăt, pe scurt, cine a fost acest cîntăreț sirian care nu a alunecat de loc de pe treptele ortodoxiei curate.

„Efrem, supranumit sirianul, născut către începutul sec. IV (morî la 19 iunie 373), este — după Bardesan și Afraat — cel mai vechi dintre scriitorii sirieni. Mama din Aniud — Mesopotamia — tatăl din Nisibi, păgîni. E botezat de episcopul Iacob din Nisibi († 338). Ar fi luat parte la sinodul cel dintîi ecumenic și ar fi petrecut opt ani în Egipt pentru combaterea arianismului. Înființîndu-se școala din Nisibi, prin episcopul Iacob — sub nu-

mele de școala Perșilor — Sfântul Efrem e așezat în fruntea ei. După ce Perșii ocupă Nisibi (363) se retrage în Edessa unde stă zece ani, dînd la iveală cele mai frumoase opere ale sale”.¹

În cea mai mare parte opera lui e formată din imne, cu adîncimi de dogmă, cu mlădieri de colinzi, combătînd pe ereticii ale căror idei mișunau în vremea lui: Bardesan, Marcion, Amoniu, Valentin și mai ales pe gnosticii sirieni. „El nu este propriu zis un teolog, dar este un doctor al Bisericii și de o impecabilă ortodoxie... Poezia lui, plină de doctrină, așa cum o admirăm la Sf. Grigorie de Nazianz, emulul lui la Greci, ne duce nu numai spre pietate, ci dă credinței o hrană substanțială și plăcută”.²

Diaconul Efrem a iubit mult viața monahicească, ascetică chiar și a fost prieten al celor ce-o iubeau ca și el. Apropiindu-se de ceruri prin asceză, cîntînd și lăudînd bunătatea lui Dumnezeu, revărsată peste lume, nimic mai firesc decît să se apropie cu duioșia chitarei lui de puritatea Sfintei Fecioare Maria: „Fecioara m-a chemat să-i cînt taina ei spre care privesc cu minunăție”.³

Imnele închinare de Sf. Efrem Sfintei Fecioare sînt numeroase. Thomas Josephus Lamy, romano-catolic, le-a cules din limba siriacă clasică și punînd textul original în prima coloană le-a redat într-o frumoasă limbă latină.⁴

La îndemnul ilustrului meu profesor, P. C. Sa Păr. Ioan G. Coman, Rectorul Instit. Teol. din București, am tradus — în cadrul unei lucrări de seminar — toate imnele închinare Sfintei Fecioare de acest fiu al pămîntului Siriei. Amintesc faptul că din opera imnografică a Sfîntului Efrem se folosesc în serviciul divin numai stihurile întitulate „ale Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoare”, rînduite după stihurile lui Anatolie, la slujba Vecerniei Celei Mari, marți, joi și vineri seara. Imnograful Pavel de Amoreia (veac. XI) le-a ales și le-a rînduit așa cum le găsim.

Alegem dintre imnele Sfîntului Efrem cîteva, care arată limpede însușirile Sfintei Fecioare: I Θεοτόκος Deigenitrix — Născătoare de Dumnezeu; II. Πανάγια Sanctissimă — Preasfîntă și III. Αειπαρθένος Virgo Perpetua — Pururea Fecioară.

¹ E. Amann, în: Dictionnaire de Théologie Catholique, tom. V, partea I, Paris 1924, col. 188—189.

² F. Cayré: *Precis de Patrologie*, tome I-er, Paris 1927, p. 370—372.

³ „Virgo invitavit me ut canerem ejus mysterium quod cum admissione contempler”.

⁴ Iată titlul operei: Thomas Josephus Lamy, *Sancti Efraem Syri Hymni et Sermones*, II, 1886 și cuprinde 20 imne: De Beata Maria cu un total de 314 strofe.

I. NASCĂTOARE DE DUMNEZEU ΘΕΟΤΟΚΟΣ

„O! Fiul lui Dumnezeu, dă-mi darul Tău cel minunat, ca să-mi îmbogățesc chitara și să zugrăvesc prea frumoasa icoană a Născătoarei Tale” (...formasissimam genitricis Tuae effigiem depingam. Thomas Josephus Lamy: Sancti Efraem Syri Hymni et Sermones, II, Col. 520, I, 1).

„Toată ceata Fecioarelor să se bucure prin Maria... care a născut pe Dumnezeu Cel ce ține toată făptura” (Id. Col. 520, I, 5).

„Preacurata Maria... a născut în chip minunat pe Fiul lui Dumnezeu care-n lume a venit” (Id. 528, III, 1).

„Voi sărbători pe Fecioara devenită, prin har, Maică a Stăpînului tuturor” (Id. 536, V, 3). „Ea s-a făcut mamă a Creatorului ei”. (...Mater effecte sit sui plasmatoris, Id. 536, V, 4).

„...Maria a născut pe Cel Preaputernic, retras în ființa Tatălui, ascuns în divinitatea Lui” (in essentia Patris absconditum, in divinitate oculum; id. 554, X, 3).

„Ești asemenea cu Tatăl în virtute, în ființă, în natură, în putere; asemenea ești Maria, Mamei Tale, din care ai luat chipul Domnului” (Id. 560, X, 12).

„Cine este și al cui fiu este Cel ce S-a născut din Fecioară? Dumnezeu este din Dumnezeu adevărat, Dumnezeu în cele de sus, om în cele de jos”. (Deus est de Deo vero, superne Deus, deorsum homo, id. 572, XI, 10).

„Stăpînul tuturor, ca să înnoiască toate, S-a coborît (pe Sine) și a locuit în Fecioara” (Omnium Dominus ut omnia renovaret, illapsus este et habitavit in virgine, id. 604, XVII, 49).

Invățătura binecuvîntată despre mîntuirea oamenilor „vorbește despre taina Preacuratei Fecioare care a născut, în trup, pe Dumnezeu” (Nunc Loquitur de mysterio Virginis purissime quae peperit in carne Deum; id. 610—612, XVIII, 18).

II. ΑΕΙΠΑΡΘΕΝΟΣ — PURUREA-FECIOARA

„Cum ar fi fost cu putință ca, sau mirarea să treacă din suflet, sau uimirea din minte, sau zguduirea din simțuri, cîtă vreme ea născînd rămînea fecioară”? (...quum periendo virgo manisset; id. 532, IV, 6).

„In Maria natura a fost biruită. In adevăr: Maria a zămislit ca fecioară și a născut ca fecioară”. (Maria quippe virgo concepit et virgo peperit; id. 534, V, 1).

„Poartă pe Cel născut și-i rămîne fecioria; cele feciorești le poartă meatinse și dă lapte de maică” (Portat virginalia integra et lac matrum praebet; id. 568, XI, 3).

„...Ieșind din pîntece nu a deschis pecetele feciorești, așa cum nu a deschis pecetele mormîntului ieșind din el” (id. 570, XI, 6).

„....A născut și cele feciorești au rămas nevătămate; a alăptat și a rămas fecioară; a murit și cele feciorești nu au fost deschise”. (Mortua est et virginalia ejus non fuerunt reserata; id. 584, XV, 2). Aceste ultime cuvinte sînt unice în imnologia patristică!

„Plăcut este glasul rugăciunii tale (e vorba de bătrînul Si-meon): vorbește ca să audă făpturile și să fii martor adevărat că Fecioara a născut — păstrînd fecioria — pe Cel ce-a coborît din cer ca să mîntuiască lumea” (id. 640, XX, 34).

ΠΑΝΑΓΙΑ — PREASFINTA

„Heruvimii nu sînt la fel cu tine în sfințenie; Serafimii sînt mai prejos de podoaba frumuseții tale” (Seraphim ... instructi decori pulchritudinis tuae cedunt; id. 578, XIII, 5).

„Nici în curățenie nu sînt la fel cu tine legiunile de îngerii din ceruri care-L înconjoară și cu mare alai poartă pe Pruncul Frumos ieșit din sînul tău” (Nec puritate pares tibi sunt legiones angelorum coelestium; id. 578, XIII, 6).

Ca mijlocitoare (πρόσβεια) nu ne este înfățișată Sfînta Fecioară în imnele Sfîntului Efrem Sirul.

Pentru frumusețea lor și pentru asemănarea cu fondul colindelor noastre găsesc potrivit să culeg din Sfîntul Efrem și cele ce urmează:

„Tu, Fiul lui Dumnezeu
să-mi dăruiești Scutul Tău.
Cu glasul să-Ți pot cînta
din strune-a Te lăuda” (id. 520, I, 1).

„Adame cel înșelat
și de șarpe înțepat!
Fecioara te-a ajutat
Și de șarpe te-a scăpat” (id. 520, I, 6).

„Și tu Evă — ai ascultat
Fructul din pom ai gustat.
Dar Maria-l îndulcește
De șarpe te izbăvește” (id. 520, I, 10).

„In Maria s-a-nălțat
Capul Evei cel plecat.
Maria Prunc a născut
Pe Cel ce-i neîncăput” (id. 524, II, 7).

„Săltați cu mare bucurie
Cu suflet plin de veselie;
Fecioara ne-a adus pe Domnul
Să mîntuiască pe tot omul” (id. 530, IV, 1).

„Ea pruncu-n brațe și-L purta
Dar fecioria-i rămînea;
Cu lapte din piept îl hrănea
Și zi de zi se minuna” (id. 530, IV, 7).

„Tu, Porumbiță ce-ai purtat
Pe Vulturul cel intrupat;
Slăvită să fii pe pămînt
Și eu duios să pot să-ți cînt” (id. 542, VII, 3).

„Tu Fiică a celor sărmani,
Tu, Maică ești celor orfani,
Tu, Preacinstită-ntre femei
Ești preamărită de-îngerei” (id. 548, IX, 1).

„Tu ai crescut Miel și Păstor
Pe Cel de-bine-voitor
Iar îngerii cîntau: Mărire!
În lume bunăviețuire” (id. 554, X, 9).

„O! Maică-al tău Fiu Preasfînt
A coborît pe-acest pămînt,
Ca un luceafăr luminat,
De stele multe-nconjurat!” (id. 582, XV, 3).
Pe cei bogați i-a umilit,
Pe cei săraci i-a întărit! (id. 604, X, 63).

Drept încheiere spunem: „Chitara Sfîntului Duh”, Sfîntul Efrem Sirul, a cîntat-o pe Sfînta Maria ca pe-o împărăteasă a cerului și Maică a pămîntului, neegalat. Ceea ce am redat mai sus e numai o mică parte din noianul imnelor închinat Maicii Domnului. Sfîntul Efrem s-a inspirat, în duioasa lui cîntare, din imnul lui Zaharia, al Sfintei Fecioare însăși și din acela al bătrînului Simeon.

Nu întâlnim în imnele Sf. Efrem nici cea mai mică aluzie asupra „Imaculatei Concepțiuni”, „Înălțarea cu trupul la cer prin sine”, sau asupra cultului „Madonei”, al „Frumoasei Doamne”. Combătînd pe eretici, Sf. Efrem a păstrat linia dreaptă a credinței. Și aceeași linie a continuat în Ortodoxie fără adăugiri, fără falsificări. „La noi (în Ortodoxie) numele Maicii este pronunțat, în mod constant în Biserică, alături de numele Domnului Iisus Hristos”.⁵ Ea este centrul vieții create, punctul de întâlnire al pămîntului cu cerul.⁶

Sfînta Fecioară însăși a zis: „Iată ... mă vor ferici toate neamurile” (Lc. 1, 48); iar noi, fericind-o, nu facem decît să cinstim cu sfințenie locul Ei în sfintele noastre învățături și în inimi.

Preot ANDREI EFTIMIE

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

⁵ S. Bulgakoff: Ortodoxia, trad. Nic. Grosu, Sibiu 1933, p. 151.

LITURGHIILE PRIMARE SAU APOSTOLICE

Prin liturghii primare sau apostolice înțelegem primele Liturghii ale Bisericii, care au fost în uz în diferite centre religioase în primele veacuri creștine. De cele mai multe ori tradiția duce originea acestor Liturghii până la Sfinții Apostoli, sau cel puțin până la unii din ucenicii sau urmașii lor imediați. Din această pricină ele se numesc și Liturghii apostolice, deși nu toate sînt de la Apostoli.

Se știe că cea dintîi Liturghie a fost săvîrșită de către Mîntuitorul însuși, la Cina cea de Taină. Cu prilejul acesta al instituirii Sfintei Euharistii Mîntuitorul a investit pe Apostoli cu dreptul și obligația de a oficia cultul cel nou, de a săvîrși Sfînta Liturghie. Adresîndu-se Apostolilor, Mîntuitorul le-a zis: „*Aceasta s-o faceți întru pomenirea mea*” (Luca 22, 19; I Cor. 11, 24).

După pogorîrea Duhului Sfînt, după întemeierea Bisericii din ziua Cincizecimii, primii creștini din Ierusalim duceau o viață de obște, o viață comunitară și se întruneau mai ales în case particulare, unde Apostolii săvîrșeau Sfînta Liturghie, predicau și împărtășeau pe credincioși (Fapte 2, 42—47 și 5, 42; I Cor. 10, 16; 10, 21 și 11, 20). În aceste sfînte începuturi Liturghia era cît se poate de simplă, era așa cum o făcuse și orînduise Mîntuitorul la Cina cea de Taină. Apostolii se rugau stăruitor pentru prefacerea pîinii și vinului în trupul și sîngele Mîntuitorului, mulțumeau sau binecuvîntau aceste materii în clipa prefacerii, cîntau anumiți „psalmi, laude și cîntări duhovnicești” și apoi se împărtășeau și împărtășeau și pe credincioși. Acesta a fost sîmburele originar, nucleul primar și ritualul sumar din care s-a dezvoltat încetul cu încetul bogăția și frumusețea Liturghiei Bisericii.

În primele trei veacuri creștine s-a păstrat în cea mai mare parte pe întreg cuprinsul Bisericii uniformitatea și simplitatea inițială a Sfintei Liturghii. Desigur, elementul esențial care a

împiedecat în primele trei veacuri creștine dezvoltarea și îmbogățirea Sfintei Liturghii a fost lipsa de libertate a creștinismului și neîntreruptele persecuții pornite împotriva Bisericii lui Iisus Hristos. Cu toate acestea nu trebuie să concepem că timp de trei sute de ani nu s-a produs nici cea mai mică deosebire în conținutului, forma și modul de slujire al Sfintei Liturghii în diferitele centre creștine din acele vremuri. Mici deosebiri în expresii, neînsemnate îmbogățiri și înfrumusețări în conținut, cântare și mișcări s-au produs și în aceste trei veacuri, datorită unor necesități sufletești speciale diferitelor comunități creștine, precum și datorită deosebirilor naționale, geografice, sociale, culturale, etc. Variantele și îmbogățirile produse au fost însă minime și neînsemnate — în comparație cu cele ce au urmat începând cu veacul al patrulea — și de aceea ele n-au reușit să creieze dezbinări, învrăjbiri și discuții contradictorii între diferitele centre creștine de atunci. Liturghiile care au luat ființă în marile centre religioase sau în metropolele de conducere politică, administrativă și culturală din primele veacuri creștine, au avut darul și puterea să se impună față de cele care erau în uz în localitățile mai mici și mai neînsemnate. De aceea, comunitățile creștine mai mici, mai noi, sau mai periferice au adoptat formularul liturgic aflat în uz în centrele mai importante din cuprinsul imperiului roman din vremea aceea, abandonând practicile lor locale. Liturghiile care se săvârșeau în marile centre creștine de atunci erau atribuite în mod obișnuit unor mari și cunoscute personalități creștine, ca de exemplu apostoli, primi episcopi, teologi, ierarhi și părinți bisericești cu renume mare. S-a recurs la această metodă pentru a da Liturghiei respective o autoritate mai mare și în felul acesta și o posibilitate mai sigură de pătrundere și răspândire. Dintre Liturghiile primare din răsărit mai importante și mai cunoscute sînt următoarele:

1. LITURGHIA BISERICII DIN IERUSALIM, NUMITA ÎN GENERAL LITURGHIA SFINTULUI IACOV, FRATELE DOMNULUI, PRIMUL EPISCOP AL IERUSALIMULUI

Ierusalimul era capitala Iudeii, era mare centru religios iudaic și în același timp mare centru politic și cultural. Ierusalimul a devenit în scurtă vreme și primul și cel mai însemnat centru creștin din lume. Întreagă viața, activitatea, moartea Mîntuitorului pe lemnul crucii, și slăvita Lui înviere și înălțare sînt strîns

legate de Ierusalim. Tot aici a avut loc pogorîrea Duhului Sfînt peste Apostoli și întemeierea Bisericii creștine în ziua Cincizecimmii. Deci Ierusalimul a fost orașul în care s-a născut, în care a pătimit și în care a biruit creștinismul. Era un lucru firesc ca Ierusalimul, în cuprinsul căruia s-a săvîrșit cea dintîi Liturghie creștină din lume, unde Mîntuitorul și Apostolii au trăit cea mai mare parte din viața lor, unde ei au liturghisit și au predicat să aibă de la început Liturghia sa proprie, Liturghie cu mare autoritate în lumea creștină.

Sfîntul Iacov, fratele Domnului, a fost primul episcop al Ierusalimului. Datorită faptului că era una din rudeniile apropiate ale Mîntuitorului, datorită apoi vieții sale curate și activității sale intense, Sfîntul Iacov era un om de mare autoritate în mijlocul comunității creștine din Ierusalim. Iosif Flaviu ne informează că Iacov, fratele Domnului, primul episcop al Ierusalimului, a murit moarte de martir prin anii 62—63. Egesip prelungește păstoria acestui episcop pînă prin anii 66—69.¹ În tot cazul poziția lui în fruntea Bisericii din Ierusalim și autoritatea lui incontestabilă a dus la atribuirea Liturghiei din Ierusalim acestui venerabil bărbat și strălucit episcop al cetății, care a fost leagănul creștinismului.

Desigur că Liturghia atribuită Sfîntului Iacov în forma în care se găsește ea în codicele „Messanensis”² din veacul al X-lea și în codicele „Rossanensis”³ din veacul al XII-lea, nu poate fi în întregime opera Sfîntului Iacov. Textul acestei Liturghii cuprinde multe elemente de proveniență mai tîrzie, ca de exemplu: Cîntarea Unule născut ..., Simbolul credinței, Trisaghionul, Cuvine-se cu adevărat, etc. Se știe că aceste părți liturgice s-au introdus în cadrul Liturghiei, numai prin veacul al V-lea și al VI-lea.”⁴

Cu toate acestea nu poate fi negată autenticitatea Liturghiei Sfîntului Iacov. Se admite în general că Iacov, fratele Domnului

¹ Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească universală*. București 1925. Volumul I, p. 203.

² Manuscrisul se numește *Messanensis*, fiindcă s-a găsit în mănăstirea Mîntuitorului de lângă Messane din Sicilia.

³ Manuscrisul se numește „*Rossanensis*”, fiindcă s-a găsit în mănăstirea Rossano din Calabria.

⁴ Trisaghiul (Sfinte Dumnezeule), se introduse în Liturghii în zilele lui Teodosie II (408—450); Heruvicul sub Iustin II (565—578); rostirea Simbolului credinței se făcea în secolul al V-lea la fiecare Liturghie numai în Antiohia, iar în Constantinopole numai în Joia cea Mare, ca mărturisire de credință a celor care voiau să se boteze; apoi în Constantinopole s-a introdus la fiecare Liturghie în zilele patriarhului Timotei (511—517), trecînd această dispoziție liturgică și la celelalte Biserici. Vezi și Badea Cireșeanu, *Tezaurul Liturgic*. București 1910. Tom. I, p. 31.

este autorul scheletului, autorul părților esențiale, a simbului, a-
cestei Liturghii pe care urmașii săi au îmbogățit-o, au dezvoltat-o,
au înfrumusețat-o neconținut. De altfel nici una din Liturghiile
existente nu este în întregime opera unui singur om, ci fiecare din
ele este — cel puțin în parte — rezultatul contribuției obștei cre-
dincioșilor din cuprinsul mai multor veacuri de frământări și lupte,
purtate pentru triumful adevărilor de credință ortodoxă creștină.

Autenticitatea Liturghiei Sfântului Iacov o confirmă Proclu,
patriarhul Constantinopolului († 446)⁵, Părinții sinodului trulan
prin canonul 32⁶ al acestui sinod, Isaac, patriarhul armenilor,⁷
Teodor Balsamon în comentarul pe care îl face canonului 32 tru-
lan, Marcu arhiepiscopul Efesului, Nicolae din Metone, etc.⁸

⁵ Πρόκλου, „Περὶ παραδόσεως τῆς θείας λειτουργίας”: Πολλοὶ... ἀποστόλους...
Θεοὶ ποιμένες... τὴν τῆς μυστικῆς λειτουργίας ἔχουσιν ἐγγράφως καταλιπόντες τῇ
ἐκκλησίᾳ παραδεδώκασιν ἐξ ὧν δὲ... ὁ Θεὸς Ἰάκωβος...

„Mulți apostoli . . . și sfinți părinți . . . au așezat scriind liturghii mistice,
predându-le urmașilor Bisericii, dintre aceștia este și Sfântul Iacov“. In A. Gall. Bibl.
veter. Patr. Tom. IX, Ven. 1773, p. 680. P. Migne, Patrol. s. gr. Tom. 65, p. 849 seqq.

⁶ Concil. Trull. c. XXXII: Καὶ γὰρ Ἰάκωβος ὁ κατὰ σάρκα Χριστοῦ τοῦ θεοῦ
ἡμῶν ἀδελφός, ὅς τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ἐκκλησίας πρῶτως τὸν θρόνον ἐπιστάθη, καὶ
Βασίλειος, ὁ τῆς Καισαρέων ἀρχιεπίσκοπος, οὗ τὸ κλῆρος κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην
διέδραμεν, ἐγγράφως τὴν μυστικὴν ἡμῖν ἱερουργίαν παραδεδώκοτες, οὕτω τελειοῦν ἐν
τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ ἔξ ὕδατος τε καὶ οἴνου τὸ ἱερὸν ποτήριον ἐκδεδώκασι.

„Căci și Iacov, fratele Domnului . . . și Vasile arhiepiscopul Cezareei . . .
au scris liturghii mistice predându-le nouă...“ Jos. Bingham, Origines siue antiqui-
tates ecclesiasticae versio latina, Henricii Grischovii, Hallae 1727, Tom. V. c. V. § VII.
Asem. Hermann Adalbert Daniel, Codex Liturgicus ecclesiae universae, Lipsiae, 1847,
T. IV, p. 80.

⁷ “Οτι γὰρ ποτήριον ὁ Ἥριστος τοῖς ἀποστόλοις δέδωκεν, οἶνον καὶ ὕδωρ εἶχε
μάρτυς ὁ ἅγιος ἀπόστολος Ἰάκωβος, ὁ ἀδελφός τοῦ καὶ Μάρκος ὁ εὐαγγελιστὴς ἐν
ταῖς λειτουργίαις ἑκάτεροι οὕτω λέγοντες.

Isac, patr. arm. (Sec. X), în Daniel, op. cit. p. 80.

⁸ P. Rompotes, Λειτουργική, Ἀθήναις 1869 sel. 4: Τῇ λειτουργίᾳ ταύτῃ (Δια-
ταγῶν ἐν βιβλ. 8), συμφωνεῖ ἡ ἀρχαιοτάτη (Λειτουργία) Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου,
ἡ πηγὴ πασῶν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ λειτουργιῶν παρὰ τε Ὁρθοδόξοις καὶ Αἰρετικοῖς.

Prosper Guéranger, Institutions Liturgiques, ed. II Tom. I, p. 215; La liturgie
apostolique attribuée à saint Jacques, est la principale et la plus authentique, au
moins dans la généralité de sa teneur. Elle fut longtemps suivie dans l'Eglise de Jérusalem,
à l'exclusion de toute autre, et l'on voit assez clairement que c'est cette
Liturgie que saint Cyrille explique dans ses Catéchèses. Il paraît démontré que
l'Eglise de Jérusalem la gardait encore au IXe siècle, puisque Charles Chauve,
dans une lettre au clergé de Ravenne, atteste avoir fait célébrer en sa présence les
saints mystères, suivant la Liturgie de Jérusalem, composée par l'apôtre saint
Jacques.

Depuis lors, l'autorité du patriarche de Constantinople a interdit, même à
Jérusalem, l'usage de cette Liturgie, hors le 23 d'octobre, jour où cette Eglise
célèbre la fête de saint Jacques. Tous les autres jours de l'année, on doit employer
les Liturgies usitées à Constantinople, et dont nous allons parler bientôt.

A se vedea și Badea Cireșeanu, op. cit. p. 31.

Liturghia Sfântului Iacov a fost cea mai răspândită dintre Liturghiile vechi. Din Ierusalim a trecut în Antiohia, înlocuind vechea Liturghie a acestui oraș. De aici s-a impus apoi în întregul patriarhat al Antiohiei și chiar în cuprinsul patriarhatelor vecine. Prin veacul al V-lea era în uz în aproape întreg orientul mijlociu (Siria, Palestina, Asia Mică și apoi chiar și în Grecia). Există dovezi că în Ierusalim această Liturghie era încă în întrebuințare în secolul al IX-lea, iar în restul orientului ea s-a menținut în uzul Bisericii până prin secolul al XII-lea. În zilele noastre Liturghia aceasta se mai săvârșește în bisericile de limbă grecească o singură dată pe an, și anume la 23 octombrie, ziua pomenirii Sfântului Iacov, sau în Duminica cea mai apropiată de această dată. În Biserica din Ierusalim se mai oficiază această Liturghie și în prima Duminică după Crăciun, când se face și pomenirea Sfântului Iacov.

Liturghia Sfântului Iacov a dat naștere tuturor Liturghiilor întrebuințate astăzi în diferite Biserici răsăritene ortodoxe și eterodoxe și anume:

- a) Liturghiilor bizantine, atribuite Sfântului Vasile cel Mare și Sfântului Ioan Gură de Aur.
- b) Liturghiilor Bisericii armene.
- c) Liturghiilor sirienilor iacobiți (monofiziți) și
- d) Liturghiilor sirienilor orientali (persanii nestorienii). Ele sînt numite și Liturghii de rit chaldeian).

2. LITURGHIA SFINTULUI CLEMENT AL ROMEI

În colecția cu titlul: *Constituțiile sau așezămintele Sfinților Apostoli*, lucrare în opt cărți, a unui compilator rămas până astăzi necunoscut, se găsește mult material de interes liturgic. În special în cartea a doua (cap. 57—59), în cartea a șaptea (cap. 33—49) și în cartea a opta (cap. 4—42) se vorbește despre locul bisericesc, despre rînduielile de cult și despre funcțiile liturgice ale membrilor ierarhiei bisericești. În cartea a opta (cap. 5—15) se găsește cel mai vechi formular al Sfintei Liturghii. Se dau aici amănunte prețioase și chiar elementele constitutive ale unei Liturghii din secolul prim al creștinismului. E vorba de o Liturghie, săvârșită cu prilejul hirotonirii unui episcop. În formularul acesta se disting clar cele două părți ale Sfintei Liturghii și anume: Liturghia catehumenilor și Liturghia credincioșilor. Datorită schemei și elementelor cuprinse în acest formular și datorită

vechimei pe care o are, colecția Constituțiile sau Așezămintele Sfinților Apostoli este un tezaur de mare preț pentru studiul Liturgicei.

În cartea a șasea, cap. 18 se spune că „Constituțiile sînt date de sfinții Apostoli, prin Clement, episcopul Romei”, mort în jurul anului 100, care le-a consemnat în scris, eternizîndu-le în felul acesta. Proclu, patriarhul Constantinopolului, socotește de asemenea pe Clement, episcopul Romei, drept autor al acestei Liturghii.⁹ Dat fiind faptul că aceste Constituții au apărut în secolul III și IV, și anume primele șase cărți în jumătatea a doua a secolului III, iar ultimele două cărți în secolul al IV-lea, mulți critici au contestat autenticitatea lor. Apariția aceasta tîrzie nu exclude însă posibilitatea ca compilatorul necunoscut să fi cuprins în lucrarea sa textul sau formularul unei Liturghii primare, pe care el l-a găsit în circulație în timpul său. Desigur, această Liturghie de pe vremea Bărbaților apostolici a primit în cursul anilor anumite adăugiri, anumite elemente noi. În felul acesta se explică existența, în cuprinsul acestui formular liturgic, a unor texte, a unor imne de proveniență mai tîrzie, adică ulterioare secolului întîi. Deci Clement al Romei poate să fie autorul acestei Liturghii în același chip în care am vorbit despre Sfîntul Iacov că este autorul nucleului, autorul scheletului inițial al Liturghiei care îi poartă numele. Pe acest fond primar s-a adăugat contribuția urmașilor și a generațiilor care s-au succedat, îmbogățind mereu și înfrumusețînd această Liturghie, prin produsele lor poetice și muzicale.

Unii critici au afirmat că această Liturghie n-a fost niciodată în uzul credincioșilor.¹⁰ Alții, dimpotrivă, afirmă că ea a fost întrebuințată mai ales în secolul al patrulea în bisericile din patriarhatul Antiohiei.¹¹ Există autori care susțin că ea a fost slujită și în unele biserici din Europa,¹² dar că mai tîrziu ea a fost înlocuită pretutindeni cu Liturghiile bizantine.

⁹ Vezi Proclu, Cuvînt despre tradiția dumnezeieștii Liturghii. Migne, P. G. t. LXV, col. 849 B.

¹⁰ Vezi I. Goar, *Euchologium sive Rituale Graecorum*. Paris 1647, p. 64. E. Renaudot, *Liturghiarum orient. Collectio*, T. I. Paris 1715.

¹¹ I. Kössing, *Liturg. Erklärung der h. Messe*. 3 Aufl. 1869, p. 122. I. Binterim, *Die vorz. Denkw. der christ.-kath. Kirche*, 4 B. 2. Th. p. 215. F. Probst, *Liturghie der drei ersten christlichen Jahrhunderte*, Tübingen, 1870, p. 231.

¹² P. Rompotes, op. cit. p. 30—47, vezi Badea Cireșeanu, op. cit. Tom. I, p. 32.

3. LITURGHIA SFINTULUI MARCU

În manuscrisele vechi titlul acestei Liturghii este: 'Ἡ δεῖλα λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου, καὶ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, μαθητοῦ τοῦ ἁγίου Πέτρου.

Ioan Marcu a fost la început discipolul Apostolului Pavel, pe care l-a însoțit în prima călătorie misionară, pe la anul 45, și mai pe urmă la Roma. El a fost apoi ucenic devotat și al Apostolului Petru. O tradiție, admisă de timpuriu, spune că Marcu s-a dus în Egipt, unde a întemeiat Biserica din Alexandria. Scriitorii posteriori numesc pe Sfântul Marcu drept primul episcop al Bisericii din Alexandria și spun că el a murit moarte de martir în acest oraș. În calitate de întemeietor și prim episcop al Bisericii din Alexandria, cel mai mare centru politic și cultural al Egiptului din vremea aceea, Sfântul Marcu este urzitorul, este autorul Liturghiei care îi poartă numele. Această Liturghie a fost în uz în toate bisericile din Alexandria și jur pînă la mijlocul secolului al cincilea, cînd datorită ereziei lui Dioscur, patriarhul Alexandriei, credincioșii s-au despărțit în două tabere vrăjmașe. Aderenții lui Dioscur s-au rupt de Biserică, luînd numirea de monofiziți, iacobiți și copti. Ei au fost cei mai mulți locuitori băștinași ai satelor din Egipt. După această dezbinare ei au dat Liturghiilor lor o dezvoltare cu totul deosebită de aceea a Bisericii ortodoxe.

Credincioșii rămași devotați Bisericii ortodoxe, mîmiți de către eretici „melhiți”, au continuat să întrebuițeze la slujbele lor Liturgia Sfântului Marcu pînă în secolul al XII-lea, cînd ea a fost înlocuită definitiv cu Liturgiile constantinopolitane.

Bogăția conținutului, cu rugăciuni și imne frumoase și rînduiala studiată a acestei Liturghii, vădesc influențe și înfrumusețări ulterioare epocii în care a trăit Sfântul Marcu. Este adevărat însă și aceea că ea conține și multe elemente din începuturile creștinismului. Deci, ea „a fost urzită în timpuri vechi, dar primi multe îmbunătățiri și se fixă în scris probabil prin secolul III, ori pe la începutul secolului IV”.¹³ Datorită acestor realități se poate spune și în cazul de față același lucru care s-a spus despre Liturgia Sfântului Iacov și despre Liturgia Sfântului Clement al Romei și anume: Sfântul Marcu este autorul sîmburelui, al miezului acestei Liturghii, care îi poartă numele. Acest fond primar a fost însă neconținut îmbogățit și înfrumusețat prin creația și contribuția urmașilor săi la conducerea Bisericii din Alexandria

¹³ P. Rompotes, op. cit. p. 5 și Badea Cireșeanu, op. cit. p. 33.

și a maselor de credincioși, care au simțit, au vibrat și au trăit din plin bucuriile și zbuciumările Bisericii din timpurile acelea.

Alături de Liturghiile acestea din Răsărit, au existat anumite Liturghii primare și în apusul Europei, unde misionari creștini veniți din răsărit încercau să samene și să planteze creștinismul. Dintre Liturghiile primare din apusul Europei mai însemnate sînt următoarele:

1. LITURGHIA GALICANA

În întreg apusul creștin s-a întrebuițat, la început, Liturghia care era în uz în toată lumea creștină din vremea aceea. Această Liturghie a fost adusă în apus de către Sfinții Apostoli și urmașii lor, care au venit din răsărit ca misionari cu scopul să încreștineze apusul. Desigur, întemeind ei primele comunități creștine la Roma și în alte centre din țările apusene, ei au săvîrșit primele Liturghii creștine și au rînduit ca aceste Liturghii să fie continuate după modelul și forma, după schema și rînduiala Liturghiilor răsăritene.

Sub numirea de Liturghie galicană înțelegem în general tipul sau forma de Liturghie care s-a dezvoltat la început în Galia (sudul Franței de azi), de unde s-a răspîndit apoi prin secolul V și al VI-lea, cu mici variante, în Bretania (nordul Franței de azi), Irlanda, Anglia, Italia, Spania și chiar în unele centre creștine din Africa. Datorită faptului că ea a crescut și s-a dezvoltat în Galia, a primit numirea de Liturghie galicană. Această Liturghie apuseană s-a născut din Liturghia orientală primară și universală. Deci ea este o mlădiță a trunchiului liturgic comun din timpul Apostolilor.

Sub presiunea continuă și sistematică a Romei, Liturghia galicană a fost înlocuită treptat-treptat de către Liturghia romană. Timp mai îndelungat s-a menținut Liturghia galicană în Spania. Ea a reușit să supraviețuiască pînă în zilele noastre în două centre mari apusene și anume în orașul Milano din nordul Italiei și în orașul Toledo din Spania. În Milano, ea este numită „Liturghia Sfîntului Ambrozie” (+397), care a fost cel mai mare episcop al acestui oraș.¹⁴ Liturghia din Toledo e cunoscută sub numirea de „Li-

¹⁴ Interesant este modul în care acest om a ajuns episcop al Mediolanului. Pe la anul 373, după ce fusese avocat, ajunsese un fel de guvernator al provinciilor Emilia și Liguria din nordul Italiei de azi, avînd reședința în orașul Mediolan, Milanul de astăzi. Pentru cultura lui vastă și pentru viața lui exemplară era stimat și iubit de toată lumea.

turghia mozarabă”, adică Liturghia întrebuințată de creștinii de limba arabă, aflați odinioară sub conducerea califului de Cordova. Această Liturghie este atribuită în mod obișnuit Sfântului Isidor de Sevilla (+636). Liturghiile acestea vechi, ale celor două orașe, sînt puternic influențate de către Liturghia romană. Datorită acestor influențe, rugăciunile din cuprinsul lor variază zilnic după calendarul bisericesc; după sfinții și martirii pomeniți în fiecare zi. Aceasta este una din caracteristicile esențiale ale Liturghiei romane. Cu toate acestea, în cele două Liturghii, păstrate la Milano și Toledo, găsim în cea mai mare parte schema și rînduiala vechii Liturghii galicane.

2. LITURGHIA ROMANA

Sub această numire se înțelege Liturghia Romei, născută și dezvoltată din Liturghiile primare orientale, sub tendința separatistă a Episcopatului Romei. Sub această tendință separatistă Liturghia romană a ajuns să se deosebească radical de toate celelalte Liturghii primare din lume. Nu se poate arăta cu precizie data la care Roma a ieșit în mod voit și conștient din unitatea, din ecumenicitatea liturgică a Bisericii creștine. „Unii cred că modificarea fizionomiei liturgice romane ar fi opera lui Damasius (366—384), pe cînd alții o atribuie Papei Ghelasie I (492—496). E sigur însă că modificarea aceasta s-a făcut în etape, fiind definitivată prin revizuirea în stil mare, făcută la sfîrșitul secolului VI de Sfîntul Grigore cel Mare (590—604)”.¹⁵ Biserica Romei, în năzuințele ei de supremație, a încercat în mod sistematic să impună această Liturghie pretutindeni unde ea avea influență. Incepînd cu secolul V și mai ales cu secolul VI Biserica Romei nu s-a dat înapoi nici chiar de la utilizarea mijloacelor de constrîngere forțată, pentru a determina comunitățile creștine din apusul Europei să abandoneze Liturghiile lor străvechi și să adopte pe cea romană. În secolul al VIII-lea papii de la Roma au intrat în alianță cu regii carolingieni ai Franței, ca în felul acesta să con-

Murind episcopul Mediolanului Axente, într-una din zile a izbucnit ceartă mare între credincioșii ortodocși și arieni, pe tema alegerii urmașului lui Axente. Chemat fiind Ambrosie la fața locului ca să liniștească lucrurile, un copil din mulțime a strigat: *Ambrozie să fie episcop!* Cele două tabere au trecut peste patimi și interese și într-un singur glas au început să strige: *Ambrozie să fie episcop!* Ambrosie se găsea în stadiul de catehumen. A fost apoi botezat și sfințit de episcop. Glasul copilului a fost interpretat de mulțime drept glasul cerului.

Ambrosie a fost cu adevărat unul dintre cei mai buni și mai mari episcopi ai Mediolanului. Vezi mai pe larg D. S. Balanos, *Πατρολογία*, Atena 1930, p. 443.

¹⁵ Pr. Ene Braniște, *Sfînta Liturghie*. Manuscris, fasciculul 4, p. 386.

strângă pe credincioși să renunțe la Liturghia galicană și să adopte Liturghia romană. În special Pipin cel Scurt și Carol cel Mare au făcut uz de întreagă autoritatea lor regală și uneori chiar de forță pentru a constrânge clerul și pe credincioșii din imperiul lor să părăsească Liturghia galicană și să primească Liturghia romană. Datorită acestor stăruințe și constrângeri forțate Biserica Romei a reușit să impună pînă în secolul al XI-lea și al XII-lea Liturghia romană în toate țările creștine din apusul Europei. În felul acesta Liturghia romană s-a răspîndit în întreg apusul, luînd pretutindeni locul Liturghiilor locale. În felul acesta Liturghia romană a ajuns să fie Liturghia oficială, Liturghia dominantă în toate Bisericile din apusul Europei. Din această Liturghie s-a dezvoltat în evul mediu, prin diferite modificări, reforme și inovații *missa romană*, adică Liturghia de astăzi a Bisericii romano-catolice.

Cu toate deosebirile care există în special între Liturghiile primare răsăritene și Liturghia romană, totuși textul acestor Liturghii vădește la tot pasul izvorul comun și universal din care s-au născut și s-au dezvoltat ele și anume: Liturghia săvîrșită de însuși Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos și de către urmașii Săi imediați, Sfinții Apostoli.

Pr. Prof. SPIRIDON CÂNDEA

SF. GRIGORIE CEL MARE PROPOVĂDUITOR AL PĂCII

În toate timpurile și în toate locurile pacea a fost socotită ca cel mai necesar bun al vieții, bun pe care omenirea a căutat să-l câștige cu orice preț și în schimbul căruia a dat tot ce i s-a cerut. Cete de dreptmăritori ai credinței s-au făcut osîrduitori nedezmînțiți ai acestei înalte chemări, spre care omenirea a năzuit și năzuiește mereu: chemarea la pace, la înfrățire.

Pacea este un dar de sus, unul dintre darurile care covîrșesc toată mintea. Cîntecul îngerilor din noaptea Crăciunului: „pe pămînt pace” (Lc. 2, 14), a fost solia păcii venită din slăvile cerești pe pămînt, solia pe care apoi Biserica lui Hristos a propovăduit-o între neamuri și popoare de douăzeci de veacuri, prin aleșii săi, și o propovăduiește mereu pînă la marginea pămîntului, în tot locul unde a ajuns vestea cea bună a mîntuirii prin Iisus Hristos, Domnul păcii.

Sf. Părinți și scriitori bisericești, ca mărturii credincioase ale lui Iisus Hristos și păstrători ai întregii bogății de viață spirituală, au propovăduit pacea și binefacerile păcii cu osîrdie deosebită. Printre aceștia este și Sf. Grigorie cel Mare, episcop al Romei între anii 590—604.

Nu se pot înșira în amănunt calamitățile de tot felul de care era încercată Italia în momentul în care Sf. Grigorie a luat asupra sa greutatea conducerii pastorale. Starea aceasta de lucruri o descrie Sf. Grigorie într-o omilie a sa rostită în fața credincioșilor cam la două luni după primirea episcopatului.¹

Pe lîngă toate aceste nenorociri nici pace nu era în această vreme în întreaga Italie. Distruse zăceau bisericile din cauza meîncetatelor războaie ale goților și mai ales ale longobarzilor, uciși și alungați erau preoții și mulți dintre ei erau duși în robie. Regiuni întregi erau rămase fără preoți. Nu mai era cine să administreze Botezul și să împărtășească pe muribunzi.

¹ P. L., t. 76. col. 1078 BC.

În multe din scrierile sale Sf. Grigorie zugrăvește această stare de lucruri și deplînge nenorocirile care au venit peste Roma și peste întreaga Italie. „Pretutindeni — zice el — vedem jale, pretutindeni auzim numai gemete și plîns. Distruse sînt orașele, nimicite taberele, devastate ogoarele, pămîntul rămas pustiu. Nici un locuitor n-a mai rămas pe ogoare și în cetăți. Pe unii i-am văzut duși în robie, pe alții cu trupurile ciuntite, pe alții omorîți”.² Și în alt loc, aceleași stări de lucruri le descrie zicînd: „Nimenia să nu mă certe dacă după acest cuvînt voi tăcea, căci după cum vedeți cu toții, necazurile noastre au crescut: de pretutindenea sîntem înconjurați de sabie, de pretutindenea ne temem de primejdia morții care ne amenință. Unii se întorc acasă cu mîinile tăiate, alții sînt prinși, alții sînt uciși”.³ Sînt silit să-mi opresc limba de la vorbă fiindcă sufletul meu este scîrbit de viața mea (Iov. 10, 1). Nimenia să nu mai ceară de la mine cuvîntul propovăduirii celei sfinte căci harfa mea a ajuns unealta tînguirii și flautul meu glasul bocitoarelor” (Ib. 30, 1).⁴

Pedepsiți cu atîtea calamități, constrînși de atîtea nenorociri, Sf. Grigorie se nevoiește să-și îndemne fiii sufletești la pocăință și la pace sufletească. „Căci dacă Dumnezeu — zice el — printr-o ușoară suflare de vînt a mișcat pămîntul și a năruit temeliiile caselor și dacă printr-un nor atît de ușor așa rănește, ce va face atunci cînd va veni ca judecător răzbunător și cînd se va aprinde de mînie în pedepsirea păcătoșilor”.⁵

Încă din anul 526 longobarzii primiseră Panonia de la împăratul Justinian, pe care s-o apere împotriva gepizilor. O parte dintre longobarzi erau arieni iar alții păgîni. În anul 568 Alboin năvălește cu armata sa asupra locuitorilor din Friuli, cucerește Milano și apoi Pavia, unde își așează noua sa capitală. În scurtă vreme cucerește aproape toată Italia. În anul 570 se îndreaptă spre Roma. Într-o epistolă, Sf. Grigorie se plînge că deja „de 27 ani trăim înconjurați de săbiile longobarzilor”. Într-o altă scrisoare mărturisește că i-a fost dat să vadă pe romani legați de gît ca cîinii și duși să fie vînduți în Franța.⁶ Starea acesta de permanentă luptă, jaf și nesiguranță, îndurerat o arată Sf. Grigorie și în cartea a III-a a Dialogurilor, cap. 38, cînd zice: „Sălbatecul

² Omil. 6, în Ezechiel, cartea II-a, în Migne, P. L. t. 76, col. 1010.

³ Vezi: S. Gregorii Magni vita, P. L. t. 75, col. 214.

⁴ Omil. 10, în Ezechiel, c. II-a, t. 76, col. 1072, n. 24. Același lucru îl arată în cartea a II-a a Dialogurilor, cap. 18.

⁵ Omil. 1, în Evangheliile, cartea I-a, P. L. t. 76, col. 1081, n. 6.

⁶ Epist., 40, cartea V-a. P. L., t. 77, col. 767 B.

neam al longobarzilor năvălind din hotarele locuite de ei, au venit asupra grumajilor noștri și neamul omenesc care în această țară din cauza mării lui mulțimi a crescut ca o semănătură deasă, secerat fiind s-a uscat”.

Sub regele Agilulf puterea longobarzilor crește. Năvala acestuia a fost cea mai grea și mai neomenească dintre năvălirile care au trecut peste bieții locuitori ai Italiei. În fața acestor stări de lucruri Sf. Grigorie se străduiește să facă să înceteze războiul și să se încheie pacea. Agilulf, în anul 594, acceptă condițiile păcii. Pacea nu se încheie decât mai târziu. Într-o scrisoare pe care o trimite regelui longobarzilor, patru ani mai târziu, în anul 598, vestește cu bucurie încheierea păcii și în cuvinte de laudă mulțumește tuturor acelor care s-au străduit și au lucrat pentru cauza păcii. „Aducem mulțumiri măririi tale — zice Sf. Grigorie — că ascultînd rugămîntea noastră ai întocmit pacea care este folositoare ambelor părți. Din această cauză laudăm înțelepciunea și bunătatea înălțimii tale, căci iubind pacea ai dat dovadă că-l iubești pe Dumnezeu, care este autorul păcii. Căci dacă nu s-ar fi făcut pace ce altceva s-ar fi întîmplat decât aceea că s-ar fi vărsat cu păcat și cu primejduirea noastră a tuturor sîngele nevinovaților țărani, a căror muncă este folositoare ambelor părți”.⁷ În continuarea scrisorii, Sf. Grigorie îl roagă pe regele longobarzilor, pentru ca pacea să fie folositoare, să poruncească căpeteniilor sale din aceste locuri să nu caute motiv de neplăcere care să tulbure pacea. Scrisoare de mulțumire îi trimite Sf. Grigorie din acest prilej și reginei Theodolinda a longobarzilor, care prin stăruința și bunătatea ei a contribuit la încheierea păcii. „Mulțumim lui Dumnezeu — zice Sf. Grigorie — că atîta cucernicie a sădit în inima ta încît nu numai că ți-a dăruit credința cea adevărată, dar ți-a dat să lucrezi și cele plăcute Lui. Să nu crezi deci, prea iubită fiică, că în schimbul sîngelui care s-ar fi vărsat de ambele părți vei primi o mică răsplată (fiind o mijlocitoare a păcii)”.⁸

Dacă cu toate stăruințele depuse, pacea exterioară și pacea socială n-a rămas statornică, Sf. Grigorie se face propovăduitor al păcii celei lăuntrice, pe care n-o pot s-o tulbure nici războaiele, nici nemulțumirile, nici suferințele, ori cît de mari ar fi ele. Pacea, în concepția Sf. Grigorie, nu este numai un bun social, nu este considerată numai ca un climat potrivit de dezvoltare a societății omenești, ci este un bun spiritual, un bun sufletesc. Chiar

⁷ Epist., 42, cartea IX-a, P. L., t. 77, col. 975.

⁸ Epist., 43, cartea IX-a, P. L. t. 77, col. 976.

atunci cînd în afară nu poți avea pace și nu te poți bucura de roadele ei, îți rămîne pacea lăuntrică, pacea sufletului, care sta-tornicește viața omenească, o echilibrează și îi dă un sens mai înalt.

Sf. Grigorie comentînd cuvintele Sf. Pavel către Romani, cap. 12, 18: „Dacă se poate, pe cît stă în puterea voastră, trăiți în bună pace cu toți oamenii”, le explică zicînd că Sf. Pavel a cunoscut că a avea pace cu toți oamenii e un lucru greu, căci cei buni nu pot avea pace cu cei răi, de aceea și zice „dacă se poate”. Și fiindcă pacea nu totdeauna poate să fie întărită de ambele părți (fiindcă cei răi o alungă), cei buni trebuie să țină pacea cu toată puterea. De aceea și adaugă Sf. Pavel: „cît este din partea voastră”, pentru ca astfel pacea să rămînă în noi — zice Sf. Grigorie — chiar dacă este alungată din sufletele oamenilor păcătoși. Pace — zice în continuare Sf. Grigorie — atunci o ținem cu adevărat, cînd greșelile celor trufași le urmărim cu stăruință, dar și cu dragoste. Pe ei îi iubim, dar urîm păcatele lor. Lucrarea lui Dumnezeu este omul, iar lucrarea omului este păcatul. Noi, însă, să deosebim bine care este lucrarea lui Dumnezeu și care-i lucrarea omului, pentru ca nu cumva din cauza greșelii să-l urîm pe om, sau din cauza omului să iubim greșala”.⁹ Deși a prevăzut Sf. Pavel că e un lucru greu să fii în pace cu toți oamenii, totuși Sf. Grigorie susține că nu-i imposibil acest lucru, fapt care rezultă chiar din cuvintele Sf. Pavel: „Cît este din partea voastră”. „Căci zice — Sf. Grigorie — dacă noi purtăm dragoste în suflet pentru cei ce ne urăsc, chiar dacă aceia nu sînt în pace cu noi, noi fără îndoială sîntem în pace cu ei”.¹⁰

Bunul păcii uneori îl consideră Sf. Grigorie ca un semn distinctiv pentru cei rînduiți la viață curată. Pacea este un dar al cerului pentru cei buni și cu viață neprihănită. Explicînd cuvintele Sf. Luca (10, 6), zice: „Pacea pe care o rostește gura propovăduitorului sau se odihnește în casă, dacă fiul păcii a fost în ea, sau se reîntoarce iarăși la propovăduitor; fiindcă sau cineva este rînduit la viață și cuvîntul cel ceresc pe care-l aude îl și urmează, sau dacă nu vrea să-l audă, propovăduitorul nu va fi fără răsplată, fiindcă pacea se va reîntoarce la el și Domnul îi va răsplăti pentru munca sa”. Explicînd și v. 7 — din același capitol, completează: „Dacă pacea noastră este primită, este lucru demn ca să rămînem în aceeași casă mîncînd și bînd ceea ce găsim la

⁹ Epist. 43, cartea V-a, P. L. t. 77, col. 772 CD și 773 A.

¹⁰ Epist. 2, cartea XI-a, P. L. t. 77, col. 1121 AB.

ei, ca să primim daruri pămîntești de la aceia cărora le oferim răsplățile patriei cerești”.¹¹ Păstrînd virtutea păcii în sufletele noastre și fiind lucrători ai păcii, devenim fii ai lui Dumnezeu, după cuvintele Mîntuitorului de la Matei 5, 9. Această virtute a păcii — zice Sf. Grigorie — Domnul și Mîntuitorul nostru a binevoit a o lăsa și a o da ca dar acelor care stau uniți în tăria credinței Lui, pentru ca să-i facă și părtașii Lui. Deci oricine dorește să fie moștenitor al Tatălui, să nu renunțe la calitatea lui de fiu, ci să păzească pacea, căci acela care lasă loc neînțelegerii se lipsește pe sine de un dar foarte mare.¹²

Intr-o scrisoare Sf. Grigorie arată chiar din cuvintele Mîntuitorului cît de mare este virtutea păcii: „Pacea mea o dau vouă” (Ioan 14, 27). Atît de mult trebuie să stăruim în iubirea lui Dumnezeu încît nicidecum să nu dăm loc neînțelegerii. Acest lucru putem să-l facem dacă punem la temelia vieții noastre smerenia, pe care ne-a învățat-o chiar autorul păcii. Cu dragoste trebuie să ne sfătuim, pentru ca mîndria cea lumească — întotdeauna potrivnică vieții sufletești — să o alungăm din inimă, pentru ca un singur duh, un singur suflet, o singură dragoste, o singură unire și înțelegere să fie în Hristos, care ne-a voit să-i fim membre. Căci cît este de greu, cît este de crud, cît este de străin preotului ca să nu observe el însuși pacea pe care o propovăduiește altora”.¹³ Lipsa păcii sufletești este o urmare firească a păcatului.

Semănătorii de dezbinare, cei care nu promovează binefacerile păcii, să înțeleagă că cuvintele Sf. Scripturi: „Fericiți sînt făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema”, pot fi tîlcuite și invers: dacă făcătorii păcii sînt numiți fii ai lui Dumnezeu, cei care strică pacea sînt fiii satanei. Toți cei care prin dezbinare se desfac de iubire, se vestejesc și chiar dacă în faptele lor se arată roada faptelor bune, ele sînt fără valoare, deoarece nu răsar din unitatea iubirii. Deci semănătorii de ceartă să chibzuiască cît de mult păcătuiesc săvîrșind o singură răutate, căci dezrădăcinează toate virtuțile din inimile oamenilor. Printr-o singură faptă rea săvîrșesc nenumărate păcate, căci semănînd dezbinarea, ucid iubirea care este mama tuturor virtuților. Și fiindcă în fața lui Dumnezeu nimic nu este mai de preț decît virtutea iubirii, diavolul nu dorește altceva mai mult decît înăbușirea iu-

¹¹ Omil. 17 în Evanghelii, cartea I-a, P. L., t. 76, col. 1141, nr. 6—7.

¹² Epist. 42, cartea X-a, P. L. t. 77, col. 1100 C.

¹³ Epist. 40, cartea XXIII, P. L. t. 77, col. 1289—1290.

birii. Deci oricine, semănător de ceartă fiind, ucide iubirea față de aproapele, slujește diavolului ca unui prieten apropiat, căci el răpește din inimile rănite acea virtute prin pierderea căreia a căzut satana și astfel taie calea pe care s-ar fi putut înălța”.¹⁴

Reciștigînd harul pierdut prin întruparea Mîntuitorului re-așază pe om iarăși pe temeliiile cele trainice ale păcii. „Îngerii — zice Sf. Grigorie — vestesc păstorilor pe Impăratul născut și glasul lor cîntă împreună cu corul îngeresc bucurîndu-se: „Mărire întru cei de sus”. Înainte de Nașterea Mîntuitorului în trup, în ceartă am fost cu îngerii, de care prin pedepsirea primului păcat și prin păcatele de fiecare zi ne îndepărtăm. Și fiindcă prin păcat am fost străini de Dumnezeu, străini ne socoteau îngerii de la moștenirea cerească. Dar fiindcă noi am recunoscut pe Impăratul nostru, ne-au recunoscut și pe noi îngerii ca cetățeni ai raiului. Și fiindcă Impăratul cerurilor a luat carnea noastră, îngerii n-au mai disprețuit slăbiciunea noastră. Prin Nașterea lui Hristos oamenilor li s-a dat pacea”.¹⁵

Cuvîntul „pace” însemnează uneori la Sf. Grigorie liniștea sufletului împăcat cu Dumnezeu. Comentînd Ps. 142 și textul de la Ps. 57, 18—19, afirmă că cuvintele „pace peste pace” însemnează pacea pe care Domnul o va da celor aleși ai Săi în așa fel ca trupul să nu se mai împotrivească sufletului, nici prilej de ispită să nu mai fie, ci toate să fie astfel rînduite încît să fie schimbată în mai bine natura omenească, nimeni să nu mai poată cădea, nimeni să nu mai poată păcătui. Aceasta este pacea lui Hristos, pe care a dat-o Apostolilor Săi, zicînd: „Pacea mea o dau vouă” (Ioan 14, 17). Despre aceasta trebuie arătat — zice Sf. Grigorie — că întrucît Mîntuitorul de două ori le promite pacea, trebuie să înțelegem că sfinții lui Dumnezeu ar avea o oarecare pace aici pe pămînt, dar adevărata și desăvîrșita pace numai acolo o vor găsi unde nu vor mai fi tulburați de nici o închipuire. Atunci va smulge Dumnezeu sufletele lor de la moarte, ochii lor de la lacrimi, picioarele lor de la orice alunecare. Această pace numai Hristos a avut-o, fiindcă numai El a fost liber între cei morți și n-a simțit împunsătura păcatului în inimă. Noi, însă, cîtă vreme sîntem ținuți de trupul acesta muritor și sîntem strînși de multe legături, necunoscători fiind ai acelei păci desăvîrșite, ne tulburăm înzadar înșelîndu-ne cu farmecul dorințelor pămîntești și cu

¹⁴ Cartea Regulei Pastorale, p. III, cap. 23, P. L., t. 77, col. 92 CD.

¹⁵ Omil. VIII-a în Evanghelii, P. L., 76, col. 1104, n. 2.

deșarte cugetări, care adeseori opresc înaintarea noastră, năvălesc pe neașteptate, tulbură sufletul și îl duc în altă parte decît acolo unde am dorit.

Nu stăruiește în dragoste decît acela care moare nedreptății, căci după cum ceea ce semănăm nu răsare la viață decît dacă nu moare mai întîi, tot așa cel ce nu moare mai întîi lumii și poftelor ei, nu se înmulțește în roadele faptelor bune.

În cele 850 de scrisori care ne-au rămas de la Sf. Grigorie, ca și din toate scrierile sale, se resimte acel duh de împăcare și de pace de care era stăpînit. Pentru Sf. Grigorie, războiul și pacea sînt două realități total deosebite. Pacea reprezintă cele mai de seamă bunuri ale vieții omenești: liniștea, bunătatea, dragostea, blîndețea, răbdarea. Războiul este expresia cea mai fidelă a degradării sufletului omenească stăpînit de păcat.

Dar pacea nu poate să fie adevărată pace dacă nu se arată ca pace și cu semenii. „Pacea — zice Sf. Grigorie — este un rod al Duhului și cei zavistnici nu vor putea deveni niciodată oameni duhovnicești dacă nu vor să se unească prin pace cu semenii lor”. Căci scris este: „Roadele Duhului sînt: iubirea, bucuria, pacea” (Gal. 5, 22). Cine nu se străduiește să apere pacea acela nu voiește să ia foloasele Duhului. Nesocotirea păcii duce la dezbinare, la neînțelegere.

Păcatul dezbinării este urmarea firească a nesocotirii și vătămării păcii. Este atît de mare păcatul acesta încît nu lasă să nască nici o faptă bună atîta timp cît nu este stîrpit cu desăvîrșire. Pacea este o forță puternică și nemărginită a întregii naturi. Pe ea o întîlnim și în firea lucrurilor și ființelor celor de jos. Păsările cerului și animalele cele lipsite de minte trăiesc în pace și prin conviețuirea lor întreolaltă sînt exemple de conviețuire pașnică și pentru noi oamenii. „Stricătorii păcii — zice Sf. Grigorie — dezbinătorii, trebuiesc sfătuiți ca dacă își închid urechea față de poruncile cele cerești să-și îndrepte mereu ochii sufletului spre cele ce se petrec în firea celor de jos: cum păsările de același neam zburînd împreună nu se despart și cum animalele lipsite de minte pasc în turme. Dacă toate acestea le observăm cu grijă, vedem cum toate fapăturile iraționale ne arată fără excepție ce păcat mare săvîrșesc fapăturile raționale prin neînțelegerile dintre ele, deoarece aceștia (oamenii) pierd chiar întrebuințarea minții, ceea ce acelea păstrează din pornirea firii”.¹⁶

¹⁶ Cartea Regulei Pastorale, partea III-a, P. L., t. 77, col. 90 BC.

Rîvna după pacea de aici și iubirea nemăsurată să ne facă a prețui și pacea cea veșnică. De aceea Domnul îi îndeamnă pe ucenicii Săi să treacă de la pacea trecătoare la pacea veșnică, zicînd: „Pacea dau vouă” (Ioan 14, 27). Adică eu vă las pacea cea trecătoare și vă dăruiesc pacea care rămîne. Deci, dacă inima se va așeza în pacea cea trecătoare, atunci ea nu va ajunge niciodată la aceea care va fi dăruită.¹⁷

Sf. Grigorie îndeamnă pe cei ce se îndeletnicesc cu mijlocirea păcii să fie sfătuiți să insufle celor răi iubirea față de pacea launtrică, pentru ca mai tîrziu să le poată folosi pacea dinafară. Căci numai dacă inima lor se silește să cunoască pacea dinăuntru nu se lasă ademeniți de răutate prin gustarea păcii dinafară și numai gîndul la pacea cerească, îi va opri să nu folosească pacea pămîntească spre o cădere și mai mare.

Făcătorii de pace să nu nesocotească un principiu pe care îl fixează Sf. Grigorie în legătură cu lucrarea păcii: „Să se știe între ce fel de oameni să se facă pace. Căci după cum este foarte păgubitor atunci cînd celor buni le lipsește buna înțelegere, tot astfel este foarte păgubitor cînd aceasta nu lipsește celor răi. Deci dacă răutatea celor răi se unește în pace, atunci crește puterea faptelor lor rele; căci cu cît sînt mai uniți în răutate, cu atît mai cu putere se înverșunează în păgubirea celor buni. Cine unește deci pe cei răi în pace, acela ajută la întărirea răutății, deoarece atunci apasă și mai greu pe cei buni, pe care îi prigonesc împreună”.¹⁸

Exemplu de propovăduitor al păcii printre cei răi ne dă Sf. Grigorie pe Sf. Pavel, care fiind prins de saducei și de farisei, el însuși a încercat să-i dezbine făcîndu-i să se certe întreolaltă fiindcă îi văzuse că se uniseră strîns împotriva lui, cînd a strigat: „Bărbaților și fraților! Eu sînt fariseu, fecior de fariseu. Pentru nădejdea învierii morților sînt eu în judecată” (Fapte 23, 8). Deoarece saduceii tăgăduiau că ar exista pentru morți nădejde și înviere, ceea ce fariseii credeau după învățătura Sf. Scripturi, s-a produs în ceata prigonitorilor săi o ruptură și Sf. Pavel a ieșit nevătămat din adunarea care se certa și care mai înainte îl osîndea cu cruzime.

Prezentînd acest aspect din viața și activitatea pastorală a Sf. Grigorie cel Mare, care înainte cu aproape 14 veacuri s-a străduit în propovăduirea păcii, credem că contribuim la o înțelegere mai a-

¹⁷ Ibid., col. 93 A.

dîncă a problemei păcii și la o lărgire a cadrului în care se desfășoară azi atît de intens lupta pentru pace. Pacea a constituit totdeauna dorința cea mai fierbinte și idealul suprem al omenirii. Sf. Părinți și scriitori bisericești, indiferent de locul și de veacul în care au trăit, n-au fost străini de problemele care au frămîntat societatea timpurilor lor. Sf. Grigorie, ca reprezentant de frunte al Bisericii apusene, ne este în această privință îndreptar și călăuză. El n-a fost un teoretician al păcii și nici al războiului, dar împrejurările istorice în care a trăit i-au impus să caute pacea și să lupte pentru biruința ei. Dacă noile așezăminte politice care se încheau atunci, odată cu năvălirea barbarilor, au zdruncinat realizarea păcii pe plan social, Sf. Grigorie o prezintă ca pe supremul bun moral și religios, ca temelie a păcii sociale, spre care trebuie să tindă orice credincios rîvnitor al Impărăției lui Dumnezeu.

Străduințele de azi ale Bisericii noastre Ortodoxe și năzuința oamenilor cinstiți din toată lumea în lupta pentru realizarea bunului păcii între oameni și popoare, îndreptățesc aceste gînduri despre pace culese din opera atît de vastă a Sf. Grigorie cel Mare.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Pr. Dr. ALEXANDRU MOISIU

Asistent la Institutul Teologic Universitar, Sibiu

Arătarea Domnului¹

Și iată glas din ceruri zicînd: Acesta
este Fiul Meu cel iubit, întru carele am
binevoit. Mt. 3, 17.

Măreață și negrăită este descoperirea de la Botezul Domnului! La început totul pare ceva obișnuit, ca la sfîrșit să privim uimiți descoperirea Dumnezeirii. Intr-adevăr, la început vine la Iordan un om din Nazaretul Galileii, ca să se boteze de la Ioan. Nimic deosebit. Ce-i dacă la mulțimile, care alergau din toate părțile Palestinei să audă predica Proorocului Ioan și să se boteze în Iordan, se adăuga încă un om de 30 ani dintr-un orașel neînsemnat al unei provincii neînsemnate? Cîne era omul acesta? El era fiul Fecioarei Maria, crescut în sărăcie sub ocrotirea bătrînelui teslar Iosif. E adevărat că îngerul vestise pe Fecioara cea neprihănită și apoi pe dreptul Iosif că pruncul ce se va naște Fiul al Celui Prea Înalt se va chema, dar taina aceasta dumnezeiască ei o pecetluiseră în inimile lor. E adevărat că atunci cînd părinții l-au dus la templu, dreptul Simion și proorocița Ana au proorocit Pruncului un mare viitor și că la 12 ani El a uimit pe cărturarilor templului cu înțelepciunea Lui. Dar toate acestea erau fapte, pe care le păstra Fecioara Maria în inima Ei, fără ca ele să mai aibă vre-un ecou între ceilalți oameni. De altfel Iisus a trăit în Nazaret ca un muncitor sărac, alături de consătenii Lui, nedeosebindu-se de ei decît prin o evlavie, o înțelepciune și o stîințenie a vieții neobișnuite. Nici o minune nu descoperise celor din Nazaret puterea dumnezeiască ascunsă în Iisus Hristos. Ei îl știau ca pe un om dintre ei, ca pe unul din familia cutare. De aceea mai tîrziu se vor mira „de cuvintele harului, ce ieșeau din gură Lui” (Lc. 4, 22).

Iar cei ce veniseră la Iordan vedeau în Iisus un pelerin din Galileia atras și el ca și ei de faima proorocului Ioan. Singur Ioan Botezătorul a simțit că aici e cineva mai mare decît el.

Și iată, după ce un om între oameni a ieșit din apa Iordanului cerurile s-au deschis, Duhul Sfînt s-a pogorît și glasul Tatălui a mărturisit: „Acesta

¹ Predică la praznicul Botezului Domnului.

este Fiul Meu cel iubit, întru carele am binevoit". Astfel s-a arătat ceea ce fusese ascuns vreme de 30 ani: că omul acesta nu este numai om, ci este Fiul lui Dumnezeu întrupat. E ca și când ai sta pe un mal învăluit în ceață: vezi foarte puțin din întinderea apelor și ți se pare că stai pe marginea unui lac. Dar dintr-odată vîntul risipește ceața, orizontul întreg se limpește, și în lumina puternică a soarelui vezi încîntat întinderea nesfîrșită a oceanului, a unui noian de ape. Așa părea și Iisus: un simplu om, și iată acum cerurile se deschid și dincolo de învelișul omenesc se arată oceanul necuprins al Dumnezeirii. Cele ascunse 30 ani, se arată astăzi; cele nevăzute, devin văzute; cele necunoscute devin cunoscute: Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu întrupat. Ioan a văzut și a mărturisit și mărturia lui adevărată este (In. 1, 34).

Iată de ce sărbătoarea Botezului Domnului e numită în cărțile bisericești și sărbătoarea Arătării Domnului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

*

Descoperirea lui Iisus Hristos ca Fiu al lui Dumnezeu este totodată și descoperirea adevărului despre om, despre credincios ca fiu al lui Dumnezeu după har. Dacă Iisus Hristos ne-a arătat pe Tatăl și Tatăl a descoperit pe Fiul cel unul născut, Iisus Hristos ne-a învățat că Dumnezeu este și Tatăl nostru al tuturor și noi sîntem fiii Lui, fiind făcuți după chipul Lui și chemați să fim asemenea Lui. Natural nu sîntem fii după ființă ca Iisus Hristos, ci fii după chip și după har. Unul este Fiul: Iisus Hristos, iar noi sîntem fii ai iubirii în Iisus Hristos. În fiecare dîn noi este ascuns chipul lui Dumnezeu, este ascuns chipul lui Iisus Hristos. Fiecare este fiu al lui Dumnezeu după har. Și totuși, noi adesea în noi înșine și în semenii noștri vedem numai învelișul de carne și de sînge, numai așa zisul „omenesc” al slăbiciunilor, al patimilor, al intereselor, al egoismului și răutății. Dincolo de acest înveliș de patimi și slăbiciune nu mai vedem nimic. Stăm unul lîngă altul ani de zile, trăim împreună, muncim împreună, ne bucurăm și ne întristăm împreună, și totuși nu ne cunoaștem unul pe altul decît la suprafață. Partea cea mai bună din noi rămîne nedescoperită. Căci în fiecare, dincolo de aparențe există comori nebănuite, există un sîmbure de bună-tate, care-l face să înseteze după iubire, după o viață superioară, după puritate. Fiecare parcă ar dori să se dăruiască și să i se dăruiască, să fie bun și să simtă bunătața celorlalți, solidaritatea lor. N-ați avut niciodată experiența aceasta: un om pe care l-ați cunoscut și vi se pare că l-ați cunoscut bine, într-o clipă, printr-un cuvînt, un gest, o privire, vă deschide parcă o fereastră în învelișul felului lui obișnuit de a fi și prin ea vă adînciți uimiți într-un adînc de frumuseți nebănuite? Este clipa în care, asemeni lui Iisus la Iordan, ni se descopere, ni se arată cele din adînc, cele ascunse,

zăcămintele de aur, izvoarele ce fecundează viața. Atunci se arată adevăratul om, ceea ce este esențial în el, geniul lui, ascuns sub aparențe obișnuite. Căci esențialul în om, în credincios, nu este răutatea și slăbiciunea, ci forța spiritului, care ajunge să stăpânească nu numai pământul ci și spațiile interplanetare, spațiile cosmice, forța iubirii prin care ne dăruim, ne jertfim pentru binele obștesc, pentru fericirea tuturor. Aici stă măreția și nobleța omului. De aceea omul este un adânc de știință și înțelepciune, un adânc de bunătate și iubire, un adânc de frumuseți, cea mai minunată, cea mai frumoasă dintre toate făpturile pământului. Această frumusețe se descoperă în anumite momente ale vieții, ea se dezvoltă în lupta solidară pentru pace, pentru o viață nouă, pentru realizarea marilor visuri ale omenirii.

*

Ce am putea dori să ne aducă praznicul Bobotezei, praznicul Arătării Domnului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos? Nimic altceva, decît că Fiul lui Dumnezeu, cel ce s-a descoperit la Iordan, să descopere și în noi ascunsele izvoare ale „omeniei” din noi, să înmulțească bunătatea și dragostea noastră unul față de altul. Să sfărîmăm pojghița egoismului și răutății, dacă există, și să devenim mai buni, mai iubitori, mai făcători de pace, mai truditori și mai jertfitori pentru binele poporului, pentru binele omenirii întregi. În felul acesta arătarea Domnului ca Fiu al lui Dumnezeu va fi și arătarea noastră ca fii ai lui Dumnezeu după har, fii ai iubirii, ai păcii, ai jertfelniciei, așa cum ne-a arătat Iisus Hristos că este un adevărat fiu al lui Dumnezeu — și sub zările istoriei și sub zările veșniciei. — Amin.

Pr. Prof. N. MLADIN

Căința în Galileea neamurilor¹

Poporului din Galileea neamurilor, care
zăcea în întuneric, i-a răsărit lumină mare
și celor ce se aflau în umbra morții
le-a apărut lumina Mt. 4, 16

Cucernici credincioși,

Cu cuvintele „căiți-vă, căci împărăția cerurilor este aproape”, s-a adresat Mîntuitorul Hristos către poporul din Galileea (Mat. 4, 17). Chemarea aceasta însă, care pornea de la acela care devenise lumină mare ce răsărea în întunerecul sufletesc și în umbra morții datorită păcatelor, nu era adresată numai iudeilor, ci Galileii neamurilor, adică la toată suflarea omenască, și de pretutîndenea, care își avea pe atunci reprezentanți în Galileea, pentru variate nevoi omenești.

Despre această lumină, care va răsări în întunerecul Galileei neamurilor vorbise cu veacuri înainte marele prooroc Isaia. Astfel prin Hristos proorocia își ajungea împlinirea ei.

Predică în Duminica după Botezul Domnului.

Dar primirea luminii lui Hristos, spre înviere din moarte cauzată de păcate, nu se împlinește altfel, decît în urma credinței în Mîntuitorul și prin căință sinceră pentru păcate. Așa este voia Domnului față de toți.

Fiecare credincios însă este altfel și păcătuiește în felul său, așa că și căința este felurită după fiecare credincios și după raportul său sufletească către Hristos. Aceasta o și lămurește sf. Pavel, apostol al neamurilor, cînd zice: fiecăruia din noi, adică din această Galilee a neamurilor, i s-au dat daruri după măsura dărnicii lui Hristos, spre desăvîrșirea în locul slujbei și zidirea trupului lui Hristos (Efes. 4, 7 și 12).

Adică fiecare din Galileea neamurilor, care vine la Hristos, își are locul său potrivit în trupul lui Hristos, adică în cadrul Bisericii. Potrivit trimiterii Mîntuitorului deci, toți sf. Apostoli s-au răspîndit în lume, ca să vestească sf. Evanghelie a mîntuirii, să aplice taina sf. Botez, să îndemne la căință și să-i primească pe credincioși în Biserica Domnului.

Vestirea sf. Evangheliei, căința și sf. Botez, acestea erau primele îndemnuri creștine către marea și largă Galilee a neamurilor din lumea întreagă. Iar cei convertiți aduceau la Hristos întreaga lor familie.

În acest sens s-a străduit Biserica ortodoxă de Răsărit să vestească Evanghelia Mîntuitorului la toate neamurile apropiate și îndepărtate și no-rouadele erau chemate să-și arate căința pentru păcatele care strică atît viața pe pămînt între oameni, precum și legătura cu Dumnezeu. Deși ca oameni, ei vorbeau în variate limbi, totuși ca credincioși știau de un singur grai, în care susțineau credința într-un singur Domn, o credință și un botez (Efes. 4, 5).

Tuturor le era limpede faptul, că pentru a putea trăi după învățătura Domnului și pentru a-și putea arăta căința, căci fiecare greșește, pentru aceea trebuie în primul rînd să susțină viața. Și pentru ca viața să fie demnă de credincios, ea trebuie neconținut verificată și îngrijită cu stăruință. Numai cine trăiește, poate împlini pentru sine și pentru suflet cele aducătoare de bucurie și mulțumire. Cine e mort, acela nu mai poate face pentru sine nimic. Deci toată strădania noastră e îndreptată spre viața aceasta, pregătitoare pentru cea viitoare, pentru ca credinciosul să-și verifice aici darurile primite de la Hristos, după măsura dărnicii Sale. Iar întreaga dărnicie a Domnului e îndreptată tocmai spre binele omului.

Dar dacă se ivește cineva și începe să spună cu trufie, că stăpînește arme prin care poate distruge viața, acela dovedește, că nu-l are deloc pe Hristos în sufletul său și nici nu-l caută. Căci cine îl are pe Hristos în suflet, acela urmează sf. Sa Evanghelie, iubește pe semen și nu-l amenință cu moartea.

Așa vrea Hristos, să fim iubitori și răbdători întreolaltă. Domnul nu ne va judeca după alte motive, ci în primul rînd după binele făcut semenilor (Mat. 25, 35). Contra unora ca acelora se revoltă principiul vieții, pe ei îi contrazice Mîntuitorul și trebuie să-i respingem și noi cu hotărîre. Lumea a fost dată, ca viața să biruie într-însa. Noi vrem și trebuie să fim, ca creștini, susținători și apărători ai vieții. Așa ne cere Hristos, care zice: eu sînt calea, adevărul și viața... cel ce crede în mine va face și el lucrurile pe care le fac eu și va face mai mari decît acestea... și orice veți cere întru numele meu, aceea se va face (Ioan 14, 6—13).

Noi, Doamne, ne căim de păcatele noastre, precum și de cele ale celor ce vor să amenințe viața, și ne rugăm Ție cu inima fierbinte: Dă-ne, Doamne, putere, ca să apărăm cu vrednicie și cu cinste viața aceasta și pacea în această lume. Amin!

Pr. Prof. M. ȘESAN

„Dar cei nouă unde sînt?”¹

Este una din marile calități ale Sf. Evanghelii că ele sînt contemporane fiecărei generații de credincioși. Deși au fost scrise cu sute și sute de ani în urmă, dumnezeieștile Scripturi par a fi scrise anume pentru noi credincioșii de azi. Prin învățăturile de credință și viață, pe care le cuprind, ele sînt mereu de actualitate pentru noi credincioșii.

Iată, de exemplu, Sf. Evanghelie de azi (Lc. 17, 12—19): Ea ne vorbește despre minunata vindecare a celor zece leproși. Zece leproși, adică zece oameni roși de boală, zmulși din rosturile lor, din familii, din rîndul oamenilor și îmbrînciți undeva la perileria vieții. Zece leproși, zece cadavre ambulante, zece zdrențe netrebnice. Pe aceștia întîlnindu-i Mintuitorul i-a curățat de lepra lor, i-a tămăduit prin dragostea și puterea Sa cea dumnezeiască și i-a redat teferi, vieții.

Dar cu toate că au primit această imensă binefacere de la Iisus, cei tămăduiți nu s-au mai gîndit să vină la El și să-l mulțumească. Unul singur, numai unul singur s-a întors, „a căzut la picioarele lui Iisus și i-a mulțumit”. Ceilalți nouă, spre mîhnirea Mintuitorului, s-au dus fără să se mai gîndească la El, la binefăcătorul lor.

Istorisirea aceasta ne oferă prilejul să zăbovim asupra învățaturii privind recunoștința cu care noi credincioșii sîntem mereu datori față de Dumnezeu.

Ce însemnează a fi recunoscători față de Dumnezeu?

A fi recunoscători față de Dumnezeu însemnează mai întîi a ne recunoaște starea noastră de ființe create. Înseamnă a recunoaște că principiul existenței noastre, a credincioșilor, nu este în noi înșine, ci în Dumnezeu.

În al doilea rînd, a fi recunoscători lui Dumnezeu, înseamnă a cunoaște și recunoaște că, pentru noi credincioșii, binele pe care-l dobîndim în viața aceasta, nu-l putem avea fără un ajutor masiv din partea Tatălui ceresc.

Iată, o mare binefacere de la Dumnezeu este pentru fiecare din noi credincioșii, propria noastră individualitate. Fiecare din noi vine pe lume cu un mînunchi de predispoziții sufletești și trupești, cu ajutorul cărora ne croim un drum în viață, participăm la munca creatoare și la bucuriile sănătoase ale vieții. Pentru noi credincioșii aptitudinile individuale sînt într-un anume înțeles, și un dar al lui Dumnezeu.

O binefacere pentru noi este și viața în cadrul familiei. Grija pe care părinții o arată copiilor; sentimentul răspunderii pentru ei; dragostea dezinteresată care dă nota caracteristică atmosferei domestice, toate acestea constituiesc factori meniți să exercite profundă influență pozitivă asupra membrilor familiei.

¹ Cuvînt la Duminica 29 după Rusalii.

Familia este pentru credincioși o mare binefacere de la Dumnezeu.

Același lucru se poate spune și despre viața în cadrul colectivității. În cadrul colectivității ne putem apăra mai bine sub raport fizic și ne putem pregăti mai temeinic pentru viață. În cadrul colectivității ne lărgim viața sufletească, folosind bunuri spirituale create de alții; în același timp ne adâncim sufletește prin aceea că noi înșine creem și dăm altora din bunurile noastre sufletești. Fără colectivitate nici nu e de conceput viața omenească. Colectivitatea este o mare binefacere de la Dumnezeu.

Dacă trecem în sfera vieții religio-morale, aici cea mai mare binefacere, pentru noi credincioși, este Iisus Hristos.

Din părintească iubire față de noi, Tatăl ceresc a trimis în lume pe însuși Fiul Său ca să realizeze o nouă comunitate între credincioși și Dumnezeu pe de o parte, între credincioși și credincioși pe de alta.

Din iubire față de lume a venit Iisus printre noi, și din iubire față de noi a întemeiat Biserica Sa, cu slujbele, darurile și harurile sale, care pentru credincioși, constituie un permanent izvor de putere, îmbărbătare și binefaceri duhovnicești.

Iată câteva numai din binefacerile pe care Dumnezeu le-a revărsat asupra noastră. Ele sînt mult mai numeroase și fiecare dintre noi poate identifica asemenea binefaceri atît în viața sa cît și în viața semenilor.

Unde este binefacere însă, acolo trebuie să fie și recunoștință. Copiii sînt datori cu recunoștință față de părinți, școlarii față de dascăli, cei tineri față de cei vîrstnici. Așa și noi credincioșii sîntem datori cu recunoștință față de Tatăl ceresc, de la care am primit și primim mereu atîtea binefaceri. Cu atît mai mult cu cît fără arătarea recunoștinții față de Dumnezeu viața noastră de credință și evlavie, scade, slăbește, se superficializează.

Manifestarea recunoștinții față de Dumnezeu constituie una din condițiile esențiale ale credinței și evlaviei.

Prin ce ne putem arăta recunoștința față de Dumnezeu?

Recunoștința față de Dumnezeu ne-o putem arăta prin rugăciunile de mulțumire. Facem în fiecare zi rugăciuni. Dar de obicei, facem rugăciuni de cerere. Cerem mereu ceva de la Dumnezeu și mereu vrem să primim ca și cum rostul lui Dumnezeu n-ar fi altul decît acela de a ne da. De a ne da mereu fără ca noi să dăm ceva în schimb.

Drept este, ca la rugăciunile de cerere, să adăugăm neapărat și rugăciuni de mulțumire, rugăciuni prin care ne manifestăm smeriți recunoștința pentru binefacerile primite. Așa e în sfera vieții obișnuite; așa trebuie să fie și în sfera vieții duhovnicești.

Arătîndu-ne recunoștința față de Dumnezeu ne împlinim o datorie asemănătoare cu aceea pe care copiii o au față de părinții lor pămîntești.

În al doilea rînd, recunoștința față de Dumnezeu ne-o putem arăta, străduindu-ne ca binefacerile primite să le folosim nu spre paguba noastră și a altora, ci în acord cu voința cea prea sfîntă a dăruitorului însuși, în acord cu poruncile dumnezeiești,

Astfel, mintea să n-o punem în slujba minciunii, ci totdeauna în slujba adevărului.

Capacitatea noastră de însuflețire să n-o punem în slujba sentimentelor inferioare, urite, murdare, ci totdeauna în slujba sentimentelor înalte, curate, sfinte.

Voința și tot ce reprezentăm noi ca energie să le punem exclusiv în slujba idealurilor pozitive, de umanitate, înfrățire și pace.

Puterile noastre trupești să nu le punem în slujba poftelor dezordonate, a viciilor, ci în slujba muncii creatoare.

Dar cel mai bun chip de a ne arăta recunoștința față de Dumnezeu este ca la rîndul nostru să contribuim cu binefacerile noastre, cu ajutorul nostru, la stăvilirea, împuținarea, la eliminarea chiar, a suferințelor și neajunsurilor din jurul nostru. Semnificația binefacerilor pe care le primim de la Dumnezeu aceasta este: să le dăm mai departe altora, înmulțite prin efortul, prin nevoințele noastre personale. Ajutîndu-mă, Dumnezeu îmi poruncește în același timp, s-ajut, la rîndul meu, pe cei din jur. În ultimă analiză, Dumnezeu ne-ajută, ne acordă binefaceri, nu pentru a ne folosi egoist de ele ci pentru a le valorifica în slujba semenilor, pentru a aduce o cît mai sensibilă contribuție la promovarea binelui în jurul nostru, la promovarea binelui comun. „Fiți următori lui Dumnezeu” ne poruncește Sf. Apostol Pavel. Adică așa cum Dumnezeu revarsă asupra noastră iubirea și cu ea, darurile Sale, la fel și noi să facem simțită în jurul nostru dragostea și contribuția noastră la muncă și jertfă.

Pentru credincioși participarea la slujbe nu-i fără folos. Din participarea la slujbe fiecare din noi rămîne cu un spor bun în suflet, cu o învățătură ziditoare de suflet.

A cunoaște învățătura creștină e lucru important pentru credincioși. Ea ne arată încotro avem să mergem, cadrul înlăuntrul căruia trebuie să rămînem în activitatea noastră. Învățătura creștină ne arată ce anume avem de făcut ca să punem rînduială în viața noastră sufletească, ne arată calea mîntuirii, calea iubirii de semeni prin iubirea de Dumnezeu.

Cunoașterea învățăturii creștine este lucru important pentru noi credincioșii. Dar atîta nu e de ajuns. La cunoașterea învățăturii trebuie să adăugăm faptele, viața corespunzătoare.

Din Sf. Evanghelie de azi am desprins învățătura despre datoria de a fi recunoscători lui Dumnezeu, pentru binefacerile pe care le primim de la El. E bine să cunoaștem această datorie așa cum e bine ca fiii să știe că sînt datori cu recunoștință față de părinții lor. După cum recunoștința față de părinții pămîntești trebuie să o arătăm și cu fapta, nu numai cu vorba, așa și recunoștința față de Dumnezeu, Părintele nostru ceresc, se cuvine să ne-o arătăm și prin fapte.

Să fim gata, dar, ca la rugăciunile de cerere să adăugăm și rugăciuni de mulțumire pentru binefacerile pe care zilnic le primim de la Dumnezeu.

Să ne ferim de a fi aflați în numărul celor nouă leproși care, după ce au primit marea binefacere a vindecării, nu s-au mai gîndit „să se întoarcă, să dea mărire lui Dumnezeu”. Să fim adînc recunoscători lui Dumnezeu, folosind cu grijă darurile primite de la El ca: mintea, simțurile, voința, puterile noastre trupești, precum și harurile împărtășite nouă prin Sf. Lui Biserică. Să ne străduim ca binefacerile primite să nu le folosim în chip egoist spre paguba noastră și a altora. Să ne străduim a le valorifica mai ales în sensul sporirii binelui în jurul nostru, potrivit cu voința cea prea sfîntă a lui Dumnezeu, de la care vine, toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit și căruia i se cuvine cinste, mărire și închinăciune în veci. Amin.

Zaheu Vameșul

Luca 19, 1—10.

Cît de viu, cît de plastic istorisește Sf. Evanghelist Luca întîmplarea cu Zaheul! Parcă vedem cum Iisus trece prin Ierihon, cum mulțimile se îmbulzeau în jurul Lui. Vedem și pe Zaheu, căutînd să-l vadă pe Iisus. Voia el cu orice preț să vadă pe Acela, despre care se vorbeau atîtea lucruri minunate. Cum era mic de stat, toată străduința lui de a pătrunde pînă la Iisus, sau de a-L vedea măcar de departe, era zadarnică. Frămîntat de dorința arzătoare de a cunoaște pe Iisus, obosit de încercările lui nereușite, se gîndește: ce să fac? Privind în jur, ochii i se opriseră asupra duzilor de pe marginea drumului, în care erau urcați mulți copii. Așa i-a venit gîndul și s-a hotărît să alerge înainte pe drumul, pe care mergea Iisus, și să se urce într-un dud. Cînd Iisus va trece pe acolo, el va avea bucuria să-l vadă. Și așa a făcut. Era prea mare dorința de a vedea pe Iisus, ca să fie oprit de ia fapta aceasta cu socotința că nu se cade unui om în vîrstă și cunoscut să se urce în dud, unde se urcau numai copiii. Dorința lui s-a împlinit, s-a împlinit peste așteptări. Nu numai el a văzut pe Iisus, dar și Iisus l-a văzut pe el. Iar Iisus, cunoscînd inima lui, nu s-a mulțumit să-l vadă ci a intrat în casa lui și a găzduit la el. Așa Zaheu, cel ce a voit să vadă pe Iisus, a ajuns să-L vadă și să fie văzut, să vorbească cu El, să-L primească cu bucurie în casa lui, și primindu-L, să-și schimbe deplin viața.

*

Toate acestea sînt deplin cunoscute din Sf. Evanghelie. Le știm. Ele pot să zămislească în inima noastră multe gînduri frumoase. Dintre acestea, noi zăbovim acum asupra unui singur gînd: judecata omului și judecata Domnului. Intr-adevăr, Sf. Evanghelie ne spune că oamenii, care urmau pe Iisus, văzînd că el a mers la casa lui Zaheu, cîrteau, zicînd: „că la un om păcătos a intrat să găzduiască” (Lc. 19, 7). Ei știau că Zaheu este „un om păcătos”. Acesta era adevărul: Zaheu a făcut nedreptate, jecmănind pe alții. Zaheu trăise în îmbuibări și destrăbălări. El era vameșul romanilor, disprețuit de farisei și cărturari și de iudei. Zaheu era un mare păcătos, între păcătoșii Ierihonului. De aici uimirea și nemulțumirea multora, cînd au văzut că Iisus intră la Zaheu. Poate că unii, mai buni, mai dreپți, mai curați ca Zaheu, ar fi voit ca Iisus să-i cinstească pe ei în acest fel, odihnind la ei de oboseala drumului. Și totuși Iisus nu păsește pragul celor ce se socoteau dreپți, ci cercetează pe Zaheu, pe „păcătosul” Zaheu. Cum s-a putut face așa ceva? De ce Iisus l-a ales pe Zaheu vameșul, și nu pe ceilalți?

Răspunsul este: pentru că Iisus, ca Dumnezeu, n-a privit numai la cele din afară, numai la ceea ce a săvîrșit pînă atunci Zaheu, ci a privit înăuntrul sufletului lui, în inima lui, și a văzut acolo ceea ce cîrtitorii n-au văzut și n-au cunoscut. Iisus știa că Zaheu e „un om păcătos”, dar El mai știa că în omul acesta păcătos stătea ascunsă și o scînteie de bunătate, o dorință după o altă viață, după o viață nouă, fără prihană. Cîrtitorii vedeau numai păcatele lui Zaheu, nu și setea lui după mîntuire. Iisus vedea și păcatele vameșului, dar și setea lui după mîntuire. Pentru cîrtitori Zaheu era un păcătos, osîndit să rămînă așa toată viața. Pentru Iisus Zaheu era un păcătos care însetează după apa cea vie, care poate și trebuie să devină un om nou.

Dacă pentru cîrtitori lucrul principal era că Zaheu e un om păcătos, pentru Iisus lucrul principal era că Zaheu poate fi mîntuit. Cîrtitorii priveau în urmă, vedeau trecutul lui Zaheu; Iisus privea înainte și vedea viitorul lui Zaheu. Ei vedeau pe Zaheu din trecut, Iisus vedea pe Zaheu din viitor, pe omul cel nou, pe ucenicul care rupe lanțurile trecutului ca să înceapă o nouă viață.

Cît de greșit judecau cîrtitorii se arată de acolo, că tocmai atunci cînd ei ziceau: „la un om păcătos a intrat să găzduiască”, Zaheu zicea către Domnul: „Iată, jumătate din avuția mea o dau săracilor și de am năpăstuit pe cineva cu ceva, întorc împătrit”; tocmai atunci cînd aceia îl judecau ca păcătos, Zaheu se dezbrăca de haina păcatului și se îmbrăca în haina strălucitoare a virtuții, și primea de la Iisus asigurarea: „astăzi s-a făcut mîntuire casei acesteia” (Luca 19, 7—9). După făptura lui de carne și după îmbrăcăminte Zaheu era același, dar după suflet nu mai era același; în el a murit sufletul vechi, al păcatelor — și a înmugurit — sub raza lui Hristos — un suflet nou. Cei ce vedeau numai cele din afară, ziceau: „un om păcătos”, Iisus — care primise mărturisirea sufletului celui nou, zice: „un om mîntuit”. „Că Fiul Omului a venit să caute și să mîntuiască pe cel pierdut” (Luca 19, 10).

*

Așa se întîmplă și în viața noastră creștinească. E cîte unul, care a greșit, a căzut în vreun păcat. Unii dintre creștini zic: acesta e un om păcătos. Așa îl judecă toată viața, fără să se întrebe ce e în sufletul celui „păcătos”. Il judecă și îl vorbesc de rău. Il disprețuiesc. Alți creștini însă, se apropie de „cel păcătos” cu dragoste de frate, caută să trezească în el părerea de rău pentru păcatul săvîrșit, hotărîrea de îndreptare și se bucură cînd acesta se căește, în taina Sf. Spovedanii, cînd acesta se întîlnește cu Iisus, care-i iartă păcatele, și de atunci înainte începe o viață nouă, devine un om nou, folositor semenilor săi.

Care dintre creștini are dreptate? Din pilda lui Zaheu Vameșul vedem că Iisus Hristos ne cheamă nu să osîndim, să cîrtim, să judecăm, ci să ne apropiem cu dragoste de „cel păcătos”, să-l ajutăm să se întoarcă de la cele rele la o viață nouă, să devină dintr-un om nefolositor, ba chiar vătămător, un om folositor societății. Să ajutăm pe „cel pierdut” să se mîntuiască. Așa face și societatea: pe cel ce greșește îl pedepsește; dar îl pedepsește ca să se îndrepte. Iar Dumnezeu zice: „nu voiesc moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu”, nu voiesc ca el să rămînă în păcatele lui, ci să se curețe de ele și să devină un om nou. Așa a făcut Iisus din vameși apostoli, din Maria Magdalena mironosiță, din Maria Egipteanca — sîntă, din tilhari — oameni cinstiți, din păcătoși, sfinți. Zaheu vameșul ne aduce merēju aminte că Iisus Hristos a venit să mîntuiască pe cei păcătoși, că noi sîntem chemați să ajutăm pe frații noștri să se îndrepte: pe cei trîndavi să devină muncitori, pe necinstiți să devină cinstiți, pe certăreți să devină oameni ai păcii, pe egoiști să devină slujitori ai binelui obștesc, etc.

Aceasta este calea pe care ne-a arătat-o Mîntuitorul cînd a intrat în casa lui Zaheu și l-a schimbat, făcînd din „omul păcătos” de altădată un om nou.

Predică la Duminica a 33-a după Rusalii

(A VAMEȘULUI ȘI A FARISEULUI)

„Tot cel ce se înalță pe sine se va smeri,
iar cel ce se smerește pe sine se va înălța”
Luca 18, 14

Iubiți credincioși,

În două chipuri îi învăța Domnul calea adevărului pe cei ce trăiau atunci cînd El petrecea pe pămînt, în trup omenesc: cu cuvîntul și cu fapta. Învățarea sau propovăduirea cu cuvîntul era și ea de două feluri: făcută prin vorbire directă, sau prin vorbire ocolită. Exemplu de vorbire directă este aproape toată Predica de pe Munte (Matei cap. 5—7; Luca c. 6), iar vorbire indirectă sau ocolită avem în parabolele sau pildele Sale. Sf. Evanghelie de astăzi ne înfățișează spre auzire, înțelegere și urmare una din aceste pilde. E pe cît de scurtă, pe atît de plină de învățăminte folositoare în toată vremea și în tot locul, pentru oricare credincios.

Așadar, după cum ați auzit citindu-se din ușile împărătești ale Sfîntului Altar, doi oameni s-au suit la templul din Ierusalim. Acesta-i un lucru tare bun și de folos pentru oamenii credincioși: să cerceteze casa Domnului. Ce căutau ei acolo? Ni se spune în continuare. Nu s-au dus la templu ca să-l viziteze și să-i admire splendoarea podoabelor — care-l făcuseră să fie socotit una din cele șapte minuni ale lumii — ceea ce încă n-ar fi fost lucru fără rost. Ei s-au dus la templu să se roage. Pînă aici, amîndoi ne sînt deopotrivă de simpatici.

Slova sfîntă a Evangheliei ne descoperă însă, mai departe, că acești oameni se deosebeau întreolaltă, din punct de vedere religios și social deopotrivă: unul era fariseu și celălalt vameș.

Fariseul ținea de tagma evreească socotită atunci ca cea mai religioasă. Nici o altă pătură a poporului iudeu nu se ruga zi de zi așa de mult lui Dumnezeu ca fariseii, nu era atît de învățată ca fariseii, nu ura cu atîta înverșunare pe cotropitorii străini ai Palestinei — acum romanii, altădată alții — ca fariseii. Din această pricină, fariseii erau iubiți, respectați și ascultați de grosul poporului iudeu mai mult decît oricare altă tagmă. Religiozitatea lor s-a transformat însă, cu vremea, în adevărată formalitate, în coji lipsite de miez, făcîndu-i să se trufească cu ea, să cadă în greșala de-a crede că după moarte ei merg de-a dreptul în sînul lui Avraam, adică în rai. Din această pricină fariseii disprețuiau și tratau de sus pe ceilalți oameni.

... Și cu atît mai vîrtos pe vameși, căci aceștia alcătuiau cea mai urgisită stare a poporului evreesc, deoarece săvîrșeau fapte de nedreptate. Pe vremea aceea, vămile se dădeau în arendă, prin licitație, pe termen scurt. Cel ce dobîndea dreptul de vămire trebuia să plătească stăpînului țării o arendă mare. Ca s-o plătească și să se mai și îmbogățească, vameșii de atunci îi jupuiau fără milă pe neguțătorii și pe călătorii care le cădeau în mîină. Poporul îi disprețuia și-i ocolea, iar fariseii îi acopereau de ocări. Pentru ei, păgîn și vameș era tot una, amîndoi fiind socotiți la fel de păcătoși.

Iată-i acum pe amîndoi la rugăciune, căci pentru aceasta s-au suit la templu. Amîndoi stau înaintea lui Dumnezeu, căci templul casa Lui este.

Cum se stă în fața lui Dumnezeu, știe oricare credincios: cu dragoste de fiu, cu cuviință, cu smerenie. Ce însemnează a ne ruga lui Dumnezeu, de asemenea știm cu toții: a-i aduce laudă și preamărire pentru mărirea și puterea Sa, a-i mulțumi pentru binefacerile ce le revărsă de sîrg asupra noastră, sau a-i cere sprijin și ajutorare în neputințele noastre, pentru noi sau pentru oarecari semenii ai noștri care pătinesc cumva.

Fariseul, stînd drept, ca în fața unui egal al său, se laudă că nu-i ca ceilalți oameni — și mai ales ca vameșul care stătea umilit într-un loc mai ferit — și îi aduce la cunoștință lui Dumnezeu că postește de două ori pe săptămînă (luni și joi) și dă o zecime din tot ce cîștigă visteriei templului. Nu preamărește pe Dumnezeu, ci se preamărește pe sine. În loc să-i mulțumească, îl scoate oarecum dator. De cerut, nu-i cere nimic, căci are tot ce-i trebuie, pînă și siguranța că după moarte se va sui de pe pămînt la cer. „Rugăciunea” lui nu-și merită acest nume: e laudă de sine — și aceasta, cum spune înțeleapta zicală din popor, „nu miroase bine”. Se vede cît de colo că aici ceva nu-i în regulă. Așa cum se purta față de Dumnezeu și față de oameni, fariseul nu putea să placă nici lui Dumnezeu și nici oamenilor. Nu-l judecăm cu măsurile noastre creștinești de astăzi, ci cu cele mozaice. Scris este, demult și apăsător, pentru toți credincioșii — adică și pentru fariseul cu pricina — că „jertfa plăcută lui Dumnezeu e duhul umilit. Inima înfrîntă și smerită Dumnezeu n-o va urgisi” (Psalm 50, 18). Iar datoria de-a iubi pe aproapele ca pe tine însuși cine n-o cunoștea, de vreme ce se afla la loc de cinste, în Decalog (Cele 10 porunci)?

Tocmai ceea ce-i lipsea fariseului — adică esențialul purtării noastre, față de Dumnezeu și de semenii — avea vameșul. El nu se compară cu nimeni, nu umilește pe nimeni. Toată grija cea lumească a lepădat-o, avînd toate simțurile sale îndreptate spre Dumnezeu. El își dă seama că-i păcătos, că are trebuință de iertare, de mîntuire. E încredințat că acestea nu le poate căpăta de la oameni și atunci i le cere lui Dumnezeu. Numai atîta-i cere: să se milostivească de el, păcătosul, iertîndu-l. Dar cu aceasta a cerut totul: a cerut Tatălui ceresc să-l primească la sine ca pe fiul cel pierdut.

Doi oameni s-au suit la templu, ca să se roage. S-a rugat numai unul. Celălalt s-a lăudat. S-a dus degeaba la templu. Putea să se laude și acasă, alor săi, sau pe ulițe, trecătorilor.

Numai despre vameș spune Domnul că s-a dus ușurat, iertat, îndreptat, mai bun de cum venise, la casa sa, pentru că vameșul s-a rugat cu adevărat. Fariseul a plecat de la templu tot așa cum se suise acolo. Poate mai rău, căci acum era împovărat și de vina de-a fi nesocotit în fața lui Dumnezeu pe un semen al său. S-a preamărit pe sine? Iată, acum, că Dumnezeu, prin Fiul Său, îl smerește, urgisindu-i purtarea nesocotită. Pe cînd vameșul, care și-a văzut cu dreptate și sinceritate toată povara păcatelor sale, e înălțat înaintea Domnului și, indirect, dat pildă credincioșilor. Căci spune Evanghelia de ce a rostit Mîntuitorul pilda aceasta: ca să-i trezească la realitate pe cei ce „credeau în ei înșiși că sînt dreapți și disprețuiau pe ceilalți” (Luca 18, 9).

Ferindu-ne să ne trufim și să nesocotim pe semenii noștri, sîrgui-vom fără să ostenim a ne asemana vameșului, dar nu într-o păcatele lui, ci întru căința lui. El ne poate sluji de dascăl de rugă cuviincioasă. Și, nu mai puțin, de atitudine cuvenită față de Dumnezeu.

Pr. Prof. GRIGORIE MARCU

ROLUL EPISCOPULUI GHEORGHE LEPEȘ DIN ALBA-IULIA ȘI AL INCHIZITORULUI IACOB DE MARCHIA IN RĂSCOALELE ȚĂRĂNEȘTI DIN ANII 1437—1438

În editura tineretului din București s-a tipărit cartea profesorului de la universitatea Victor Babeș din Cluj, Ștefan Pascu, intitulată *Bobîlna* (1957 pag. 238). E o lucrare care se citește cu plăcere, fiind scrisă în stil clar, sobru și cu grija cuvenită paginilor adresate — cum spune autorul în prefață — nu numai cititorilor tineri, ci și celor mai vîrstnici. Deci o carte de popularizare. Pentru înviorarea expunerii documentate autorul a ținut să dea și numeroase spicuri din folclor și cîteva reproduceri din două poeme: unul tipărit la Sibiu în 1950 de *Florea Rariște*, al doilea de *Meliusz*, tradus în limba romînă de *Tr. Păcuraru* (1948).

Lucrarea are două părți, cuprinzînd cea dintîi o amănunțită analiză a stărilor economice, sociale și politice din Transilvania bîntuită de feudalismul medieval, iar a doua prezentînd însăși desfășurarea răscoalei cu toate fazele ei incipiente, culminante și finale.

Cauza principală și imediată este arătată în chip lămurit chiar în textul documentului contemporan (5 iulie 1437), document reprodus în traducere romînă la „Anexe”. Aici se precizează că „obștea ungarilor și romînilor, locuind în aceste părți ale Transilvaniei, din pricină că *reverendul întru Hristos părinte domnul Gheorghe Lepeș, episcopul Transilvaniei*, nu a vroit să strîngă *dijmele datorate lui de obștea ungarilor*, în dinari umblători, *de valoare mică*, le-a lăsat să se adune aproape *trei ani*, iar de curînd a voit să le stoarcă în monedă mare și grea, apăsîndu-i în chip vădit și cu nedreptate. Pentru *neplata acelor dijme*, a aruncat pe nedrept *afurisenie*, sub care afurisenie rudele lor, adecă tătîinii și mamele, frații și surorile, fiii și fiicele și alte rude, trecînd din această lume *fără primirea tainei împărășaniei* și a celorlalte taine bisericești, au fost îngropați în pămînt *în afară de biserică și de țințirim*, cu sufletul plin de amărăciune și cu întristată durere. Apoi surorile și fiicele lor, împotriva rînduielilor și riturilor ce trebuiesc ținute în sînta biserică romană și catolică, au fost căsătorite sau măritate *fără binecuvîntarea bisericii*. Apoi de asemenea din pricină, că stăpînii moșiiilor i-au aruncat în *grea șerbie* ca pe niște *robi cumpărați*, deoarece cînd au voit să plece de pe unele moșii în alte locuri, i-au jefuit de toate lucrurile și bunurile lor și nu i-au îngăduit nicidecum să plece, lipsindu-i de toate drepturile și libertățile lor; *chinuindu-i amar și apăsîndu-i cu greutăți de neîndurat*” (p. 215—216).

În lăcomia sa excesivă episcopul Gheorghe nu se mulțumea să dijmuiască *numai* pe credincioșii săi catolici-unguri, ci prin *abuz* storcea dijme și de la românii ortodocși, pe care legea nu-i obliga să plătească, nefiind ei credincioși ai bisericii păstorite de vlădica papistaș.

În capitolul care tratează despre *Pilda husiților* s-a strecurat o eroare de tipar, probabil: *Ian Hus* nu a fost ars pe rug în 6 ianuarie ci în 6 iulie 1415 (Vezi Maurițiu Kandel, *Ian Hus și mișcarea husită*, p. 22). O comparație atentă a evenimentelor revoluționare din *Transilvania* cu cele din *Cehia* dă autorului prilej să sublinieze că mișcarea husită a depășit granițele țării în care a luat naștere, contribuind la trezirea spiritului revoluționar al maselor asuprite și la zdruncinarea feudalismului în toate țările Europei. Pretutindeni a înfrînt prestigiul bisericii catolice și al puterii laice aliate cu ea, înrîurind adînc lupta antifeudală. *Transilvania*, ca țară învecinată, a fost printre cele dintîi unde husitismul a reușit să dea roade.... Propagatori ai învățăturii husite, preoți modești, poposind în țara aceasta, au putut găsi teren prielnic pentru răspîndirea credinței lor.

Cînd luptătorii husiți fură constrinși a se refugia aci, sămînța aruncată de cei dintîi n-a întîrziat să dea roade îmbelșugate, pătrunzînd în păturile largi ale țărănimii catolice și chiar în ale celei ortodoxe. La 1426 husiții din *Transilvania* s-au putut întruni în *sinod*, făcîndu-și în 4 puncte programul de luptă contra bisericii catolice și contra exploatării feudale. Episcopii catolici din *Alba Iulia*, din *Cenad* și din *Oradea*, spăimîntați se grăbiră să ceară ajutoare de la *Roma*.

Din partea scaunului papal li s-a trimis ajutor urgent în persoana *inchizitorului Iacob de Marchia*. Pe unde trecea acesta, rămînea jale și prăpăd. În masele populare începură a circula pe seama lui „vorbe” ca cele redată în următoarele versuri reproduse din poemul lui Rariște de la Sibiu:

Trecea besmetic satele la rînd
Nu-i slăbea o clipă ura și mînia
Și rînjea demonic *Iacob de Marchia*
Peste tot cuprinsul jale semănînd.....

Sub vergele roșii, fierbîntate în foc
Ochi de fată mare își topeau lumina
Și plăteau cu capul cei găsiți cu vina
De-a nu fi cu plata dijmei la soroc... (p. 93).

Tezele husiților din *Moldova* și *Transilvania*, cuprinse în 38 de puncte, reflectă conținutul *social-revoluționar*, îmbrăcat în haina religioasă. În ele atacau husiții înaltul cler catolic și pe stăpînii feudali, atacau lăcomia și luxul clerului înalt, papalitatea *coruptă* care vindea *indulgențe*, dogmele bisericii catolice, uriașele ei proprietăți, dijmele bisericesti și orînduirea feudală nedreaptă. În locul acestora preconizau o biserică simplă, o societate mai bună, întemeiată pe egalitatea tuturor membrilor ei. Postulatul principal al husiților din *Transilvania* era desființarea înaltului cler, a ierarhiei bisericii catolice și a puterii feudale.

Pe lîngă forma orală obișnuiau husiții a întrebuița, în propaganda lor, și mijloace vizuale înfățișînd ascultătorilor tablouri sugestive; de o parte

cu chipul lui Iisus Hristos *sărac*, iar de altă parte luxul *exorbitant al papei* și al cardinalilor.....

Cel mai radical curent husit, *curentul taborit* — numit astfel după orașul întemeiat de husiți pe muntele Tabor — a cunoscut o largă răspîndire în Transilvania, fiind îmbrățișat de masele populare, ale căror năzuințe găseau sprijin real în programul taboriților. În ciuda feroaselor mijloace de tortură folosite de puterea laică și de cea bisericească, prin mîna inchiizitorului Iacob de Marchia, răspîndirea husitismului nu a putut fi împiedecată, deoarece mișcarea revoluționară era deplin coaptă, îndelung pregătită. Marea răscoală populară din anii 1437—1438 bătea la porțile istoriei cu o putere ce a zguduit rînduielile nedrepte pînă în pragul distrugerii lor (p. 94—95).

Despre răscoala aceasta a mai apărut, în 1938 în Tîrgul Neamț, un documentat studiu scris de profesorul *M. D. Dăscălescu*. În comparație cu acesta studiul profesorului clujan apare mai vast, mai amănunțit și așezat într-un orizont mai larg, în cadrul european. Autorul era oarecum de mai înainte pregătit să rezolve problema aceasta. Înainte cu zece ani publicase o întreagă carte, tratînd despre toate răscoalele țărănești din Transilvania medievală, din epoca voevodatului. Cartea lui izbutită s-a învrednicit atunci să fie premiată în sesiunea generală din 1948 a Academiei Romîne.

Lucrarea intitulată simplu „*Bobilna*” este deci rezultatul unor cercetări stăruitoare. Ea apare împodobită și cu o serie de ilustrații bine selecționate, cum sînt de ex. ale cetății Cluj și ale orașului Sibiu din sec. XV, a catedralei catolice din Alba Iulia, a unei biserici sătești ortodoxe, a unei scene din revoluția husită, a taberei răsculaților — tabără împresurată cu care, după modelul taboriților husiți, ș. a.

Din bibliografia de la sfîrșit rezultă că autorul și-a dat silința să consulte toate colecțiile de documente și de izvoare narrative, precum și o respectabilă serie de studii speciale publicate 5 în limba romînă, 4 în limba maghiară, 2 în limba germană și 1 în limba rusă.

La tabla cuprinsului ar fi fost nimerit să dea și o enumerare precisă a clișeelelor, indicînd la fiecare proveniența.

Citind cu atenție cartea profesorului Pascu, rămîi cu impresia că autorul s-a străduit să scrie pe înțelesul tuturor, dar mai ales a urmărit tendința de a scrie pagini accesibile și plăcute tineretului. A izbutit, prin frecvente citate din folclorul romîn și ceh, precum și prin reproduceri copioase din menționatele două poeme, să realizeze — măcar parțial — postulatul formulat de un pedagog cu mare faimă pe la începutul veacului al XX-lea (Wilhelm Rein) care în tratatul său pedagogic spunea: „Perioadele care nu sînt scrise de mînă de maestru au puțină valoare pentru educație. Numai expunerile clasice îndeamnă pe cititori să se mai întoarcă iarăși la ele, totdeauna cu folos. Numai acestea alimentează mereu entuziasmul și interesul. Numai prin ele vorbește trecutul cu glas răsunător prezentului”.

Prof. I. LUPAȘ

ROMÎNII TRANSILVĂNENI ȘI SFÎNTUL MUNTE ATHOS

Contribuția românească la susținerea așezămintelor călugărești din Sf. Munte este bine cunoscută. Pe cât de cunoscută și de substanțială tot pe atât de neîntreruptă e de-a lungul a cinci veacuri, începînd cu epoca voievozilor Basarabi. Voievozii Țărilor Romîne în primul rînd și, alături de ei, nu puțini boieri evlavioși, arhieriei și dreptcredincioși particulari, se înscriau printre cei mai de seamă binefăcători de la Sfîntul Munte.

Dania romînească, sub forme mai modeste, n-a lipsit însă nici după scurgerea celor cinci veacuri de neegalată generozitate.

Trei scrisori, provenind de la obștea cultului romînesc Prodromul din Sfîntul Munte și adresate protopopului Ioan Petric din Țara Bîrsei, fac dovada unor binefaceri ce s-au revărsat, la sfîrșitul veacului trecut, din partea dreptcredinciosului popor romîn din Transilvania asupra schitului Prodromul, întemeiat acum o sută de ani, nu fără zbucium și amară trudă.

În primele două scrisori — din anii 1892 și 1893 — obștea schitului face pomelnicul unor frumoase realizări pe țărîm gospodăresc, dar enumeră și unele lipsuri și greutăți. Solicitînd ajutorul frățesc pentru terminarea lucrărilor împreunate cu introducerea conductei de apă, dar mai ales pentru acoperirea bisericii cu tablă de aramă, nu uită să facă apel la simțămintele naționale, arătînd prin comparație superioritatea celorlalte națiuni ortodoxe care au mănăstiri acolo.

Dacă în scrisoarea din 1892 obștea schitului cere protopopului Ioan Petric ca să îngăduie delegatului lor să umble după ofrande printre binecredincioșii creștini din raionul protoieriei sale, în scrisoarea din anul 1893 — revenire la cea din 1892 — solicită concursul protopopului pentru obținerea „condicei formale”, adică a aprobării din partea mitropolitului din Sibiu și a stăpînirii politice, ca să poată aduna milostenie la romînii ortodocși din Transilvania. De bună seamă acest plus de încredere dovedește și oșebitul prestigiu de care se bucura protopopul Ioan Petric pînă și în depărtatul Munte Athos.

În adresa acestor scrisori protopopul Ioan Petric este numit protoiereul județului Brașov (din Transilvania, respectiv din imperiul austro-ungar), pe cînd în scrisoarea a treia — din anul 1897 — în care se mulțumește pentru milostenia colectată, în sumă de 2200 florini și diferite obiecte (nu se spune anume ce fel de obiecte), este numit protoiereu de Sibiu. Fără îndoială că adresa este greșită. Cum se poate? Să fie (căsunată) această greșală de schimbările ce au intervenit în conducerea schitului? Această a treia scrisoare, de fapt, nu mai e semnată de „superiorul” ieromonah Ghedeon și printre cei trei membri care o semnează numai ieromonahul Callinic semnează și primele două scrisori. Probabil Ghedeon nu mai era în viață și nici cei ce semna imediat după el, cu litere chirilice, ieromonahul Ghimnazee. De altfel din scrisoare se constată că obștea, în acel moment, nu avea un superior. Dar monahul Nichita, cel care făcea drumurile de la Athos în Transilvania și înapoi, nu cunoștea el oare sediul și jurisdicția protopopului Ioan Petric? Nu cumva această „greșală” vrea să exprime tocmai prestigiul și influența protopopului Ioan Petric, om de aleasă factură cărturească dar și de energie rar întîlnită?

Oricum ar fi, pomelnicul de familie al vrednicului protopop Ioan Petric „stă pomenindu-se” la altarul schitului Prodromul, fiind socotit ca unul dintre ctitorii aceluși schit atonit și împreună cu el atîția numai de Preamilostivul Dumnezeu știuți dreptcredincioși creștini din Transilvania.

Icoana sfîntului Ioan Botezătorul, despre care se vorbește în scrisoarea din 10 aprilie 1897, nu știm unde se află, pînă în prezent neputînd-o identifica printre icoanele ce se află în biserica Sf. Nicolae-Schei. Nu credem că distinsul protopop a reținut-o pentru sine — dacă vreodată i s-a înmînat — cunoscînd că pînă și întreaga-i bibliotecă personală, cu dulap cu tot, a dăruit-o bisericii Sf. Nicolae-Schei, la altarul căreia a slujit cu deosebită rîvnă și demnitate.

Pe lîngă cele desprinse din cuprinsul celor trei scrisori, sîntem încredințați că se vor găsi și alte date și elemente vrednice de reținut și de valorificat pentru istoriografia noastră bisericească.

Pentru a cunoaște durata de parcurs a scrisorilor de la Sf. Munte pînă-n Scheii Brașovului, socotim de bine a nota datele lor de înregistrare și totodată și nr. sub care sînt înregistrate la Oficiul protopopesesc din Țara Birsei. Scrisoarea din 27 aprilie 1892 se înregistrează la data de 21 mai 1892, sub nr. 491; scrisoarea din 2/14 septembrie 1893 se înregistrează la data de 1 octombrie 1893 sub nr. 742, iar scrisoarea din 10 aprilie 1897 la data de 25 aprilie 1897, sub nr. 217.

Chiar și numai dintr-o scurtă ochire se poate vedea că prima scrisoare a parcurs drumul în cele mai multe zile (24), pe cînd cea din urmă în cele mai puține (16). Această constatare nu este cu totul de prisos, întrucît scoate în evidență faptul că deși în cea din urmă scrisoare — de la 1897 — protopopul Ioan Petric este numit protoiereu de Sibiu, scrisoarea n-a făcut drumul Sibiului, ci a poposit de-a dreptul în Scheii Brașovului. „Greșala” de adresare, despre care amintisem, pare a confirma a doua ipoteză: prestigiul protopopului Petric.

Preot IULIU IȘA

C O P I E

CHINOVIA ROMINA A SF. IOAN BOTEZATORUL

(Prodromu)

din Sfîntul Munte al Athonului

Nr. 69.

1892, April. 27.

R e s p e c t a b i l e P ă r i n t e,

Subsemnații, Superiorul și membrii consilieri, împreună cu toată comunitatea Schitului chinoviu românesc Prodromul din Sfîntul Munte Athosu, cu stimă supunem la cunoscuta generozitate a Sfinției-Voastre cele următoare:

Schitul nostru menționat, care a luat începere a se edifica la anul 1857, prin concursul a toatei națiuni Romîne din toate unghiurile, s-a terminat Biserica catedrală cu patronul „Botezul Domnului” la anul 1866, cînd s-a și inaugurat sînțirea ei, de Arhiereu Român, cu ordinul Guvernului și cu Binecuvîntarea Patriarhului Ecumenic de Constantinopole, iar edificiile necesare pentru locuința a 100 Părinți, precum și ospitaliere pentru voiajori, Spitalul, apeducuri și arsenal la Mare pentru navele necesare Schitului, au urmat lucrîndu-se pînă astăzi, care unele nu sunt încă completate, conform planu-

lui început. Însă spesele bănești de la 1868 au început a ne lipsi treptat, din cauza răcirii evlaviei a dănuitorilor și micul venit ce avem anual de la Guvernul nostru Român, precum și milostenia adunată de Părinții trimiși de Noi în Țară, nu ajunge nici pentru întreținerea tuturor conștraților noștri și a 5—6 mii voiajori pe an. Pentru care am fost siliți a face și împrumuturi, în scop de a ține și noi sus prestigiul și numele de Român aci în Orient între celelalte națiuni ortodoxe, unde grecii au 17 Monastiri și Rușii, Serbii și Bulgarii câte una, înzestrate cu averi seculare și ornamente sînte de pioșii împărați și domni și de toate clasele binecredincioșilor creștini în timpii trecut, precum și astăzi sînt întreținute de către consînginii lor de la regi pînă la văduve.

Pe lingă acestea că ne aflăm în mare lipsă, dar mai avem mare necesitate de a reinveli Biserica catedrală cu aramă, că la început a fost învelită cu plumbii și s-a găurit din cauza ploilor sarate ce vin despre mare și acum plouă în Biserică și se strică zugrăveala.

Pentru care, umiliți Vă rugăm, Respectabile Părinte, să binevoiți a permite trimisului nostru cu aceasta Părintele Nichita ca să umble după oțărînd pe la binecredincioșii creștini din Transilvania și să-l înlesniți dîndu-i Binecuvîntarea și concursul necesar a umbla și în Raionul Protoieriei Sfinției Voastre, doară va binevoi Dumnezeu prin concursul Sf. Voastre și a binecredincioșilor creștini să învelim Biserica cu aramă. Și acest mărșă lucră să fie în amintirea eternă, că această sîntă Biserică este învelită prin concursul fraților noștri Romîni din Transilvania.

În acest scop am scris și rugat și pe Înalt Prea Sînțitul Mitropolit de Sibiu D. D. Miron Romînescu a da binecuvîntare. Și noi, vă vom rămînea etern recunoscători și către Milostivul Dumnezeu deapurarea rugători.

Ai Schitului Chinoviu Romînesc, Prodromul, din sîntul Munte Athosu.

Superior (s.s.) Ghedeon Ieromonahu

Membri	{	(s.s.) Ghimnazee Ieromonah	(cu litere cirilice)
		(s.s.) Callinic Ieromonah	
		(s.s.) Dometie Ieromonah	
		(s.s.) Ghelasie Monahul	
		(s.s.) Inocentie Ierodiac.	

Onor. Sînției Salle

Părintelui Ioan Petric, Protoiereul
județului Brașov din Transilvania.

C O P I E

SCHITUL CHINOVIAL ROMINESC PRODROMUL
DIN SINTUL MUNTE ATHOS

1893 Septembrie 2 14

L. S.

Nr. 211

Respectabile Părinte,

Subsemnații Superiorul și Membrii Consilierii împreună cu toată Conștrațimea Schitului Chinoviu Romînesc din Sîntul Munte Athos, cu cea în Hristos dragoste frățească Vă salutăm.

Respectabile Părinte! Anul trecut pe la luna Aprilie ne adresasem Modestiei-Voastre prin Scrisoarea noastră cu nr. 69 trimisă prin Confratele nostru părintele Nichita Monahul, trimis a aduna milostenie de la confrății noștri Români din Transilvania, cerind permisiunea și binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit de Sibiu D. D. Miron, de a umbla și în raionul Protoieriei Sfinției Voastre ce cu onoare dirigați.

Însă din cauza evenimentelor întimplale atunci și din nenorocirea noastră nu am putut obține nici o condică, deși Sfinția Voastră precum ne spune Părintele Nichita l-ați primit cu dragoste frățească.

Însă noi nu ne-am descurajat și mai îndrăznim și de adooară a Vă ruga printr-această scrisoare, ca dacă se poate să dați trimisului nostru tot concursul în misiunea lui cu care l-am însărcinat, de a putea obține o condică formală din partea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit, precum și din partea Respectabilului Suveran Austro-Ungar, ca să umble liber a aduna milostenie de la Frații noștri pioși Români Ortodocși din Transilvania. În scop de a înveli Biserica Catedrală a Schitului cu aramă, că acum fiind cu plumb s-au stricat de ploile sărate ce vin despre mare. Precum și pentru terminarea unui apaduc în depărtare de 2500 metre, construit cu marmoră și ciment care acum este pus în lucrare.

Și de va fi voia lui Dumnezeu a Vă căpăta permisiunea Bisericească precum și a Onor. Guvernului Respectiv de a putea termina menționatele construcțiuni, atunci veți fi ctitori de drept a acestui Sint Locaș, care face onoare tuturor Românilor aci în Orient, față cu celelalte Națiuni Ortodoxe și eterodoxe. Și numele Sfinției Voastre și ale dănuitorilor, vor fi etern pomenite la Sintele rugăciuni ce continuu se înalță lui Dumnezeu.

Solicitîndu-Vă de la Dumnezeu ca să vă umbrească cu darul Său sintem cu tot respectul frați ai Schitului Chinoviu Românesc.

Superiorul s.s. Ghedeon Ieromonahu

s.s. Ghimnazee Ieromonah (cu litere cirile)

s.s. Callinic Ieromonah

s.s. Antipa Ieromonah

s.s. Ghelassie Monah

Onor. Sfinției Sale

*Părintelui Ioan Petricu Proto-Ereul Județului Brașov
Imperiul Austro-Ungaria. La Brașov.*

C O P I E

*L. S.
Nr. 129.*

*Sintul Munte Athos
1897. Aprilie 10.*

R e s p e c t a b i l e P ă r i n t e,

Prezentele zile ale Mintuitoarelor Patimi și Sinta Inviere a Domnului Dumnezeu Iisus Christos, Vă urăm să le petreceți sănătoși împreună cu întreaga familie Sfinției-Voastre.

Onorabile Părinte! Napoindu-se în Sintul Munte, confratele nostru Părintele Nichita Monahul cu tot ce a adunat de la pioșii creștini din raionul Protoieriei ce cu onoare dirigeți, Ne-a spus pentru protecția și concursul ce

t-ați oferit la necesitatea sa. Pentru care prea mult ne-am bucurat toți. Și vă exprimăm din inimă sincere mulțumiri. Pomelnicul Sîntiei-Voastre stă pomenindu-se la Sfînta Proscomedie neîncetat. Ear numele dănuitorilor pioși se amintesc fiecare după măsura oferei.

Suma milosteniei adunată de însărcinații părinți Nichita și Dometie se urcă la 2.200 fiorini și ossebite obiecte.

Cadoul Icoana Sîntului Ioan Botezătorul l-aduce singur părintele Nichita, cu ocazia voajerei într-acele părți.

Cerînd scuză pentru supărările ce V-am făcut, rămînem, în Domnul Christos, umili frați rugători către Induratul Dumnezeu.

Ai Schitului Chinoviu Romînesc.

Prodromul din Muntele Athonului.

Membrii	{	Callinic ieromonah Filoftei Monah Ioassaf ierodiacon	(semnează cu litere cirilice)
---------	---	--	-------------------------------

Onor Sîntiei-Salle

Părintelui Ioan Petrik Proto-iereul de Sibiu (?)

Transilvania

BIBLIOTECĂ Biserica din Ostrovul Mare Sibiu

Satul Ostrovul Mare se află nu departe de Sarmisegetuza, în minunata Țară a Hațegului. Documentar este atestat încă din 1360. În acest an, Petru, vicevoevodul Ardealului și castelanul Hațegului, cheamă la scaunul de judecată din orașul Hațeg pe 12 cnezi, 6 preoți și 6 țărani romîni. Din cartea de judecată dată cu acest prilej, la 2 iunie 1360, cunoștem numele a 5 preoți din Țara Hațegului, din cei 6, care figurau în scaunul de judecată: protopopul Petru din Ostrov și preoții Zampa din Clopotiva, Balc din Peșteana, Dalc din Densuș și Dragomir din Tuște. („...Petrus archydiaconus de Oztro, Zampa de Clapativa, Balk de Possana, Dalk de Domsus et Dragomyr de Tusta, ecclesiarum sacerdotes Olachales”)¹. Acest Petru din Ostrov este cel mai vechi protopop român cunoscut pînă azi de istorie. Satul Ostrov este apoi atestat și de alte documente ale vremii, de pildă la 1409 (cnezii Stanciu și Beroiu) și la 1447 (cneazul Ștefan).²

¹ Cartea de judecată publicată în A. Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat Évkönyve (= Anuarul Societății istorice și arheologice a comitatului Hunedoara), Budapest, 1882, p. 60—62; Emérico Lukinich, Ladislao Gáldi, Antonius Fekete Nagy et Ladislaus Makkai, Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum, Budapest, 1941, p. 146—150; Preotul Nicolae N. Popescu, Preoți de mir adormiți în Domnul, București, 1942, p. 21—24. Păr. Nicolae M. Popescu face aici și o frumoasă prezentare a protopopului Petru și a procesului de moștenire ce a avut loc la Hațeg (p. 16—21). Traducerea romînească a documentului, în „Revista Teologică”, Sibiu, an. V, nr. 19—20, 1911, p. 531—534.

² Revista Transilvania, 1872, p. 198 și 1873, p. 92. cit. după Dr. Iacob Radu, Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului, Lugoj, 1913, p. 275.

Nu știm însă de cînd datează biserica satului, care, fără îndoială, este una dintre cele mai vechi biserici din Ardeal și care va fi fost zidită de vreun nobil bogat și darnic, ca și celelalte biserici din regiune. Asemănătoare ca plan cu cea de la Strei, biserica din Ostrovul Mare este formată dintr-un turn-clopotniță, naos și absidă, fiind construită din piatră brută și de talie. Turnul-clopotniță are un plan aproape pătrat, cu două etaje. Prin latura sa din apus se făcea pe vremuri intrarea în biserică. Naosul e în formă dreptunghiulară (12,30×4,60 m.), despărțit de altarul semicircular printr-un perete, obișnuit la bisericile din Ardeal. Lumina pătrunde prin trei ferestre în zidul de miazănoapte al naosului, două în zidul de miazăzi și una în zidul de răsărit al absidei altarului, în axa longitudinală a bisericii. Intrarea în biserică se face azi printr-o ușă în peretele de miazăzi al naosului. Acoperișul e format dintr-o boltă cilindrică, ce se întinde peste naos și absidă, terminat aici cu o semicupolă. Acoperișul exterior e din țiglă, în două ape.

Canonicul Iacob Radu³ ne informează că biserica a fost pictată în întregime, dar în urma incendiilor din 1883 și 1905 a fost spoită cu var. O frumoasă renovare a bisericii s-a făcut cu vreo cîțiva ani în urmă.⁴ Din vechea pictură nu se mai păstrează decît o singură scenă, pe timpanul așezat deasupra fostei intrări în turnul-clopotniță (pe peretele de răsărit al acestuia). Reprezintă pe Fecioara Maria cu Pruncul Iisus pe brațul stîng. Pictura este bine conservată și deosebit de interesantă.⁵

Lăcașul de închinare din Ostrovul Mare, revenit la sînul Ortodoxiei românești în 1948, este unul dintre cele mai de seamă monumente istorice și artistice din țara noastră și o mărturie grăitoare asupra existenței unei vechi organizații bisericești a romînilor din Țara Hațegului.

M. PACURARIU

³ I. Radu, op. cit. p. 275.

⁴ Vezi descrierea pe larg a bisericii la Virgil Vătășianu, *Vechile biserici de piatră românești din județul Hunedoara*, Cluj, 1930, p. 15—18. Date istorice și statistice asupra parohiei Ostrov, la I. Radu, op. cit., p. 274—276 și *Șematismul istoric al Diecezei Lugojului*, Lugoj, 1903, p. 522—523.

⁵ Vezi descrierea ei la I. D. Ștefănescu, *La peintures religieuses en Valachie et en Transylvanie depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle*, Paris, 1932, p. 258—259. Prof. I. D. Ștefănescu datează această pictură către sfîrșitul secolului XV.

VASILE LOICHIȚA

La praznicul Crăciunului 1958, numeroși prieteni primeau din partea „băditei Vasile” îndătinatele lui urări de bine și nimenea dintre ei nu bănuia că de astă dată erau ultimele. Anul nou cu serbarea praznicului de patron nu l-a mai găsit în viață. A adormit întru Domnul, subit, lăsând în urmă regrete unanime printre atîția colegi și ucenici, care îl deplîng pe bunul și însușlețitul lor dascăl.

S-a născut la 6 noiembrie 1881 în comuna Jebel, la sud de Timișoara, din părinți agricultori. Deoarece în mintea tinărului Vasile mocnea dorul nestins după carte înaltă, de aceea după absolvirea liceului de atunci, a fost trimis la studii, la Facultatea de teologie din Cernăuți, unde a mai frecventat și cursurile Facultății de litere, avînd vădite înclinații spre stihuirii poetice. Din această vreme datează duioasa „Denie”, pe care a publicat-o în Almanahul jubiliar din 1909.

Apreciîndu-i străduințele și cunoștințele, episcopul Nicolae Popea îl numea în 1905 profesor provizor la Institutul teologic-pedagogic din Caransebeș, dedicîndu-l astfel pe tinărul absolvent pentru cariera de pedagog al teologiei. Studiile sale personale prof. Loichița le-a încoronat apoi în 1912, cînd era proclamat, la 26 iulie, doctor în teologie ortodoxă, la Facultatea pe care o absolvise, și ai cărei dascăli îi erau permanent pildă pentru activitatea sa bisericească. Titlul primit l-a onorat cu deosebită cinste pe întreg răstimpul vieții sale. Noul episcop, Miron Cristea îl numea profesor titular la Institutul din Caransebeș, fapt care i-a înlesnit prof. Loichița să predea tot mai temeinic materiile teologice și să pătrundă în cenaclul teologilor consacrați. A fost sfințit lector și a rămas necăsătorit.

Inceputul activității sale de condeier teolog l-a făcut cu lucrarea: *Literatura religioasă și istorică la romîni, la începutul veacului al XIX-lea*, publicată în Anuarul Institutului teol. din Caransebeș, pe anii 1912/13, p. 26. Apoi a urmat prima lucrare de analiză dogmatică: *Patriarhul Ciril Lucaris, sau Confesiunea pseudolucariană*, Caransebeș, 1912, p. 19, în care dovedea, pe baza cercetărilor atunci noi, că patriarhul Lucaris nu era autorul mărturisirii calvinizate, publicată la Geneva în 1629, și atribuită lui.

Pentru dogmatistul Loichița, teologia nu era o disciplină teoretică, ci o trăire atotcuprinzătoare, impunînd totodată și atitudini morale și în viața de toate zilele. Felul său de a fi precum și străduințele sale sincere i-au făcut curînd drum spre inimile bucovinenilor, printre care era stimat și apreciat. Respectul său se îndrepta în deosebi spre venerabilul părinte Constantin Morariu, tovarăș de suferințe din închisoarea austriacă cu renumitul

Ciprian Porumbescu. O grijă deosebită acordă apoi față de buna stare a studenților și pentru succesele lor la studii.

Din scrisul său teologic s-au impus de la început multe, prin seriozitatea lor și abordarea unor teme grele și în parte noi în teologia românească. Regretul său însă era acela, că preocupările sale administrative i-au răpit prea mult timp în dauna activității teologice scrise.

Pornind de la lucrarea: Sinodul din Ierusalim și cărțile simbolice ale Bisericii ortodoxe, rev. Candela 1925, care marchează începutul unei vaste cercetări în acest domeniu, prof. Loichiță a continuat apoi cu: Chiliasmul, sau Milenarismul, Candela 1926, p. 61; Numirile biblice ale lui Dumnezeu, Candela 1927, p. 75; Anglicanism și Ortodoxie, 1930, p. 18; Despre izvoarele revelațiunii divine sau ale religiunii creștine, Candela 1936, p. 19; Doctrina Sf. Ioan Damaschinul despre Maica Preacurată, 1927, p. 60; Sf. Scriptură, 1927; Sf. Trei Ierarhi, 1938; Expunerea credinței ortodoxe a Sf. Ioan Damaschinul, 1938, p. 43; Perihoreza în dogmatică, 1938, p. 20; Dialectica Sf. Ioan Damaschinul, Curs de dogmatică, Mărturisirea de credință a lui Ghenadie Scholariul și Note de simbolică și istoria dogmelor, toate pierdute în război. Apoi a publicat: Mărturisirea de credință a patriarhului Dositei, Candela 1943, p. 55 și Epistola Patriarhilor Bisericii orientale despre credința ortodoxă, din 1672, Candela 1943, p. 27.

Pierderea a doua a manuscriselor cu Mărturisirile de credință ortodoxă din 1944, l-a amărit atât de mult, că ani de-a rindul nu a mai publicat nimic din teologie grea. Din 1955 însă și-a reluat scrisul teologic cu tema: Sf. Grigorie de Nazianz, din teo- și christologia sa, în Omagiu Mitropolitului Nicolae Bălan, Sibiu 1955; apoi a urmat: Sf. Trei Ierarhi, Mitropolia Banatului 11/3 1956, p. 13; Numirile biblice ale lui Dumnezeu și valoarea lor dogmatică, Mitr. Banatului 10/12 1956 și 4/6 și 7/9 1957; Doctrina Sf. Ioan Damaschinul despre cinstirea sfinților și a sf. moaște, Mitr. Banatului 10/12 1957, p. 15; Perihoreza și enipostaza în dogmatică, Ortodoxia 1, 1958, p. 12; și ultima lucrare: Christologia lui Dionisie pseudoaeropagitul, Mitr. Banatului 7/9 1958.

Sufletul său sensibil s-a manifestat în numeroase poezii lirice, publicate în revistele Făt Frumos, Junimea Literară, prin Calendare, Candela și Mitropolia Banatului. El se observă și din înălțătoare meditații și predici, în deosebi în legătură cu Sf. Inviere, publicate în Candela pe 1924, 1926, 1928, etc.

Prieten credincios și-a omagiat colegii, ca: Lui Vasile Tarnavski, Candela 1924, și a plîns cu amar pe prietenii decedați: Necrolog Mitropolitului Nectarie Cotlarciuc, 1935; la moartea prof. Domițian Spînu, 1935; Patriarhul Miron Cristea, 1939; În amintirea canonistului Valerian Șesan, Candela 1942.

De la profesorul Vasile Loichiță au învățat carte și omenie și numeroși ucenici, care astăzi actizează cu cinste și în cadrul Mitropoliei Ardealului.

Cinstindu-i memoria de dascăl, îl rugăm pe bunul Dumnezeu să-i odihnească sufletul în pace!

Pr. Prof. M. ȘESAN

PETRE PROCOPOVICIU

Petre Procopoviciu s-a născut în anul 1894, la 29 iunie, în „dulcea Bucovină” și anume în comuna Putna din apropierea mănăstirii, în care își doarme somnul de veci „apărătorul Moldovei, eroul creștinătății și atletul lui Hristos, Ștefan cel Mare”. Părinții săi, oameni modești, au avut o mare și nepieritoare bogăție și anume: zece copii. Cu toate greutatele vieții, greutăți inerente unei familii atât de numeroasă, totuși părinții au făcut eforturi mari ca să dea fiului lor Petru învățătură mai multă și posibilități de viață mai bună. Școala primară a făcut-o în satul său natal, iar liceul în Suceava, unde și-a luat bacalaureatul în anul 1914. Își continuă studiile la Cernăuți, unde își ia licența în Litere și Filozofie și licența și doctoratul în Teologie. În anii 1922—1924 face studii de specializare în domeniul Teologiei practice, la Facultatea de Teologie din Viena. După ani de muncă stăruitoare, după serii întregi de examene strălucite, Petre Procopoviciu a agonisit o avere spirituală, pe care „șurii nu o fură, rugina nu o atacă și moliile nu o rod” și anume o înaltă cultură teologică.

În cursul vieții a îndeplinit cu sirguință, cu pricepere și devotament diferite slujbe, pline de răspundere, în diferite părți ale țării.

Între anii 1945—1948 este delegat al Facultății de Teologie din Suceava în Senatul Universitar din Iași. În anul 1948 este numit prodecan al acestei Facultăți. Contopindu-se în același an Facultatea de Teologie din Suceava cu cea din București, profesorul Petre Procopoviciu este transferat în Capitala țării. Aici, în urma contopirii catedrelor, el este numit preot la biserica Sfântul Spiridon din București, unde slujește până în anul 1950, când trece ca duhovnic la Institutul Teologic Universitar din Cluj. În anul 1952 a ocupat postul de conferențiar la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, unde a muncit cu dragoste și devotament până la sfârșitul vieții sale. Pe neașteptate și în chip fulgerător firul zbuciumatei sale vieți a fost curmat în ziua de 26 decembrie 1958. Dornic să-și doarmă somnul de veci în satul în care s-a născut și a crescut, în satul dulcei copilării și al celor mai prețioase amintiri, i s-a împlinit această dorință. Luni 29 decembrie 1958 a fost înmormintat — alături de părinții săi — în cimitirul parohiei Putna de lângă Rădăuți.

Preotul Petre Procopoviciu a desfășurat pe lângă activitatea de educator și profesor al tinerelor generații și o bogată activitate literară-teologică. Lucrările cele mai de seamă, publicate, sînt:

1. Introducere în Teologia Pastorală, 1929.
2. Omilia și predica, Oradea, 1933.
3. Ritualistica, manual de ritual al Bisericii Ortodoxe Române, Oradea, 1936.
4. Noțiunea, obiectul și structura Teologiei practice, 1937.
5. Introducere în Omiletică, Iași, 1947.
6. Între sfînta împărtășanie și primirea Paștelui, Sibiu, „Telegraful Român”, 1945.
7. Însemnătatea Sfîntului antimis pentru slujirea sfîntei Liturghii și pentru preot, Sibiu, „Telegraful Român”, 1955.
8. De ce și cum venerează Biserica sfîntii, Sibiu, „Mitropolia Ardealului”, 1956.

9. *Ce trebuie să înțelegem prin cuvîntul „Biserică”, Sibiu, „Telegraful Român”, 1956.*

10. *Purtarea creștinului la sfînta Liturghie, Sibiu, „Telegraful Român”, 1956.*

11. *Rostul postului creștin, Sibiu, „Foaia Bunului Creștin”, 1956.*

12. *Vasile Mitrofanovici, Sibiu, „Mitropolia Ardealului”, 1957.*

13. *Rugăciunile Bisericii pentru morți, Sibiu, „Mitropolia Ardealului”, 1957.*

14. *Predica patristică sub aspectul ei social, Iași, „Mitropolia Moldovei și Sucevei”. 1957.*

15. *Indrumări catehetice, Sibiu, „Mitropolia Ardealului”, 1958.*

16. *Spovedania, Sibiu, „Mitropolia Ardealului”, 1958.*

Pe lângă cele arătate aci, profesorul Petre Procopoviciu a mai publicat mai multe predici, diferite articole, recenzii și cronici în revistele teologice.

Profesorul Petre Procopoviciu a fost un om blind, cucernic, un om de caracter, un om care și-a dedicat întreaga sa viață științei teologice, înfloririi Bisericii și Patriei și binelui și fericirii obștei poporului, din mijlocul căruia s-a ridicat și pe care l-a iubit cu nețărmurită dragoste.

Pr. Prof. Dr. SP. CÂNDEA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

Ștefan Balș-Corina Nicolescu, MĂNĂSTIREA MOLDOVIȚA. București, Editura Tehnică, 1958, 128 p.

În colecția de monografii menită să prezinte cele mai de seamă monumente de artă medievală din țara noastră, a apărut cel de al doilea volum, închinat mănăstirii Moldovița (primul se ocupase de mănăstirea Sucevița, recenzat și în revista noastră). Credem că nu vom face un lucru inutil prezentând cititorilor noștri și acest vechi monument de artă bisericească din Moldova.

Lucrarea — precedată de un scurt cuvînt introductiv, în care se arată importanța monumentului — este împărțită în 7 capitole: I. Așezarea mănăstirii (p. 7—9); II. Trecutul mănăstirii (p. 11—21); III. Moldovița veche (p. 23—26); IV. Moldovița lui Petru Rareș (p. 27—94), cu 4 subcapitole: a) Biserica Bunavestire (p. 27—61); b) Clisiarnița (p. 62—77); c) Zidul de împrejmuire și turnurile (p. 78—90); d) Chiliile (p. 91—94); V. Lucrările de restaurare (p. 95—109); VI. Mobilierul (p. 110—120); VII. Inscripțiile mănăstirii (p. 121—122 — se indică numai lucrările care le-au produs). La urmă e prezentată o bogată bibliografie (p. 123—126), enumerînd 73 titluri de lucrări.

Mănăstirea Moldovița se remarcă în mod deosebit prin faptul să se numără printre primele patru așezări călugărești din Moldova, care au luat ființă în a doua jumătate a secolului XIV, alături de mănăstirile Neamțu, Bistrița și Sf. Nicolae din Poiana (Progota). Pe lângă această valoare istorică, are și o incontestabilă valoare artistică, prin faptul că se numără printre puținele noastre biserici împodobite cu un minunat vestmînt pictural, atît în interior cît și în exterior.

Este situată pe valea rîului Moldovița, în satul Vatra Moldoviței. Se crede că la origine era aci un modest schit din lemn. La începutul domniei lui Alexandru cel Bun, s-a ridicat prima biserică de zid, ale cărei urme se mai văd și astăzi, la circa 300 m de clădirea actuală. Atît Alexandru cel Bun, cît și urmașii săi la domnie, au înzestrat mănăstirea cu muniți, sate, mori, precum și cu diferite alte surse de venituri și privilegii de natură comercială. De pildă îi este întărit dreptul de a percepe taxele vamale, la import și export, asupra tuturor mărfurilor negustorilor care circulau pe vechiul drum al Dornelor, înspre orașul săsesc Bistrița, din Transilvania. Aceste taxe se percepeau în satul Moldovița (azi Vama), sat ce aparținea mănăstirii, situat la o distanță de 15 km de ea. Mănăstirea a avut legături însemnate cu Bistrița, lucru ce se desprinde din corespondența însemnată purtată la sfîrșitul secolului XVI și începutul celui următor, de către egumenii Moldoviței și sașii din Bistrița, cărora le trimiteau știri asupra situației politice din Mol-

dova, de care depindea trecerea negustorilor bistrițeni cu mărfuri peste munți. La începutul secolului XVI, mănăstirea lui Alexandru cel Bun s-a distrus din cauza unor alunecări de teren, fiind apoi părăsită. În vecinătatea ei, Petru Rareș a ridicat, la 1532, noua mănăstire cu hramul Buna-vestire, care dăinuiește pînă în zilele noastre. Tot de la Petru Rareș se crede că datează și zidurile de incintă, care închid pe patru laturi curtea mănăstirii, precum și cele trei turnuri de pe latura lor de est. Mănăstirea a suferit în decursul celor peste patru secole de existență mai multe prefaceri, cele mai însemnate fiind făcute sub stăreția fostului episcop Efrem al Rădăuților, la începutul secolului XVII. Un fapt însemnat din trecutul mănăstirii este călătoria la Petersburg, în 1796, a starețului Benedict, însoțit de episcopul Inochentie de la Huși și de arhimandritul cărturar Vartolomeu Măzăreanu, starețul mănăstirii Solca, plecați după ajutoare. La scurt timp după ocuparea Bucovinei de austrieci, la 23 aprilie 1785, mănăstirea a fost transformată în biserică parohială. Starețul Benedict și călugării s-au retras în Moldova, iar robii și poslușnicii mănăstirii au dat dezvoltare satului Vatra Moldoviței. Clădirile mănăstirești au rămas părăsite pînă la începutul secolului XX. De atunci începe o serie de lucrări de restaurare, cele mai însemnate fiind efectuate în cursul anilor 1954—1957. În 1934, Moldovița a fost redeschisă ca mănăstire de maici, cum funcționează pînă azi.

Nu se cunosc prea multe lucruri din trecutul cultural și artistic al Moldoviței. Se crede că va fi existat aici un atelier de broderie încă din timpul lui Alexandru cel Bun. Prima operă de artă cunoscută datează din anul 1484, din timpul starețului Atanasie (1462—1490). Este vorba de un vâl de procesiune de mari dimensiuni, reprezentînd pe Iisus mort, înconjurat de trei îngeri în zbor, plîngînd, alături de alte cîteva motive ornamentale. O altă operă de broderie ce aparține Moldoviței, azi în muzeul mănăstirii Sucevița, este un epitaf, tot de mari dimensiuni, dăruit de Ștefan cel Mare la 1494. Restul țesăturilor și pieselor de argintărie cu care fusese înzestrată mănăstirea, s-au pierdut. Se cunoaște și un manuscris, dăruit Moldoviței tot de Ștefan cel Mare la 1498. Era scris pe pergament și împodobit cu frontispicii și miniaturi de către caligraful și miniaturistul Teodor Mărișescul din mănăstirea Neamțu. În secolul XVI, s-a format și la Moldovița o școală de caligrafi, dar fără însușiri artistice deosebite. Ne-au rămas cîteva manuscrise și de la fostul episcop Efrem al Rădăuților, care ajunsese stareț al mănăstirii, la începutul secolului XVII.

Trecînd la cercetarea arhitectonică și picturală a mănăstirii, autorii ne prezintă pe scurt și ruinele bisericii lui Alexandru cel Bun. Avea un plan treflat, fiind formată dintr-un naos central, cu o absidă la est și pronaos la vest. Pînă în anii din urmă se mai păstrau și unele fragmente din vechea pictură. Există urme care indică existența unui zid de incintă, a unor locuințe și a unui cimitir.

Biserica lui Petru Rareș, ridicată în 1532, se remarcă prin două note distinctive de restul bisericilor moldovene: prin pictura care-i îmbracă în întregime pereții interiori și exteriori și prin pridvorul deschis, străbătut de arcade, ca și la mănăstirea Humor, construită cu doi ani înainte. De notat că Moldovița este ultima biserică moldovenească la care se mai întilnește asemenea pridvor cu arcade, ne mai fiind folosit la nici un alt monument de mai târziu. Biserica se impune și prin dimensiunile ei (32,80 m lungimea,

8,50 m lărgimea, 1,50 m grosimea zidurilor, 10 m înălțimea bisericii la cornișă și 20 m înălțimea turlei la cornișă). Este construită din piatră de riu amestecată cu cărămizi, iar la ancadramente, contraforți și soclu din piatră cioplită în blocuri mari. Acoperișul, din șindrilă, are forme înalte, cu pante repezi, avînd spre bază o strașină largă.

Pridvorul, în formă dreptunghiulară, are cinci arcade deschise la partea superioară în arc frînt, dintre care trei pe latura de vest și cîte una pe laturile de nord și sud. Arcada din mijloc de pe latura de vest, precum și arcadele de pe laturile de nord și sud, sînt mai mici, avînd dedesubtul lor intrările în pridvor, și acestea în arc frînt. Intrarea în pronaos se face printr-un portal de piatră în stil gotic. Pronaosul are o formă dreptunghiulară, fiind luminat de cîte două ferestre mari și înalte, pe laturile de nord și sud, lucrate în arc frînt. Deosebit de interesantă este bolta pronaosului, în opt arce întretăiate, care, se crede că ar reprezenta o influență armeană. Din pronaos se trece în camera mormintelor sau gropnița, — o încăpere scundă, destul de redusă ca dimensiuni, luminată de o singură fereastră, mică și dreptunghiulară, în peretele de sud. Lîngă peretele dinspre nord se află mormîntul episcopului Efrem. Printr-o scară circulară, în colțul de nord-vest, se ajunge la etaj, într-o încăpere de aceleași dimensiuni cu gropnița, luminată de o mică fereastră în peretele de sud și unde, în cîteva nișe săpate în pereți, se păstrau odoarele bisericii. Naosul este o încăpere dreptunghiulară, lărgită la mijloc prin cele două abside laterale, semicirculare în interior și poligonale cu cinci laturi în exterior, boltite în sfert de sferă. Este luminat de două ferestre, mai mici decît ale pronaosului, una la fiecare absidă laterală, la care se mai adaugă încă o fereastră la peretele de sud, în fața iconostasului. Deasupra naosului se ridică o turlă înaltă, circulară în interior și octogonală în exterior, pereții fiind străpunși pe patru laturi de ferestre dreptunghiulare. Naosul e despărțit de altăr printr-un iconostas înalt, din lemn sculptat. Absida altarului este semicirculară în interior și boltită în sfert de sferă poligonală cu șapte laturi în exterior. Ca proscomidier și diaconicon servesc două nișe adînci, prevăzute în grosimea zidurilor. Este luminată printr-o fereastră în axa absidei și de două ferestruici la proscomidier și diaconicon. În exterior se văd cîte doi contraforți masivi, pe laturile nord și sud, care încadrează absidele laterale, iar un al cincilea este așezat în axa absidei altarului, fiind ridicat numai pînă la pragul ferestrei. Din vechiul sistem decorativ al exteriorului se mai păstrează ocnițele înșirate de jur-împrejur sub cornișă, precum și firidele alungite ale absidelor poligonale, așezate cîte una pe fiecare latură.

Decorația sculptată a bisericii se reduce la elementele din arhitectură (ancadramente la uși și ferestre, etc.), în care se resimte influența artei gotice venită prin meșterii ardeleni. Există și o sculptură funerară, de calitate inferioară însă, întîlnită la pietrele mormintelor din secolul XVII, aflate în interiorul bisericii, între care se remarcă piatra de pe mormîntul episcopului Efrem.

Pictura a fost executată în anul 1537, fiind opera unui mare artist din școala zugravilor moldoveni ai epocii respective. Dintre principalele scene iconografice din interiorul bisericii, se menționează Cina cea de Taină, pe peretele de est al absidei altarului, Pantocratorul, pe cupolă, prorocii și apostolii pe tambur, scene din viața Mîntuitorului în pendentivi. În naos, este

remarcabilă scena care reprezintă pe Iisus pe cruce, între cei doi tâlhari, avînd lîngă cruce pe Sf. Fecioară cu trei sfinte femei, Sf. Apostol Ioan și un grup de soldați. Un interes deosebit prezintă și tabloul votiv, de pe peretele de vest al naosului, reprezentînd pe Petru Rareș și Doamna Elena și cu cei doi copii ai lor, prezentînd ctitoria lor Mîntuitorului. În gropniță se remarcă unele scene din Menolog, care se continuă și în pronaos, Iisus Hristos tronînd ca mare arhiereu, înconjurat de Maica Sa și de Sf. Ioan Botezătorul, Adormirea Maicii Domnului și altele. În bolta pronaosului se remarcă Maica Domnului ca orantă, cu Iisus pe piept, înconjurată de îngeri și serafimi. În pendentivi sînt reprezentați cîțiva dintre marii iconografi răsăriteni. Tot în pronaos sînt reprezentate cele șapte sinoade ecumenice, numeroase scene din viețile sfinților, începînd cu luna septembrie și terminînd cu luna martie, cîteva portrete de martiri și altele. În pridvor sînt reprezentate diferite alte scene, pe întreg peretele de est, de o parte și de alta a intrării, între ele remarcîndu-se scena Judecării din urmă.

Din pictura zidurilor exterioare se remarcă Acatistul Maicii Domnului, în 24 de scene și asediul Constantinopolului, pe peretele de sud, corespunzător pronaosului, arborele lui Iesei, care ilustrează genealogia lui Iisus, tot pe peretele sudic corespunzător camerei mormintelor. Pe pereții celor trei abside se deslășoară scene ce înfățișează Biserica cerească și cea pămîntească, cu numeroase portrete de sfinți, martiri și cuvioși. Pe peretele absidei principale se află și Cel vechi de zile, înconjurat de heruvimi și serafimi, Iisus Hristos Pantocrator, Iisus în brațele Maicii Sale, înconjurat de proroci și apostoli și altele.

Așa cum bine remarcă autorii, pictura de la Moldovița, alături de cea de la Voroneț, reprezintă „cea mai prețioasă și cea mai fermecătoare realizare a epocii lui Petru Rareș” (p. 51).

O importantă clădire din incinta mănăstirii Moldovița este clisiarnița, clădire în care se adăposteau pe vremuri vestmintele și vasele liturgice, precum și alte obiecte necesare cultului. Această clisiarniță a fost ridicată de episcopul Efrem în anii 1610—1612. E în plan dreptunghiular, cu 5 camere la parter și 4 la etaj, toate boltite. Este construită din zidărie de bolovani de rîu, amestecați cu piatră brută de carieră și cu bolțile din cărămidă. Complet ruinată, ea a fost refăcută într-o formă cît mai apropiată de cea inițială în anii 1955—1957.

Din zidul de împrejmuire, care pe vremuri închidea din patru părți curtea din jurul bisericii, se mai păstrează numai zidurile de est, nord și vest. Zidul de sud a fost dărîmat sau înglobat la chiliile ridicate mai tîrziu aici. Este construit din piatră brută, de 1,20 m grosime și 6 m înălțime, prevăzut în partea superioară cu metereze, avînd în fața exterioară și cîteva contraforți puternici. În mijlocul laturii de est se află turnul intrării, care e o construcție în plan pătrat, formată dintr-un parter, străbătut de gangul intrării și din cele două etaje înălțate deasupra. În colțul de nord-est se află un turn rotund, zidit din piatră brută, cu două încăperi suprapuse. În colțul de sud-est, se află turnul clopotniță, construit în plan pătrat, avînd un parter și un etaj.

Chiliile care înlocuiesc fostele construcții de pe latura de sud, nu prezintă un interes prea mare, fiind complet refăcute în 1934. Au numai parter,

cu ziduri groase de piatră. În interior se află două paraclise, dintre care cel mai încăpător servește ca biserică parohială a satului Vatra Moldoviței.

La toate clădirile amintite s-au efectuat unele lucrări de restaurare în cursul anilor 1954—1957, clisiarnița fiind refăcută în întregime.

Vechiul mobilier din biserica mănăstirii se păstrează în întregime în stare bună. El datează din două perioade. Stranele naosului și scaunul domnesc, zis al lui Petru Rareș, precum și o parte din stranele pronaosului datează de pe la mijlocul secolului XVI. Iconostasul, precum și unele fragmente din iconostas, păstrate în pronaos și două tetrapodii din naos, datează de la sfârșitul secolului XVI și începutul celui următor. Se remarcă scaunul zis al lui Petru Rareș, atît prin proporțiile sale mari, cît și prin bogăția ornamentelor sculptate (rozete, împletituri, motive vegetale). Autorii îi fac o minuțioasă prezentare. Sînt interesante și celelalte piese din mobilier, tot prin sculptura lor, mai ales cele două tetrapodii și iconostasul, cu frumoase motive vegetale.

Noua lucrare, întocmită de doi dintre cei mai competenți cunoscători ai monumentelor noastre istorice și artistice, se numără printre lucrările cele mai de seamă în acest gen, apărute în țara noastră. Scrisă într-un stil limpede și ușor, ea este accesibilă nu numai specialiștilor, ci și unui cerc mai larg de cititori. Lucrarea a apărut în cele mai bune condiții tehnice, care îi ridică și mai mult valoarea. Un număr de 109 ilustrații, relevee și desene în text, însoțesc instructiva și interesanta expunere a celor doi cercetători.

MIRCEA PĂCURARIU

M. A. Musicescu și M. Berza: MĂNĂSTIREA SUCEVIȚA. Editura Academiei Republicii Populare Romîne 1958.

Este o mare cinste pentru regimul de democrație populară romînă că se ocupă de studierea monumentelor noastre de artă — fie ele chiar creștine — monumente de care nu s-au ocupat regimurile din trecut. Monografia amintită mai sus este o lucrare care se impune atît prin competența autorilor, prin studierea amănunțită a arhitecturii și picturii mănăstirii Sucevița, cît și prin execuția tehnică-artistică a întregii lucrări.

În introducere D. M. A. Musicescu arată într-un mod măiestrit rolul cultic și cultural pe care l-au avut mănăstirile în trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat. „Mănăstirea are rolul unui centru de cultură, nu numai pentru clerici ci și pentru mulțime; podoaba pictată a bisericii ține locul unei cărți deschise, inteligibilă tuturor. Înăuntrul zidului de incintă se dezvoltă meșteșugul și arta. Călugări, orășeni sau țărani, zugravi, zidari, sculptori în lemn, caligrafi, păstrează tradiția populară și viziunea lor proprie. Meșteșugul lor se îmbină — îmbogățindu-se — cu cel al străinilor veniți de peste munți, din Ardeal sau din Țara Romînească, de peste hotare, din Rusia, Polonia, Italia, din depărtata Armenie, din Bizanț” (p. 6).

Deși data construirii acestei mănăstiri este încă controversată, se pare totuși că ea este o realizare de la sfârșitul veacului XVI.

„Biserica, așa cum o vedem și o admirăm astăzi, este rezultatul unei întregi evoluții, începînd din vremea de viață modestă a Movileștilor. Mănăstirea Sucevița poate fi considerată drept ctitoria întregii familii a Movileștilor, căci pictura, mîndria Suceviței de astăzi, a fost făcută sub domnia

lui Ieremia Vodă. Astfel, procesul de desăvîrșire, începînd cu construcția propriu-zisă și pînă la zugrăvirea, înzestrarea cu moșii și ogoare, constituie expresia concretă a însăși ascensiunii acestui neam" (p. 14).

Începînd de la p. 15 și pînă la p. 46 Dl M. Berza descrie amănunțit arhitectura mănăstirii Sucevița. Descrierea aceasta este ilustrată, este temeinic documentată prin cele 31 planuri de situație și fotografii, admirabil redată.

Mănăstirea ocupă o suprafață aproape pătrată, cu laturile de 100 și 104 metri. Zidul care o înconjoară are o înălțime de peste 6 metri și o grosime de aproape 3 metri și e din piatră brută cu mortar și rar cîte o cărămidă. Din distanță în distanță zidul acesta este sprijinit în exterior de contraforturi. În cele patru colțuri ale pătratului și în centrul laturii din nord există cîte un turn — în total cinci — flancat fiecare de puternice întărituri, de contraforturi, adevărată revărsare de piatră. Intrarea în curtea mănăstirii se face pe sub turnul din centrul laturii nordice.

După tipicul îndătinat, biserica este situată în mijlocul curții mănăstirii. Ea are o lungime de 35 m., o lățime de 13 m la hore și de 10 m la restul clădirii. Înălțimea bisericii este de 11 m pînă la strășină și de 30 m pînă la baza crucii de pe turlă.

Zidul bisericii este — potrivit tradiției — sprijinit de șapte contraforturi, acoperiți cu copertine de piatră cioplită. Intrarea în biserică se face prin două pridvoare deschise, unul așezat pe latura de nord a exonartexului, iar celălalt pe latura lui dinspre sud.

Între pronaosul și naosul bisericii se găsește camera mormintelor, o încăpere scundă și îngustă. Aici se găsesc unul lîngă altul mormintele celor doi frați care au domnit în prima generație a movileștilor, Ieremia și Simion. Pe morminte sînt puse două lespezi de piatră, lucrate ca niște dantele frumoase, iar pe marginea lor este textul inscripției cu date prețioase despre cei din morminte.

Altarul este adînc și spațios. El este luminat de trei ferestre ca și fiecare horă. Sistemul acesta cu trei ferestre în loc de una la absida este nou în Moldova. Pronaosul are cîte două ferestre pe fiecare latură, în total patru, iar camera mormintelor cîte o fereastră mică pe fiecare latură, în total două. Biserica este acoperită cu șindrilă.

Meșterul n-a căutat să exprime monumentalul prin arhitectură, care e simplă. În această simplitate biserica are însă ceva clasic, monumental, care impune într-un chip cu totul deosebit.

„Biserica mănăstirii Sucevița este o demnă întrupare a unui stil ajuns la maturitate. O tradiție arhitectonică veche de mai bine de două veacuri pune la dispoziția meșterului constructor un bogat repertoriu de forme și de soluții constructive. Din acest punct de vedere, el n-a avut decît să aleagă și să îmbine potrivit unei viziuni proprii, care nu izbește prin originalitate, ci prin armonia ei. Biserica Suceviței nu este, astfel, nici o copie și nici o operă deschizătoare de drumuri noi, cu atît mai puțin ea prevestește un început de decadență care să altereze formele, o oboseală care să împingă la virtuozitate. Este, se poate spune, o operă clasică, prin justetea proporțiilor, prin echilibrul maselor, prin lipsa de căutare a oricărui efect scenic" (p. 185).

M. A. Musicescu face o descriere amănunțită și o caracterizare pricepută a picturii bisericii Suceviței (p. 47 și pînă la p. 184). Descrierea și caracterizarea este documentată pas cu pas de fotografii care reproduc această pictură. Un număr de 117 fotografii clare și frumoase ajută cititorului să cunoască amănunțit această pictură.

Mai întîi este descrisă și arătată pictura care împodobește înafară, în exterior, întreagă biserica Suceviței. Urmează apoi descrierea și arătarea picturii exonartexului, a pronaosului, a camerei mormintelor, a naosului și a altarului.

Vorbînd despre culoarea picturilor bisericilor moldovenești autorul spune:

„Cei care cunosc Homorul, Voronețul, Vatra Moldoviței și Sucevița spun că fiecare din aceste biserici are o culoare dominantă: Alimentația rămîne adevărată pentru o primă impresie. Voronețul are albastru, Vatra Moldoviței are luciul sidefat al lacurilor în zori de zi, Sucevița este verde. Inrudirea evidentă între dominația culorii peisajului din jur și culoarea dominantă a fiecărei biserici, confirmă impresia. În acest acord stă, între altele, originalitatea picturii de care ne ocupăm. Dacă meșterii zugravi nu sînt cunoscuți încă, dacă fondul narativ, iconografic, e străin țării noastre, culoarea nu aparține numai naturii, peisajului românesc, ci face parte din viziunea țărănească a frumosului, din care s-a născut și a crescut arta populară. Culoarea fațadelor bisericilor moldovenești vădește o atît de intimă legătură cu cea a locurilor unde sînt așezate, încît astăzi putem pe drept considera că una din cele mai expresive trăsături ale viziunii artistice românești rămîne simțul de a crea și de a armoniza culoarea.

Folosind o gamă de tonalități destul de restrînsă — cu o remarcabilă intuiție plastică, ajutată de o tehnică specifică tuturor zugravilor și care ni s-a transmis prin Erminii, meșterul zugrav de la Sucevița a îmbrăcat biserica în culoarea puternic luminoasă pe care o putem vedea pînă azi.

Culoarea exterioară a Suceviței nu este o substanță plastică pe care lumina să-și poată deslășura gama infinită de subtilități. Ea prinde lumina total, căpătînd prin aceasta o strălucire hotărîtă și egală. Căci culorile nu se suprapun, nu se tocesc una în alta și nici nu rivalizează una cu alta. Fiecare ton este o evidență, fiecare raport un echilibru. Culoarea capătă semnificația unei ample caligrafii, mai matură decît desenul, mai plastică decît compoziția. Gama culorilor este simplă, în sensul că este lipsită de semitonuri, de subtile nuanțe imponderabile, de echivocuri cromatice. Profunzimea ei nu rezultă dintr-o violență concentrată ca cea a mozaicului, nici din delicateța microscopică a miniaturii, ci dintr-o plenitudine directă, vitală, s-ar putea spune, ca cea a ierbii și a florilor de cîmp” (p. 171—174).

În ultimele zece pagini ale lucrării se face încheierea, în cuprinsul căreia se dă o sinteză a tuturor problemelor legate de arhitectura și pictura Suceviței.

Lucrarea aceasta este un studiu amănunțit, temeinic și cu deplină competență a valorilor de artă de la Sucevița. Tipărit pe hîrtie specială, format mare și legat în pînză, volumul are o înfățișare plăcută, atrăgătoare. Este cu adevărat o carte care face cinste atît autorilor cît și Editurii Academiei Republicii Populare Romîne.

PE MARGINEA PASTORALELOR DE CRĂCIUN ALE CHIRIARHILOR ORTODOCȘI ARDELENI

În calitatea sa de ocîrmuitor bisericesc al eparhiei, Chiriarchul exercită — în cadrele acelei eparhii — și slujirea învățătoarească. O exercită permanent, prin membrii clerului legiuît așezați în parohii sau în servicii administrative bisericești, iar direct — ori de cîte ori are prilej sau putință, îndeosebi cînd face vizitații canonice.

Cel puțin de două ori în cursul anului bisericesc, Chiriarchul predică deodată tuturor pășoriților săi: la luminatele praznice ale Nașterii și Învierii Mîntuitorului. Scrisorile pastorale alcătuite de Chiriarch și citite de preoții liturghisitori din ușile tuturor sfîntelor ăltare ale lăcașurilor noastre de închinare, depășesc însă ca însemnătate o predică obișnuită, ocazională, deoarece ele ne arată ce desprinde căpetenia pășoriților din eparhie, din înțelesul praznicului respectiv, pentru sufletele noastre, ce îndrumări și orientări dă el credincioșilor și clerului, spre a păși drept, creștinește, pe cărările acestei vieți. Cu alte cuvinte, deși legate de un anumit praznic, pastoralele sînt cuvînt de povață arhierescă valabilă pentru tot anul bisericesc și, firește, în primul rînd pentru împrejurările de viață ce le trăiesc clerul și credincioșii atunci cînd le este adresat acest cuvînt părintesc. Actualitatea scrisorilor pastorale este evidentă și permanentă. Evidentă, din legătura lor cu realitățile de viață pe care le trăim. Permanentă, deoarece confruntă aceste realități cu învățătura de credință și de conduită a Bisericii noastre dreptmăritoare și definește atitudinea credincioșilor față de ele.

O scrisoare pastorală este clădită de obicei după canoanele epistolografice ale Noului Testament, avînd o parte de învățătură de credință, sau dogmatică, și una de învățătură morală, practică, de îndemnare la tot lucrul bun, bineplăcut lui Dumnezeu și oamenilor de folos. La acestea se adaugă cînd și cînd unele trăsături personale ale alcătuitorului, care, departe de-a afecta modul clasic de arhitecturare a acestui gen de scrieri religioase, le sporesc farmecul spiritual.

Cele zise, le ilustrează cît se poate de bine Pastoralele de Crăciun ale Chiriarhilor ortodocși ardeleni.

Pastorala Înalt Prea Sfințitului nostru Mitropolit *Nicolae* începe cu o caldă și măestrită evocare a atmosferei religioase în care Crăciunul învăluie sufletele credincioșilor. Mîncînd de la textul Sf. Evanghelist Luca: „Să mergem, dar, pînă la Vifleem și să vedem lucrul acesta ce s-a făcut și pe care Domnul ni l-a arătat nouă” (2, 15), I. P. S. Sa spune:

„Ajunul Crăciunului ne-a purtat pe toți prin raiul copilăriei noastre. A-seară, ne-a luat pe fiecare de unde ne-a găsit și fără să simțim ne-a dus și ne-a lăsat frumușel acasă, între părinții și frații noștri. Aici, învăluți în tainica lumină a candelii de sub icoană, am așteptat să ne vină colindătorii ca să ne cînte:

O, ce veste minunată
 În Vifleem ni s-arată;
 Astăzi s-a născut
 Cel fără-de-nceput,
 Cum au spus proorocii.

Colindătorii au venit. Chiar în mai multe valuri. Au venit mai întii copiii, cu „Nașterea”, cu „Vifleemul”, cu „Trei crai de la Răsărit” și cu alte cîntece de stea. Asta, îndată pe-nserate. Le-au urmat, mai în puterea nopții, feciorii vîrstnici, cu „Și-asta-i sara de Crăciun”, cu „Floarea grîului” și cu alte colinde bătrînești. Ne-au purtat cu duhul de-a lungul întregii istorii biblice, de la facerea lumii prin cuvîntul Ziditorului a toate pînă la înnoirea acestei lumi prin Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, Cuvîntul lui Dumnezeu.

Intr-un firziu — nu mai știu nici cînd, nici cum — am adormit în le-gănările cîntecului:

Colindița nu-i mai multă,
 Să trăiască cine-ascultă.

După ce în ajun ne-am mîngăiat și ne-am îndulcit inimile cu colindele moștenite de la credincioșii noștri înaintași, clopotele sîntelor noastre biserici cu zvon sărbătorec ne-au adunat în fața altarelor, ca să ne luminăm mințile cu lumina cea neapusă a Pruncului sînt din ieslea de la Vifleem”.

Cetaniile praznicului, pe de-o parte cîntările diecilor de la strană pe de altă parte, ne-au întărit în credința că astăzi s-au împlinit aievea toate proorociile despre Mesia. În continuare, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului dezvoltă această învățătură de credință, culminînd în preamărirea lui Dumnezeu care își ține făgăduințele Sale. „De aceea, nu prăznuim an de an decît nașterea unui singur om adevărat care e și Dumnezeu adevărat. De aceea în fiecare an călătorim cu inima la Vifleem, ca să ne bucurăm acolo cu păstorii, să ne închinăm cu magii și să cîntăm cu îngerii: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire” (Luca 2, 14).

Valorificării creștinești a acestui mărit program vifleemît pentru trebuințele duhovnicești ale zilelor noastre îi dedică I. P. S. Mitropolit Nicolae a doua jumătate a Pastoralei de Crăciun. „În acest adevăr mare și sînt se cuprinde tot înțelesul praznicului Nașterii Domnului. El e și învățătură, și îndemn, și poruncă ... adresată fiecăruia din noi: Dați mărire lui Dumnezeu și trăiți în pace și bunăvoire unii cu alții și cu toată lumea... Noi, credincioșii, preamărim pe Dumnezeu în măsura în care împlinim voia Lui cea sîntă și dreaptă și bună. Altă măsură pentru a asculta de cîntecul îngerilor și deci pentru a mări pe Dumnezeu, nu este”. „...Cînd trăiești în pace cu fratele tău, ai împlinit și voia Tatălui celui din ceruri... El ne-a făcut una, de la facerea lumii, ca să fim frați prin obîrșia noastră comună. Dar tot El ne poruncește să nu fim frați numai cu obîrșia noastră cea trupească, ci să

fim și cu sufletul, trăind în bună înțelegere cu semenii noștri de pretutindenea — și cu cei de aproape, și cu cei de departe — bineștiind că aceasta este și voia Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care s-a întrupat, s-a jertfit, a murit și a înviat pentru „ca toți să fie una” (Ioan 17, 22). Aceeași idee a egalității oamenilor întregăște I. P. S. Sa o motivează cu cunoscutele texte pauline care resping discriminările rasiale (Gal. 3, 28; Col. 3, 11; Rom. 10, 12).

Vrăjmășia dintre om și om este rodul amar al păcatului. Hristos a surpat păretele vrajbei, îndemnîndu-ne „să umblăm cu vrednicie, cu toată smerenia și blîndețea, silindu-ne să păzim unitatea duhului întru legătura păcii — și ca oameni, și ca neamuri, și ca țări”.

Referindu-se la cei ce pricinuiesc neliniște în lume și ațîță la un nou război, I. P. S. Sa spune în continuare: „Pentru noi, creștinii, unele ca acestea sînt lucruri firești. Tocmai de aceea, ne prinde mirarea că mai pot fi unii oameni care deși se numesc creștini, ca și noi, nesocotesc aceste adevăruri. Mîngăierea noastră, a celor ce suspinăm după vremea cînd „dreptatea și pacea se vor săruta” (Psalm 84, 11) — și al căror număr e cîvîrșitor de mare, — zace în convingerea că toți cei ce „plănuiesc răutăți întru inimile lor” (Psalm 34, 20) vor fi risipiți de Domnul, care a spus ucenicului Său Petru: „Băgă sabia în teacă pentru că toți cei ce scot sabia, de sabie vor pieri” (Matei, 26, 52).

Un pasaj substanțial al Pastoratei I. P. S. Mitropolit Nicolae este dedicat realităților îmbucurătoare din țara noastră:

„Poporul nostru harnic, cuminte și pașnic e bucuros că Patria lui dragă, Republica Populară Romîna, se află astăzi în tabăra țărilor iubitoare de pace și e încredințat că numai în pace își poate desfășura hărnicia sa de fiecare zi, ca să-și zidească o viață mai bună și pentru cei de azi, și pentru fiii săi de mîine. El roagă pe Împăratul Păcii — Cel ce de-atîtea ori a binecuvîntat pe cei din jurul Său cu dulcea binecuvîntare: „Pace ție”, „Pace vouă”, „Pace tuturor” — să dea gînd bun tuturor ocîrmuitorilor de țări care mai uneltesc neînțelegeri și războaie, ca să nu le mai stea mintea tot la făurierea de arme nouă și pustiitoare, ci să lucreze pentru pacea a toată lumea și pentru înfrățirea tuturor neamurilor pămîntului. Iar noi, credincioșii, să cîntăm cu proorocul: „Doamne, revarsă pacea ta peste noi, căci toate lucrurile noastre pentru noi le-ai făcut” (Isaia 22, 12).

Așa credem, așa simțim, acestea sînt năzuințele noastre: năzuințele adevăratului creștin, năzuințele oricărui om de bine. În acest sens ne și străduim să muncim:

„În duhul păcii lui Hristos vom munci cu statornicie rugîndu-ne și ne vom ruga muncind cu neîmpuținată însuflețire. Ne vom ajuta în toate ale noastre unii pe alții și cu toții vom ajuta țara noastră iubită, ca să crească și să se înalțe tot mai sus. O vom ajuta nu numai prin silințele noastre răzlețe, ci și prin frățesca noastră întovărășire la tot lucrul bun, chemat să sporească fericirea poporului nostru harnic și credincios”, — încheie I. P. S. Sa.

*

Ca și altădată, Pastorală de Crăciun a Prea Sfințitului Episcop Valerian al Oradiei — intitulată: „Glas în Rama s-a auzit...” — se distinge prin întinderea ei și prin ingeniozitatea alcătuirii: ea constă din două părți dis-

tincte, destinate a fi citite în fața credincioșilor din eparhie la Crăciun și la Anul Nou.

Partea I-a cuprinde mai multe teme. În introducere — mîncînd de la textul din Sfînta Evanghelie de la Ioan 1, 14 — P. S. Sa arată că ziua Nașterii Mîntuitorului e „ziua venirii lui Dumnezeu între oameni și a revărsării luminii mîntuirii în întunericul lumii păcatului”, ziua în care „cerul a dat steaua, pămîntul a dat peștera, iar Fecioara a dat pe Fiul lui Dumnezeu”, ziua de bucurie a credincioșilor creștini, care ne aduce aminte de sălășluirea Dumnezeirii între noi și de izbucnirea în lume a zorilor unei vieți noi. Acum „s-a născut Cuvîntul sau Logosul, care a despîcat veacurile și a deschis sufletului calea izbăvirii. S-a născut Acela care a venit să ne facă cu adevărat oameni și să ne ridice din nou la starea de fii ai lui Dumnezeu; Acela ce a venit să aducă pacea și iubirea în lumea de atunci sfîșiată de ură, nedreptate socială și de vrăjmășie cumplită”.

Ideea aceasta o dezvoltă apoi în cele ce urmează. În beznă lumii vechi și învechite, acolo unde sclavia și iobăgia pe de-o parte, desconsiderarea femeii și a copilului pe de altă parte, constituiau pete rușinoase pe conștiința umană, a coborît Dumnezeu în trup pentru a ne învăța „să fim oameni cu adevărat”, să arătăm că îl iubim pe Dumnezeu iubind pe aproapele nostru. Egali fiind întreolaltă și înaintea lui Dumnezeu, creștinismul pune accentul pe unitatea și dragostea dintre oameni, condamnînd asuprirea și războiul dintre popoare.

La acest loc, P. S. Valerian face un scurt excurs asupra unificării noastre bisericești, din prilejul împlinirii primului deceniu de la înfăptuirea ei. „Cei zece ani de împreună trăire bisericească — spune P. S. Sa printre altele — ne-au dovedit că putem și știm să fim una și că nimic nu este mai plăcut și mai frumos decît a petrece frații împreună”.

Mîncînd de la textul proorocesc reprodus în Sf. Evanghelie de la Matei 2, 18, P. S. Sa condamnă războiul și ațîțarea la război și cheamă clerul și credincioșii la luptă activă pentru pace. Aceasta e ultima — și cea mai amplă — secțiune a părții întîia a Pastoralei P. S. Sale.

Ingerii coborîți deasupra staulului de la Vifleem și Mîntuitorul însuși, în repetate rînduri, așază la temelia vieții omenești, creștinește trăită, pacea, bunăvoința, înfrățirea tuturor. „La nașterea lui Hristos, Domnul păcii, o puternică reacțiune s-a produs în lume. Răutatea lumii s-a răzvrătit împotriva virtuții, vărsarea de sînge și moartea s-au ridicat împotriva duhului păcii”. Intruchiparea răutății era Irod tiranul. El „a reapărut din nou azi în lume, mai însetat de sînge omenească ca oricînd. Omenirea abia ieșită din coșmarul celor două războaie, este confruntată astăzi din nou cu posibilitatea unui al treilea război mondial”.

„Popoarele lumii doresc cu căldură pacea și se nizuiesc ca să-și creeze condiții de viață pașnică și de progres pentru toți oamenii... Sînt însă, mulți irozi în lume, care ajunși în fruntea unor popoare din apus, nu se sîiiesc să vorbească deschis de război ca și cum aceasta ar putea fi o fericire pentru oameni. Orbiți de goana nebună după cît mai mult aur, din interese meschine, acești conducători de noroadă provoacă mereu conflicte în diferite puncte ale globului, întreținînd astfel o atmosferă de neliniște și zburcium, care tulbură adînc pacea lumii”. Impotriva armelor atomice și cu hidrogen, născocite de mintea omenească, se ridică „din Rama și din toate

colțurile lumii" glas de urgisire, glas de chemare la cumințire și la nimicirea lor. Noi, „ asemenea fecioarelor înțelepte din Evanghelie, trebuie să veghem și să ne alăturăm uriașului front al păcii, ce s-a ridicat împotriva celor ce vor să ne ferească cu moartea atomică. Fiecare după putința sa și din locul în care se află în obștea patriei, să ajute strădaniile ce se depun pentru menținerea și salvarea păcii, arătînd celor neștiutori uriciunea și înfricoșătoarele urmări ce le-ar aduce un război termonuclear".

„Să-i facem pe conducătorii acelor popoare, care vor să ne arunce în prăpastia atomică, să audă „glasul cel din Rama" al mamelor îndoliate după fiii lor, aduși jertlă zadarnică pe altarul zeului neîndurat al războaielor nedrepte și de asuprire".

Demonstrația e susținută aici cu texte biblice și laice de-o expresivă incisivitate. Pe acei conducători de popoare din Apus, care ațîță la un nou război, îi asimilează cu „căpeteniile" sîngeroase din Iezechiil 22, 27 care „sînt în mijlocul lor (scil.: acelor popoare) ca niște lupi, care sîșie prada: varsă sînge nevinovat, pierd suflete, numai să-și potolească setea de bani". „Despre asemenea conducători de popoare, acum 2400 de ani un mare înțelept (Aristofan) a spus așa:

Acel ce-i faur de arme
Și vrea prin ele avere să facă,
Să-l prade tilharii de tot ce-o avea,
De foame și sete să zacă!

Partea a II-a a Pastoratei P. S. Episcop Valerian, destinată Anului Nou, reia preocuparea pentru lupta de apărare și consolidare a păcii, combinînd-o de astă dată cu îndatorirea creștinească de-a ne îndeplini loial și sincer obligațiile patriotice-cetățenești. Prilej pentru exprimarea acestor îndemnuri părintești este împlinirea a 11 ani de cînd poporul nostru harnic și cuminte, înlăturînd monarhia anacronică și antiprogresistă, a trecut la forma de stat înaintată, de tip nou, Republica Populară Romîna, „mama noastră", „patria noastră pămîntească". Este datoria tuturor bunilor credincioși să sprijinească, să ajute „pe conducătorii poporului, care se străduiesc să zidească o viață mai bună și să instaureze pacea între popoare ... împliniți-vă datoriile cetățenești cu toată inima, credința și dragostea creștină. Facă bunul Dumnezeu, ca în anul în care pășim să avem pace, să avem liniște trupească și sufletească, să avem gîndul numai la Dumnezeu și inima plină de iubire către draga noastră Patrie și către toate popoarele lumii. Toată darea cea bună și tot darul desăvîrșit să se reverse asupra noastră a tuturor".

*

Prea Sfințitul Episcop *Teofil* al Vadului, Feleacului și Clujului — mîinecînd de la textul proorocesc citat în Sf. Evanghelie de la Matei (1, 25) — „Iată, fecioara va avea în pîntece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuil, care se tîlmăcește: cu noi este Dumnezeu" — stăruie asupra legăturii permanente dintre Dumnezeu și credincioși, legătură întărită prin venirea în lume a lui Mesia cel făgăduit prin prooroci. În vestirea sa, Sf. Prooroc Isaia a voit să arate „însușirile Copilului dumnezeiesc, a voit să arate însușirile aceluia măreț fapt că „împăratul cerurilor pe pămînt s-a arătat și cu oamenii a petrecut"!

„Proorocul a văzut înainte timpul cînd oamenii aveau să preamărească pe Dumnezeu lor, cel născut pe pămînt, prin aceste cuvinte pline de avînt și bucurie: „Cu noi este Dumnezeu, cu noi este Dumnezeu”!

„Acum două mii de ani aproape, oamenii au văzut pe Dumnezeu lor întrupat, înfășat în scutece și culcat în ieslea Betleemului. Cîțiva ani mai tîrziu, au auzit cuvinte îngerești ieșite din gura Lui, s-au atins de marginea veșmintelor Lui, și-au aruncat hainele sub picioarele Lui. Cu deplină îndreptățire și cu multă însuflețire puteau să strige, fericiți: cu noi este Dumnezeu, cu noi este Dumnezeu!

Cu aceeași îndreptățire și însuflețire noi credincioșii de astăzi și de miine putem striga ca și înaintașii noștri: cu noi este Dumnezeu!

Această fericire negrăită a noastră se reazimă pe făgăduința neamăgiloare, de toți cunoscută, a Celui ce a biruit moartea și a zis: „Iată, eu cu voi sînt în toate zilele, pînă la sfîrșitul lumii” (Matei 28, 20).

Mai mult chiar! Dumnezeu este cu noi. Hristos este alături de fiecare creștin botezat, în aceeași măsură în care capul este strîns legat de fiecare mădular al trupului său”.

În continuare, P. S. Episcop Teofil insistă pe-nțelesul tuturor categoriilor de credincioși asupra acelui aspect al Eclesiologiei pauline care ne înfățișează legătura dintre Hristos, Capul Bisericii, și credincioși, care alcătuiesc trupul Bisericii, fiind mădulare în parte ale ei. „În orice corp viu, capul dă mădulelor mișcarea vieții. Astfel prin El, prin Hristos, cu El și de la El, ne facem cu adevărat părtași la viața dumnezeiască însăși, „părtași firii dumnezeiești” (II Petru 1, 4). Această unire strînsă, între Domnul Hristos și om, ridică neînchipuit de mult valoarea rugăciunii noastre omenesti. Cu noi este Dumnezeu! Să ne rugăm cu încredere deplină. Hristos, capul nostru, își însușește rugăciunile noastre și le susține cu creditul Său nețărmurit; le sprijinește cu trecerea Sa de Fiu al lui Dumnezeu... înfrățit cu noi pentru totdeauna”.

În partea a doua, P. S. Episcop Teofil face aplicații creștinești ale textului „Cu noi este Dumnezeu”. Dumnezeu este cu noi în Biserică, în Hristos, în Sfînta Taină a Cuminecăturii. Hristos mijlocește la Dumnezeu pentru noi, credincioșii, „Hristos este cu noi prin pacea ce ne-a adus-o și ne-a lăsat-o ca scumpă moștenire”. După ce introduce în expunere o catenă de texte privitoare la problema păcii, P. S. Sa spune: „Toți cei ce cunosc cu adevărat pe Domnul Iisus Hristos și-l iubesc cu sinceritate, trebuie să fie oameni ai păcii, propovăduitori și făcători de pace. Azi întreaga omenire se gîndește la pace și se străduiește să o apere, socotind că războiul cu toate relele ce-l însoțesc vine de la cel rău, de la potrivnicul lui Hristos și vrăjmașul neamului nostru.

Pentru noi ucenicii „Dumnezeului păcii” (Rom. 15, 33), pentru noi, cei ce ascultăm cu bucurie cîntarea cea îngerească, „...pe pămînt pace, între oameni bunăvoire” (Luca 2, 14) — pentru noi este deci o datorie să fim alături de cei ce se ostenesc pentru pace, bună înțelegere între popoare și pentru înlăturarea războaielor, aducătoare de nenorociri. Un război cu armele de azi înseamnă moartea a multe milioane de oameni, înseamnă distrugeri și dureri de nedescris, prelungite timp îndelungat”.

P. S. Sa încheie astfel:

„Cu noi este Dumnezeu, cu rugăciunile noastre, cu toate strădaniile noastre pentru curăţenie sufletească, pentru mîntuire cerească, pentru pace şi bunăvoină între oameni şi popoare” — după care urmează îndătinatele binecuvîntări şi urări de Sf. Sărbători.

*

Acest comentariu presărat cu ample citate din Pastoralele Chiriarhilor noştri arată că în cuvîntul lor de învăţătură clerul şi credincioşii avem îndreptar limpede şi competent pentru credinţa pe care o mărturisim şi pentru conduita pe care se cade să o vădim în toate zilele vieţii noastre, ca creştini şi ca cetăţeni ai Patriei noastre iubite.

REDACTIA

† PREOTUL PROFESOR Dr. PETRE PROCOPOVICIU

A doua zi de Crăciun — vineri 26 decembrie 1958 — Preotul Profesor Dr. Petre Procopoviciu şi-a dat obştescul slîrşit, la vîrsta de 65 ani. Încă din luna iunie 1958 fusese încercat de-o boală cardiacă. Buna îngrijire medicală de care a avut parte, tratamentul urmat şi atmosfera liniştitoare din familia sa l-au ajutat însă să treacă în pace peste acea încercare. Vacanţa de vară şi toamna blîndă din anul trecut l-au relăcut în aşa măsură încît odată cu începerea noului an universitar Pr. Prof. P. Procopoviciu şi-a reluat activitatea didactică.

Atacul de cord a revenit în ajunul Crăciunului şi s-a complicat cu o peritonită stomacală, astfel încît cu toată grabnica transportare la spital şi îngrijirile medicale date, deznodămîntul n-a mai putut fi evitat. Clopotele Catedralei mitropolitane, cu dangăt prelung, au anunţat după creştineasca rînduială decesul. Prin purtarea de grijă a I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae, atît rectoratul Institutului, cît şi P. V. Consiliu Arhiepiscopesc s-au îngrijit de îndeplinirea celor cerute de situaţie.

În dimineaţa zilei de sîmbătă 27 decembrie 1958, după săvîrşirea rugăciunilor pentru morţi, sicriul cu rămăşiţele pămînteşti ale defunctului a fost ridicat de la paraclisul Spitalului public de membrii Corpului profesoral al Institutului Teologic Universitar, de reprezentanţi ai P. V. Consiliu Arhiepiscopesc şi — în prezenţa familiei — a fost adus cu carul mortuar la Institutul Teologic Universitar, locul unde şi-a desfăşurat munca în anii din urmă, fiind depus cu cinste pe catafalcul amenajat în aulă, unde a fost priveghiat tot timpul cu rugăciuni şi citiri biblice, de către membri ai clerului şi studenţi teologi.

În seara aceleiaşi zile, la orele 17, un sobor de preoţi — consilieri şi profesori — şi diaconi în frunte cu P. C. Vicar arhiepiscopesc Traian Belaşcu, a săvîrşit prohodirea solemnă. Aula Institutului era plină de prietenii şi cunoscuţii veniţi să aducă ultimul salut regretatului profesor.

În semn de aleasă cinstire, la prohodire a luat parte I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului. I. P. S. Sa a dat citire rugăciunii de dezlegare pentru morţi, iar la slîrşit a prezentat condoleanţe soţiei şi fiicei defunctului.

Cuvîntarea funebă a fost rostită de rectorul Institutului Teologic Universitar, P. C. Prof. Dr. S. Vlad. P. C. Sa a remarcat momentele de căpe-

tenie ale vieții fericitului întru adormire Preot Profesor Dr. Petre Procopoviciu, a evocat locurile și împrejurările în care a lucrat pentru Sfânta noastră Biserică, i-a arătat și apreciat activitatea cărturărească și dascălească, a zugrăvit omul cu însușirile sale alese, a deplîns pierderea pe care o suferă, Institutul nostru prin moartea sa neașteptată și dînd asigurări că pomenirea sa va fi mereu trează în sufletele celor ce l-au cunoscut, a rugat pe Dumnezeu să-i odihnească sufletul în corturile dreptilor.

După ce a petrecut ultima noapte — între coroane de flori și belșug de vegetație ornamentală — în aula Institutului, Duminică 28 decembrie 1958, în zorii zilei, sicriul a fost pornit pe drumul lung al întoarcerii „acasă”. Dorința evlavioasă a decedatului, încă de multă vreme exprimată, a fost aceea de a-i odihni trupul, după moarte, în Putna Bucovinei, satul său natal.

Luni, 29 dec. 1958, într-amiazi, sicriul a ajuns în fața bisericii din Putna lui Ștefan cel Mare și Sfînt, fiind așteptat de soborul preoților, în frunte cu P. Cuv. stareț al Mănăstirii Putna, Părintele Pimen și parohul locului, de reprezentanții protopopilor din Rădăuți și Suceava, de frații, surorile, nepoții, verii și alte rudenii ale răposatului și de credincioși localnici. S-a format cortegiul de înconjurare a bisericii. Clopotele bisericii parohiale și ale bisericii mănăstirești sunau prelung, pomenind pe cel ce se întorcea acasă și după moarte, dînd mărturie de ultimă cînstire satului natal. În biserică, delegatul protoieriei din Rădăuți și delegatul Arhiepiscopiei din Sibiu, iar la mormînt preotul-paroh al locului, au rostit cuvîntări funebrele, aducînd ultimul omagiu celui ce și-a ales un atît de fermecător loc de odihnă a trupului.

Dumnezeu să-l odihnească în pace și cu dreptii să-l numere pe pururea pomenitul Preot Profesor Dr. Petre Procopoviciu.

PARTICIPANT

Insemnări

UN AN DE LA MOARTEA EMINENTULUI OM POLITIC AL POPORULUI NOSTRU Dr. PETRU GROZA. În dimineața zilei de 7 ianuarie s-a împlinit un an de când a încetat din viață Președintele de-atunci al Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, eminentul om politic și de stat Dr. Petru Groza.

Neobosit luptător pentru libertatea și înflorirea patriei, Dr. Petru Groza a fost unul din constructorii de frunte ai Republicii Populare Române. Patriot vajnic, luptător înflăcărat pentru pace și prietenie între popoare, intelectual cu o largă cultură, minte ageră, spirit pătrunzător și întreprinzător, inimă caldă și generoasă, Dr. Petru Groza a nutrit statornic o profundă încredere în popor și s-a dovedit animat toată viața de dorința fierbinte de-a contribui din toate puterile la făurirea unei vieți fericite pentru umiliții și exploatații de altădată.

Dorința aceasta i s-a împlinit după 23 August 1944, când forțele patriotice democratice din țara noastră au cucerit puterea politică. Președinte al celui dintii guvern democrat popular — adus la cîrma statului român de oamenii muncii în 6 martie 1945, când a fost înfrîntă împotrivirea reacțiunii — în această calitate și, apoi, ca președinte al Prezidiului Marii Adunări Naționale a R. P. R., Dr. Petru Groza a adus o contribuție substanțială la întărirea continuă a statului nostru democrat popular.

„Fiu al Bisericii noastre străbune, — cum a arătat I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului în cuvîntarea rostită la înmormîntare (în 10 ian. 1958) — față de care și-a îndeplinit întreaga datorie, defunctul nostru președinte a cinstit după cuviință toate celelalte culte religioase și a contribuit în mod esențial la statornicirea unor legături cu adevărat frățești între neamurile și credințele rînduite de Dumnezeu să viețuiască pe acest pămînt. Biserica noastră ortodoxă, ca și toate celelalte culte, îi sîntem recunoscători că, în mersul creator al istoriei, el a fost sfătuitoarea înțeleaptă al raporturilor și relațiilor dintre Stat și culte, în așa fel încît Biserica să participe, alături de popor, la viața cea nouă și să-și păstreze și tradiția sa izbăvitoare în legătură cu lucrarea ei de veacuri”.

Pomenirea lui va fi pururea vie în sufletul poporului nostru, pe care l-a iubit cu ardoare și statornicie exemplară.

REDAȚIA

PENTRU CONTINUA DEZVOLTARE ȘI PROPĂȘIRE A PATRIEI NOASTRE. În zilele de 26—28 nov. 1958 a avut loc o ședință plenară a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, în cadrele căreia Dl. Gh. Gheorghiu-Dej, prim-secretar al partidului, a prezentat o amplă și instructivă expunere asupra planului de dezvoltare a economiei noastre naționale pe anul 1959, întocmit pe baza Directivelor Congresului al II-lea al P. M. R. pentru perioada 1956—1960.

Din această expunere rezultă că planul de dezvoltare a economiei naționale pe anul 1958 este depășit peste prevederi și că în anul 1959 țara noastră va realiza un salt considerabil în ce privește avântul economiei generale și odată cu el în ce privește ridicarea nivelului de trai al poporului nostru muncitor. Aceste succese se datoresc atît hărniciei și spiritului patriotic de care este însușită eroica noastră muncitorime, cît și colaborării dintre țările lagărului socialist, în primul rînd sprijinului efectiv pe care ni-l dă cu mărînimie socialistă Uniunea Sovietică.

Spre a ilustra cele zise, socotim că din numeroasele și îmbucurătoare situații prezentate de Dl Gh. Gheorghiu-Dej este potrivit să reținem cîteva date statistice.

Luînd ca termen de comparație anul 1938 — anul cu cea mai ridicată producție economică de dinainte de al doilea război mondial — se constată că astăzi producția industrială globală e de 4 ori mai mare. Pe principalele ramuri, ea se prezintă astfel: Producția industriei constructoare de mașini e astăzi de aproape 7 ori mai mare decît în 1938, cea a industriei chimice de 8 ori mai mare, producția de oțel de 3,3 ori mai mare, cea a țesăturilor de bumbac, lînă și mătase de 2 ori și cea de zahăr de 2,1 ori.

Creșterea prevăzută pentru anul 1959 față de 1958 (1958=100), se prezintă astfel: Producția industrială globală 110%, producția de oțel 138%, producția industriei constructoare de mașini 114%, producția industriei chimice 127,5%, iar volumul fizic al mărfurilor ce vor fi deslăcute de comerțul socialist va fi de 260%.

Investițiile vor crește în 1959 față de 1958 (1958=100) astfel: Volumul total 115%, industria constructoare de mașini și a prelucrării metalelor

129%, industria chimică, celuloză, hîrtie 150%, industria ușoară și alimentară 153%, locuințe 125% agricultura 125%.

În limbajul lor precis și sobru, cifrele acestea — și altele asemenea lor — vorbesc limpede despre înțelepciunea cu care ocîrmuitorii patriei noastre lărgesc și adîncesc calea belșugului pentru toți cetățenii cinstiți și harnici.

FESTIVITĂȚILE DE LA BLAJ. Duminică 28 decembrie 1958 s-au desfășurat la Blaj festivitățile organizate cu prilejul împlinirii a 110 ani de la revoluția din 1848 din Transilvania și a 200 de ani de la înființarea Școlii pedagogice din localitate.

Înainte de amiază, pe Cîmpia Libertății din preajina Blajului, în prezența a peste cinci mii de oameni — muncitori, țărani muncitori, cadre didactice, elevi din localitate și din alte orașe și sate ale regiunii Stalin — s-a făcut dezvelirea monumentului ridicat în amintirea evenimentelor revoluționare transilvănene de la 1848. Cuvîntarea solemnă a fost rostită de Dl Nicolae Iorga, președintele Sfatului Popular al regiunii Stalin, care a arătat semnificația revoluției de la 1848 din Transilvania, accentuînd largă participare a maselor populare la lupta împotriva orînduirilor feudale.

Pe monumentul dezvelit se află următoarea inscripție: „Acest monument s-a ridicat în anii puterii populare în amintirea celor peste 40.000 de iobagi din Transilvania care la 3/15 mai 1848 s-au adunat pe această cîmpie pentru a-și revendica drepturile sociale și naționale”.

Participantii s-au îndreptat apoi spre locurile unde a avut loc dezvelirea plăcilor comemorative închinete Școlii de obște romînești și marilor cărturari Gheorghe Șincai, Iacob Mureșanu și Timotei Cipariu, foști profesori la această școală.

După amiazi, la Palatul Cultural, a avut loc o adunare festivă, în carele căreia Dl. Maxim Berghianu, membru supleant al C. C. al P. M. R. și prim-secretar al Comitetului regional Stalin al P. M. R. a rostit o cuvântare solemnă. DSA a făcut istoricul evenimentelor istorice de la 1848, a relevat semnificația lor actuală și a arătat contribuția cărturarilor luminați și apropiați de popor, ieșiți de pe băncile școlii din Blaj, la înfăptuirea revoluției de acum 110 ani din Transilvania.

PRIMA PLANETA ARTIFICIALA A SISTEMULUI NOSTRU SOLAR A FOST LANSATA DIN UNIUNEA SOVIETICA. Ziua de 2 ianuarie 1959 va figura pentru vecie la loc de cinste în istoria omenirii. În acea zi, la ora 20 (ora Moscovei), a fost lansată din Uniunea Sovietică, în direcția lunii, o rachetă cosmică fără precedent. Această rachetă — căreia i-a fost imprimată a doua viteză cosmică, adică 11,2 km. pe secundă — a devenit primul corp construit de mîna omului care a scăpat de sub puterea pînă acum neînfrîntă a atracției pămîntului.

Duminică 4 ianuarie 1959, pe la orele șapte dimineața, racheta a trecut prin preajma Lunii, îndreptîndu-se vertiginos către Soare.

După ce a parcurs în spațiul interplanetar o cale de 14.500.000 kilometri și s-a îndepărtat de Pămînt cu aproape un milion de kilometri, racheta cosmică sovietică s-a stabilit pe orbita ei, devenind prima planetă artificială a sistemului nostru solar.

Racheta poartă la bord drapelul de Stat și stema Uniunii Sovietice, țara ai cărei oameni au conceput-o, au construit-o și au lansat-o în spațiul interastral.

Lansarea rachetei cosmice sovietice arată întregii lumi că Uniunea Sovietică a ocupat locul de frunte în știin-

ța și tehnica înaintată a zilelor noastre.

Victoria răsunătoare a învățăților și constructorilor sovietici însușă poeziei lumii o imensă încredere în posibilitățile și capacitățile omului. Marea țară a socialismului biruitor — care prin lansarea primului satelit artificial al Pămîntului a transformat omenirea vremii noastre în generație a cuceritorilor spațiului cosmic — este apărătoarea convinsă și neînvingătoare a păcii și prosperității popoarelor. Prin lansarea cu succes a primei rachete cosmice, Uniunea Sovietică dă încă odată aripi noi și puternice speranțelor popoarelor lumii în pace, progres și viață îmbelșugată, rușinînd și biciuind indirect pe toți cei ce periclitează tihna oamenilor și bunăvoința care se cuvine să stăpînească pe pămînt.

ALBUM SADOVEANU. Editura de Stat pentru Literatură și Artă a editat un frumos și bogat album cu „Aspecte din opera lui Mihail Sadoveanu” (București 1958).

În texte, fotografii și documente foto-copii este înfățișată aici viața și opera celui mai mare scriitor contemporan al poporului nostru, cu toată măreția ei — dar și cu amărăciunile pe care le-a îndurat din partea unor ingratitude care sînt acum de domeniul trecutului.

Aranjamentul materialelor prezentate e excelent. Execuția tehnică — la nivel superior.

GR. M.

S A A D I, REPRESENTANT DE FRUNTE AL POEZIEI DIDACTICE PERSANE. Între marile aniversări culturale din anul 1958, propuse și sprijinite de Consiliul Mondial al Păcii, figura și împlinirea a 700 de ani de la apariția celei mai de seamă opere a poetului didactic persan Saadi,

întitulată „Grădina trandafirilor” (în original: Ghiulistan, sau Golestan). Revista păcii, întitulată „Orizonturi” (nr. din octombrie 1958), a dedicat din acel prilej pagini întregi vieții și operei poetului amintit.

Saadi s-a bucurat de-o viață îndelungată și frământată. Dacă sînt exacte datele ce le avem astăzi, atunci rezultă că el a trăit peste o sută de ani. S-a născut către sfîrșitul veacului XII, probabil în anul 1184, la Șiraz, localitate care n-avea egal pe vremea aceea, între marile orașe ale Persiei, decît în vestitul și fermecătorul Ispahan.

Rămas orfan de tată încă pînă era copil, atabacul (guvernatorul autonom) al Farsului, Saad ben Zanghi, l-a luat sub protecția sa, trimițîndu-l să-și urmeze studiile la o celebră academie din Bagdad. Student fiind, în onoarea protectorului său ia numele de Saadi, căci din naștere îl chema Mușarif-Udin ben Musliș-Udin. La 25 de ani e o celebritate a culturii și spiritualității persane. Face călătorii, cunoaște lumea și lumea îi cunoaște numele și primele producțiuni literare. În felul acesta își mai domolește amarul pricinuit de sîngeroasa invazie a mongolilor, care distrusese frumosa și prospera orașe ale patriei sale și îi înlăturase din funcție protectorul. Ajunge în India, unde învață limba hindustană, zăbovind vreme mai îndelungată la Delhi. De acolo, pleacă tocmai în Abisinia, face un pelerinaj la Meca și Medina, trece în Siria — unde petrece o vreme ca șeic la Damasc — și apoi se retrage în pustie, lingă Ierusalim. Dînd peste el o trupă de soldați europeni, îl capturează și îl osîndesc la muncă silnică în tranșeele fortăreței Tripoli. E eliberat de un prieten bogat din Alep, care-i dă de soție pe fiica sa, o femeie arțăgoasă. Neputînd trăi cu ea pornește din nou la drum prin Africa de

Nord, Asia Mică și țările învecinate. Se înapoiază la Șiraz abia la bătrînețe. Renumit și respectat, poemele lui sînt pe buzele tuturor. În țară e liniște. Atabacul de la Șiraz e fiul protectorului său de odinioară. Acesta îl ia în casa sa, hărăzîndu-i în sfîrșit tihna și considerația la care avea dreptul. De-acum încolo, Saadi se dedică exclusiv poeziei și contemplației. Din cînd în cînd, bătrînul solitar face pelerinaje la Meca.

A murit la Șiraz, în anul 691 după Hegira musulmană, adică în 1292 după calendarul nostru.

Saadi a fost un mare talent poetic, dotat cu o inteligență pătrunzătoare, suplă și nuanțată. Temeinica sa formație teologică musulmană, dobîndită în cele mai vestite școli ale vremii, e vizibilă în modul său de cugetare, în conținutul operei sale peste tot, care îmbină capacitatea de pătrundere a caracterului uman cu respectul pentru criteriile morale cele mai pure. Spre deosebire de majoritatea poezilor și literaturilor orientali ai vremenilor acelora, Saadi dă dovadă de o îndrăzneală de exprimare și o dragoste de adevăr care nu cunoaște teamă. „Chiar și panegiricele lui, care se adresează rînd pe rînd celor mai mulți din stăpînitorii timpului său (dinastiile se succedau pe atunci fără încetare în Persia) nu au nimic din temenelele smerite atît de caracteristice efuziunilor din panegiricele și imnurile de slavă ale unor autori orientali” — scrie biograful său actual A. Mass'oud (rev. cit. p. 30). Iată cîteva probe din opera sa:

„Un rege rău întrebă pe un om sfînt: care dintre rugăciuni este cea mai potrivită pentru mine? Sfîntul răspunse: somnul de după-amiază! De ce somnul de după amiază? — se miră regele. Pentru că în timpul zilei numai cînd dormi nu poți face rău poporului — răspunse sfîntul”.

„A-ți fi milă de panteră, înseamnă a fi nedrept față de oi” — spunea Saadi, cu gîndul la abuzurile puternicilor vremii.

„Mai bine să învîrtești fierul roșu în mină decît să cerșești în fața emirului” — sună altă maximă a lui.

În vremea aceea, cînd despoții de toate soiurile — împărați, regi, emiri, atabaci — dispuneau de capetele și de avutul supușilor lor, felul de-a vorbi neted, fără ocol, despre ei, al lui Saadi, era prin el însuși o virtute.

Netemător de cei mari și tari, Saadi a iubit și părăsit totdeauna pe cei mulți și simpli. Înfrîngînd prejudecățile de castă, deosebiri de netrecut ce se făceau atunci între diferitele categorii de oameni, Saadi scria, între altele, astfel: „De la facerea lumii trăgîndu-se din același izvor, ființele omenesci sînt mădularele aceluiași trup.

Atunci cînd viața îl face să sufere pe unul dintre ele, durerea lui o simt și celelalte.

Iar pe tine, pe care suferințele altuia te lasă nepăsător, pe tine nu te pot nuni om”.

Unitatea neamului omenesc, derivată din obîrșia noastră comună, precum și obligația morală de-a trăi în chip altruist, sînt afirmate în opera lui Saadi cu o limpezime și o insistență concepțională de tip paulin.

Simțul de dreptate și considerație față de cei sărmani și obidiți transpare și din următoarea istorioară morală:

„Vinatul bun ardea în frigare, pentru deslătarea lui Nuș-Ireuan cel Drept, dar lipsea sarea. Un sclav fu trimis în satul cel mai apropiat, ca s-o aducă.

Nuș-Ireuan spuse:

— Nu uita să plătești sarea... Dacă ai face altminteri, asta ar ajunge obicei și locuitorii satului ar săraci cu totul.

Curtenii strigară:

— Dacă sclavul n-o să plătească sarea, n-o să fie cine știe ce păgubă...

Nuș-Ireuan răspunse:

— În lume, tirania și nedreptatea au început din astfel de lucruri neînsemnate.

Dacă sultanul mănîncă un măr din grădina unuia din supușii săi, sclavii lui, pe la spate, vor lua întreg pomul.

Dacă sultanul ia un ou, soldații lui, pe la spate, vor frige mii de găini în frigare”.

Unui tiran arab, care venise la Saadi, la Damasc, ca să-i ceară sfaturi, poetul i-a spus:

„Scoate-ți bumbacul din urechi, ascultă glasul poporului: Dacă nu-i dai tu ceea ce i se cuvine, atunci o va face ziua dreptății”.

Astfel de învățături morale, exprimate poetic, conține delicata „Grădina a trandafirilor”, alături de capitole întregi închinare tinereții, bătrîneții, purtării oamenilor unii față de alții, însușirile dervişilor (pentru care Saadi nutrea simpatii manifeste), ș. a.

Tot acolo se pot întîlni, însă, maxime de conținut corosiv, cu care spiritul creștin nu va fi de acord nicio dată, spre exemplu: „Lovește capul viperei cu pumnul dușmanului tău: va fi oricum bine pentru tine. Dacă dușmanul învinge, vipera va fi omorîtă, dacă e mușcat, vei avea un dușman mai puțin”.

Bun musulman, Saadi era profund credincios. Religiozitatea lui luminată îl făcea să izbucnească uneori în apostrofe violente față de cei ce alunecau în bigotism și formalism religios.

Intr-o zi, Saadi s-a infuriat împotriva unui musulman cucernic care bolborosea în public versete din cartea sfîntă a adepților lui Mahomed. Încredințat că una spune și capul îi stă cine știe unde, Saadi l-a certat cu asprime, înfruntîndu-l.

— Dacă citești astfel Coranul, ai să nimicești minunăția Islamului!

Apostrofa e plină de învățăminte și pentru noi, creștinii de astăzi, în ce privește atitudinea noastră față de Biblie și, în general, față de obiectele de cult, de care trebuie să ne apropiem totdeauna cu cuvenita luare-aminte, cu creștinească considerație.

Nu mai vorbim de preoți, căci pentru ei nu e tot una cum răsfoiesc Sfânta Scriptură sau cărțile de ritual, cum le păstrează și unde (mai ales), pe mîna cui le dau (căci nu oricine poate umbla cu ele și nici oricum, nici oricînd) ș. a., ș. a....

Ceea ce e bine, învățăm bucuroși de la oricine.

De la Saadi, fruntea poezilor didactici ai Persiei străvechi, se pot învăța multe.

GR. MARCU

IN ANUL ce s-a scurs, Biserica ortodoxă a prohodit pe doi înfrățitori de seamă ai ei, pe P. F. Patriarh Alexandru III al Antiohiei și P. F. Patriarh Vichentie al Jugoslaviei. Intru pioasa lor pomenire închinăm aceste rînduri.

P. F. Patriarh Alexandru III Tahan,, al 162-lea patriarh al Antiohiei și al întregului Orient, a adormit în Domnul la 18 iunie 1958, în vîrstă binecuvîntată de 89 de ani. Era originar din Damasc-Siria, dintr-o familie arabă ortodoxă. Iscusit în ale învățaturii și cîntării bisericești, în 1886 a intrat în cinul monahal și a urmat cursurile școlii teologice de la Halki, a Patriarhiei ecumenice, pe care o absolvă în 1894, cu drept de profesor. Apoi a plecat spre aprofundarea studiilor la Academia duhovnicească de la Kiev, pe care o absolvă în 1900 cu titlul de Magistru în teologie. Pentru buna chivernisire a celor bisericești, în 1907 era sfințit episcop de către patriarhul Meletie II și numit Episcop pentru eparhia Tarsului Ciliciei. Spri-

jinit apoi de patriarhul Grigorie II, ep. Alexandru Tahan ajungea în 1908 mitropolit la Tripoli, unde a păstorit pînă în 1931. Cu această ocazie era pus în fața activității prozelitiste latine, susținută de protectoratul francez din Siria, fapt care l-a îndemnat să-și îndoiască eforturile spre binele Ortodoxiei arabe. Dar pentru a frînga unitatea ortodoxă, protectorii sprijineau în 1931, după moartea patr. Grigorie, candidatura mitropolitului grec Arsenie de Latakia. Atunci arabii ortodocși l-au susținut pe mitrop. Alexandru. Doi ani de zile s-a menținut starea aceasta de diviziune, pînă a decedat mitr. Arsenie și abia atunci mitrop. Alexandru a fost recunoscut, după multe intervenții, patriarh legitim. Sprijinind mișcarea arabă de eliberare împotriva colonialiștilor, a avut multe de suferit, pînă s-a proclamat independența Siriei, în 1945. De aceea atît el, cit și arabii ortodocși, erau priviți cu bunăvoință de guvernul sirian, fapt care i-a înlesnit patr. Alexandru III să stăruiască neobosit pentru întărirea Bisericii ortodoxe la arabi, și să refacă vechiul prestigiu al Patriarhiei din Antiohia, cu reședința la Damasc. În acest scop, deși în vîrstă de 76 ani, el, ca și predecesorul său Macarie III în veacul XVII, a întreprins călătorii de vizită panortodoxă la Patriarhia rusă (1945, 1951), Patriarhia romînă (1951, 1954), Patriarhia ecumenică (1953) și Mitropolia ort. cehoslovacă (1951), apoi a luat contact cu Patriarhia bulgară și cea georgiană și a restabilit legătura cu Catolicosul Moran Mar Vasile al sirienilor din Travancore-India. În toate era ajutat de însulețitul arhim. Vasile Samaha, pe care am avut bucuria să-l vedem rostind mesajul patriarhal la aniversarea revenirii fraților, la 21 oct. 1951, la Alba Iulia. În Patriarhie a introdus un duh activ de viață ortodoxă, încît a fost numit

„patriarh arhitect”, și a fost decorat și proclamat doctor honoris causa de către Academia teol. din Moscova (1950) și Institutul teol. din București (1951). La rîndul său și-a distins sprijinitorii cu ordinul Sf. apostoli Petru și Pavel. Între cei astfel distinși a fost și P. F. Patriarh Justinian. Cu această ocazie a subliniat faptul, că știe că românii de la început au fost luminați cu lumina lui Hristos cea de la Răsărit și el păstrează și azi cu cinste tiparnița arabă trimisă de Constantin Brîncoveanu și mitrop. Antim, care a susținut renașterea culturală a arabilor. Cu ocazia jubileului de 50 de ani de fericită păstorire arhierască, o carte de aur i-a menționat vredniciile, pe drept cuvînt apostolice, că luptă bună a luptat și credința a păzit (2 Tim. 4, 7).

*

P. F. Patriarh Vichentie, vrednic urmaș al patr. Varnava și Gavriilo, a adormit întru Domnul la 5 iulie 1958, în vîrstă de 68 ani. De tînăr, Vitomir Prodanov arăta înclinații spre viața duhovnicească și de aceea s-a înscris la Seminarul teol. de la Sremski Karloviț, și apoi la Facultatea de litere. În 1917 a intrat în cinul monahal și în 1929 era cinstit cu demnitatea de arhimandrit. Preocupările sale l-au dus la cercetări istorice, despre care stau mărturie numeroase articole publicate în revistele jugoslave. Pentru vrednicia sa, în 1932, era ales secretar general al Sf. Sinod și în 1936 ajungea episcop-vicar al patriarhului Varnava. În această calitate s-a distins ca un cunoscător deplin al legislației canonice și civile și ca documentat contrar al încheierii unui Concordat între Jugoslavia și Vatican. Din 1939 era episcop la Zletovo și pe vremea ocupației hitleriste administra și eparhiile Ohrida și Zicea. Decedînd patr. Gavriilo, la 1 iunie 1950 era ales patriarh. Toată energia și capacitatea

sa de muncă le-a pus în slujba acestei chemări, avînd a susține restaurarea vieții ortodoxe, destrămate de război, care numai în Croația a pricinuit moartea a cinci episcopi, 700 de preoți și aproape jumătate milion de credincioși. A rezidit biserici, a refăcut parohii, s-a îngrijit de preoți, a reorganizat Institutul teologic, a reînființat reviste și s-a înțeles cu Statul, spre buna viețuire și înțelegere. I-a trebuit multă trudă și istovitoare energie, dar rezultatele erau favorabile. Pentru întărirea relațiilor panortodoxe, patr. Vichentie a vizitat Mitropolia greacă (1955), Patriarhia rusă și cea romînă (1956) și a susținut relații cu proistoșii ortodocși de pretutindeni. Străduințele sale au fost binecuvîntate de Mîntuitorul și ele au adus multă mîngiere și sprijin păstoriților săi.

M. ȘESAN

TEOLOGIA PROTESTANTA PE DRUMUL SPRE ÎNTELEGHERA TRADIȚIEI. Se știe că, principial, protestantismul nu recunoaște Sf. Tradiție ca izvor al Revelației, tăgăduind chiar existența unei Sfinte Tradiții. Se știe, totodată, că la această poziție extremistă s-a ajuns, între altele, din cauza abuzurilor papalității, care încerca să-și sprijinească pe Tradiție exagerările, înnoirile și pretențiile nejustificate, toate devieri de la linia dreaptă a creștinismului ecumenic. Se știe, în sfîrșit, că, în genere, în protestantism — poate datorită atmosferei prea încărcate în care s-au desfășurat primele lupte dintre protestanți și romano-catolici — s-a ajuns și s-a rămas apoi la greșeli incomparabil mai mari decît acelea, de sens contrar, care se căuta să fie înlăturate.

De asemenea cunoscut este că pe teren ortodox n-a apărut și nici nu era cu putință să apară o Reformă, fiind-

că Ortodoxia a păstrat nealterat duhul autentic al creștinismului apostolic și patristic, ecumenic și unitar, iar izvoarele Revelației n-a căutat niciodată să le dea altă interpretare decât aceea cerută de dreapta vestire a adevărului dumnezeiesc, exclusiv pentru mântuirea credincioșilor și spre nici un alt scop decât acesta. Dacă reformatorii ar fi cunoscut Ortodoxia, ei n-ar fi ajuns desigur la extremele spre care au fost împinși în mare parte de intolerabile abuzuri ale oficialității bisericești apusene.

Cum era și firesc, primele polemici de după Reformă, dintre romano-catolici și protestanți, pe aproape toate temele, inclusiv tema Tradiției, au fost foarte aprinse și obișnuit de pe poziții cu totul opuse. Astăzi, în teologia protestantă se recunoaște fără înconjur că în vremea noastră problema Tradiției nu se mai poate pune în chipul în care se punea în timpul marii polemici imediat următoare Reformei. Spiritele s-au mai domolit și lucrurile pot fi văzute cu mai multă obiectivitate. Atitudinea protestantă primă, total negativistă față de Tradiție, s-a înmuiat sau s-a schimbat, ca formă de manifestare cel puțin, însă, firește, fără să admită Tradiția ca izvor al Revelației.

Faptele care au dus la slăbirea opoziției protestante inițiale față de Tradiție, au fost:

a) Studiile exegetice și istorice asupra Bibliei care, aducând precizări asupra compunerii și rostului sfintelor cărți în creștinism, au redus ceva din prea exclusivista autoritate acordată Sfintei Scripturi în protestantism.

b) Menținerea într-o formă schimbată și în mod acoperit a ideii de Tradiție, care n-a putut fi înlăturată cu totul, excluderea ei însemnând excluderea istoriei. Protestantismul însuși, primind un simbol de credință, care nu se găsește în Scriptură, și compu-

nând mărturisiri de credință (cărți simbolice) cărora le acordă importanță, a admis, într-o anume formă și măsură, în practică ceea ce exclusese total în teorie.

c) Mărturiile Noului Testament însuși despre Tradiție, care în acest chip nu se lasă tăgăduită. Chiar Noul Testament a apărut și el în Tradiție.

Astfel că, de unde vechii dogmatisti protestanți respingeau din capul locului Tradiția, nerecunoscându-i nici o valoare, teologia protestantă mai nouă îi acordă atenție, o prețuiește într-o anume măsură și chiar face uneori apel la ea, firește în spiritul principiilor protestante. Numai neo-protestanții, care n-au nici istorie, nici tradiție, au rămas la atitudinea total lipsită de orice bază, absurdă chiar, a negării pur și simplu a Tradiției sub orice formă. Opoziția actuală a protestantismului față de Tradiție privește mai ales chipul cum ea este concepută și utilizată în catolicism, pentru fundarea și justificarea unor teorii și practici bisericești romano-catolice. Dar întrucât Tradiția este și transmite și dezvoltare istorică, protestantismul înțelege să reconsidere vechea atitudine, revenind la ideea de tradiție, dar, se înțelege, fără a călca peste principii inițiale.

Atenția de care se bucură Tradiția în teologia protestantă mai nouă, evanghelică cu deosebire, o marchează o serie de studii speciale asupra ei și a raportului ei cu Sf. Scriptură, ca și considerațiile importante asupra Tradiției în lucrările corifeilor teologiei dialectice — d. p. la K. Barth, în *Kirchliche Dogmatik* I, 2, 1938, p. 598 și urm. În această ordine a celor ce îndeosebi își îndreaptă atenția spre studiul Tradiției, merită să fie menționați: J. Moffat (*The Thrill of Tradition*, 1944), G. Merz (*Das Problem der Tradition in der reformatorischen Theologie und in der protestantischen*

Kirche der Gegenwart, 1950), P. Brunner (*Schrift und Tradition*, 1951), H. Rückert (*Schrift, Tradition und Kirche*, 1951), D. Jenkins (*Spirit, Tradition und Freedom*, 1952), H. v. Campenhausen (*Tradition und Geist in Urchristentum*, 1951), E. Cullmann (*La Tradition*, 1953), E. Moland (*Le développement de l'idée de la succession apostolique*, 1954), E. Flessemann-van-Leer (*Tradition and Scripture in the Early Church*, 1954), E. Ebeling (*Die Geschichtlichkeit der Kirche und ihrer Verkündigung als theologisches Problem*, 1954), G. Gloege (*Offenbarung und Überlieferung*, 1954), Kristen Ejner Skydsgaard (*Schrift und Tradition*, 1956).

Redăm, din K. E. Skydsgaard (din studiul citat imediat mai sus, *Schrift und Tradition*, *Bemerkungen zum Traditionsproblem in der neueren Theologie — Scriptură și Tradiție*, *Observații asupra problemei Tradiției în teologia mai nouă*, în „Kerygma und Dogma” I, edit. de Gerh. Gloege, Reg. Prenter și Ed. Schlink, Berlin 1956, p. 166—184), câteva idei caracteristice pentru atitudinea care și-a făcut loc în teologia protestantă mai nouă, față de Tradiție.

Dintru început se recunoaște că Tradiția este și trebuie privită sub un alt unghi decât în teologia protestantă mai veche, în care Tradiția era considerată că nu cuprinde nimic altceva decât elemente pur omenești. De aceea se vedea o contradicție între Scriptură și Tradiție, ca și cum s-ar exclude una pe alta. Mai nou, datorită mișcării ecumenice — conferința de la Amsterdam, din 1948 și cea „Faith and Order” (Credință și Ordine) de la Lund, din 1952 — și cercetărilor biblice ultime, s-a petrecut un fel de reabilitare a noțiunii de tradiție. Tradiția în genere nu mijlocește numai lucruri neesențiale și subordonate, ci prin ea însăși și în mod natural joacă

un rol foarte însemnat în transmitea unor conținuturi spirituale, și de ordin filozofic și de ordin religios. De aici nevoia unei revizuirii a vechii opoziții afirmate între Scriptură și Tradiție. „Scriptura nu poate fi luată, fără nici o altă precizare, ca expresie pentru ceea ce e original, fiindcă însăși Scriptura este mădular și sediment al unei Tradiții, care a existat înainte de fixarea scripturală. Înainte de a fi fost Scriptură, a fost Tradiție”. (Skydsgaard, *op. cit.*, p. 175). Înainte de evangheliile scrise a existat o propovăduire orală a Evangheliei. Evangheliile nu reprezintă prima formă de propovăduire. Cuvintele Domnului din predica apostolică se cuprindeau mai întâi în Tradiția creștină primară. Evangheliile sînt tocmai prezentări ale acelei primare predici apostolice. Așa că Tradiția, nu Scriptura, stăpînea mediul religios creștin primar.

De la început, Tradiția este hristologică. Nici un moment comunitatea creștină primară n-a existat fără mărturisirea lui Iisus ca Hristos. Această comunitate nu trăia după un principiu filozofic, ci după o persoană: Hristos, Dumnezeu-Omul; iar Tradiția pe care ea, comunitatea creștină, căuta s-o traducă în viață nu era un mănunchi de idei, fie religioase, fie filozofice, ci învățătura dumnezeiască și pilda vie a lui Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat pentru mîntuirea lumii.

Tradiția creștină primară este tradiție apostolică. Apostolii sînt martorii și vestitorii Cuvîntului întrupat (Fapt. Ap. 1, 8; 1 Io. 1, 1). Dar Apostolii nu sînt răspînditori ai unei noi învățături ca sumă de idei și precepte ale unui om, ci vestitori de realități dumnezeiești în lume, cu deosebire vestitorii Unuia născut al Tatălui ceresc, Fiul și Cuvîntul întrupat al lui Dumnezeu, Iisus Hristos. Pe A-

cesta îl predică Apostolii și viața Lui voiesc ei să se nască în credincioși. Tradiția apostolică, apărută în momentul primei vestiri apostolice despre Hristos, nu-i lege, nici cod de legi, nici sistem de principii abstracte și norme, ci predica vieții lui Hristos pentru a se naște în credincioși viața în Hristos. Dar acest fapt al predicii apostolice „este un dat primar în comunitatea creștină, mai înainte de orice Scriptură și de orice literă scrisă” (Skydsgaard, *op. cit.*, p. 179).

Începătorul, conținutul și subiectul Tradiției creștine este Domnul Hristos, care, deși înălțat la cer, continuă să vorbească și să lucreze în Biserică.

La început, Tradiția este tot una cu tradiția orală. Biserica a existat, a predicat și a săvârșit cele slinte înainte de a exista un canon al Noului Testament ca expresie scrisă a kerigmei (predicei) apostolice. Scriptura este numai primul și principalul martor a ceea ce se petrece în Tradiția apostolică. Astfel, Scriptura este mărturia primară a Tradiției. Istoric privite lucrurile, Scriptura este o parte din Tradiția primară și rezultat al Tradiției, ca expresie pentru conținutul acelei Tradiții. „Însă în Tradiție, Scriptura are, atît Vechiul cît și Noul Testament, glasul ei propriu și deosebit, care stăpînește Tradiția... Scriptura nu este desigur *înaintea* Tradiției. Dar *în* Tradiție ea are de îndeplinit o funcție de paznic... Înainte să fie Scriptura, era comunitatea, era Tradiția. Dar *în* comunitate, *în* Tradiție, Scriptura are un loc dominant și necesar și nu poate să fie înlocuită prin nimic altceva” (Skydsgaard, *op. cit.*, p. 182). „Astfel Scriptura este expresie a adevăratei Tradiții” (*Idem*, p. 183).

„Creștinismul nu este religia unei cărți, pe ale cărei slove învățații trebuie să le tălmăcească cu trudă și

cărora autoritățile bisericesti trebuie să li se conformeze sau pe care insul izolat, în singurătatea lui, poate să le citească și să le pătrundă. Aceasta nu înseamnă niciodată așa: Eu, insul singular și Biblia mea. Biblia face parte din Biserică... Ca membru al acestei comunități (bisericești) poate și insul să citească Biblia și să facă cercetări în ea”. (Skydsgaard, *op. cit.*, p. 183).

Ideile acestea, deși înglobate într-o concepție de ansamblu nefavorabilă Tradiției și deși se mențin adesea și voit în domeniul generalităților, poate pentru a nu leza principii stabilite și pentru a putea fi interpretate nu numai într-un singur sens, sînt totuși izvorite dintr-o mai atentă, mai cu răbdare și mai obiectivă privire asupra realității vieții creștine, decît aceea a vechilor dogmatisti protestanți, care, datorită împrejurărilor, erau, ca și adversarii lor, în bună parte stăpîniți doar de spirit polemic, spirit căruia miopia îi este obișnuită tovarășă. În timpul mai nou s-a făcut, prin umbrita pădure a controverselor interconfesionale, un mare pas înainte spre înțelegerea Tradiției, dar, firește, mai este încă mult de mers pînă la luminișul deplin însorit al adevărului întreg. Și dacă n-ar fi principiul protestant al solascripturismului, pe care dogmatistii protestanți se simt încă obligați să-l respecte, poate am fi avut bucuria să înregistrăm progrese mult mai mari.

Cum este și natural și ușor de înțeles, în ansamblul problemelor teologice interconfesionale, problema Tradiției nu este una care să se poată rezolva izolat. Ea este în intimă și strînsă legătură cu alte mari probleme ale credinței și vieții creștine, cu deosebire cu aceea a ființei, puterilor și lucrării Bisericii, asupra căreia există serioase, dar nu de neîmpăcat sau de neînlăturat, diferențe interconfesiona-

le. De aceea nici nu se poate aștepta o rezolvare pe plan interconfesional, și grabnică și ușoară. Dar, oricum, semnele care se pot înregistra de pe acum arată că teologia protestantă este pe drumul spre înțelegerea Tradiției — drum la capătul îndepărtat al căruia ar putea să fie acceptarea Tradiției — și că, și în alte probleme, în toate chiar, nu sînt deloc în interesul credinței creștine ciocnirile interconfesionale, ci buna înțelegere reciprocă în dragostea lui Hristos, căruia slavă deplină nu i se poate aduce decît în iubire deplină și între toți cei pentru care, din iubire, s-a întrupat, s-a lăsat răstignit, a înviat și s-a înălțat la cer, continuînd prin Duhul Sfînt în Biserică, pe care o voiește neîmpărțită, lucrarea Sa mîntuitoare.

I. TODORAN

DESPRE SATUL NATAL. Cunoscutul scriitor Eusebiu Camilar publică în revista „Luceafărul” nr. 6—1958, sub formă de răspuns la cererea unui amic, o emoționantă prezentare a satului natal, Udești (r. Suceava). După ce descrie poziția geografică a satului și istoricul lui, amintește și de vrednicia a doi preoți din alte vremi. Primul este popa Andrei, care cînd împărăția habsburgică și-a întins stăpînirea pe acele plaiuri, la 1777 „nevroind să depună jurămînt coroanei celei noi cezaro-crăiești, s-a pribegit după noul hotar, în Baia, în fruntea carelor udeștene, înființînd acolo în Baia alt sat cu același nume”.

Al doilea este „Vichentie, paroh și om de cultură”, socotit ca „primul, adică cel mai vechi, scriitor al satului natal. Am mai apucat — scrie Eusebiu Camilar — în copilăria mea cărticele ale adormitului între flori și între preafiericiți. Erau cărticele cuprinzînd istorioare morale țintind îndeeosebi împotriva băuturii, furtişagu-

lui și iubirilor nelegiuite. Imi aduc bine aminte și de biblioteca adormitului între flori, cuprinzînd mii de tomuri, începînd cu Shakespeare și Hegel și sfîrșind cu Eminescu. Mă pot mîndri că de la preafiericitul adormit am deprins și eu taina artei poetice, atîta cît o cunosc. Dintre armăsarii grozavi ai sfînției sale, pe care-i păzeam eu pe sesia parohială, a apărut deodată un mînz cu păr de aur și cu aripi de argint. Cum l-am văzut, am început să iur harul păsărilor, adică să grăiesc în rime și ritm. Și aflînd adormitul între flori despre minunea petrecută în ierburile de pe sesie, a zîmbit cu iubire mare spre mine, prorocîndu-mi viitor strălucit în artă! Drept este că armăsarii avani am izbutit să-i încălesc din fugă, înșlăcîndu-mă de coama lor; de multe ori mi-am spart capul, căzînd în galopul repede ca vârtejul apelor, dar nu m-am lăsat pînă nu le-am stăpînit deplin nedomolirea. Cu mînzul fantasmă apărut în minunea de pe sesie, lucrurile s-au petrecut altfel; oricît m-am înșlăcat de coama lui, n-am izbutit să-l stăpînesc și să-l supun; și mă chinuiesc și azi, în preajma ruginirii încheieturilor și pleșuvirii celei totale... Însă oricum, de la cel ce-a fost și nu mai este am învățat primele reguli din geometria armoniei, și sînt mîndru, chiar dacă n-am izbutit, căci dacă pe mine m-a îndreptat spre domeniul aventuros al mînzului fantasmă, pe alții i-a îndreptat bine, spre cele practice și imediat folositoare.... Așa se face că încă din timpul vechi satul meu s-a putut mîndri cu oameni școliți”.

Aceste mărturisiri sînt un impresionant omagiu adus vredniciei părintelui Vichentie din Udești, om cult și îndrumător al udeștenilor pe căile de lumină ale cărții.

De fel udeștenii sînt din părțile Maramureșului și Năsăudului. Și înainte

de 1918 citeau „cărți venite din Ardeal și Moldova, de cele mai multe ori pe ascuns, în traistele pribegilor”. Cu recunoștință vorbește scriitorul despre învățătorii „cu faimă” ai satului. Amintește de corul gospodariilor și de societatea gospodinelor, dar și de mizeria, care i-a făcut pe mulți să pribegască în cele două Americi și în Canada, unde și-au sleit puterile prin mine și fabrici. A fost un „sat lăsat vîntului de stăpînirile pe veci stinse”.

Acum satul acesta a pornit pe calea progresului economic și cultural. Are un Sfat Popular, încăpător și masiv, ridicat prin autoimpunere, un Cămin Cultural, cu cinematograful, echipă de teatru, echipă de dans și cor. Satul e electrificat și radiolizat. Are dispensar medical, aici fiind sediul Circumscripției, casă de naștere și punct farmaceutic.

Zeci de familii s-au unit într-o întovărășire agricolă „cu randament frumos”.

Graiul însuși al sătenilor s-a schimbat, odată cu ridicarea nivelului cultural: „termeni științifici bine și cinstit pronunțați, cunoștințe multiple despre tehnică, balistică intercontinentală, sateliți ... iată doar cîteva din elementele noi intrate în viața și în graiul lor”.

Aceasta e traiectoria unui sat de la stăpînirile asupritoare la viața cea nouă din vremea noastră: ea oglindește în mic istoria tuturor satelor noastre, care pe calea socialismului pășesc spre lumină și bunăstare. Preoții sînt chemați să sprijinească viața cea nouă în satele noastre.

N. M.

125 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA ARHIVELOR STATULUI.

În 1956 s-au aniversat 125 de ani de la înființarea Arhivelor Statului din București și Iași. Cu acest prilej

s-a publicat o valoroasă lucrare intitulată: *Arhivele Statului. — 125 ani de activitate. 1831—1956*. București, 1957, 514 p. Lucrarea cuprinde trei cuvinte introductive, în care se arată importanța arhivelor, un documentat studiu intitulat: *Istoricul Arhivelor Statului. 1831—1956*, întocmit de un colectiv de cercetători (p. 15—218) și un număr de 18 studii și articole de specialitate (între ele remarcăm și studiul Păr. Candid C. Mușlea, *Forul Bran*, (p. 387—406). Nu de mult a reapărut „*Revista Arhivelor*” (*Seria nouă*), Organ al Direcției Generale a Arhivelor Statului din R. P. R., nr. 1, 1958. Revista cuprinde numeroase studii, articole, note, comunicări, cronici, recenzii și note bibliografice. Au apărut și sînt în curs de apariție numeroase lucrări de același gen. Printre altele, au apărut 20 volume de indici cronologici pentru fondurile mănăstirești din Țara Românească, un Catalog al documentelor românești și un altul pentru documentele grecești de la Arhivele Statului din Orașul Stalin și numeroase altele. Toate acestea dovedesc activitatea arhivistică excepțională ce se desfășoară în țara noastră în ultima vreme.

Din prima lucrare amintită, spicim cîteva date asupra istoricului Arhivelor Statului din țara noastră. Pînă în 1831 existau, atît în Moldova cît și în Țara Românească, o seamă de arhive pe lîngă diferite instituții sau persoane (Curtea domnească, vîstieria țării, mitropolii, episcopii, mănăstiri, orașe, dregători, boieri, etc.). Arhivele Statului s-au organizat în mod oficial, conform prevederilor Regulamentului Organic — ideea pornind de la Pavel Kiseleț — la 1 mai 1831 în București și la 1 ianuarie 1832 în Iași. În Țara Românească Arhivele Statului depindeau de Vornicia din Lăuntru (Ministerul de Interne), iar în Moldova de Logofetia Dreptății (Mi-

nisterul de Justiție). Primul „arhivar” în Țara Românească a fost căminarul Iordache Răști (1831—1837), iar în Moldova primul „arhivist al Statului” a fost Gheorghe Asachi (1832—49 și 1857—58). Dispozițiile Regulamentului Organic privitoare la Arhive au fost completate apoi de alte noi instrucțiuni și regulamente. În 1862, după Unirea Principatelor, s-a instituit la București o Direcție Generală a Arhivelor Statului, care depindea de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii publice, cu „Arhive sucursale” la Iași. De o activitate deosebită a Arhivelor Statului în secolul trecut nu poate fi vorba, rolul lor limitându-se la păstrarea materialelor arhivistice, precum și la unele cercetări ale specialiștilor. După primul război mondial, Direcția Generală a Arhivelor Statului a instituit Direcțiuni regionale în principalele orașe ale țării. Prin stăruințele directorului de atunci, academicianul de azi Constantin Moisil, se înființează în 1924 o școală practică de arhivari-paleografi, cu un curs de 2 ani, transformată în 1931 în Școală superioară de Arhivistică și Paleografie cu un curs de 3 ani din 1940, iar în 1948 în Institutul de Arhivistică desființat în 1950. S-au publicat în acest timp numeroase lucrări de specialitate, mai ales în colecția „Lucrările Școalei de Arhivistică” și în organul Școalei „Hrisovul” (1941—47). Tot în această perioadă a apărut și „Revista Arhivelor” (1924—47). Acest progres științific se datorește în mare măsură și conducătorilor Arhivelor Statului, dintre care amintim: La București: Ion Eliade Rădulescu (1843—48), Grigorie Alexandrescu (1849—54), Grigorie Bengescu II, primul director general al Arhivelor Statului (1862—64), Cezar Bolliac (1866—71), Constantin Aricescu (1871—76), Bogdan Petriceicu Hașdeu (1876—1900), Dimitrie Onciul

(1900—23), Constantin Moisil (1923—38), Aurelian Sacerdoțeanu (1938—53), Vasile Manciu (1953—56), iar azi Ioan Paraschiv. La Iași, lui Gheorghe Asachi îi urmează vornicul Vasile Alecsandri (1849—50), fiul său, poetul Vasile Alecsandri (1850—53), Gheorghe Sion (1855—56), Teodor Codrescu (1856) și alții mai puțin cunoscuți. În timpul din urmă au fost conduse de Sever Zotta (1912—36), cunoscut cercetător mai ales în probleme de genealogie, iar din 1940 de Gheorghe Ungureanu. Pe lângă aceștia, la Arhivele Statului și-au început activitatea ca modești funcționari, unii dintre învățații noștri de seamă (Ilie Bărbulescu, Stoica Nicolaescu și alții). În ce privește localul destinat adăpostirii Arhivelor Statului, acesta a constituit o problemă dificilă, ca pentru toate arhivele din țara noastră. După multe peregrinări prin diferite case particulare, Arhivele din București au fost așezate, în 1866, la Mănăstirea Mihai Vodă, unde se află și azi, în localul anume construit în acest scop în anii 1900—1916, iar Arhivele din Iași sînt așezate din 1907 în incinta mănăstirii Golia.

Merită să scriem cîteva rînduri și despre Arhivele Statului din celelalte orașe mari ale țării, înființate după primul război mondial și mai ales despre arhivele din Transilvania. Aici au existat arhive încă din epoca voevodatului (pînă la 1526), la cancelaria voevodală, apoi în așa-numite „locuri de încredere” (loca credibilia) din Cluj-Mănăștiur și Alba Iulia, unde se obișnuia să se păstreze diplomele de proprietate sau să se elibereze copii de pe actele originale. În epoca Principatului se acordă o mare importanță arhivelor orașelor, locul de frunte ocupîndu-l arhiva din Sibiu. Din timpul dominației habsburgice (1691—1867), printre organele centrale de administrație care au dat

naștere unor valoroase arhive se numără: Cancelaria aulică transilvană cu sediul în Viena (1693—1840 și 1860—72), Guvernul regesc din Transilvania cu sediul în Sibiu (1693—1848 și 1860—67), Tabla regească, instanță judiciară de apel, cu sediul, din 1786, la Sibiu și Tezaurariatul, înființat în 1693 și unit în 1785 cu Guvernul, cel mai înalt for economic și financiar. Până la căderea imperiului habsburgic nu exista în Transilvania nici o arhivă a Statului, datorită faptului că se ținea seama de sistemul centralizării arhivelor la Budapesta și Viena. În toată Transilvania nu exista decît o singură arhivă publică, aceea a orașului Sibiu și a națiunii săsești. Existau arhive și în alte orașe, care însă nu erau puse la dispoziția publicului: Brașov, Bistrița, Alba Iulia, Tg. Mureș, Cluj, Sighet, Dej, Aiud, Sighișoara ș. a. Existau apoi arhivele prefecturilor comitatelor și ale instanțelor judecătorești (cele mai importante fiind ale Tablelor regești din Tg. Mureș și Cluj), ale direcțiilor erariale (fiscale) din Abrud și Sighet ș. a. Arhive importante mai existau la mitropolia greco-catolică din Blaj, episcopia greco-catolică din Oradea, capitulele episcopiilor romano-catolice din Oradea și Satu Mare, la Muzeul Brukenthal din Sibiu, la Biblioteca Universității și la Muzeul Ardelean din Cluj, la Muzeul Secuiesc din Tg. Mureș, la Administrația fondurilor grănicerești române din Năsăud, etc., apoi, arhive ale unor familii nobile: Batthyányi la Alba Iulia, Teleki la Tg. Mureș, Kemény etc. Cea mai mare parte din aceste arhive ardelenice au fost concentrate la Budapesta după anul 1875, data înființării Arhivelor Statului Ungar.

Arhivele Statului din Cluj s-au înființat în 1920. În alcătuirea lor au intrat vechea arhivă a orașului (formată din privilegiile orașului, actele

și statutele breslelor, acte economice, politice și judiciare, procesele verbale ale consiliului orașenesc și socotelile orașului), protocoalele din arhiva comitatului Cluj, arhive particulare ale unor familii nobile, arhiva minieră a Tezaurariatului transilvan din Zlatna, arhivele diferitelor comitate și orașe. În 1937 se înființează Direcțiunea regională a Arhivelor Statului din Timișoara. Aici se păstrează, printre altele, vechea arhivă militară (1716—1912) și vechea arhivă a orașului Timișoara (1718—1916). În 1937 iau ființă Arhivele Statului din Năsăud, cuprinzînd vechea arhivă a orașului Bistrița, arhiva muzeului grăniceresc năsăudean ș. a. A suferit mult în timpul războiului. În 1930 arhiva orașului Brașov se transformă în Arhiva Istorică a Municipiului Brașov, iar în 1939 ia ființă Direcția regională a Arhivelor Statului Brașov. E formată din vechea arhivă a orașului (documente, privilegii, colecții particulare, acte administrative) și din fonduri moderne. În 1945 se înființează Arhivele Statului din Sibiu, cuprinzînd vechea arhivă a orașului organizată și inventariată pentru prima dată în anii 1546—47 de către Christian Pomarius, reorganizată pe baze științifice moderne de către arhivistul Franz Zimmermann. Se păstrează aici 13.116 acte, cel mai vechi datînd din 1292, registrele cu procese verbale ale ședințelor Consiliului Municipal al Sibiului începînd cu anul 1522, actele Primăriei și ale Scaunului Sibiului, începînd cu anul 1701, documente și registre ale breslelor sibiene, registrele de socoteli ale orașului, actele Universității săsești ș. a. După 1945 au fost preluate o serie de fonduri moderne din Sibiu (Reuniunea Meseriașilor romîni, Astra, Banca Albina etc.).

Din celelalte părți ale țării, amintim înființarea Arhivelor Statului din Craiova în 1931, cu numeroase docu-

mente istorice, manuscrise, condici, catagrafii și diferite fonduri din Oltenia. În 1945 s-au înființat Arhivele Statului din Suceava și Buzău.

În 1951 a avut loc reorganizarea Direcției Arhivelor Statului. Arhivele trec de la Ministerul Învățământului, pe lângă care funcționaseră aproape 90 de ani, la Ministerul de Interne. Se înființează servicii regionale ale Arhivelor Statului în fiecare centru regional, avînd fiecare în subordine un număr de filiale cu sediul în orașele de reședință raionale. În prezent, Direcțiunea Generală a Arhivelor Statului are 16 servicii regionale și 54 filiale.

În 1957 a apărut un Décret pentru înființarea Fondului Arhivistic de Stat al R. P. R. Prin acest Decret, toate actele documentare ce s-au produs și se vor produce în activitatea multiplă a vieții noastre de Stat, sînt considerate proprietate a întregului popor. Toate aceste documente formează Fondul Arhivistic de Stat al R. P. R., Arhivele Statului avînd obligația de a îndruma organizarea lor pe întreg cuprinsul țării, după un criteriu științific unic, în vederea păstrării și folosirii lor. Toate aceste măsuri sînt menite să contribuie la lărgirea activității științifice de specialitate a arhivelor și la buna păstrare a tezaurului arhivistic din țara noastră pentru a fi pus la dispoziția diferitelor categorii de cercetători în cele mai bune condiții.

MIRCEA PACURARIU

75 DE ANI DE EXISTENȚA A CORULUI DIN SĂLIȘTEA SIBIULUI. S-au împlinit 75 de ani de cînd cîntă neîntreput corul din Săliștea Sibiului, vestit între cele mai vestite coruri sătești.

Pe culmea celor trei sferturi de veac, Săliștea s-a oprit o clipă în zilele de 22 și 23 noiembrie 1958 și în-

veșmîntată în haină de sărbătoare, într-un cadru festiv de amploare oferit de statul nostru, care înțelege să cinstească astiel de osteneli puse în slujba artei și a frumosului, a oferit publicului un program cultural muzical de bună calitate artistică.

Acest popas sărbătorec ne-a îndemnat să privim mai stăruitor spre trecutele vremi care s-au depănat, din mila Domnului, cu bucuriile și durerile lor.

Ți se umple sufletul de mîndrie și admirație cînd constăți că această așezare mărgineană, ajutată de frumosul cadru al naturii, cu variatele ei înfățișări, a putut să cultive atîta bogăție de energie spirituală și să o reverse binefăcător peste meleagurile patriei noastre.

Spre Săliștea cu frumoasa ei înfățișare de bogată artă populară, și-au îndreptat și își îndreaptă pașii mulți oaspeți de seamă ca spre o întruchipare a bogatului nostru folclor popular.

Dar Săliștea îți pare mai frumoasă cînd o auzi cîntînd, investmîntată în costumul specific ale cărui nuanțe de negru și alb brodate discret, dau figurilor o prospețime tinerească, iar cîntecului un pitoresc de sonorități noi.

Corul de la Săliște s-a născut ca o trebuință firească de manifestare muzicală organizată, atît pentru cîntarea bisericească, cît și pentru aceea a cîntecului popular izbucnit din același suflet credincios și bun.

Infiripări de coruri — după cum ne spun documentele săliștene — se găsesc deja prin 1861. În 1879 învățătorii Hociotă și Moga conduc cor bisericesc despre care cronicarul timpului scrie în „Telegraful Român” din 21 aprilie 1879.: „Cari după modesta noastră părere formează un neprețuit mărgăritar al podoabei sfintei noastre Biserici”.

La 1881 renumitul compozitor și dirijor Gheorghe Dima a venit la Sibiu, unde în cei 18 ani de activitate muzicală neîntreruptă, a dat un avânt nețărmurit muzicii corale. Indrăgind Săliștea, adeseori venea cu corul său de la Sibiu pentru a da concerte în scopuri de binefacere. În 1883 pune bază unui cor bărbătesc pe patru voci la Săliște, care dă primul concert în 6 iunie ale aceluiași an (v. *Telegraful Român* 28 mai—9 iunie 1883 nr. 61). Aceeași gazetă în 21 iunie ale aceluiași an, menționează că: „...Succesul a fost îmbucurător”.

În anul 1888 formația corală amintită trece în cadrul „Reuniunii Meseriașilor din Săliște”, iar ca dirijor este adus tânărul învățător Ioan Bratu. Această formație corală a dat răspunsuri liturgice pentru prima dată a doua zi de Rusalii (1894), după cum înregistrează „Foaia Poporului” din 9 iulie 1894: „Fapta corului meseriașilor din Săliște, merită toată lauda și ne-am bucura când și pe alte locuri s-ar face așa”.

La 1894, sub influența „Astrei”, iau ființă în diferite centre ardelenesti „reuniuni de cîntări”. Astfel la Săliște se înființează reuniunea de cîntări sub conducerea învățătorului Iuliu Crișan. „*Telegraful Român*” (nr. 105 din același an) scrie: „Legăm mari și mărețe speranțe de această reuniune, pentru-că merită este ea a ridica bunul renume al Săliștei. Laudă se cuvine plămăditorului ei Domnului Dr. Lemeny și a întemeietorului ei Domnului P. Drăghiciu”.

Ca o primă manifestare de proporții mai mari a acestei formațiuni mixte este concertul dat în Săliște, în anul 1899, cu ocazia adunării generale a Societății pentru fondul de teatru român din Transilvania.

Învățătorul A. Mosora, în cartea: „Zile memorabile pentru Săliște și jur”, scrie între altele, „s-a ridicat

cortina și publicul a erupt în furtunoase aplauze căci tabloul ce s-a prezentat a fost de o neîntrecută frumusețe ... și atît de răpitoare au fost gingașele coriste, întru-cît publicul le-ar fi iertat nici să nu cînte numai să-și deslăteze ochii în tabloul cel frumos”.

Începînd cu anul 1900 corul cîntă regulat la biserică dînd răspunsurile liturgice după compoziția profesorului Gheorghe Dima.

În 1902 are loc la Sibiu expoziția industrială a meseriașilor. Cu această ocazie s-a aranjat un program artistic la care a colaborat și corul din Săliște. „*Telegraful Român*” (nr. 113 din același an) scrie între altele referitor la corul din Săliște: „Cînd s-a ridicat cortina ni s-a înfățișat un tablou ca în povești. Zine păreau iar nă fete frumoasele săliștence în porturile de neîntrecută eleganță..... Săliștenii pot fi mîndri de corul și învățătorul lor”.

Această formație culturală muzicală începe să fie cunoscută în întreg Ardealul, participînd la toate manifestările de răspîndire a culturii, inițiate de „Astra”. Despre valoarea lui se aude și dincolo de munți, așa că în 1903 este invitat să concerteze la R. Vilcea. În același an se sfințește noul edificiu al școalei împreună cu sala festivă. Cu această ocazie corul a dat un concert reușit la care a participat și Mitropolitul Ioan Mețianu.

Cu doi ani mai tîrziu vestitul cor de la București „Carmen”, condus de maestrul Ion Chirescu, vizitează Săliștea și pe sora mai mică, reuniunea de cîntări de aici.

În 1906 corul este invitat să cînte la București, cu ocazia unei expoziții.

În 1912 despărțămîntul Astra organizează o șezătoare culturală în amintirea lui Gheorghe Barițiu, la care participă și corul de la Săliște (T. R. din 29 mai 1912).

Urmează anii de suferințe și de dureri ai primului război mondial, după care corul își reia activitatea în anul 1919, sub conducerea dirijorului Gheorghe Miha.

În anul 1926 apare și distinsul compozitor și fiu al Săliștei Nicolae Oancea.

În anul 1936 corul din Săliște are cîntecul să cînte în sala Ateneului din București, ca primă formație corală rurală. Este demn de amintit că printre sprijinatorii corului acestor timpuri se găsea și preotul profesor Timotei Popovici. Amintim aici încă o serie de dirijori care au condus în acest timp corul din Săliște: Gheorghe Oancea, Petre Bota și Max Săveanu de la Opera din Cluj ș. a.

În anul 1943 este transferat la Săliște tînărul învățător Aron Bogdan, sub a cărui conducere corul activează și astăzi.

În climatul favorabil al statului socialist, cînd mișcarea muzicală populară a devenit o problemă de stat, corul din Săliște a ajuns să cunoască cele mai înalte distincțiuni la concursurile formațiilor muzicale sătești, fiind premiat pe țară.

Cu ocazia centenarului revoluției din 1848, la București, corul este distins cu premiul I. Același premiu îl dobîndește și în anul 1951, cu ocazia concursului al II-lea al corurilor căminelor culturale. În același an par-

ticipă la București la săptămîna muzicală, iar în anul 1953 la Festivalul tineretului.

În 1957, la Orașul Stalin, corul este laureat al Festivalului Gheorghe Dima, iar în 1958 este laureat al Festivalului Regional Stalin, „Festivalul Primăverii”.

Din anul 1948 corul trece în rîndul formațiilor căminelor culturale. Începînd cu acel an, activitatea cu caracter liturgic religios este preluată de corul înființat de distinsul profesor Alexandru Iosof, sub egida Comitetului parohial.

Amintind pe dirijorii care au condus cu pricepere și competență această formație muzical-culturală, gîndul nostru se îndreaptă omagial și spre cei care au condus această organizație. Între ei se disting foștii protopopi: Dr. Ioan Stroia, Dr. Ioan Lupaș, Dr. Dumitru Borcia, medicul Dr. Nicolae Comșa, directorul școlar Alexandru Iosof.

Tuturor ostenitorilor care s-au înregimentat în această ostenitoare muncă de cultivare a armoniei, Săliștea investimîntată în haine de sărbătoare le-a exprimat recunoștința sa în cadrele festivităților amintite, care s-au desfășurat în prezența autorităților de stat, în frunte cu Dl. Nicolae Iorga, președintele Sfatului Popular al Regiunii Stalin.

Preot OCT. FLUCUȘ, Săliște

TIPOGRAFIA EPARHIALA
REÎNTREGIREA
SIBIU

Biblioteca Municipală Sibiu